

DE KERKE TOT RIJSSEN

De geschiedenis van de Hervormde Gemeente van
Rijssen (1598-1813)

INHOUD

	blz.
Ten geleide	3
De kerk in Overijssel aan het eind van de Middeleeuwen	4
De Rooms Katholieke Parochie van Rijssen	5
De Reformatie in Overijssel	6
De Reformatie in Rijssen	9
De predikanten van Rijssen	11
Het beroepen van de predikant	23
De Kerkenraad	39
De Collatoren van de Hervormde Gemeente van Rijssen	51
- 1 Algemeen	51
- 2 Het collatierecht	51
- 3 Taken en bevoegdheden van de collatorenvergaderingen	52
- 4 Handelingen van de collatorenvergaderingen	53
- 5 Kerkmeesters	53
- 6 Het afhoren van de kerkerekening; de kerkemiddelen en de kerkegoederen	59
- 7 Het onderhoud van de kercke	69
- 8 De kerkelijke bedienden: koster en voorzanger	80
- 9 Begraven in en om de kerk	83
- 10 Kerkstoelen en kerkbanken	85
- 11 Het predikantstractement en de pastoriegoederen	89
- 12 De kerksprake	97
- 13 Geschil met de Kerkmannen der R.C. Gemeente te Rijssen	98
De kwestie Langenberg (1789-1791)	105
(na 1813)	119
Diversen	123
Ds. J.H. Cramer (1764-1809) en de huurkwestie	146
Ds. J.H. Cramer (1764-1809) en de tractementskwestie	154
Armenzorg en Provisorie	160

TEN GELEIDE

In het plaatselijk archief van de Hervormde Gemeente van Rijssen bevinden zich onder meer:

- de zogeheten kerkenboeken, die de notulen en andere vastleggingen inzake de handelingen van de Collatoren-Vergaderingen vanaf 1615 tot en met 1873 bevatten;
- de notulenboeken inzake de handelingen van de kerkenraad sedert 1730;
- diverse stukken en bescheiden die op het onderzochte tijdvak betrekking hebben.

Het archief is incompleet.

Ten behoeve van ons onderzoek hebben wij vermelde bronnen geraadpleegd.

Aangezien over het tijdvak dat de overgang naar de Reformatie in Rijssen beslaat weinig uit eigen archief bekend is, hebben wij met name gebruik gemaakt van de hierna vermelde bijzondere literatuur:

- "Mededeelingen omtrent Rijssen" door F.A. Hofer (vermeld in Verslagen en Mededeelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis - 1923).
- "Rutgerus Bramcampius, pastor te Rijssen, en de predikanten aldaar" door mr. R.E. Hattink (vermeld in Bijdragen tot de geschiedenis van Overijssel - 1888).
- "Uit Overijssels' s verleden" door mr. J.I. van Doorninck (1883 - 1886).
- "Geschiedenis van Overijssel", onder redactie van Prof. dr. B.H. Slicher van Bath (Deventer - 1970).
- "Kerkelijk en Wereldlijk Twente" door W.G.A.J. Röring (Geesteren - 1909 *).
- "De broederen van Twenthe", een studie van de eerste Twentse dominees (1597 - 1678) door dr. P.H.A.M. Abels (Almelo - 1984).
- "Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816" door F.A. van Lieburg (1996).

*) W.G.A.J. Röring was in leven hoofd van de R.K. school in Geesteren (O).

Hij schreef historische schetsen die in de jaren 1903-1908 verschenen in het "Weekblad voor Oldenzaal en Omstreken". In 1909 werden deze schetsen of opstellen uitgegeven (Kerkelijk en Wereldlijk Twente). Röring heeft zijn schetsen niet van notenmateriaal voorzien, waardoor geen verificatie mogelijk is. Hij belicht de zaken voorts door de bril van de rooms-katholiek van zijn generatie.

Als probleemstelling hebben wij ons de volgende vragen gesteld:

- Welke plaats had de kerk in Rijssen als geloofsgemeenschap?
- Wie waren haar bestuurders en hoe functioneerde de kerkenraad?
- Wie waren haar dienaren?
- Hoe was het geestelijk leven in de gemeente?

DE KERK IN OVERIJSSSEL AAN HET EINDE VAN DE MIDDELEEUWEN

Aan de "Geschiedenis van Overijssel" ontleen wij het volgende met betrekking tot de Rooms Katholieke Kerk in Overijssel aan het einde de Middeleeuwen (een bijdrage van Prof. dr. R.R. Post):

In 1520 was de Kerk in Overijssel volwassen. Zij was met haar instellingen, de parochiekerken, zo zeer over het land verspreid, dat zij voor alle bewoners de taak kon vervullen, die van haar werd verwacht. Zij stond echter tevens voor een crisis, want zij had de aanval van de in Duitsland ontstane Reformatie op te vangen. In 1520 was deze aanval nog niet van dien aard dat die als een bedreiging werd gevoeld. Het geheel behield derhalve nog de middeleeuwse sfeer, zonder dat Luther hierop reeds merkbare invloed had uitgeoefend. Men moet zich echter niet voorstellen dat geestelijken en andere intellectuelen in 1520 slechts bij geruchte iets van het gebeurde in Wittenberg, Augsburg en Leipzig hadden vernomen. Ook toen was de communicatie tussen de landen intensief genoeg, zodat vele personen die zich voor de zaak Luther interesseerden, voldoende op de hoogte waren van hetgeen zich in Duitsland in de jaren 1517, 1518 en 1519 had afgespeeld. Velen stelden zich op de hoogte van Luthers geschriften, die dankzij de drukpers door de boekverkopers ruimschoots werden verspreid. Zijn boeken waren toen nog niet door de Kerk, laat staan door de staat verboden (blz. 113).

In deze Kerk is in Overijssel vanuit kloosters een beweging ontstaan waardoor zij de andere gewesten van de Nederlanden in religieus en kerkelijk opzicht verre overtrof. Bedoeld wordt de beweging die als de Moderne Devotie wordt aangeduid en die in de IJsselsteden ontstond; een beweging die zich over een groot gebied, namelijk de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, Duitsland en het noorden van Zwitserland, uitbreidde.

R.R. Post zegt hiervan:

In het algemeen verstaat men onder de Moderne Devotie het streven opgewekt door de Deventer diaken Geert Grote (1340-1384), om te komen tot een meer innerlijke vroomheid, althans een innerlijke voortdurende bewuste devotie, die hoofdzakelijk door meditatie en onderzoek levendig werd gehouden. Deze devotie hield zich ver van het quietisme en handhaafde de uiterlijke liturgische vormen en gebeden. Het was tevens een zich terugtrekken uit de wereld, ten dele in kloosters, ten dele in de op kloosters gelijkende gemeenschappen zonder bepaalde kloosterregel en kloosterlijke geloften. Gelijk de stichter trachtte ook een bepaalde groep van zijn volgelingen de wereld te verbeteren en meer religieus te maken (blz. 111).

De invloed van deze beweging is niet gering geweest en zal ongetwijfeld ook parochiepastoors hebben geraakt. Prof. Post constateert dat de volgroeide kerk in het begin van de zestiende eeuw reeds verschijnselen van ouderdom vertoonde. Wij citeren:

De veelvuldigheid en de lengte van de kerkelijke plechtigheden konden gemakkelijk verveling en afkeer veroorzaken en het verlangen naar innigheid en naar meditatie en bezinning opwekken. Van dit laatste gaven de Moderne Devoten een voorbeeld. Zij schiepen ook een devote literatuur in de volkstaal en verspreiden deze door ze te kopiëren.

Hij besluit zijn bijdrage als volgt:

Het godsdienstig en kerkelijk leven naar oud model in Overijssel zowel bij geestelijkheid als bij het volk, zal omstreeks 1520 niet zo krachtig zijn geweest dat zij zich met hand en tand zouden hebben verzet tegen de vernieuwing in reformatorische geest. Het was ook niet zo zwak dat een sterk verlangen naar hervorming kon opkomen. Toch werd ook in dit land de eis tot hervorming gesteld, mede door Geert Grote en zijn volgelingen, daarna in het bijzonder door de Windesheimers en andere kloosterhervormers. Al hebben zij dit dan gedaan in een zeer beperkt opzicht, toch kon zulk een eis gemakkelijk worden gegeneraliseerd. Daardoor werden de geesten rijp voor een hervorming die althans in de vorm waarin ze tenslotte gekomen is, door de zojuist genoemde niet werd verlangd (blz. 116).

Zullen deze vóór-reformatorische ontwikkelingen eind 15e / begin 16e eeuw ook in Rijssen bekendheid en mogelijk invloed hebben gehad?

Het is niet met zekerheid te zeggen, maar wij denken dat de "uitstraling" door de zogenoemde broeders des gemenen levens vanuit met name Deventer - één van de centra van de Moderne Devotie - bij de kleine bovenlaag van de Rijssense bevolking niet geheel onbekend zal zijn geweest. De ons bekende bronnen zwijgen hier echter over.

DE ROOMS KATHOLIEKE PAROCHIE VAN RIJSSSEN

Van de kerkelijke geschiedenis van Rijssen vóór de Reformatie is weinig bekend. Rutger van Halteren of Braemcamp is pastoor in de tijd dat de Reformatie in Rijssen een aanvang neemt. Hij was reeds vanaf 1566 pastoor van de parochie van Rijssen. Gedurende circa 30 jaar heeft hij het proces van veranderingen in de Rijssense parochie meegemaakt; eerst in 1629 maakte hij plaats voor een door de classis Deventer in Rijssen beroepen predikant.

De hierna volgende informatie is ontleend aan F.A. Hoefler en W.G.A.J. Röring.

F.A. Hoefler vermeldt over de parochie van Rijssen in zijn "Mededeelingen omtrent Rijssen" het volgende:

De parochie Rijssen bestond reeds in 1188.

Onder "Risnen" komt Rijssen in 1188 voor en wordt vermeld in het register der goederen van Hendrik, graaf van Dalen en Heer van Diepenheim. De veronderstelling is zeker niet te gewaagd dat Rijssen zijn ontstaan wellicht te danken heeft aan het huis Beverfoorde. De vorm van de overblijfselen der gracht wijst op een sterkte van hoogen ouderdom. Wij stellen ons voor dat zich onder de bescherming dier sterkte menschen vestigden (blz. 2).

Het kerspel Rijssen behoort tot de oudste van Twenthe. Die parochie was eens zeer uitgebreid. Haar grenzen beperkten zich niet tot die der marke Rijssen. Zoo behoorde Enter tot haar, waar omstreeks 1400 een kapel gebouwd werd, gewijd aan den H. Antonius, die in den tachtigjarigen oorlog verwoest werd.

Tot de parochie Rijssen behoorden verder de burgerlijke gemeente Wierden, behalve de parochie Wierden, die in 1230 zelfstandig werd, ofschoon nog lang de Seend gehouden bleef in de Moederkerk te Rijssen. Dan nog de marke Elsen en Elsenerbroek.

De kerk te Rijssen, gewijd aan den H. Dionysius, was de moederkerk van die van Holten en Wierden. Zij stond ter begeving van den schoolvoogd van de St. Maria's kerk te Utrecht en bezat vier vicariën en wel:

1o. Die van het H. Kruis.

2o. Die van O.L. Vrouw, wier bedienaar verplicht was alle Maandagen, Vrijdagen en Zaterdagden de offerande der nieuwe wet (de mis) op te dragen.

3o. Die van Jan Evangelist, wier bedienaar alle dagen den Goddelijken dienst moest doen.

Verder is bekend dat in 1335 Evert van Bevervoorde met bewilliging van zijn echtgenoot Agnes van Almelo, zijn zoon Rudolf en zijn dochters Machteld en Gostua een altaar en beneficium in de kerk te Rijssen stichtte. In 1336 bevestigde en vermeerderde hij die gift, doch hield voor zich en zijne erven het recht van patronaatschap over die vicarie, gewijd aan den Evangelist Johannes.

In 1572 wordt vermeld dat Rudolph van Langen het recht had een bedienaar tot deze vicarie voor te stellen. Wat de inkomsten van den pastoor betreffen, gaven in October 1393 op Donderdag na St. Simon en Judas de gebroeders Egbert en Arend van den Grimberg twee molt winterrogge, één uit Mensing in Elsen en één uit Heynenhues in den Grimberg aan den pastoor, betaalbaar in de wedeme te Rijssen op St. Maartensmis, om daarvoor in de kerk te spreken en te bidden voor Dirk van den Grimberg, Mechteld van den Grimberg en anderen, alsmede voor hen, die van den Grimberg nog mochten sterven (blz. 20).

W.G.A.J. Röring schrijft over de parochie van Rijssen in zijn "Kerkelijk en Wereldlijk Twente":

De parochie Rijssen is reeds zeer oud, ja behoort tot de oudste van Twente. Vòòr het midden van de 13e eeuw (1248) behoorde het tot het oude graafschap Goor en kwam hiermede later onder de bisschoppen van Utrecht. In 1188 vinden we Rijssen het eerst genoemd en wel in een register der goederen van den Heer van Diepenheim, waarop enkele ervan voorkomen, zooals Effinc en Swederinc, die in de parochie Rijssen gelegen waren.

Oudtijds was de plaats met een gracht omringd, waarvan de overblijfselen nog lang zichtbaar zijn geweest. De Kerk te Holten was eene filiale of dochterkerk van die te Rijssen, tot welke ook behoorden Wierden en de thans tot deze gemeente behorende buurtschappen.

Behalve gedurende de Munstersche invasie van 1671-1674, was Rijssen van 1629-1680 zonder pastoor. In 1680 kwam Joannes Lefers, die later pastoor te Borne werd (hoofdstuk I; blz. 171).

DE REFORMATIE IN OVERIJSSSEL

Opnieuw citeren wij uit de "Geschiedenis van Overijssel".

Dr. A.C.F. Koch schrijft hierover in zijn bijdrage "De Kerk in het geding" onder meer:
Het streven naar kerkhervorming begon ook in Overijssel niet eerst in 1517 en evenmin zijn gedachten in die richting gegroeid bij alleen hen die - zoals Luther, Zwingli en Calvijn - tenslotte de stoot bleken te hebben gegeven tot een reformatie buiten de oude kerk. Verscheidene, ook oudere, tijdgenoten hadden hun eigen kritiek op de bestaande orde en theologie, en zij brachten deze soms over op een kringetje of een kring om zich heen. Daarmee hoefden zij zich niet buiten de oude kerk geplaatst te voelen. Wel vergemakkelijkten zulke kritiek en zulke gedachten voor anderen de weg tot de kerkreformatie. Twee van hen moeten we om hun brede en diepe werking noemen: Desiderius Erasmus (1467-1536) en Conrad Mutianus (1470-1526). Beiden waren leerlingen geweest van de Deventer latijnse school. Daar hadden zij de invloed ondergaan van de broeders des gemenen levens en van een lekvroomheid die een rechtstreekse verdieping in het woord van Christus voorstond (Moderne Devotie). Beiden werkten stimulerend op de kerkreformatoren, ook al bleven zij zelf binnen de oude kerk (blz. 167).

De geschriften van Luther waren reeds in een heel vroeg stadium tot de IJsselsteden met hun latijnse scholen, geleerden en handelsbanden met het oosten (Duitsland) doorgedrongen. Volgens dr. Koch gaf de Zwolse drukker Corver in 1520 een geschrift van Luther uit; de geestelijke leider van deze drukkerij, de Zwolse schoolrector Gerard Listrius, stond met Luther in correspondentie. De geschriften van Luther waren in 1521 reeds doorgedrongen tot het klooster Albergen bij Tubbergen. De prior noteerde er: "Sommigen houden Luther voor een katholiek en roemen zijn geschriften, anderen zien in hem een ketter en veroordelen zijn geschriften; wat daarvan tenslotte het resultaat zal zijn, weet ik niet; in ieder geval schrijft hij goed". Deze uitspraak tekent de situatie van het moment, aldus dr. Koch. Omstreeks 1522 bleek de "ketterij" te zijn binnengedrongen bij de broeders des gemenen levens te Deventer. Hun collega's te Zwolle bevorderden al sinds 1519 dat de reeds genoemde Corver binnen hun kloostermuren boeken drukte van Erasmus, Listrius, Luther en Wessel Gansfort. In 1523 kwam hieraan een einde. In juli van dat jaar werden te Brussel de eerste volgelingen van Luther levend verbrand; de centrale Habsburgse overheid van de Nederlanden in Brussel greep in. Tot zover dr. Koch.

Hieruit blijkt dat de beweging van de Reformatie in ons gewest al in een heel vroeg stadium - zij het nog op zeer beperkte schaal en geconcentreerd in de IJsselsteden - bekendheid kreeg en aanhangers had. Naast de invloed die de Duitse kerkhervorming van Luther uitoefende op de kloosters van de broeders des gemenen levens, gaven ook verschillende parochiegeestelijken in Overijssel blijk van sympathieën voor de Reformatie van Luther.

In de Nederlanden kreeg de Reformatie het eerst ingang in de zuidelijke gewesten (delen van het huidige België) en in de gewesten Holland en Zeeland. De Reformatie - we doelen hierbij op de reformatie onder invloed van Calvijn - kreeg in genoemde gewesten rond 1550 met name in de steden het eerst vaste voet aan de grond. In Oost Nederland bleef de rooms-katholieke religie gedurende het grootste deel van de zestiende eeuw de enig toegestane religie vanwege de voortdurende Spaanse hegemonie in deze gewesten, hoewel rond de eeuwwisseling (16e / 17e eeuw) de macht van het Habsburgse Huis ook in Oost Nederland begon te wankelen en wisselend in handen was van Spaanse of Staatse troepen. Als gevolg van de politieke en militaire situatie kon de kerkhervorming in ons gewest tot omstreeks 1580 niet doorzetten; de rooms-katholieke eredienst werd door de Habsburgse overheid beschermd.

In de eerste helft van de zestiende eeuw deden, evenals in westelijk Nederland, ook de Doopsgezinden in ons gewest sterk van zich spreken en werd de overheid gedwongen hard hier tegen op te treden. De "nieuwe leer", in de gedaante van het lutheranisme, won echter geleidelijk verder aan invloed, met name in Deventer, Zwolle en Kampen. Deventer was echter inmiddels, in het kader van het plan voor een kerkelijke herindeling van de Nederlanden, aangewezen als centrum voor het katholicisme in Oost-Nederland en Deventer zou de zetel worden van een nieuw bisdom. De centrale overheid in Brussel kon "de ketterij" in Deventer niet meer gedogen. De eerste bisschop van Deventer, kreeg door de tegenwerking van de gewestelijke overheid in Overijssel pas in 1568, na de komst van Alva, de kans om geïnstalleerd te worden. Deze installatie vond echter geen doorgang vanwege ziekte van de kandidaat-bisschop. Eerst eind 1570 werd zijn opvolger - bisschop Aegidius de Monte - te Deventer geïnstalleerd.

De woelingen gingen echter door, hagepreken werden gehouden. Sommige magistraten gingen door de knieën en stonden ook hervormde erediensten toe. De IJsselsteden liepen ook hier weer voorop. Te Deventer had de nieuwe leer, die nog in hoofdzaak Luthers was, in 1566 reeds een grote aanhang, aldus dr. Koch. Maar de krachtige hand van Alva werd meer en meer voelbaar. De 80-jarige oorlog stond voor de deur. De Opstand brak uit, de geuzen deden van zich spreken.

In de gewesten Gelderland en Overijssel, waar Kampen en Deventer in de herfst van 1578 door graaf Van Rennenberg voor de Staten op de Spanjaarden waren veroverd, was het handhaven van de rooms-katholieke eredienst bedongen. Dit was het gevolg van de zogeheten Pacificatie van Gent van 1576, waarbij een eind kwam aan de geloofsvervolging. Concreet hield dit in dat in de gewesten Holland en Zeeland geen Spaanse troepen meer aanwezig waren en de Staten van beide gewesten beloofden om buiten hun grenzen niets "teghens die Catholijke Roomsche religie" te zullen ondernemen.

Hieraan kwam een eind toen Van Rennenberg - die stadhouder was van Friesland, Groningen en Drenthe - op 3 maart 1580 brak met de Staten-Generaal en zich openlijk stelde aan de kant van de spaanse hertog van Parma (het "verraad van Rennenberg" genoemd).

Na het "verraad van Rennenberg" braken er ook beeldenstormen los in Utrecht, Gelderland, Overijssel en Friesland. In maart 1580 verboden de Staten van deze vier gewesten de rooms-katholieke erediensten en kregen de gereformeerde kerken dezelfde positie die zij in Holland en Zeeland reeds bezaten.

Vanaf die tijd bouwden de "gereformeerden" (Calvinisten) in Overijssel en Gelderland, onder bescherming van de "gereformeerde" overheid hun organisatie uit.

In het gewest Overijssel werden in Deventer, Kampen en Zwolle classes gevormd. Vanuit deze classes werd de organisatie van het godsdienstige leven in de gemeenten ter hand genomen. Dit betekende echter niet dat de "gereformeerde religie" bij de bevolking daarna snel ingang vond.

Vanaf het ontstaan van de classis Deventer behoorde Rijssen hiertoe, met dien verstande dat Rijssen korte tijd onder de tijdelijke classis Twente te Oldenzaal ressorteerde.

De gereformeerde (hervormde) kerk in de Verenigde Nederlanden droeg een calvinistisch karakter in haar wijze van belijdenishandhaving. Ook in de organisatievorm koos zij voor de presbyteriale kerkregering. Er kwamen kerkenraden, classes, particuliere (dit wil zeggen provinciale) en nationale synoden.

In praktische betekenis waren de classes ongetwijfeld de belangrijkste schrijft A. Th. van Deursen in Bavianen en Slijkgeuzen, Kerk en kerkvolk ten tijde van Maurits en Oldenbarnevelt. Opgemerkt wordt hierbij dat vermelde studie het gewest Holland betreft. Wij menen echter dat ook de andere gewesten die organisatievorm kozen toen in hun gebied de hervorming van de kerk van de grond kwam.

Van Deursen schrijft:

Men mag de Hollandse kerk bijna wel definiëren als een samenstel van classicale verbanden. Wie maar eenvoudig de oude kerkenordeningen doorbladert, van Wezel 1568 tot Dordrecht 1618, ziet telkens weer dat het de classes zijn, aan wie het toezicht en de controle over de gemeenten opgedragen is. De classes moesten onderzoeken of de gemeenten de kerkelijke tucht oefenden, de zuivere leer handhaafden, de armen behoorlijk verzorgden en de scholen instandhiielden. Gemeenten die in enig opzicht raad of hulp behoefden, konden zich tot de classis wenden. De synode die in 1581 te Middelburg bijeenkwam, stelde allerlei zaken onder toezicht van de classis, die alleen plaatselijke betekenis hadden: lastige huwelijksgevallen, kerkelijke examens van schoolmeesters of afsnijding van lidmaten. Alleen de classes waren bevoegd afgezette predikanten weer tot de dienst toe te laten. De synode van Den Haag 1586 schreef voor dat de instituering van nieuwe kerkenraden moest geschieden met advies van de classis. In gemeenten die nog zonder kerkenraad waren trad de classis in diens plaats op.

Zo was ook de kerkelijke praktijk. Het waren inderdaad de classes, die overgingen tot kerkinstituering en instelling van de kerkelijke ambten, gewoonlijk door de classicale visitatoren. Waar de ambten nog niet bestonden, waren het de classes die afdwalende lidmaten vermaanden, toezicht hielden op de benoeming van schoolmeesters, en predikanten beriepen in vacante gemeenten.

De proponenten die zich beroepbaar stelden moesten hun examen voor de classis afleggen - een des te gewichtiger taak, omdat de studenten in de theologie, voor zover ze althans niet promoveerden, geen universitaire examens behoefden af te leggen.

De invloed van de predikanten was in de classicale vergaderingen zeer groot. Naar kerkelijk recht moest iedere gemeente zich laten vertegenwoordigen door een predikant en een ouderling.

Tenslotte: De classes waren bij uitstek de instrumenten van de calvinisering.

Hiervan kennis genomen hebbende, valt het te verstaan dat voor de gemeente van Rijssen de classicale vergadering van Deventer de belangrijkste ambtelijke vergadering was, die het initiatief nam voor de kerkhervorming alhier, de zending of beroeping van de predikant en de instituering van gemeente en kerkenraad. Dit zal ook blijken uit het vervolg.

J.I. van Doorninck vermeldt over de classis Deventer in "Uit Overijssel's verleden":

Op het einde der zestiende eeuw was het platteland nagenoeg geheel het Katholicisme toegedaan.

Eerst 22 October 1597 besloot de Deventer kerkeraad, dat bij de wederkomst van Burgemeester Otto Roeck van den Landdag de predikanten met twee ouderlingen zamen zouden spreken over den staat der kerken ten platten lande. Een uitvloeisel van die zamenspraak was, dat men 13 Maart 1598 zich wende tot Martinum Backhuis, Joannem tot Gronouw, Langium ende Johannem van Giethoern met de vraag, of zij genegen waren eene "conditie" in Twenthe aan te nemen? Het resultaat zal wel op te maken zijn uit het besluit van 19 Junij, dat Joannes Westenbergius op Delden, Joannes Langius op Rijssen en Joannes Bavendorp op Olst van wege de Classis beroepen zullen worden.

De kerkenraad van Deventer fungeerde dus soms als classicale vergadering, zoals uit het voorgaande blijkt. Aan het besluit van de classis van 19 juli 1598 dat Joannes Langius, destijds predikant te Doesburg, predikant te Rijssen zou worden, is echter geen gevolg gegeven.

Aangezien Twente in de 80-jarige oorlog als gevolg van de oorlogshandelingen echter dikwijls in andere handen kwam - in 1597 werd Oldenzaal door Prins Maurits voor de Staten veroverd en in 1605 werd het vervolgens door Spinola weer voor Spanje veroverd en eindelijk in 1626 kwam Oldenzaal door Ernst Casimir weer in Staatse handen - kon de gereformeerde religie in deze contreien maar moeilijk wortel schieten. Het rooms-katholicisme werd door de Spaanse machthebber in Twente beschermd.

We krijgen de indruk dat ook in Rijssen, als in zoveel plaatsen in Twente, de officiële religie wisselde met de machthebber. Ondanks het verbod van de rooms-katholieke erediensten was er bij tijden een rooms-katholieke opleving in Twente.

De politieke en militaire situatie in de Noordelijke Nederlanden gedurende de laatste decennia van de zestiende eeuw en de eerste decennia van de zeventiende eeuw is ongetwijfeld van invloed geweest op de trage en versnipperde verbreiding van het reformatorisch geloofsgoed in het gewest Overijssel.

W.G.A.J. Röring vermeldt hierover:

Al vroeg - dat is: in de eerste jaren der 17e eeuw - werden door de Classis van Deventer predikanten naar Twente gezonden om de "Nieuwe Leer" te verbreiden en het zoo bij uitstek goed katholieke Twente voor de z.g. Hervorming te winnen. Niet dadelijk evenwel kregen de zendelingen der Classis hier vasten voet, doordat het katholieke geloof bij de bevolking destijds nog zeer vast geworteld was en men ook beschermd werd door 's konings troepen, die Oldenzaal, het centrum van 't katholieke leven in Twente, van 1605 - 1626 bezet hielden. Eerst na laatstgenoemd jaar, bepaaldelijk na 1632, in welk jaar het verdrag van Roosendaal werd opgezegd, zien we predikanten gezonden naar alle plaatsen in Twente, die er, gesteund door den sterken arm, nu aan den last, hun door de Classis verstrekt, zoveel mogelijk trachtten te voldoen. (hoofdstuk VI; blz. 163-164).

DE REFORMATIE IN RIJSSEN

Het ontstaan van de Gereformeerde Kerk (Hervormde Gemeente) van Rijssen

Wanneer de Reformatie in Rijssen (formeel) ingang vond is niet precies vast te stellen. Uit verschillende bronnen is af te leiden dat dit een proces van enkele decennia is geweest. Het ontstaan van de Hervormde Gemeente alhier ligt vermoedelijk ergens tussen 1598 en 1626, in de tijd dat Rutger Braemcamp hier nog pastoor was. Aan het einde van de 16e eeuw werden door de Deventer classis pogingen ondernomen om Rijssen te hervormen. Rond de eeuwwisseling (16e / 17e eeuw) had de classis Deventer bemoeienis met de kerk van Rijssen. In 1598 werd hier door de classis een predikant benoemd en in 1601 werd Rutger Braemcamp als pastoor afgezet. Informatie hierover geven F.A. Hoefler en P.H.A.M. Abels.

F.A. Hoefler meldt in zijn "Mededeelingen omtrent Rijssen":

Vóór 1598 vernemen wij reeds de gevolgen der hervorming. Zoo klaagt den 3 Januari 1581 Henricus Verheiden, cameraar van het kapittel van Deventer, dat hij onder Delden, Bathmen, Markelo, Rijssen, Holten en andere plaatsen de tienden niet kan innen wegens de soldaten en ruiters. Den 22 Januari 1598 vernemen wij, dat men zich verzet om de altaren af te breken, de vijand kon toch terug komen; liever wil men dan ook maar straf betalen. Rijssen verzocht echter metselaars uit Deventer te ontbieden voor dit werk, Er zal gezorgd worden "dat de kercken zo haast enichsins doenlick gesuvert sullen werden".

Naast die uiting der hervorming vernemen wij telkens weder feiten in verband met den ouden pastoor Braamcamp, die getuigen dat hij overeenkomstig zijn verklaring van 10 November 1601 zijn oude leer was trouw gebleven. Den 14 Augustus 1616 wordt hem nog gelast zich te onthouden "van tegensprekingen ende van andere kinderen (soe in andere kerspelen ghehorich daer predicanten sint) toe doopen".

In het jaar, dat Braamcamp overleed en wel den 21 April 1629 werd den magistraat van Rijssen verzocht een "gereformeerden schoolmeester" aan den "deputatis classis" voor te stellen binnen vier weken, anders zal het classis daar een ander stellen.

Later in die eeuw worden in de handelingen der Synode van Overijssel 2 en 3 Mei 1677 klachten ingebracht en in 1678 herhaald wegens paapsche stoutigheden te Rijssen bij begrafenissen. Zij bestonden in het bidden op de graven en het maken van kruisen met de schop. In 1679 schijnt hiertegen door de drost een verbod te zijn uitgevaardigd (blz. 36).

Uit andere bronnen blijkt dat Braamcamp, ook wel genoemd Bramcampius, niet in 1629 is overleden. Uit het Kerkenboek van de Hervormde Gemeente blijkt dat hij in 1632 nog als secretaris van de collatorenvergadering fungeerde.

Ondanks de spaarzaamlijke gegevens hierover mogen we er vanuit gaan dat de classis Deventer het initiatief heeft genomen om in zijn ressort en dus ook in Rijssen het gereformeerde godsdienstig leven te organiseren en uiteindelijk te komen tot de instituering van een gereformeerde kerk in Rijssen, de benoeming van een predikant en de instelling van een kerkenraad.

Het archief van de Hervormde Gemeente van Rijssen geeft hierover geen uitsluitel.

Aan "De broederen van Twenthe" van de hand van dr. P.H.A.M. Abels ontleen wij dat gedurende de eerste drie decennia van de 17e eeuw de Reformatie in Rijssen geen vaste voet aan de grond kreeg.

Wij citeren:

Op een speciale vergadering van de classis Deventer van 7 juli 1629 werd gesproken over het beroepen van een predikant naar Rijssen, waar de Reformatie tot dan toe geen vaste voet aan de grond had gekregen. De oude pastoor Rutger Braemcamp, die reeds 63 jaar Rijssens zielzorger was, had nooit de gereformeerde leer aangenomen, doch bood op het einde van zijn leven geen weerstand tegen de steeds grotere druk die op hem werd uitgeoefend om een dominee naast zich te dulden. Hij stelde wel als voorwaarde dat hij voor de rest van zijn leven zijn inkomsten mocht behouden.

De eerste drie decennia van de 17e eeuw was een tijd van wisselende politieke macht in Twente. Spaanse en Staatse hegemonie wisselenden elkaar af, zodat de rooms katholieke religie nog lange tijd haar invloed kon laten gelden.

De overgang naar de Reformatie heeft in Rijssen aanvankelijk, onder invloed van de wisselende politieke situatie in deze gewesten, danook gestagneerd. De toenmalige pastoor, Rutgerus Braemcamp, "persisteerde in 1601 bij syn voerighe leere". De bevolking werd, zodra de politieke situatie het toeliet, waarschijnlijk min of meer gedwongen de nieuwe machthebbers (de Staten) die de gereformeerde religie waren toegedaan hierin te volgen

en de nieuwe religie te accepteren of anders "ondergronds te gaan" in rooms-katholieke schuilkerken. Feitelijke gegevens hierover ontbreken.

In de westelijke provincies en in Utrecht was de Reformatie veel verder gevorderd en was reeds een ernstige theologische strijd ontbrand, die vermoedelijk aan "gereformeerd" Rijssen is voorbij gegaan. Omtrent het diep ingrijpende theologische geschil tussen Remonstranten en Contra-Remonstranten, dat op de bekende Synode van Dordrecht in de jaren 1618-1619 zijn hoogtepunt bereikte, is in de archiefstukken van de Hervormde Gemeente van Rijssen niets vermeld.

Gezien de invloed van kerkelijk en classicaal Deventer op Rijssen, zal het remonstrantisme ook daarna zeker geen invloed hebben gehad; de eerste predikanten van Rijssen werden namelijk door de classis Deventer beroepen. Deze classis was contra-remonstrants.

Samenvattend menen wij dat de "beweging van de Reformatie" en de geestelijke motieven hierachter in onze streken bij de bovenlaag van de bevolking, waaronder de parochiegeestelijken, zeker de nodige bekendheid had. Vermoedelijk stond voor de doorsnee Rijssenaar van die dagen het rooms-katholieke geloofsleven nog onder de invloed van de Middeleeuwen. Belangrijk was danook dat de geestelijkheid het voortouw nam bij de overgang naar de Reformatie. In Rijssen is hier echter beslist geen sprake van geweest. De oude pastoor Braemcamp bleef bij de oude religie. De gewestelijke overheid was de gangmaker van de overgang naar de Reformatie en de classes waren de uitvoerders.

Uit de acta van de classicale vergadering van Deventer blijkt dat de bemoeienis van die zijde, met name in de twintiger jaren van de zeventiende eeuw, aanzienlijk is geweest. Met de beroeping en de komst van ds. Justinus Havenbergius in 1629 kreeg de gereformeerde kerk hier gestalte, al was nog een lange weg te gaan.

Omtrent het geestelijke leven van de gemeente in de beginperiode van de overgang naar de Reformatie is ons uit de archiefstukken en ook uit de geraadpleegde literatuur niets bekend geworden. Wij vermoeden dat ook in dit opzicht nog een lange weg moest worden afgelegd.

Wie waren haar dienaren in die beginperiode?

Waren het voormalige pastoors die uit overtuiging of om den brode overgingen tot de Reformatie of waren zij reeds opgegroeid en of gevormd in de reformatorische traditie?

Waar kwamen ze vandaan? Wat was hun opleiding en ervaring?

Het volgende hoofdstuk moet ons hierover wat duidelijkheid verschaffen.

DE PREDIKANTEN VAN RIJSSEN

Bernardus Stedemeijer en Winandus Gerardi.

De namen van de eerste predikanten van Rijssen die op de predikantenborden in de Schildkerk voorkomen zijn Bernardus Stedemeijer (1598) en Winandus Gerardi (1602). Het is echter niet zeker of zij de gemeente van Rijssen ook daadwerkelijk als predikant hebben gediend. In het "Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816" (F.A. van Lieburg) lezen we over Bernardus Stedemeyer dat hij rond 1576 geboren is in Bremen en van 1600 tot 1602 conrector en vervolgens rector was te Deventer. Op 10 september 1602 werd hij predikant in Maassluis, waarna hij vanaf 1608 predikant te Zutphen was. Van 1614 tot 1618 was hij aldaar tevens rector. Hij overleed op 16 juli 1619. Over Winandus Gerardi is geen nadere informatie bekend. Hij wordt niet genoemd in het "Repertorium".

Rutgerus Braemcamp.

Rutgerus Braemcamp (Rothgerus ab Halteren) komt als derde voor op de predikantenborden (1626-1629). Ook Braemcamp staat in het "Repertorium" niet vermeld. Rutgerus Braemcamp, ook wel genoemd Rutgerus Braemcampius of Bramcamp, was reeds vanaf 1566 pastoor van de Rijssense parochie en is vermoedelijk eerst in 1626 tot de Reformatie overgegaan. Of hij de gemeente ook als predikant gediend heeft, valt zeer te betwijfelen. Vanwege zijn "hoge ouderdom en zwakheid maakte hij plaats voor een ander".

Rutgerus Braemcamp fungeerde echter nog tot en met 1632 als secretaris van de collatorenvergadering. De notulen werden door hem ondertekend of mede-ondertekend als "Rutgerus Braemcampius pastor"; hij ondertekende ook wel als "Bramcamp, secretg. ex. mandato predictorium Dominorum".

In het Kerkenboek staat over zijn positie in de Hervormde Gemeente van Rijssen niets vermeld.

Rutgerus Braemcamp werd na de vergadering van de classis te Oldenzaal in 1601 als pastoor afgezet; enkele jaren later fungeerde hij weer als pastoor als gevolg van de veranderde politieke en militaire situatie in Twente. Hoewel Braemcamp dus reeds in 1601 als pastoor was afgezet, bleef hij als secretaris van de collatorenvergadering werkzaam. Ook bleef hij de pastorie bewonen en de inkomsten van de pastoriegoederen genieten.

Over de "eerste" predikanten is nogal wat geschreven door Hoeffler, Hattink en Röring.

F.A. Hoefler vermeldt hierover:

Omtrent de hervorming te Rijssen kunnen wij mededeelen, dat tijdens den overgang en wel sinds 1571 daar pastoor was Rothgerus ab Halteren, ook Braamcamp of Bramcampius geheeten, die ongeveer 1626 tot de hervorming overging, zoals blijkt uit de door hem verleende medewerking in het doen prediken door andere predikanten en door de beroeping van zijn opvolger. Hij was echter de eerste predikant niet. Dit was Bernardus Stedemeyer, die er stond van 1598 tot 1602. Tusschen 1602 en 1629 is een gaping in de reeks predikanten. Den 8 Februari 1602 bepaalde de classis met advies van den drost van Twenthe, dat Winandus Gerardi te Rijssen en Wierden het Evangelie zou prediken. Die gaping wordt, althans stellig van 1626-1629, aangevuld door bovengenoemde Braamkamp, wien wegens zwakte den 29 April 1628 en den 21 April 1629 hulp wordt toegedacht (blz. 35/36).

R.E. Hattink meldt over de toenmalige pastoor Rutgerus Bramcampius het volgende:

Of deze pastor al of niet overgegaan is tot de gereformeerde religie, is eene vraag die verschillend beantwoord wordt en waaromtrent ik meen nog onbekende bijzonderheden te kunnen mededeelen. Toen in 1571 de Deventer bisschop de Monte de parochiën van zijn bisdom visiteerde, trof hij te Rijssen, van welke kerk de scholaster der St. Marie kerk te Utrecht collator was, als pastoor aan Rothgerus ab Halteren. De pastoor van Rijssen, alleen bij zijnen voornaam Rothgerus aangeduid, in 1601 verschenen voor de "classis, gehouden binnen Oldenzeel" op 13 en 14 October, nam daar aan zich te willen reguleren naar de 14 articulen, geconcipieerd als nu voereersten tot eenen inganck der reformatie der pastoren ende kercken ten platten lande dienende en begeerde zijn bedenken te nemen of hij zich geheel wilde onderwerpen aan de reformatie: hem werd een maand bedenktyd vergund, waarna hij zijne beslissing zoude mededeelen aan de classis te Deventer. Den 19en November 1601 heeft hij in de classicale vergadering "sijn resolutie verclart enn geseijt te willen persisteren bij sijn voerighe leere, hem beswaert vindende in sijn gemoet een ander professie te doen". Hij werd derhalve van zijnen dienst "gecasseret" en men besloot die van Rijssen aan te schrijven om "binnen den tijd van eene maand iemand te beroepen; daer anders het classis, neffens den heeren Drost, eenen anderen daer ter plaatsen sullen stellen" (blz. 323 e.v.).

R.E. Hattink meldt verder:

Deze andere is dan wellicht geweest Winandus Gerardi, die volgens besluit van den kerkeraad van Deventer van 8 Februari 1602, met advies van den Drost van Twenthe, te Rijssen en Wierden het evangelie zoude gaan prediken.

Reeds vroeger was hier een gereformeerd predikant werkzaam geweest:

Nadat de classis van Deventer den 19en Juni 1598 besloten had - maar zonder gevolg - den predikant te Doesburg Joannes Langius naar Rijssen te roepen, wordt in de notulen dier classis later melding gemaakt van Bernardus Stedemeijer als predikant te Rijssen (ontleend aan opstellen van mr. J.I. van Doorninck "Uit Overijssels verleden").

Deze Stedemeijer werd, volgens de notulen van den Deventer kerkeraad van 26 Juni 1598, voor den kerkedienst gepresenteerd door den predikant van Oldenzaal Vogelsanck en op 20 Juli daarna van het doen eener tweede propositie ontslagen, daar hij wel spoedig "an een plaetse tot den dienst gesonden" zoude worden. Dat deze zending naar Rijssen geweest is, volgt uit het verzoek van den Deventer kerkeraad aan de gecommiteerden der landschap van 4 September 1598 om een voorschrijven aan den raad te Rijssen voor hem, opdat hij daar "geherbercht ende versorcht" zoude worden en tevens om de ingezetenen van Wierden te gelasten hem alle Zondagen met een wagen te halen. Stedemeijer werd in Augustus 1599 te Deventer op de voordracht geplaatst voor eene vacante predikantsplaats, maar niet beroepen. Hij komt in 1600 als rector der Deventer school voor.

Over Rutgerus Bramcampius schrijft R.E. Hattink vervolgens:

Bramcampius blijkt, ondanks de cassatie van 1601, toch voortdurend zijne kerkelijke bediening te Rijssen waargenomen te hebben.

Dat hij bij den aanvang van het twaalfjarig bestand (1609 - 1621) als pastoor te Rijssen werkzaam was, volgt uit den brief van Ph. Rovenius aan den apostolischen vicaris S. Vosmeer over de kerkelijke toestanden in Twenthe van 5 April 1611, waarin hij schreef: "In Rijssen agit senex quidam concubinarius" en uit de door hem in 1612 aan den Drost Ripperda aangeboden ontwerp-regeling, waarin staat dat de pastoors te Ootmarsum, Rijssen, Almelo en Weerselo alsnog zouden getolereerd blijven en hunne gewone kerkdiensten verrichten, evenals voor het twaalfjarig bestand.

Over het in concubinaat leven van Rutger Bramcampius als pastoor van Rijssen worden verschillende zienswijzen gegeven. In de vergadering van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis van 1 Juni 1880 betoogde de heer Hogeman, pastoor te Slagharen, met een beroep op het schrijven van Rovenius en diens aan Ripperda aangeboden concept-regeling (hiervoor vermeld), dat in 1611 aan een actueel concubinaat van Braemcamp niet kon gedacht worden, omdat Rovenius hem dan geschorst zou hebben, zoals hij anderen deed. Hij zou echter vroeger wel in concubinaat hebben geleefd en de secretaris Th. Braemcamp zou daaruit afstammen.

R.E. Hattink citeert vervolgens enkele scribenten die menen dat Bramcampius in de laatste jaren van zijn leven niet alleen de "Evangelische Leere" was toegedaan maar ook als gereformeerd predikant heeft gediend: *Van der Aa heeft in het Aardrijksk. Woordenboek opgetekend "dat de eerste, die te Rijssen het leeraarsambt bij de hervormden heeft waargenomen, R. Braamkamp is geweest, die hier vóór 1629 gestaan heeft, daar in dat jaar Justinus Havenbergius beroepen werd".*

In het aan de hervorming in Twenthe gewijde opstel van mr. J.I. van Doorninck in de kleine bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel maakte deze melding van een verslag door den Deventer predikant Roothuis, waarschijnlijk in 1618 opgesteld, betreffende de pastoren die ten tijde van het twaalfjarig bestand "in den Twenth geweest ende der Evangelischer leere toegedaen" zijn geweest en nam daaruit het volgende over: "Rutger Braemcampius pastor toe Rijssen noch levenede is in den voorsijden classe (van 1601) oock gecompareert ende hem niet vreemde gehouden van de Evangelische Leere, Alleene op zijn olde daghen hem beswaert vindende in zijn gemoet een ander professie te doen, heeft oock altoos binnen Rijssen het gehoor der gereformeerde predicanten bijgewoont ende met dieselve hem familiar gehouden"; waaraan mr. Van Doorninck toevoegt: "mag men derhalven dezen Braemcamp niet houden voor eersten predikant, zoo zal toch stellig vóór 1629 een ander daar den dienst vervuld hebben".

R.E. Hattink citeert voorts het Classicaelboek van Deventer van 1601 tot 1633 inzake de pastoor van Rijssen: Gedurende het tijdvak 1624 tot en met 1629 wordt in een aantal vergaderingen gehandeld over de positie van Rutgerus Bramcampius. Hieraan is het volgende ontleend.

De predicanten omtrent Rijssen gelegen sullen alsnoch bij goede gelegenheit een oge hebben op deselve kerke, datse bij versterf offte andersins der classe weder moge ingelijvet worden (27 april 1624).

Die pastoor van Rijssen, die bededagen niet onderhoudende, sal daerover bij den H. Landroste van Twente aengehouden worden dat hij daertoe mochte geconstringeert worden (3 mei 1625).

Hier nae is gelesen apostill van Ridderschap undt Steden, waarmede die classis wordt geauthoriseert die Papen te ontbieden omme medt die te handelen tot aenneminghe van die ware relligie, ende in die plaetsen van haer verstorven sijnde gereformeerde leraers tho stellen, welck dese E. vergaderinge aengenomen heft. Sullen voort eerste ontbouden worden die pastoor van Ootmersen en syn capellaen, item die pastooren van Tubberinge, Denekamp, Rijssen, Haxbergen, Weersel (19 september 1626).

Is voor de vergadering gecompereert Thomas Braemcamp, secretaris tot Rijssen, sone van Rutgerus Braemcamp pastor aldaer; heeft sijn vader (die van de classe geciteert was) geëxcuseert dat hij van wegen hogen olderdoms ende lijves swacheijt niet en hadde connen comen, twelck hij anders geerne soude gedaen hebben. Hem is aengesegt dat met sijn vader mondelijck van de resolutie des classis sal gesproken worden. Waertoe sijn gecommiteert R. Ticheler en H. Wedeus (11 oktober 1626).

D. Weddeus ende Tichler hebben volgende den 4 artic. haere commissie anden pastor te Rijssen verricht ende daervan apeninge gedaen.

- 1. Dat hij Rutgerus Braemcamp als pastor tot Rijssen is gestelt van den Decano te Utrecht enn Deecken Dois te Deventer, enn is aldaer pastor geweest 61 jaeren, sijnde nu getreden in het 62 jaer;*
- 2. heeft niet anders geleert noch oock gesint vortan te leeren dan Godes woort sonder eenige pauslycke trasitie;*
- 3. begeeret noch en can oock door lijves swackheijt ende hoghe ouderdom niet lange te continueeren, wanneer hij anders van de EE. H. Ridderschap een alimentatie mochte vercrigen, in sijnen hoghen older;*
- 4. begeert oock niet lieveres, swack sijnde om te predicken, dat als dan een van die naest geseten dienars den dienst voor hem mochten doen, als het conde geschieden met kennisse van die Heeren Borgemeesteren aldaer (31 oktober 1626).*

Is verschenen Thomas Braemkamp, soone van Rutgerus Braemkamp, pastor tot Rijssen, voorstellende het hooghe olderdoom ende swackheijt sijnes vaders, ende niet connende reisen, versoeckt in de name sijnes vaders voorbenoempt, wat het Eirweerdighe classis sijnen vader geliefde te bevelen, dat wilde sijnen vader onderdanichlijck nacomen.

Heeft het E. Class. hem tot afscheijt gegeven dat men een missive hem sall mede geven waer uijt sijn vader pastor te Rijssen de welmieninghe des classis sall connen verstaen, gelijk hem dan uijt den classe mede gegeven is, deses inhouts dat hij sich, indien het doenlijck is, tegen den anstaenden classe, persoonlijck sistere in geval van lijffs swackheijts sijns geloofs bekentnisse, enn off hij geresolveert sij, sich in alles met den classe te conformeren, schrieftelijck den E. class. verwittige (22 mei 1627).

D. Rothgerus Bramcampius, pastor tot Rijssen, heft op het derde anschrieven des E. classis ein schriuen door zijnen sohn Thomas Bramkamp ingegeven, verklarende dat hij wegen hoges olderdooms groten lijffs swackheit ende anderen convenienten, want hie aldair die kerke tot in die 63 jhaere bedienet, niet hebbe connen op den classe binnen Deventer compareren, ja oick dat hie sijnen dienst nit langer solle bequameliken connen betreden, mochte derhalve wel lijden dat die kercke door eenen anderen bedienet worde, doch mit deesen bedinck, dat man sijn persoon als eenen emeritum den kleinen tidt zijns overigen leevendes, bij den pastorien opkomste wille continueeren. Heeft de E. classis geantwordet mondelick ende schriftlick so wal bij der kercken tot Rijssen als oick sijn persoon het uterste beste te doen, daarmede sijn moge een goet genugen hebben (5 september 1627).

Den stant der kerken tot Rijssen sal bij den Drost of het Collegie geresumeert worden, gelijk opgeteeckent is. En des Classis Deputati sullen vernemen of het niet soude mogen geschieden dat D. Justinus Havenbergius en Adamus Lindenhovius aldaer altemet met des ouden mans believen, enn des Achtb. Magistraets consent predickten, waertoe den Magistraet enn de samptlijke goetheeren met redenen te beweghen sijn uit naem de E. Classis D. Wedaeus en Scheurhovius geauthoriseert, mits nochtans dat des voorsz. stedekens enn classis recht en vrijheijt onvercort sullen blijven (29 april 1628).

Vanaf dat moment wordt gewerkt aan de opvolging van Rutgerus Bramcampius.

De notulen van de classis Deventer van 21 april 1629 vermelden het volgende.

Angaende die kercke van Rijsen daerin sal ordere gehouden werden als t voren. Gerh. Lindenhovius sal predigen den 26 April. Justinus up den bededach den 29. Jacobus Tichlerus den 3 May. Guitberleth den 10 May. Adamus Lindenhovius den 14 May up hemelvardsdach. Alkemade den 17 May. Ad. Lindenhovius en Justinus up Pinxteren. Bokelman den 21 May, Tichlerus senior den 7 Junii.

R.E. Hattink vervolgt:

Nadat Ridderschap en Steden op de remonstratie van de classis Deventer, dat de predikant van Rijssen wegens ouderdom niet meer in staat was zijn dienst waar te nemen, den 19en Mei 1629 den Drost van Twenthe geauthoriseerd hadden om, met communicatie van voorschreven classis neffens degeene, die de collatie hebben, den dienst door A. Lindenhovius of J. Havenbergius bij provisie te doen vertreden, met bepaling dat de predikant de opkomsten der pastory zoude behouden, werd den 16 Juni daaraanvolgende in de classicale vergadering daarover gehandeld.

De classis besluit op 16 juni 1629:

Alsoe noetwendich die kercke van Rijssen door die onvermogentheijt Braemkampii vacerende moedt met een godtsalighen leraer versorcht werden, heeft de E. classis nodich geacht, achtervolgende hare ordre aen den genen die het jus praesentandi in die selve plaetse toekomt, te schrijven dat sij binnen den tijt van 14 dagen believeen wilde om eenen nequamen man om te horen ende den E. classi te praesenteren, ofte sal die E. classis genootsaecht worden eenen bequaemen man te roepen, ende daarmede die plaetse te versorgen. Interim sal Adamus Lindenhovius naestvolgende twee Sonnedagen den dienste aldaer verwaren; tselve sal op den derden doen Justinus Havenbergius (blz. 328 t/m 332).

Tot zover R.E. Hattink over Rutgerus Bramcampius als pastoor en predikant van Rijssen.

Hattink meent op grond van de mededelingen in de notulen van de classis als vaststaand te mogen aannemen dat na het twaalfjarig bestand, en wel in 1626, Bramcampius is overgegaan tot de Reformatie, welke overgang het meest uitkomt bij de door hem verleende medewerking in het doen prediken door andere predikanten en de beroeping van zijn opvolger.

Naar onze mening kan uit het Classicaelboek van Deventer worden afgeleid dat Rutgerus Bramcampius in 1626 tot de conclusie kwam dat het voor hem beter was zijn dienst over te doen aan een opvolger (predikant). De politieke situatie was gewijzigd ten gunste van de nieuwe religie en hij had inmiddels een hoge leeftijd bereikt en was niet goed meer in staat zijn dienst waar te nemen.

Nadat hij reeds in 1601 als pastoor was afgezet en hij in de daaropvolgende jaren, dankzij de Spaanse hegemonie in het gewest Twente, zijn pastoorsambt weer had opgevat, werd hij in 1626 niet opnieuw afgezet. Vanaf 1626 werd de overgang van de pastoorsplaats naar de predikantsplaats langs de weg van overleg gerealiseerd. Maar, mogelijk was Rutgerus Bramcampius toch de nieuwe religie toegedaan.

Aan "Kerkelijk en Wereldlijk Twente" van W.G.A.J. Röring ontleen wij met betrekking tot Rutger Braemcamp: *Toen de bisschop van Deventer, Aegidius de Monte, in 1571 zijn bisdom visiteerde, trof hij te Rijssen als pastoor aan Rutger van Halteren, meer bekend als Rutger Braemcamp, zoals hij zich gewoonlijk noemde.*

Ook hij verscheen met de meeste Twentsche pastoors voor de Deventer Classis, den 13 en 14 October 1601 te Oldenzaal gehouden. Aan Braemcamp werd een maand bedenktijd gelaten, om zich te verklaren, met andere woorden of hij katholiek pastoor wilde blijven of tot het Protestantisme overgaan. Wij weten reeds dat de overgrootste meerderheid der Twentsche pastoors standvastig bleven in hun geloof. Ook de pastoor van Rijssen verklaarde den 19 Nov. 1601 aan de Classis "te willen persisteren bij syn voerighe leere, hem beswaert vindende in syn gemoet een andere professie te doen."

Braemcamp werd alzoo gecasseerd, d.i. uit zijn pastoorsambt te Rijssen ontslagen. Het volgend jaar 1602 werd Winand Gerrits als predikant naar Rijssen gezonden, met opdracht ook Wierden te bedienen, wordende die van Wierden gelast den predikant iederen Zondag met een wagen van Rijssen te halen en weer terug te brengen. De eerste predikant van Rijssen is Gerrits evenwel niet geweest, maar zekere Bernardus Stedemeijer, die hier gestaan heeft van 1598 - 1602.

Braemcamp, hoewel afgezet, bleef te Rijssen de pastorie bewonen en er de inkomsten van genieten. In 1611 vinden we hem als pastoor werkzaam, maar of hij voor zijne parochianen de ware herder geweest is, zuiver in geloof en zeden, zouden wij niet gaarne willen verzekeren.

In 1612 vraagt de Apost. Vicaris Philippus Rovenius aan den Drost Ripperda dat de pastoors te Ootmarsum, Rijssen, Almelo en Weerselo als nog zouden toegelaten blijven om hunne gewone kerkdiensten te verrichten, evenals zij dat vroeger gedaan hadden. Wat de pastoors van Almelo en Rijssen, betreft: de Ap. Vic. tracht hen, bij gebrek aan beter, nog op hunne standplaatsen te houden, - indachtig het spreekwoord: "Beter een half ei dan een ledige dop".

Hoe het zij: de beste broeder is Braemcamp zeker niet geweest. Mag hij dan ook al in naam katholiek pastoor van Rijssen geweest zijn, omstreeks 1626 heeft hij den rok voor goed omgekeerd en is protestant geworden.

Röring schrijft verder dat Braemcamp een alles behalve stichtend leven leidde en hoewel hij zich niet beslist voor de nieuwe leer verklaarde, schijnt hij toch in 't geheim met de Hervorming geheuld te hebben. *Ware hij beslist Katholiek gebleven, hij zou dan zijne pastorie hebben moeten ontruimen, terwijl nu vermeld staat, dat hij ze tot zijn dood bleef bewonen en al de inkomsten bleef genieten, die aan het pastoraat verbonden waren.* (hoofdstuk I; blz. 171).

Na Rutgerus Braemcampius treffen we de volgende namen aan op de predikantenborden in de Schildkerk:

- Justinus Havenbergius (1629-1639)
- Melchior (van) Bentheim (1639-1674)
- Hermannus Scheene (1674-1719)

Ook over deze drie predikanten is uit het archief van de Hervormde Gemeente van Rijssen zeer weinig bekend. Zij dienden de gemeente gedurende de periode 1629 tot 1719; globaal genomen is dit de eerste eeuw van Hervormd Rijssen. Van deze periode zijn nog geen kerkenraadsnotulen aanwezig. Wij komen hun namen tegen in het zogenoemde Kerkenboek.

Zoals reeds vermeld, fungeerde Rutgerus Braemcampius als secretaris van de collatorenvergadering. Ook Melchior Bentheim en Hermannus Scheene vervulden deze functie tijdens hun predikantschap.

Justinus Havenbergius.

In 1629 werd Justinus Havenbergius predikant te Rijssen; zijn naam komt slechts voor in het Kerkenboek (notulen van de collatorenvergadering) van 1639, het jaar waarin hij met emeritaat ging.

Justinus Havenbergius werd beroepen door de classis Deventer.

Onder zijn bediening begint de Reformatie in Rijssen meer en meer gestalte te krijgen en komt het gemeentelven van de grond.

Wel lezen we nog van roomse activiteiten in Rijssen, waarmee de classis van Deventer zich mee bezig hield.

In de notulen van de buitengewone classisvergadering van 25 mei 1630 komen zowel Bramcampius als Havenbergius ter sprake:

D. Justinus werd broederlijk vermaand zich in *“het doepen en copuleeren”* (dopen en trouwen) *“conform unser kerkenordnungh tho halten”* en besloten werd *“dem olden pastor tot Rissen sein doepen und copuleeren”* te verbieden.

In diezelfde vergadering wordt besloten de aandacht van den Drost van Twenthe er op te vestigen dat te Rijssen twee monniken openlijk predikten en de mis bedienden; opdat Ridderschap en Steden dit zouden beletten.

In de classicale vergadering van 7 september 1630 werd besloten dat de deputati classis aan heeren Gedeputeerden der landschap zouden reminstreeren, onder meer:

- *“Dat de oude pastoor tot Rijssen gheen kinderen meer en doope, noch echte luiden en copuleere”.*
- *“Dat der papen kinderen overal geweret”.*

P.H.A.M. Abels schrijft in *“De broederen van Twenthe”* over Justinus Havenbergius:

Justinus Havenberg werd tegen het einde van 1579 te Wesel geboren en nieuwjaarsdag 1580 in de Willebrorduskerk gedoopt. Hij was de zoon van de Weseler predikant Johann Havenberg en Aeltjen Kalker. Justinus studeerde in Herborn (1602), aan de hogeschool in Steinfurt (1605) en in Heidelberg (1606).

En over zijn predikantschap schrijft Abels:

Hij werd in 1612 als kandidaat beroepen naar het Groningse Onstwedde, vanwaar hij in 1616 naar Sauwert vertrok. In 1620 ontstond grote opschudding in deze Groningse plaats vanwege het “onordentlick” leven van haar predikant. Na onderzoek door de Synode van Groningen bekende hij zich “dickwijlss grofflick ende swaerlicker verloepenn te hebben”. Ondanks aansporingen zijn leven te beteren, ging Havenberg op de oude voet door, waarop de synode hem in 1624 uit het ambt onzette.

In 1626 werd Havenberg door de classis Deventer - mogelijk dank zij goede referenties - aangesteld als predikant te Ootmarsum. Reeds in 1628 kwam er als gevolg van het Interim van Roosendaal een eind aan zijn predikantschap in Ootmarsum; het Interim van Roosendaal tussen “Staatsen” en “Spanjaarden” bepaalde namelijk, dat op het gebied van de religie de situatie voorlopig diende te blijven zoals deze was geweest vòòr en tijdens het Twaalfjarig Bestand. Voor Ootmarsum betekende dit dat de rooms-katholieken weer openlijk hun godsdienst mochten belijden en het kerkgebouw en de pastorie weer in hun bezit kregen. Havenberg kon vertrekken.

De classis Deventer koos Havenberg uit twee “werkloze” predikanten. Hij werd reeds op 26 juli 1629 in de gemeente van Rijssen bevestigd, echter niet voordat de classis de echtgenote van Havenberg vermaand had, dat zij “(...) voortaan op haer huyssgesinde vlytiger achtgeven muste geven, haer dissoluijt leven beteren, haer

mondt besnoyen, haer onnutte reijssen onderlaten (...)” en zich zo te gedragen dat de “dienst des Evangely niet mochte ontheyliget ende gelastert werden”.

In 1635 kwam Havenberg weer in opspraak en werd, evenals zijn collega's Alckemade en Schürhoff, ervan beschuldigd van “seer argelyck te leven”. Mogelijk waren berichten over zijn Groningse verleden doorgedrongen tot predikantenkringen in Overijssel. Hij werd echter niet openlijk voor de Synode van Overijssel ter verantwoording geroepen en in 1637 werd een rapport over zijn affaire “in de synodale kist gestop”, waarmee de zaak was afgedaan. Begin 1639 ging Havenberg - 59 jaar oud - met emeritaat, nadat hem een eenmalig bedrag van 100 daalders was toegezegd.

Begin 1639 ging Justinus Havenbergius met emeritaat; hij overleed op 10 oktober 1641.

In het Kerkenboek is met betrekking tot zijn emeritaat het volgende aangetekend:

Op 31 maart 1639 verklaarden Collatoren, Borgemeistern en Kerckraden "voer ombtrent 2 ader drie maent geleden een vastbundich accoordt ende verdrach gehouden te hebben met haeren gewesenen predicant Domino Justino Havenberch, dat geconsidereert Godt de Heere hem Havenberch met een secker accident van beroerheid gevadet ende gevisiteert", hij uit de kerkeopkomsten, zoodra hij de wedeme ontruimd heeft, een honderd daalders ineens zal ontvangen en hetgeen hij bovendien aan tractement van de heeren der Landschap placht te genieten, mocht behouden "soelange het de landtschap beliefft ende het landt in ehren blijft" en bovendien de pastorie-opkomsten van het loopende halfjaar zoude hebben "mits darentegens affdragende de onkosten bij verscheiden predicanten uit ommepredicken voer enn nae gedaen".

Melchior Bentheim.

Melchior Bentheim, rond 1610 geboren te Nordhorn in de Graafschap Bentheim, werd in het najaar van 1639 predikant te Rijssen. Hij kwam van Vriezenveen. Melchior Bentheim was in 1637 tot rector van de scholen te Ootmarsum benoemd en in 1638 als predikant te Vriezenveen beroepen. Hij was predikant van Rijssen tot aan zijn overlijden op 26 juni 1674.

P.H.A.M. Abels meldt in “De broederen van Twenthe” over Melchior Bentheim:

Melchior Benthem stamde uit Nordhorn in het graafschap Bentheim, waar zijn vader, Hendrick Benthem, die rond 1600 in het huwelijk trad met Margaretha Spennenberg, als organist, schoolmeester en stadssecretaris werkzaam was. Het geslacht Benthem behoorde tot een bastaardtak van het gravenhuis van Bentheim. Zijn broer Adolphus werd eveneens predikant (te Dwingelo van 1629-1654). Twee andere broers waren organist en klokkenist.

Melchior Benthem studeerde in Groningen (1632). Waarschijnlijk studeerde hij daarvoor, evenals zijn broer Adolphus, aan de hogeschool van Steinfurt.

Op 12 januari 1637 trad Melchior Benthem in dienst als rector van de Latijnse school van Ootmarsum, hetgeen hem er niet van weerhield zich in september van datzelfde jaar voor een beroeping aan te bevelen. Precies een jaar later kon hij de classis een beroep tonen van de heer van Almelo tot het predikambt te Vriezenveen, waar hij eind september 1638 bevestigd werd.

Over zijn predikantschap te Rijssen vermeldt Abels:

Op 29 oktober 1639 verschenen kapitein-majoor Ernst van Ittersum en Tonnis ter Ceurs, burgemeester te Rijssen, op de vergadering der Deventer classis met een beroep van de gemeente van Rijssen op de persoon van Melchior Benthem, dat met algemene stemmen werd goedgekeurd.

Melchior Benthem trouwde op 2 augustus 1640 te Deventer met Aeltjen van Breijl. Zij ontviel hem spoedig, waarna hij op 19 maart 1644 te Emmerik hertrouwde met Geertruit Konings. Zij kregen drie kinderen, twee dochters en een zoon. Zoon Hendrik studeerde te Deventer (1663) en Groningen (1666 theologie). In 1668 werd hij schoolmeester in Rijssen en op 8 juni 1669 beval hij zich bij de Deventer classis voor een beroeping aan, hetgeen blijkbaar geen effect sorteerde.

Tijdens zijn ambtsperiode in Rijssen beklagde Benthem zich er in 1664 over “(...) dat tot verscheijden reijssen op sijn persoon en huis geladen roers zijn losgeschoten, apparentelijk van Papisten, welcker vergaderinge omtrent sijn woning verstoort was”.

Abels vervolgt:

Toen kort daarna de Munsterse legers voor de eerste keer het Twentse land overrompelden en de katholieken in hun oude rechten herstelden, vluchtte Benthem naar vrienden in Holland. Na de vrede van Kleef keerde hij terug en bediende de Rijssense gereformeerden tot zijn dood op 26 juni 1674.

Hermannus Scheene.

Na Melchior Benthem werd de proponent Hermannus Scheene in het najaar van 1674 predikant in Rijssen. P.H.A.M. Abels schrijft over Hermannus Scheene in "De broederen van Twenthe":

Hermannus Scheen werd omstreeks 1646 geboren en was afkomstig uit Kampen. In het lidmatenboek van deze IJsselstad werd hij in juli 1666 ingeschreven als Herman Heyndricksen Scheen.

Scheen studeerde in Leiden (1669 filosofie).

Al vrij snel na zijn komst in Rijssen ontstonden er moeilijkheden met deze predikant. Hij verbrak zijn verloving met Aaltje Benthem, dochter van de overleden predikant. Deze zaak werd door een aantal gemeenteleden voor de classis gebracht.

R.E. Hattink vermeldt hierover:

Den 13 April 1675 werd hij als lid der classis toegelaten en daags daarna in behandeling genomen de zaak van de kerk te Rijssen en gelezen een rekwest door Scheen gepresenteerd aan den Landdrost van Twenthe en diens apostille waarbij de zaak aan de classis gerenvoeyerd werd "opdat deselve soo mogelijk bij amicabile compositie mocht afgedaen worden".

Ingestaen zijn eenighe van de gemeente van Rijssen hebben met overleveringhe van eenighe documenten versocht, dat haer een ander predikant in plaetse van D. Scheen mocht gegeven worden.

Is verstaen van 't E. classis dat alleen diegene, welke van en uijt de kerckenraet zijn, sullen binnen staen om haer af te vraghen op wat conditie dat se haren predikant beroepen hebben.

Waarop ingekomen zijn Warner Hermsen, diaken, Jan Muller, diaken, en Henrik Arentsen, mede diaken van de kerke tot Rijssen, verklarende eerst dat se D. Scheen op die conditie niet beroepen hebben, maar alleen voorgesteld of sijn E. met het wereltlijke niet soude voortvaren, wanneer het geestelijk houwelijk was voltrokken; daer bijvoegende dat de broeder van D. Scheen en Brandenborch sulks voorgeslagen en aengenomen hebben; en daerna particulier ondervraaght, eenigszins bekent dat de voorslach van te sullen trouwen met de oudste dochter van sal. D. Benthem was geschiet eer zij getreden zijn tot de beroepinghe.

Doch is haer gerecommandeert dat se de andere van de gemeente hier meede vergadert souden soeken te disponeeren om de zake stante classi in der minne af te maken; zijnde tot genoegsaam ondersoek van deselve en afhandelinghe genomineert en gecommittert D.D. Colonijs, A. Putmannus, Herm. van Eibergen en Bommel. De gecommitteerde broederen, weder ingekomen zijnde, rapporteren dat die van den kerckenraet tot Rijssen hebben gesecht, dat se geensins verstaen konnen tot een amicabile compositie, dat haer predikant trouloos is in sijn beloften, dat hij in de passieweeke eenighsins nalatigh is geweest in sijnen dienst, en versoeken darom dat haer een ander predikant mach gegeven worden.

Is die van den kerckenraet tot Rijssen van 't E. classis gelast om de aanwesende van de gemeente te vragen, of niet souden konnen over haer nemen dat er eenighe predikanten hetzij uijt de stadt van Deventer, of van buiten of conjunctim gesonden wierden na Rijssen, om de gantsche gemeente bijeen te roepen en te tenteren of men hare gemoederen door goeden redenen en heilsame voorslaght niet soude konnen gerust en te vrede stellen en soo mogelijk de zake ten beste van haer en van Godts kerke, tot een goet einde brenghen.

Hebben dit die van Rijssen niet willen aennemen, en daerom ist het dat het E. classis, alle goede en bedenkelijke voorslagen hebbende gedaen en niet konnende vorderen, haer wijsen na haren competenten richter, en sal het gepasseerde door een missive aan de heer de landdrost van Twenthe bekent gemaakt worden.

In "De broederen van Twenthe" (P.H.A.M. Abels) lezen we over deze zaak het volgende:

Op 1 juni 1673 deed Scheen zijn proponentsexamen voor de classis Kampen.

In het volgende jaar knoopte hij verkering aan met Aaltje Benthem, oudste dochter van de pas overleden predikant van Rijssen, Melchior Benthem, waarschijnlijk met de bedoeling hierdoor zijn kansen op een beroeping naar Rijssen te vergroten. Scheen slaagde in zijn opzet, want hij werd inderdaad beroepen, hetgeen op 17 september 1674 door de classis van Deventer werd geaprobeerd.

Reeds in het volgende voorjaar haalde Scheen zich de verontwaardiging van zijn nieuwe gemeente op de hals, door zijn trouwbeloften aan de predikantsdochter niet na te komen. Enkele lidmaten der Rijssense gemeente begaven zich op 13 april 1675 ter classis en verzochten "een ander predikant in plaetse van D. Scheen".

De classis wenste eerst opheldering van de vraag op welke voorwaarden Scheen eigenlijk destijds naar Rijssen beroepen was. Hierop antwoordden de Rijssense afgevaardigden, dat zij hem niet op voorwaarde van een huwelijk met Aaltje Benthem beroepen hadden, maar dat zij Scheen hadden voorgesteld of hij "met het wereltlijke niet soude voortvaren, wanneer het geestelijk houwelijk was voltrokken". De classis drong aan op verzoening, doch de Rijssense kerkeraad liet onmiddellijk weten dat "se geensins verstaen konnen tot een amicabele compositie", omdat haar dominee trouweloos was in zijn beloften en daarenboven in de "passieweeke" enigszins nalatig was geweest in zijn bediening. De classis besloot tenslotte de zaak door te verwijzen naar de competente richter en ook de Drost van Twente in kennis te stellen.

Een jaar later kon in de classicale activa worden opgetekend dat de kwestie "bij amicabele compositie volkomentlijk en in vrede is geassopieert". Dit zou erop kunnen duiden dat Scheen uiteindelijk toch het werk voor het meisje heeft laten prevaleren en in het huwelijk is getreden met Aaltje Benthem. Zekerheid hierover bestaat er echter niet.

Over Hermannus Scheen wordt ook vermeld dat hij geen notulenboek bijhield en evenmin de doop- en trouwregisters. Scheen overleed op 29 januari 1719.

Henricus Immink.

Henricus Immink werd in 1692 te Gendringen geboren en diende de gemeente van Rijssen van 1 oktober 1717 tot aan zijn emeritaat (20 maart 1763).

In 1717 werd Hermannus Scheene wegens "hoge jaren en grijzen ouderdom" een adjunct-predikant toegevoegd in de persoon van de proponent Henricus Immink, waartoe bij resolutie van 12 juli 1717 Ridderschap en Steden de som van f 200 toestonden.

In de beroepingsakte van 4 juli 1717, ondertekend door collatoren en kerkenraad en geaprobeerd door het Classicaal Bestuur van Deventer en de Drost van Twenthe, is hiervan onder meer het volgende in het Kerkenboek vastgelegd:

Dewijl onsen getrouwen Herder en Leeraar, de Eerwaarde Heer Hermanus Schene tot hoge jaren en grijzen ouderdom gekomen is, drie en veertig jaren alle de delen aan het werck der bedieninge in onze Christelijke Gemeente te Rijssen getrouwelijck en met alle stigtinge waer genomen, de grijzen ouderdom en swaere ##### besoeckingen des lichaamskrachten van zijn Eerw. soo verswackt hebben, dat sijne schouderen de sware last van dese onse soo een grote gemeente niet veel meer alleen konnen dragen, soo heeft de Christelijke Gemeente te Rijssen, het Eerwaarde Classis van Deventer versocht, om aan het Christelijke Sinodus van Overijssel bekennt te maken, het vergaen van lichaamskrachten van haren bovengenoemden Herder en Leeraar, en hebbende het Christelijk Sinodus door hare Eerw. Heeren Deputaten Sinodi bij de Edel mogende Heeren Ridderschap en Seeden de Staten van Overijssel op de Landdacht versocht bij tractement tot onderhoud van een Adjunct voor Sijn Eerwaarde, soo hebben wij ondergeschreven Collatoren en Kerkenraad te saemen, te weten de Hoogwelgeboren Heeren van den Eversbergh, Oosterhoff, Grimbergh, Bevervoorde, Achtb. Magistraat en Eerw. Kerkenraad te Rijssen hoogstnodigh geagt, tot stigtinge van Gods H. Gemeente dese onse Kercke te versien (?) met een bequaam Adjunct, ondervonden hebbende de bequaamheijd, geleertheijd, neerstigheijt en sinieren (?) ommeganck van D: Henricus Imminck S.S.M:C: en de eenparige genegentheijd van dese onse Christelijke Gemeente tot sijn Eerw. Persoon, hebben wij volgens Kerkenordeninge en nae aenroepinge van des Heeren H. naam beroepen, gelijk wij beroepen bij desen D: Henricus Imminck S.S.M/ Candidatus tot een Adjunct-Predicant gedurende het leven van D: Hermanus Schene, en nae dode van sijn Eerw. tot onsen Wettigen en ordinaris Herder en Leeraar, met toestemminge en een seer groot gejuigh van onse gehele Christelijke Gemeente, om in dese onse kerck en Christelijke Gemeente waer te nemen het werck der Bedieninge tot de volmakinge der Heijligen en tot opbouwinge des Ligchaems Christi, Gods woord suiijver te predicken, de H. Sacramenten nae Christi Instellingen te bedienen, de kerkelijke tugt (gefondeerd op Gods heijligheijd) te oeffenen, neerstiglijck de Krancken te besoecken, en voorders alle andere diensten tot het Herdersampt gehorende (?).

Hermannus Scheene was predikant van de gemeente van Rijssen tot aan zijn overlijden op 29 januari 1719. Daarna volgde Henricus Immink hem op als ordinaris-predikant van Rijssen.

Onder Henricus Immink werd vanaf 1730 een notulenboek van de kerkenraadsvergaderingen bijgehouden. Over deze predikant is uit de notulen van de kerkenraadsvergaderingen en de Kerkenboeken echter nauwelijks enige informatie van belang te vinden.

In 1717 trouwde ds. Immink met Margreta Kemps, weduwe van Willem Lodewick Heutink van Utrecht. Uit dit huwelijk zijn te Rijssen geboren Rutger Johannes Immink (1719) en Petrus Immink (1721). Ds. Immink fungeerde lange tijd als secretaris van de collatorenvergadering.

Over Henricus Immink vermeldt alleen R.E. Hattink enkele summiere gegevens.

Over de kosten van het beroep in 1717 vermeldt R.E. Hattink het volgende:

Hendrik Immink had, blijkens eene "verdeijlinge" van beroepingsonkosten met de proponenten van Laer, Noorbeek, Denninghoff en Pistorius op beroep gepreekt en werd 4 Juli 1717 door Collatoren beroepen. Collatoren, kerkeraad en boermannen verteerden daarbij ten huize van Tonis Janssen, blijkens de voormelde verdeijlinge f 23 - 15, van wien men op 1 en 2 October liet: "halen in 't raethuijs bij het verwellekomen van de

domine” voor f 6 - 14 st. Den 3 October verteerde door order van de Burgemeesteren Domine Imming met zijn gasten daar aan huis in eeten en drinken f 9 - 12 en de Domine van Eijbergen sijn peert f 1 - 12.

Henricus Immink werd in 1764 opgevolgd door Johannes Hermanus Cramer, proponent te Ootmarsum, aanvankelijk als adjunct-predikant. Tot zijn overlijden op 9 augustus 1779 bleef Henricus Immink, als emeritus, predikant in Rijssen.

Johannes Hermanus Cramer.

Johannes Hermanus Cramer diende de gemeente van Rijssen gedurende 45 jaren (van 1764 tot eind 1809). De laatste 15 jaar van zijn ambtsbediening vielen in de zogeheten Franse tijd (de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland).

Over Johannes Hermanus Cramer vermeldt R.E. Hattink:

Met het oog op het door Immink aangevraagd, den 20 Maart 1763 door Ridderschap en Steden toegestaan, emeritaat, werd 24 September van dit jaar door Collatoren als adjunct-predikant beroepen Reijnt Carel Staverman, in gelijke betrekking te Neuenhaus werkzaam; na wiens bedanken den 31 December d.a.v. Jan Hermen Cramer, proponent te Ootmarsum, beroepen werd, onder verplichting om, daar de zwakheid des hoofds van den predikant hem niet toeliet te prediken, ten spoedigste de predikdienst te komen waarnemen. Cramer werd den 9 April 1741 te Ootmarsum gedoopt en werd op 21 September 1758 te Groningen als student ingeschreven.

Bij koninklijk besluit van 20 November 1809 werd hem emeritaatstractement toegelegd.

Hij overleed, ongehuwd, op het Winkel nabij Rijssen in de gemeente Wierden 3 Maart 1813.

F.A. Hoefer vermeldt over deze predikant een anekdote die zich afspeelde in de zogeheten Patriottentijd. Ook in Rijssen was een schutterij opgericht die over geweren beschikte.

F.A. Hoefer:

Dat deze schutterij in 1787 heldendaden verricht heeft, valt sterk te betwijfelen. Den 15den van Herfstmaand kregen de Staten van Overijssel bericht uit Ootmarsum, dat ongeveer 900 Pruissische huzaren twee dagen te voren waren aangekomen en dien dag weder vertrokken, deels naar Oldenzaal, deels naar Almelo, om verder naar Rijssen te trekken, onderweg alle genootschappen ontwapenende. Te Rijssen vinden wij bij die gelegenheid den majoor Blücher.

Volgens de overlevering had toen de bekende ontmoeting plaats met den Patriotschen predikant op het Schild, die met hem moest klinken op den Prins, en voortaan bidden voor Zijne Hoogheid.

De zoogenaamde Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap der Franschen kocht Rijssen met zware offers, die niet verminderden, toen het in het Napoleontisch tijdvak een afzonderlijke mairie uitmaakte in het departement van de monden van den IJssel (blz. 19).

Ds. Cramer was kennelijk geen gemakkelijk man. Hij was meermalen in conflicten verwickeld met de kerkenraad en de collatorenvergadering. Als adjunct-predikant (1764 – 1779) had ds. Cramer geen recht op bewoning van de wheeme (de pastorie). Hij betrok een huurwoning. In 1770 ontstond de zogenaamde “huurkwestie”, die zich jarenlang voortsleepte.

Aan de Kerkenboeken ontlenuen wij enkele notuleringen die op deze kwestie betrekking hebben.

Ds. Cramer diende in 1770, als adjunct-predikant, bij Ridderschap en Steeden een request in inzake zijn huisvesting in Rijssen.

Ridderschap en Steeden legden op 24 oktober 1770 in een resolutie vast dat de collatoren van de Kerk van Rijssen gehouden waren voor een goede woning voor de adjunct-predikant zorg te dragen.

In het Kerkenboek werd het volgende vastgelegd:

Ontvangen een Resolutie van Ridderschap en Steden in Dato Zwol den 24 Octob. 1770 fiat insertio.

Extract uit het Register der Resolutien van Ridderschap en Steden De Staten van Overijssel.

Zwoll den 24 Octob. 1770.

Gelesen de Requeste van J.H. Cramer, adjunct-Predikant tot Rijssen, houdende om daar bij geallegerde redenen, versoekende dat haar Edele Mogende grootgunstig moge behagen, om op de een of andere wijze, die voorsieninge te doen, ten einde hij suppliant, aldaar huisvesting moge kunnen hebben.

Waar op zijnde gedelibereert, is goed gevonden de Collatoren van de Kerk van Rijssen te gelasten die voorsieninge te doen, dat de Remonstrant een bekwame woning bekomme.

En zal hier van bij extract deses worden kennis gegeven aan gemelde Collatoren tot der selven narigt.

Over deze resolutie lezen we verder niets in het Kerkenboek.

Na het overlijden van ds. Immink in 1779 betrok ds. Cramer de pastorie.

Met betrekking tot de voormalige huurwoning - waarschijnlijk eigendom van burgemeester H. Dijkers - was een geschil met collatoren ontstaan.

Ds. Cramer heeft over zijn geschil met collatoren over de huishuur in 1782 een "Klaag requeste" ingediend bij Ridderschap en Steeden.

Aan het Kerkenboek ontleen wij het volgende inzake de collatorenvergadering d.d. 2 november 1782:

Actum in de Kerk te Rijsfen den 2 November 1782.

Ingevolge convocatie zijn verschenen de Collatoren deser Kerke, als de Heeren F.A. van Ittersum namens den Huijse Oosterhoff, de Baron De Vaillant namens den Huijse Grimberg en Beverveurde, de secret. G. ter Horst als administrerend voogd over de Boedel van den Huijse Eversberg. De Burgermeesteren van Rijsfen Albert Gerritsen en Derk Kreijkes, Ouderling Antonij van den Dijk, Jan Smit en Gradus Baan, als Leden van de Kerkenraad.

Zijnde in dese vergaderinge geproduceerd een Klaag Requeste met diverse bijlagen door den Predicant J.H. Cramer tegens hun Heeren Collatoren, aan Ridderschap en Steeden de Staaten deser Provintie gepraesenteerd, houdende versoek, sat alsodane Eenhonderd en Veertig Gulden als H. Dijkers nog wegens huishuur zoude competeeren, door de Stad en Boerschappen, zo als die altoos betaald zijn ingevolge een Huurcedul mogten worden voldaan, alles breder bij het gem. Requeste te ersien met het Dispositijf en Appoinctement daar op den 25 Octob. 1782 verleend. Welke requeste en stukken in dese vergaderinge sijnde gelesen en geexamineerd, heeft men bevonden deselve seer abusive en perverse posities behelst, dat ook den Eijsch en het versoek daar bij gedaan tegens hun Collatoren, om veele redenen van geene de minste applicatie zijn kan, en daarom hebben vermeijnt en gesustineerd, daar toe in geen en deele nog eenigsints immers en in allen gevalle in hunne qualiteijt als Collatoren deser Kerk verpligt te wesen.

So is na deliberatie goed gevonden en geresolveerd om tegens geseijde klaaglibell, en het versoek daar bij gedaan, voor zo verre zij Collatoren daar in betrokken worden, of in hunne qualiteijt voors. toucheren mogte, tegens geseijde Predicant Cramer in oppositie te treden, qualificeerende dien ten gevolge de Secret. Gerh. ter Horst, om met assumtie van een Regtsgeleerde tegens meergem. Predicant Cramer in termino te dienen van berigt, en in die zaak te handelen als deselve sal vermeinen te behooren, en daaromtrent alles te doen en te verrigten wat der saaken nooddruft zal vereijschen, alles onder belofte van goedkeuring schadelooshouding en verder verband als na regte sullende wijders van dese Resolutie een afschrift gemaakt, en aan de Predicant Cramer als Scriba deser Kerk gesonden worden, om deselve in het Kerkenboek te Registeren, en teffens gem. Predicant gerequireerd, om ten spoedigsten aan de Secret. G. ter Horst te extradeeren Extract en openinge uijt het Boek van de aanstelling der Kerkenraad, waar uijt geblijke wat persoonen in den jaare 1777 als Ouderlingen en Diaconen gefungeerd hebben.

Hebbende de Secret. Gerh. ter Horst in zijne qualiteit van administreerende voogd van den Huijse Eversberg met relatie tot deze Resolutie zig gereserveerd, om van de Heer Baron Gansneb. gent. Ternagel, Heer van De Luttenberg als voogd over de Kinderen van Eversberg desselfs consent te versoeken en zig daar na te reguleeren.

Eijndelijk is goedgevonden Extract van dese Resolutie aan de Heer Baron Raasveld Heer van Elssen te senden, om tot desselfs narigt te dienen.

Datum ut supra.

(Get.)

F.A. van Ittersum

De Vaillant

Derck Kreijkes, olderling

Albert Gerritsen, olderlink

Jan Smit, diaken

Gerhardus Baan, diaken

Gerh. ter Horst, g.q.a.

Jan Reint Janssen, burgermeester

Gerrit ten Wolthuis, burgermeester

Arent ten Bos, burgermeester

Gerrit Vlierman, burgermeester

Via de koster heeft ds. Cramer, waarschijnlijk als reactie op de houding van de collatorenvergadering inzake het huurgeschil, een boodschap aan de collatorenvergadering meegegeven inzake de "mobilia" te gebruiken bij de viering van het HA en tevens alle boeken, papieren en administratieve bescheiden m.b.t. de kerk ingeleverd. De dienstbode bracht ter vergadering het Avondmaalsgerei binnen.

In het Kerkenboek is hierover vastgelegd:

Actum in de Collatoren-Vergadering van de Kerk te Rijsfen den 7 Novb. 1782.

Present:

Collatoren de Heer F.A. van Ittersum tot Oosterhof, de Heer De Vaillant namens de Huijsen Grimberg en Beverveurde, de Secret. Gerh. ter Horst namens den Huijse Eversberg.

De Burgemeesteren van Rijsfen en de Leeden van de Kerkenraad.

Deze vergadering belegt sijnde, om te delibereren over een boodschap door den Custos, in name van de Predicant J.H. Cramer, daar in bestaande, dat de Collatoren in het toekomstige souden moeten sorge dragen om het tafellaken en verdere mobilia tot de bediening van het H. Avondmaal alhier gewoonlijk gebruikt, op de communicatietijden bezorgd wierden, dat staande de vergadering, al verder gebeurd zijnde dat den Custos in name van hem Predicant in dese vergadering hebbe overgebracht, een mande met boeken en papieren de administratie deser Kerk sullende concerneren met eene mondelijke boodschap daer benevens dat hij Predikant, zig van de gehele administratie en als scriba deser Kerk ontsloeg, en in allen opsigte daar van afsag. Dat immediaat daar op gevolgd is de meijd van hem predicant, gevende aan dese vergadering over twee silvere bekers, twee tinnen kannen en een aarden kruijke alle tot het bedienen des Avondmaals, gebruikt en aan dese Kerk toestendig.

Waar op door dese vergadering gedelibereerd zijnde, hebben Collatoren zig over dese handelwijze, die kun in allen dele indecent voorkomt, en niet weten daar toe eenige de minste redenen aen hem predicant gegeven te hebben, geresolveerd en goed gevonden, als kunnende niet ontbeerd worden om een tafellaken, de servet en verdere nodige, ten koste van dese Kerk te bezorgen, en daar van den Predicant, schoon sulks door vorige Predicanten ter navolging van dien, ook door den tegenwoordigen tot hier aan toe uijt hare private huijshouding geschied is, en daar van te ontheffen.

Zijnde voorts de mand met Papieren overgenomen ten huijse van de Custos Masman bij provisie in bewaring gelaten om vervolgens nader ge-examineerd te worden en mogelijk nagegaan of er ook nog van deselve eenige Registers, Charters, Boeken en Papieren, de Kerk concernerende mogten deficieeren en sulcx bevindende, die van hem Predicant op te eijtschen, om bij de overige tot uijtdragt van zaken geseponneert te worden.

Vervolgens hebben Collatoren hem Predicant, ingevolge zijn opsage om van de Administratie, en post als scriba deser Kerk ontslagen te wesen, voor als nog aan hem die opsage niet kunnen accordeeren en reserveeren zig dienaangaande zodane middelen te adhiberen, als tot manier van hun regt en tot de pligting van hem Predicant dien aangaande sullen vermeinen te behoren.

En is staande de vergadering provisioneel tot uijtslag tot Administrator en Scriba der Kerk aangesteld den Custos Dirk Masman, wordende de Secret. G. ter Horst gequalificeerd om de papieren na te sien, en dese vergadering te dienen van desselfs bevinding rapport te doen.

Collatorenvergadering van 29 augustus 1789:

Op heden den 29 Augustus 1789.

In dese Collatoren vergaderinge ingekomen sijnde eene Resolutie van Ridderschap en Steeden van den 20 deser, waar bij een Request en bijlage van Do. J.H. Cramer, over het betalen der questieuse Huijshuure in handen van Heeren Collatoiren wierde gesteld, met aanschrijving en last, om den Remonstrant klageloos te stellen, of andersints tegen den Landdag in de maand October aanstaande sullende gehouden worden, aan Ridderschap en Steeden te schrijven, de redenen waarom vermeijnen dat daartoe niet verpligt souden sijn.

Is na deliberatie goed gevonden, dese stukken over te geven aan den Huijse Oosterhoff en den Magistraat van Rijsfen, ten eijnde deselve te examineeren, en heden agt dagen aan de overige collatoiren te dienen van consideratien, waar tegens ook de buijten kerkmeesters, als daar bij belang hebbende zullen moeten geconvoceerd worden.

Blijkens het Kerkenboek is deze kwestie in pas 1796 afgesloten.

In 1795 en 1796 is hierover het volgende vastgelegd.

Kerkenvergadering gehouden Rijsfen den 2 November 1795.

Present:

J.Z. Sloet naamens Grimberg en Bevervoorde

J.A. ter Horst naamens Eversberg

G. Vlierman

J. ter Horst naamens Rijsfen

*J. ter Horst en J. Broese namens Ypelo
Hend.k. Boomkate naamens Notter en Suna
Wolter Holshorst namens Rectum
Jan Rieff en Jan Mensink naamens Elsfen*

Door de Presente Leden deser vergadering in voorstel gebragt zijnde, om de onkosten in de procedure door de Collatooren deser Kerke tegens D.ne Cramer gevoerd, mitsgaders een jaar Huishuur van gem. D.ne Cramer, te samen bedragende een somma van f 285:-: waar toe de Stad Rijsfen, Notter en Suna, en Rectum elk haar aandeel aanneemen te betaalen. Edog Elsfen verklaart alleen te consenteeren in de betaaling van haar aandeel in het jaar Huishuur, dog omtrent de verdere onkosten reserveeren zij de resolutie van haare Goedsheeren vergadering, dien aangaande te nemen, met aanneeming om binnen 14 dagen haare resolutie alhier te communicereen.

Kerkenvergadering gehouden Rijsfen den 21 April 1796

Present:

*J.A. ter Horst naamens Eversberg
G. Vlierman, J. ter Horst, L. Jansen, G. Vincent en H. van Boxel, naamens Rijsfen
Jan ter Horst en Hend. ter Keurst naamens Ypelo
Hend.k. Bokdam naamens Rectum
Willem Oonk naamens Elssen*

Ter deeser vergadering, ingevolge acte van Convocatie, voorgebragt zijnde een justivatie (?) van H. Dikkers, vorderende daarbij van de Collatoren f 140:-: wegens huishuur, waar van J.A. ter Horst g.q.a. gedeclareerd heeft slegts f 50:-: volgens verplichting te betaalen. Willem Oonk naamens Elssen voegt zig bij de uitgebragte stemme van J.A. ter Horst, voorts hebben de overige voorn. Gecommitteerden van Rijsfen, Ypelo en Rectum zig met de reeds uitgebragte stemmen geconformeerd en is vervolgens eenpaarig goed gevonden Dr. J.A. ter Horst te qualificeren om voorzeide f 50:-: aan H. Dikkers gerigtelijk bij justimatie (?) te presenteeren en bij verweigerung van aanneeming te citeeren (?) om te zien consigneeren, ten welken einde ieder zijn aandeel daar toe aan gem. J.A. ter Horst zal ter handen stellen.

Ook was er een geschil met ds. Cramer over diens tractement.

Het predikantstractement bestond in die tijd voor een deel uit huur- en pachtopbrengsten van de pastoriegoederen en uit zogeheten uitgaven, grondrente e.d.

In een request tot Ridderchap en Steeden van Overijssel (de Staten) beklagt ds. Cramer zich over de slechte huur- en pachtopbrengsten uit deze goederen.

Meer hierover is vermeld in het hoofdstuk “De Collatoren van de Hervormde Gemeente Rijssen”, onder “Het predikantstractement en de pastoriegoederen”

Gerrit Jan Peddemos.

Ds. Johannes Hermanus Cramer werd op 20 november 1809 geëmeriteerd en werd als predikant van Rijssen opgevolgd door de proponent Gerrit Jan Peddemos, geboren te Amsterdam in 1786.

Deze predikant overleed na een langdurige ziekte in 1818 op nog jonge leeftijd. Hij was ongehuwd.

R.E. Hattink meldt over Gerrit Jan Peddemos:

Na bevorens de predikanten van Diest te Bathmen en Verhagen Metman te Waalwijk beroepen te hebben, brachten Collatoren den 16 October 1810 een beroep uit op den proponent Gerrit Jan Peddemos, zoon van Gerrit Peddemos en Gesiena Wilmes, die den 11 September 1807 op 21 jarigen leeftijd te Leiden als Amstelodamensis in het album studiosorum is ingeschreven.

Deze werd 1 Januari 1811 door J. Lulofs, predikant te Almelo, bevestigd en overleed ongehuwd 13 Augustus 1818.

In het notulenboek van de Handelingen des Kerkenraads is in 1817 op de bladzijde die volgt op de notulen van de kerkenraadsvergadering van 5 november 1817 het volgende geschreven:

Dit blad is opengelaten, om op het zelve een verslag te schrijven van het hervormingsfeest, op de driehonderd jarige viering van het zelve, plegtig in deze Kerk, door den WelEerw. Heere Predikant G.J. Peddemos, gehouden; hetwelk door deszelfs langdurige ziekte, en daarop gevolgd overlijden niet is geschied.

HET BEROEPEN VAN DE PREDIKANT

De eerste predikanten die de Hervormde gemeente van Rijssen dienden werden door de classis van Deventer beroepen.

De reden hiervan zal geweest zijn dat de classes het voortouw moesten nemen bij de vorming van gemeenten. Veelal waren er plaatselijk nog geen kerkenraden.

R.E. Hattink citeert uit de notulen van de classicale vergadering van Deventer van 19 november 1601, nadat Rutgerus Bramcampius als pastoor "van zijnen dienst werd gecasseret, en men besloot die van Rijssen aan te schrijven om binnen den tijd van eene maand iemand te beroepen; daer anders het classis, neffens den heeren Drosten, eenen anderen daer ter plaetsen sullen stellen".

Hier lezen we wat betreft de Gemeente van Rijssen voor het eerst over "de beroeping van een predikant". Met "die van Rijssen" werden bedoeld de personen en organen die het recht bezaten om een predikant te beroepen of voor een beroep voor te dragen, de zogeheten collatoren.

In de zeventiende en achttiende eeuw en deels ook nog in de negentiende eeuw berustte het recht van het beroepen van de predikant in de Hervormde gemeente van Rijssen niet bij de gemeente of de kerkenraad maar bij de collatoren op grond van het hen toekomende collatierecht.

Collatoren waren de Heeren van Den Oosterhoff, Bevervoorde, Den Grimberg en Den Eversbergh, bij de magistraat van de Stad Rijssen en bij de kerkenraad. Elk had 1 stem in de collatorenvergadering.

De beroepsbrief werd echter uitgebracht door de kerkenraad omdat het beroep kerkelijk gemaakt moest worden. Met betrekking tot de opvolging van Rutgerus Bramcampius hebben de collatoren van Rijssen geen gebruik gemaakt van hun recht.

Bernardus Stedemeijer, Winandus Gerardi en Rutgerus Bramcampius.

Van eerstgenoemde is niet bekend of hij door de classis van Deventer naar Rijssen is gezonden. Vermoedelijk is dat wel het geval geweest. Evenmin weten we of en hoelang Stedemeijer de Gemeente van Rijssen heeft gediend. Van Winandus Gerardi is bekend dat deze door de classis van Deventer naar Rijssen en Wierden is gezonden bij besluit van 8 februari 1602. Over diens verblijf in en vertrek uit Rijssen is verder ook niets bekend. Na 1601 – het jaar van zijn afzetting door de classis van Deventer – heeft Rutgerus Bramcampius met tussenpozen nog tot 1626 als parochiepastoor gediend. Gedurende de jaren 1624 tot en met 1629 heeft het classicaal bestuur van Deventer gesproken over de opvolging van Rutgerus Bramcampius, waarvan wordt aangenomen dat hij in 1626 is overgegaan tot de gereformeerde religie.

Justinus Havenbergius door de Classis van Deventer te Rijssen beroepen.

Op 7 juli 1629 vergadert de classis van Deventer over de beroeping van een predikant te Rijssen als opvolger van Rutgerus Bramcampius. "Die van Rijssen" hadden geen naam ingediend, zodat de classis tot beroeping kon overgaan.

R.E. Hattink meldt over de beroeping door de Deventer classis van Justinus Havenbergius het volgende: *Nae aenroepinghe van Godts naem is omgevraecht ofte D. Adamus Lindenhovius den brieff des E. classis benopende de beroepinghe van den kerckendienst tot Rijssen, aen die competerende praesentatores overantwoordt hadde, ende heeft verklaert sulckes geschiedt te sijn.*

Ende al soe die van Rijssen op behoorlijke tijdt geen en gepresenteert hebben, heeft die E. classis achtervolgende haere gerechticheijt tot die beroepinghe eens wettlijcken dienaers aldaer getreden ende omgevraecht sijnde ofte ijmandt van de EE. Broederen gesindt waren haer plaetse te veranderen; heeft D. Rijcken sijn voornemen bekendt gemaect, verklarende dat hij wel gesindt soude sijn sijn conditie te muteren; ende nae hij sijn redenen ingebracht hadde binnen die van die E. Broederen des classis in die vrese Goodts overwoghen. Ende alsoe D. Justinus ende Adamus Lindenhovius sonder dienst waren ende haer gaven nu verscheijden mael binnen Rijssen hadden laten hooren, wel gesindt sijnde dien selven dienst, soe sij wettelijck mochten beroepen worden te accepteren, ende nae haer vermogen te bedienen, hebben sij bejide hare redenen ingebracht.

Ende nae dat dese voorhaelde drie broederen uitgestaen waren, binnen haer redenen rijppelijck ondersocht. Welck geschiedt sijnde hebben die samptelijcke broederen goetgevonden dat uit dese drie affgestande broederen eenen tot eenen wettelijcken bedienaer des H. Evangelii binnen Rijssen soude verkoren worden. Ende nae dat sij alles in die vrese des Heren gepondereert was, is met die meeste stemmen van die E. Broederen verkooren tot ende beroepen tot een ordinarissen Ministrum van die gemeijnte tot Rijssen Dominus Justinus Havenbergius; welck nae voorgaende vermaninghe aen sijn E. gedaen is a Domino praeside nomine omnium

voor soedanighe ge Gratuleert ende ernstelijck tot een behoerlijck comportament vermaendt, omme alle oorsaecken van argernisse te vermijden.

Ende alsoe verscheijde klachten tegen D. Justini huijsfrau van die E. broederen des classis ingebracht waren, is hij vermaendt dat hij sijn huijsfrau tot onderlatunghe van haer gegeven ergernisse soude soecken te induceeren. Oock is beslooten dat dije huijsfrau D. Justini soude van dien Praeside D. Sybelio Alstorpio soude voor haer vertreck geciteert werden, ende seer serieuselijck vermaendt dat sij voortaan op haer huijssgesinde vlijtiger acht geven muste, haer dissoluijt leven beteren, haer mondt besnoijen, haer onnutte rejsen onderlaten ende voerts al soe dragen dat door haer ongeregelt comportament den waerdighen dienst des Evangelii niet mochte ontheijliget ende gelastert werden.

Sal oock ex classe D. Justino sijn beroepinghe schriftelijck behandicht worden ende sal D. Justinus van den E. Landtdroste van Twente die conformatie sijns beroepings bevorderen.

Heeft die E. classis oock goetgevonden dat D. Ledenbuer naestvolgenden Sonnedaghe te Rijssen predigen salende D. Justinus als haer wettelijck beroepen leraer die gemeijnte voorstellen, ende den voortsvolgenden Sonnedach, wesende den 19 Julii, sal Abrahamus Nyhoff te Rijssen predighen ende die tweede voorstellinghe van die persoon Domini Justini doen ende op den derden Sonnedage, wesende den 26 Julii, sal D. Wedeus obgedachten D. Justinum in sijnen dienst bevestighen (blz. 332 t/m 334).

Ook Melchior Bentheim werd door de classis van Deventer beroepen.

R.E. Hattink meldt over de opvolging van Justinus Havenbergius:

In de vergadering der classis van 4 September 1638 kwam het verzoek van ingezetenen van het kerspel Rijssen in om in plaats van Havenberg tot een wettelijken leeraar te mogen hebben Abraham Nijhoff, predikant te Wierden, die ook de door eenige der burgemeesters van Rijssen begeerde persoon was. Collatoren konden zich met deze keus niet vereenigen en toen in April 1639 aan de classis bleek dat er tusschen goedheeren en gecommiteerden der stad geene eenstemmigheid in het praesenteeren van een leeraar kon verkregen worden, keurde zij de door collatoren gedane praesentatie van Henricus Margenratus, ook Margeradt, Marckgraet geheeten, predikant te Gramsbergen, goed. Na diens bedanken werd uit de voorgestelde personen Herm. Wedaeus, Temperus en Bentheim laatstgenoemde met eenparigheid beroepen (blz. 348).

En over de beroeping van Melchior Bentheim door de classis van Deventer, op voordracht van de collatoren van Rijssen, vermeldt R.E. Hattink:

Op 15 en 29 October 1639 kwam de classis Deventer in buitengewone vergadering bijeen, waar het beroep van een predikant te Rijssen aan de orde was.

Op 15 oktober verscheen de kapitein-majoor Ernst van Ittersum, vertoonende zijn credentzen en instructien, als gecommiteerde van het stedecken Rijssen en Jonker van Voerst op Grimbergen, zich gedragende als Collatoren der kerk te Rijssen, waar hij verlenging van den termijn verzocht om een bekwaam persoon tot den kerkendienst van Rijssen te presentereen.

In de tweede vergadering (29 October 1639) verscheen dezelfde van Ittersum met Tonnes ter Ceurs, burgemeester van Rijssen, welke "getoont hebbende haere commissie en credentz" van wegen den respectieve junckeren en het stedeke van Rijssen, haer gedragende als Collatoren der plaetse en kercke van Rijssen, met eenparigheijt gepraesenteert (hebben) tot een ordinaris leeraer haerer kercken D. Melchiorem Benthem, dienaar der gemeente tot Vriesenveen.

De classis, door deze lang verwachte eendracht verblijd, liet zich deze keus welgevallen en beriep met eenparige stemmen Benthem onder inwaching van aanneming zijnerzijds en de approbatie van den Landdrost, waarnaar er order zoude gesteld worden op de bevestiging zijns persoons door Deputaten der classis (blz. 336).

De beroepsbrief - die ambtshalve mede was ondertekend door de bekende Deventer predikant Jacobus Revius - luidde volgens een extract uit 't Boeck van copijen der beroepingen als volgt:

Na dem niet nodigers ende nuttlijckers dan dat de kudde J. Christi, so hij met sijnen blode erkofft, met gesonde spijsen geweydet, oock die gemeente tot Rijssen met een sodanigen die Godts woort ueijtdeijlen mogen versien worden. So ist dat wij predicanten ende ouderlingen des eerw. classis van Deventer gesien hebbende ende in des heeren vreesen overwogen die praesentatie der samentlijcke H. Erffgenamen ende ingesetenen tot Rijssen, gestelt op den Eerw. ende Godtsaligen ende geleerden D. Melchiorem Benthem, dienaar des Godtlicken woorts tot Vriesenveen den 29 October Ao 1639 in onsen classicalen bijeencompst vergadert sijnde, na aenroepinghe van Godes H. name met eenhelligen stemmen tot een ordinaris dienaar der voern. kercke hebben beroepen, gelijk wij oock beroepen nids desen welgedagten D. Melchiorum Benthem ten fine hij na de maten der gaven hem van Gode medegedeijlt deselve gemeijnte in de praedicatie des h. evangelii, uijtreycken der h. sacramenten ende alle andere diensten tot dit herderampst gehorende versorge ende van den WelEd. Landtdroste van Twente die approbatie vercrijge: wij wenschen, niet twijfelende off dese onse beropinge sij aldus geschiet van den Heere, dat hij de groten herder der schapen altied met sodanigen uijtcompste vortan segene dat dardoor de

meeste eer van sijn h. naeme, ende de grootste stigtinge van sijn gemeente moge worden bevordert. Aldus gedaen uijt last des E. classis van Deventer op dagh ende jaer als boven geschreven.

*Jacobus Revius, praeses.
Joannes Michaelis, p.t. scriba.*

Approbatur.

Dese beroepinge wordt van mij ondergesch. Drost amptshalven geaprobeert, gelijk ick deselve approbere midts desen.

Actum Twickelo den 30 October 1639.

Joan van Raesfelt.

De beroeping van Hermannus Scheene.

Hermannus Scheene werd door de kerkenraad van Rijssen zelf beroepen nadat de classis van Deventer er haar goedkeuring aan gegeven had. De bemoeienis van de classis hield verband met het verschil van mening dat ontstond over het collatierecht in Rijssen.

R.E. Hattink meldt hierover:

Bij de beroeping van Hermannus Scheene ontstond verschil van mening over het collatierecht in Rijssen. Naar aanleiding hiervan werd een deductie opgesteld door Nicolaas Fockink, jur. doct. en secretaris te Deventer en Bernard Hagedoorn, die met hunne vrouwen Geertruijt Hagedoorn en Fenna Nolles in 1669 van de Staten van Utrecht de Rijssener thienden, behoorende aan de scholasterije van den Ed. Capittule van St. Marie te Utrecht, gekocht hebbende, zich gerechtigd rekenden om als collators op te treden, daar de scholaster der St. Mariakerk de collatie der pastoorsplaats gehad had.

Ter classicale vergadering van 17 september 1674 overhandigden zij een door hen ondertekende "acte van praesentatie", luidende:

Alsoo door 't overlijden van Sal. D. Melchior Bentheim de predicants plaetse tot Rijssen is komen te vaceren; ende wij uijt 't onaennemelick beroep van praetense ende onbewesene collatoren neffens de Gemeinte tot Rijssen van dato 3 deses vollencomentlick verseeckert sijn, dat de persone van D. Hermannus Scheen, S. Minist. candidatus, de gemeinte aldaer (nadat deselve die goede gaven, die hem van Godt verleent sijn meermalen hadden gehoort:) seer aengenaem, oock hij, vermits sijn geleertheit, godtvruchtigheit, neerstigheit, ende stightigh leven bequaem is: Ende dan wij bij wettige cessie van de Heeren Staten 's Landts van Utrecht het recht van collatie ende praesentatie van pastorije tot Rijssen bekomen hebben, gelijk sulckx den Eerw. classi ten genoege gebleken is.

Soo ist dat Wij Collatoren in d'Vreese des Heeren aen den E. Kerckenraedt van Rijssen, en bij verweigeringe, aen den Eerw. classi van Deventer hiermede den voorn. D. Herm. Scheen praesenteren om na voorgaende kerckelicke bevestinge, soodane plaetse als ordinaris predicant te becleden.

Ende versoecken wij mits desen dat bij 't Eerw. classis voorn. hij D. Scheen moge geaccepteert, conform de kerckenordre geproclameert ende bevestight worden. In oirkonde der waerheit hebben wij Collatoren dese onderteeckent.

Actum den 17 Septb. 1674.

Verder vermeldt Hattink dat op 26 augustus 1674 69 burgers van Rijssen een verklaring hebben afgegeven, waarin zij te kennen geven dat - hoewel terzijde staande - zij ook hun stem geven aan de beroeping van Hermannus Scheene (blz. 339/340).

R.E. Hattink vervolgt:

In de classicale vergadering van 17 september 1674 zijn ook "ingestaen" de heer Herman van Heerdt van Eversbergh ende jonker Peter van Voorst van de Grimberg, neffens Arent Stokkers, sijnde ouderlingh en burgemeester tot Rijssen ende Jan Bosch mede burgemeester aldaar, vertonende den E. Classi mede een instrument van beroepinge op den persoon van D. Hermannus Scheen s.s. ministerii candidatus tot het predikamp van Rijssen in plaetse van haer overledene herder sal. D. Melchior Benthem.

De classis vond toen goed, "also alle die gepraetendeerde Collatoren accordeeren in den persoon" aan den kerkeraad te Rijssen te berichten dat deze - vermits het ingeleverd beroep onkerkelijk was - een ander volgens kerckenorder zoude uitwerken.

De kerkeraad van Rijssen deed alzoo en den volgenden dag werd Scheen door de classis geëxamineerd en goed bevonden en werd tot zijne proclamatie besloten.

De beroeping van kandidaat Henricus Immink als adjunct-predikant naast ds. Hermannus Scheene.

De oudste informatie uit het plaatselijke archief van de Hervormde Gemeente van Rijssen over het beroepingswerk dateert van 1717 en betreft het beroepen van kandidaat Henricus Immink als adjunct-predikant naast ds. Hermannus Scheene.

In het archief bevindt zich een afschrift van een akte van 4 juli 1717, opgesteld door collatoren en kerkenraad, inzake de beroeping van kandidaat Henricus Immink als adjunct-predikant te Rijssen. Hierop is tevens aangetekend de approbatie van het Classicaal Bestuur van Deventer d.d. 7 september 1717 alsook de approbatie door de Drost van Twenthe d.d. 9 september 1717.

Het afschrift is gemaakt door Herm. Crop, secretaris van de magistraat van de Stad Rijssen.

De inhoud van deze akte luidt als volgt:

L.S.

Dewijl onsen getrouwen Herder en Leeraar, de Eerwaarde Heer Hermanus Schene tot hoge jaren en grijzen ouderdom gekomen is, drie en veertig jaren alle de delen aan het werck der bedieninge in onze Christelijke Gemeente te Rijsfen getrouwelijck en met alle stigtinge waer genomen, de grijzen ouderdom en swaere ##### besoeckingen des lichaamskrachten van zijn Eerw. soo verswackt hebben, dat sijne schouderen de sware last van dese onse soo een grote gemeente niet veel meer alleen konnen dragen, soo heeft de Christelijke Gemeente te Rijsfen, het Eerwaarde Classis van Deventer versocht, om aan het Christelijke Sinodus van Overijssel bekent te maken, het vergaen van lichaamskrachten van haren bovengenoemden Herder en Leeraar, en hebbende het Christelijk Sinodus door hare Eerw. Heeren Deputaten Sinodi bij de Edel mogende Heeren Ridderschap en Steeden de Staten van Overijssel op de Landdacht versocht bij tractement tot onderhoud van een Adjunct voor Sijn Eerwaarde, soo hebben wij ondergeschreven Collatoren en Kerkenraad te saemen, te weten de Hoogwelgeboren Heeren van den Eversbergh, Oosterhoff, Grimbergh, Bevervoorde, Achtb. Magistraat en Eerw. Kerkenraad te Rijsfen hoogstnodigh geagt, tot stigtinge van Gods H. Gemeente dese onse Kercke te versien (?) met een bequaam Adjunct, ondervonden hebbende de bequaamheijd, geleertheijd, neerstigheijt en sinieren (?) ommeganck van D: Henricus Imminck S.S.M:C: en de eenparige genegentheijd van dese onse Christelijcke Gemeente tot sijn Eerw. Persoon, hebben wij volgens Kerkenordeninge en nae aenroeping van des Heeren H. naam beroepen, gelijk wij beroepen bij desen D: Henricus Imminck S.S.M/ Candidatus tot een Adjunct-Predicant gedurende het leven van D: Hermanus Schene, en nae dode van sijn Eerw. tot onsen Wettigen en ordinaris Herder en Leeraar, met toestemminge en een seer groot gejuigh van onse gehele Christelijke Gemeente, om in dese onse kerck en Christelijke Gemeente waer te nemen het werck der Bedieninge tot de volmakinge der Heijligen en tot opbouwinge des Ligchaems Christi, Gods woord suiijver te predicken, de H. Sacramenten nae Christi Instellingen te bedienen, de kerkelijke tugt (gefondeerd op Gods heijligheijd) te oeffenen, neerstiglijck de Krancken te besoecken, en voorders alle andere diensten tot het Herdersampt gehorende.

En dewijl wij niet twijffelen off dese onse gedane beroepinge is seeckerlijck van den Heere geschied, soo versoecken wij dese onse Christelijcke Gemeente, dat sij desen Beroepen D: Henricus Imminck S.S.M:C: voor sodanich gelieven te erkennen, aan te nemen, te ontfangen in den Heere met alle blijdschap, in weerde (?) te houden en te respecteren, En bidden God en den Groten Herder der Schapen, dat hem gelieve dit beroep op aerde gedaen, in den Hemel te versgelen, op desen Sijnen dienstknecht rijckelijck sijne gaven uijt te storten, hem te geven een deel van den Geest Elia, hem mede te deelen een vlamme aan de vurige tongen, welcke op Pingsterdagh op de Apostelen gezien wierden, als mede hem te maecken tot een brandende en ligende Keerse in dese onse Christelijke grote Gemeente tot Eere van Sijn H. naem, tot stigtinge en uijtbreijdinge van dese Sijne Christelijke Gemeente, tot ontlastinge van onse eijgen consciencien en onser allen zielen saligheijd.

In oirconde der waerheijd hebben wij respectieve Collatoren en Kerkenraad dit beroep bij dese eijgenhandigh ten dese door onse Gevolmagtigden geteeckent, gedaen in de Kercke te Rijsfen den 4e julij 1717.

Onderstaat:

J.A. Nijhoff Ecl Wierden als gemagtigde van den Eversbergh stemme op D:Henricus Imminck.

A.F. Marcelli Eccls. in Enter gevolmagtigde van den Oosterhoff.

G.A. Nijhoff Eccls. Wierden is als gevolmagtigde van den Grimbergh stemme op D: H. Imminck.

A.F. Marcelli Eccls. in Enter gevolmagtigde van de Bevervoorde.

Antonie ter Weel als Borgemeijster

Abrah. Ter Harmsel als Borgem.r.

Eccls. Joh. Crop

Herm. Scheene, Pastor

Herm. Crop, als olderlinck

Gerrijt Elsseboom, olderlinck

Arent van Sijren, als dijaecken

*D. Eerw. Classis van Deventer dese acte concernerende de Beroeping van D: Henr. Imminck tot Adjunct Predicant eng: in de Gemeente tot Rijsfen rijpelijk en in des Heeren vreeze overwogen hebbende en daeruijt gezien dat gen. D: Imminck daarbij door den E. Kerkenraad representeerende de Gemeente, en des sulcks met toejuijghinge van de geheele Christelijcke Gemeente tot Rijsfen, tot vervulling van 't ##### van een Herder en Leeraar in deselve is beroepen, Approbeert de gedane beroeping in soo verre en de dieswegen bij desen, authoriseerde, het district van Rijsfen om meer gemelten Beroepene Ds. Henr. Imminck versoghte en verkregene politijcke approbatie van Sijn Hoogwelgeboren Gestr. den Heer Landdrost van Twenthe voorders ende (?) ten eersten naer Kerken ordre in die H. Bedieninge te doen bevestigen ende alsoo de Christelijcke Gemeente tot Rijsfen tot vervulling van haeren wensch ende begeerte toe te voegen.
Gedaan in onse Classicale vergaderinge gehouden binnen Deventer den 7 Sept. 1717.*

*Onderstaat:
Uijt naeme ende last der Eerw. Classis
Casimier Wilhelm Huneveld (?)
Classis h:t. Sriba*

*In margine stond:
Dese binnenstaende beroeping word van mij ondergeschr:
Cand. Drost van Twenthe
Geapprobeerd Diepenheim den 9 Sept. 1717.
Was geteekent
W. Bentinck.*

De beroeping van een kandidaat als adjunct-predikant naast ds. Henricus Immink.

Eerst in 1763 kwam het beroepingswerk weer aan de orde. In verband met de hoge ouderdom van ds. Henricus Immink en zijn onvermogen om zijn dienstwerk nog langer uit te voeren, werd besloten om naast hem een adjunct-predikant te beroepen. De notulen van de "Handelingen des Kerkenraads" vermelden niets over het beroepingswerk.

Collatoren besluiten een beroep uit te brengen op ds. Reijnt Carel Staverman, adjunct-predikant te Neuenhaus in de Graafschap Bentheim. Nadat deze bedankte, werd beroepen Johannes Hermen Cramer, proponent te Ootmarsum.

Hierna volgen integraal de notulen van de vergaderingen van collatoren, die aan het beroepingswerk zijn besteed.

Collatorenvergadering van 20 september 1763:

Rijssen, den 20 ste 7br. 1763 zijn de Collatoren der Rijssensche Kerke na voorgaende convocatie vergaderd, present

De Heer van Oosterhoff

De Heer van Eversberg

Burgerm.teren van Rijsfen

De K'kenraad.

De Heer van Oosterhoff heeft voorgedragen, dat ingevolge voorgaende gehouden vergadering gemaekte afspraeke, het grootste gedeelte der Rijssener Gemeente hadden geamplecteed (?), en liefst sagen, dat Do. Reijnt Carel Staverman tot Adjunct Preedikant alhier wierd verkoosen. Dat dienvolgende de Collatoren proponeerden om een eijnde van saken te maken, of niet zouden goedvinden, om tot het beroep vast te stellen en preefigeeren (?), den Dag van Saturdag den 24 ste deses 's morgens om tien uuren. Waer mede de glte. Collatoren sig hebben geconfirmeerd.

De Heer van Eversberg protesteerde tegens dese conclusie om namentl. op den 24 ste deser maend met de beroeping voorttegaan, als oordelende dat, dat gedeelte de gemeijnde eerst genoeg moeste worden gegeven, dewelke verkiest zeker propont. te hooren, thans den Preedikdienst waarnemende te Ommen en dewelke aangeboden heeft hier sijne gaven te willen laten hooren, protesteerende verders tegens alle extra ordinaire onkosten die uijt deze beroeping mogten koomen voort te vloejen.

De Heer van Oosterhoff, de Burgerm.ren en K'kenraad reserveeren sodanige aanteykening hier tegens, als sullen mejnen te behoren.

Was geteijkt.:
W. van Ittersum
J.A. van Heerdt
Uijt name des K'kenraeds Henr. Immink, Preedicant
Ter ord.tie van de Burgerm.ren Gerh. ter Horst, Secr.

Collatorenvergadering van 24 september 1763:

Rijssen den 24 ste 7br. zijn de Collatoren der Rijfsener K'ke na voorgaende wettige convocatie vergaderd.
Preesentibus:
De Heer van Ittersum
Burgerm.ren van Rijsfen
De K'kenraed
Ingevolge Resol.tie van den 20 ste deses heden sijnde gepreefig.t den dag tot het beroep is door de preesente Collatoren tot Adjunct Preedic.t verkoosen en ge-eligt. Do.nus Reijnt Carel Staverman, thans adjunct Preedict. te Nienhuijs in de Graefschap Bentheim en goedgevonden sijn Wel Eerw.de daer van ten spoedigsten kennis te geven, en den selven te bezoeken, dit beroep te willen aannemen.

Was get.:
W. van Ittersum namens Oosterhof en Bevervoorde
Per ord.tie van de Burgerm.ren Gerh. ter Horst, secr.
Uijt name des K'kenraeds Henr. Immink, Preedicant.

Collatorenvergadering van 7 oktober 1763:

Rijssen den 7de Oct.ber 1763 zijn de Collatoren na voorgaende convocatie vergaderd.
Preesentibus:
Heer Van Ittersum
Burgerm.ren van Rijsfen
De Kerkenraed
Gelesen zijnde een Brief, geschreven zijnde door Do. R.C. Staverman in dato den 4 de deses, waar bij sijn Eerw.de voor het beroep komt te bedanken, het gene op sijn Eerw.de op den 24 ste 7ber was uijtgebragt. Waar op gedelibereerd zijnde, is goedgevonden dat ten spoedigsten in de Boekzael sulcx sal worden bekend gemaakt, ende de proponenten versogt welke hare gaven willen laten hooren, van metten eersten te willen komen, also men voornemens is, soodra mogelijk met een nieuw beroep voorttegaen.
De Heer van Ittersum voorgedragen hebbende dat in de andere maand in 't Collegie van de Heeren ordi.s Gedeput.den sessie neemt en somwijlen wanneer alhier een beroep soude geschieden, daer door buijten staat om te kunnen preesent wesen, en egter in valle er imand quam welke de gemeente mogt aengenaem wesen, intusschen op een andere plaetse mogte worden beroepen, so versocht denselven, dat in diergelijke geval en om voors. redenen, voor dit mael met een Briefjen sal mogen stemmen. Welk versoenk wordt geaccord.t.
Aldus geresolv.t.

Was get.:
W. van Ittersum
Henr. Immink, uijt name des K'kenraeds.
Per ord.tie van de Burgem.ren Gerh. ter Horst, secr.

Collatorenvergadering van 29 december 1763:

In de vergaderinge der Collatoren deser kerke (namentlijck de Hoogwelgeb. Heeren Van Ittersum, Heer van den Oosterhoff en Bevervoorde, Van Voerst, Heer van Grimberge, de Burgerm.ren en K'kenraed) gehouden den 29 sten Dec.ber 1763 voorgesteld sijnde of men niet met den eersten diende te treden tot het beroep van een Adjunct Preedicant in dese gemeente.
Waer op is goedgevonden en gesolveerd niet alleen den dag tot het beroep vast te stellen op den 31 sten Dec.ber 1763, maer ook dat den te sullen beroepen worden Adjunct Preedicant sal gehouden wesen om bij het aennemen van het beroep, met den eersten, of ten spoedigsten over te komen, en den predikdienst waer te nemen wyl de zwakheijt des Hoofds van den tegenwoordigen Preedicant Immink niet toe laet langer te prediken en sal van dese Resolutie aen den beroepenen Adjunct Preedicant bij 't toesenden van 't beroep per extract kennis gegeven worden.

De Collatoren bovengenoemd, op bepaelde tijd, als boven, bij een vergaderd sijnde, is in tegenwoordigheid van de twee Preedikanten als Consulenten, namentlijck Do. Elshoff van Enter en Do. Nijhoff van Wierden, door deselve met eenparigheid van stemmen tot Adjunct Preedicant beroepen Joh. Herm. Cramer, Proponent te Ootmarsum.

*Noi Collatorum
Henr. Immink, Predikant*

Uit deze stukken blijkt dat ouderdom, ziekte, lichamelijke gebreken of geestelijk onvermogen van de dienstdoende predikant om het ambtswerk nog langer uit te oefenen redenen waren om een adjunct-predikant (hulppredikant) te beroepen.

De predikanten Henricus Immink en Johannes Hermanus Cramer, die blijkens bovenstaande stukken respectievelijk in 1717 en 1763 werden beroepen, werden eerst als adjunct-predikant naast de nog dienstdoende predikant bevestigd en na verloop van tijd "ordinaris" predikant.. Voor Henricus Immink was dat het geval in 1719, na het overlijden van Hermannus Scheene.

Ds. Johannes Hermen Cramer, de opvolger van Henricus Immink, werd tot adjunct-predikant bevestigd in 1764 en eerst ordinaris predikant in 1779 het jaar waarin Henricus Immink overleed.

Na ds. Cramer is de figuur van adjunct-predikant niet meer voorgekomen.

De beroeping in de vacature van ds. Johannes Hermen Cramer.

Ds. Johannes Hermanus Cramer werd op 20 november 1809 geëmeriteerd.

De notulen van de Handelingen des Kerkenraads van november 1809 maken hiervan melding:

Op voorstel van D: J.H. Cramer is door den Kerkenraad goedgevonden, dit jaar geene nieuwe verkiezing van Ouderlingen en Diakenen te doen, dewijl D: J.H. Cramer door Z.M. den Koning van Holland een Emeritus Tractement toegestaan zijnde, het beter is, dat bij de aanstaande vacature, de tegenwoordige Leden, die nu den zaken, aangaande den Kerkenraad kundig zijn, blijven contueren.

*Uit Last des Kerkenraads
G. van Wijngaarden
Custos*

Deze notulen, die geen exacte datum van de gehouden vergadering aangeven, zijn door een niet-kerkenraadslid opgemaakt, nl. door de schoolmeester G. van Wijngaarden, die tevens koster en voorzanger was en ook secretaris van de collatorenvergadering.

Opvallend is dat taalgebruik en schrijfwijze aanzienlijk afwijken van wat gedurende de 18e eeuw werd gebezigd. In 1810 (nadere datum is niet vermeld) werd door G. van Wijngaarden het volgende betreffende de vacature en de "verandering van de kerkenraad" in de notulen vastgelegd:

Ter oorzake van de nog voortdurende vacature der Predikantsplaats dit jaar wederom niet veranderd, zoo dat de oude Leden hunne functien nog provisioneel blijven waarnemen.

*Met Last des Kerkenraads
G. van Wijngaarden
Custos*

In de notulen van de collatorenvergaderingen wordt uitgebreid verslag gedaan van het beroepingswerk in deze vacature, die op 1 januari 1811 werd vervuld door de bevestiging van ds. Gerrit Jan Peddemos.

Aan de notulen van de collatorenvergadering gehouden op het Stadhuis te Rijssen den 5 van Sprokkelmaand (februari)1810 ontlene wij het volgende:

De Collatoren reeds in de laatst gehouden Vergadering door den Kerkenraad geïnformeerd zijnde, dat den Predikant dezer Gemeente J.H. Cramer het gewone Stipendium Emeritorum verkregen hebbende, zijn Weleerwaarde hun op Zondag den 21 van Louwmaand ll. te kennen had gegeven, dat hij volgens eene Wet door Z.M. den Koning geëmaneerde, verplicht was, om een half jaar na dato hij Emeritus was verklaard, zijnen dienst neder te leggen, hij dus tegen Zomermaand aanstaande genoodzaakt was zulks te doen. Is door Collatoren in aanmerking genomen, dat het noodzakelijk was, dat men om eenen goeden Predikant te kunnen beroepen, de twee honderd gulden, die den Emeritus Predikant van het Tractement behoudt, door de

Gemeente diende gecontribueerd te worden, om zoo doende eenen Predikant op het volle Tractement te kunnen beroepen. En is besloten, dat zulks door de Stad en Boerschappen, volgens de van ouds gewone wijze van uitzetting door de Hervormden zal gefourneerd worden, gedurende het leven van den Emeritus Predikant; met dit onderscheid dat de Boerschappen Rectum en Ijpelo, uit oorzaak van het klein aantal Hervormden, in hunne quota zullen verligt worden en deze vermindering naar evenredigheid door Stad en overige Boerschappen zal worden gedragen.

Ook is geresolveerd dat er door den Kerkenraad twee of meer deskundige mannen zullen worden uitgezonden worden om Predikanten te hooren, en zullen deze, de kosten van vertering door de Gemeente vergoed worden. Aldus besloten en onderteekend ter presentie en op dato als boven.

Pro vera Copia

G. van Wijngaarden, Sriba.

In de vacature ds. J.H. Cramer worden achtereenvolgens beroepen uitgebracht op:

- ds. J.H. van Diest te Bathmen (12 april 1810), die bedankte.

- ds. P. Verhagen Metman te Waalwijk (21 juni 1810), die eveneens bedankte.

Verder werd voor een eventueel beroep ds. Colmschate te Ter Goes (Goes) gepolst, die afzag van een beroep.

Op 16 oktober 1810 werd een beroep uitgebracht op ds. G.J. Peddemos, proponent binnen de classis van Leiden en Nederrijnland. Deze nam het beroep naar de Gemeente van Rijssen aan.

Hierna volgen integraal de notulen en andere stukken die op het beroepingswerk in de vacature ds. J.H. Cramer betrekking hebben.

Collatorenvergadering van 13 maart 1810:

Collatoren Vergadering gehouden op het Stadhuis te Rijssen den 13 van Lentemaand 1810.

Present:

De Heer L. Nehr Korn, namens Grimberg en Bevervoorde

De Heer J.A. Ter Horst, qg. namens Eversberg

G. Vlierman, J. Hofman, G. Stokkers, Burgemeesteren namens Rijssen

J.H. Ten Wolthuis, J. Bordewijk, Ouderlingen

G. Wessels, A. Ter Harmsel, A. Vlierman, Diakenen, namens den Kerkenraad

H. Bokdam, namens Rectum

H. Kollen namens Nötter

Ter dezer Vergadering voorgedragen zijnde, dat de korthed van tijd, die er tot het beroepen van eenen Predikant overig is, vereischten dat er werk van gemaakt werd, om middelen te beramen, die Collatoren konden in staat stellen, om tot een beroep te kunnen overgaan, is besloten, dat er nog eenige Leden uit deze Gemeente, morgen, zijnde de Overijsselsche Biddag, en aanstaanden Zondag, naar Bathmen, Warnsveld en Otterloo zullen gaan, om de Predikanten dier plaatsen, welke als geschikt en bekwaam voor deze Gemeente aanbevolen zijn, te hooren prediken, die in eene volgende Vergadering, waar in nader over het beroep zal gehandeld worden, de Collatoren van berigt zullen dienen.

Aldus deze Vergadering besloten en geteekend op dato als boven.

Collatorenvergadering van 22 maart 1810:

Collatoren Vergadering gehouden op het Stadhuis te Rijssen den 22 van Lentemaand 1810.

Present, enz.

Ter dezer Vergadering de Rapportering ingebracht zijnde van de Leden dezer Gemeente, die de verschillende Predikanten, in de vorige Vergaderingen benoemd, gehoord hebben, is door Heeren Collatoren het navolgende Drietal gemaakt: Do. Van Diest te Bathmen, Do. H. Van der Linden te Beekbergen, Do. F. Van der Linden te Nieuwveen in Drenthe, en is gearresteerd, om heden over drie weken, den 12 van Grasmaand 1810, zonder nadere convacatie, eene Collatoren Vergadering te houden, waar in een beroep zal worden uitgebracht, en dat uit naam van Heeren Collatoren. De Predikanten van Enter en Wierden zullen verzocht worden om bij het beroep als Consulanten te assisteren.

Aldus deze Vergadering gesloten en onderteekend op dato als boven.

Collatorenvergadering van 12 april 1810:

Collatoren Vergadering gehouden den 12 van Grasmaand 1810.

Present:

*De Heer F.W. Sloet tot Warmelo, qg namens Oosterhoff
De Heer J.A. Ter Horst, qg namens Eversberg
G. Vlierman, J. Hofman, G. Stokkers, J. Vincent, Burgemeesteren namens Rijsfen
J.H. Ten Wolthuis, J. Bordewijk, Ouderlingen
A. Ter Harmsel, G. Wessels, A. Vlierman, Diakenen, namens den Kerkenraad.
Do. I.P. Lindeman van Wierden, Do. G.H. Immink van Enter, Consulente.*

Deze Vergadering speciaal belegd zijnde, ingevolge Resolutiën van Heeren Collatoren, in dato den 22 van Lentemaand 1810, om eenen Predikant voor deze Gemeente te beroepen, is ten overstaan van de Heeren Consulente, na aanroeping van 's Heeren Naam, door Heeren Collatoren, met volkomen eenparigheid van stemmen beroepen den Wel Eerw. Zeer Gel. Heere J.H. Van Diest, zeer geacht Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Bathmen.

*De Heer L. Nehr Korn tot Grimberg en Bevervoorde, door ziekte absent zijnde, heeft deze Vergadering kennis doen geven, dat zijn Ed. zijne stemmen mede aan gen. Leeraar gaf.
Er zijn twee Leden, een uit de Magistraat van Rijsfen, en een uit den Kerkenraad geauthoriseerd, om het beroep, wanneer het door den beroepenen Leeraar aangenomen is, aan de Classis te Deventer te presenteren ter fine van approbatie.*

Aldus deze Vergadering met dankzegging gesloten, en ondertekend op dato als boven

Collatorenvergadering van 28 april 1810:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen, den 28 van Grasmaand 1810.

Present enz.

In deze Vergadering voorgelezen zijnde een brief van Do. J.H. Van Diest te Bathmen, waar bij zijn Eerw. voor het beroep van Rijsfen bedankt, is door aanwezende Collatoren besloten, om hier van ingevolge het Reglement op het waarnemen der vacerende predikantsplaatsen enz. kennis te geven aan de Klassis van Deventer, en om iemand uit deze Gemeente naar Warnsveld te zenden, om den Do. dier Gemeente te vragen of zijn Eerw. gezind zou zijn, om, ingeval hij beroepen wierd het beroep aan te nemen, op dat men niet weder mogt worden teleur gesteld.

Aldus deze Vergadering besloten en geteekend op dato als boven.

Collatorenvergadering van 9 mei 1810.

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 9 van Bloemaand 1810.

Present enz.

In deze Vergadering gedelibereerd zijnde over het formeren van eene nieuwe Nominatie, zijn door Collatoren als bekwame Predikanten voorgedragen door den Heere L. Nehr Korn DD. J.L.T. Cox te Lommel, J.H. Heersping te Sleen; door den Kerkenraad DD G.G. Bierhaus te Warnsveld, P. Verhagen Metman te Waalwijk; door den Heere W. van Ittersum DD R.D. Kraals in de Graaf (Grave), A. Boonebakker te Hemmen, P. Hondius te Arnemuïden; door den Heere J.A. Ter Horst Do. Gillissen te Otterloo.

Er zal na dat alvorens omtrent deze Predikanten informatiën zullen zijn ingewonnen, in eene nadere te bepalen Vergadering, uit dit Gros door Collatoren een drietal geformeerd worden.

Aldus deze Vergadering besloten en onderteekend op dato als boven

Uit de hierna volgende notuleringen blijkt dat de gemeente lucht had gekregen van de zaken die wat betreft het beroepingswerk door collatoren was besproken. Enkele groeperingen lieten schriftelijk van zich horen.

Collatorenvergadering van 4 juni 1810:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 4 van Zomermaand 1810.

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde

De Heer W. van Ittersum namens Oosterhoff

De Heer J.A. Ter Horst qg namens Eversberg

G. Vlierman, J. Ter Horst Senior, J. Hofman, G. Stokkers, Burgemeesteren namens Rijsfen

J.H. Ten Wolthuis, J. Bordewijk, Ouderlingen

A. Ter Harmsel, A. Vlierman, G. Wessels, Diakenen, namens den Kerkenraad.

Ingevolge Resolutie van den 9 van Bloeimaand ll. is door Collatoren overgegaan tot het formeren van een Drietal uit het Gros van Predikanten toen geformeerd, het welk geschied zijnde bij wijze van stemming met briefjes, zijn de volgende Predikanten daar bij voorgebragt: Do. J.L.T. Cox te Lommel met drie stemmen, P. Verhagen Metman te Waalwijk met zes stemmen, Landsknecht te Sleewijk met drie stemmen, G.G. Bierhaus te Warnsveld met drie stemmen, R.D. Kraals in den Graaf (Grave) met drie stemmen. Zoo dat uit deze stemming Do. P. Verhagen Metman met eene meerderheid van drie stemmen op het drietal is gebragt, en de overige stemmen staakten. Waar over verder gestemd zijnde is Bierhaus met drie en Cox met drie stemmen tot het drietal benoemd, zoo dat deze stemming weder staakte. Waar op door den Heere L. Nehr Korn en door den Heere W. van Ittersum geproponéerd is, om deze staking van stemmen, omtrent Bierhaus en Cox door het lot te beslissen; doch de overige Collatoren waren er voor om het tot eene nadere Vergadering uit te stellen, uit hoofde dat de Gemeente blijkens een zeker papier, in deze vergadering ingeleverd, zeer voor Do. Bierhaus scheen genegen te zijn, waar omtrent over en weder gediscuteerd zijnde, de Collatoren het hier over niet eens hebben kunnen worden, zoo dat voor het wettig sluiten van de Vergadering eenige Leden dezelve verlaten hebben, en de overige ondergeteekende Collatoren, uit hoofde van verder opkomende zwarigheden, en om alles in den minne te termineren, de Vergadering, behoudens al hun regt als Collatoren van de Kerk te Rijsfen, geadjourneerd hebben, tot aanstaanden Woensdag die wezen zal den 6 dezer, om bij D. Verhagen Metman nog twee andere predikanten te benoemen om het drietal voltallig te maken. Omtrent het bovengede papier, dat door Rotmeesters uit Rijsfen, en eenige Ingezetenen uit de Boerschappen geteekend was, hebben de Heeren L. Nehr Korn en W. van Ittersum, verzocht registratie in het Kerkenboek, met verzoek van Kowijen, (?) en is het zelve verder aangenomen, als iets dat in het minste geene replexien meriteerde, en alleen strekken om Collatoren, ware het mogelijk in hun regt te benadeelen.

Waarmede deze Vergadering is gesloten en geteekend op dato als boven.

Was geteek.:

L. Nehr Korn, W. van Ittersum, G. Vlierman, J. Hofman, G. Stokkers, J.H. ten Wolthuis, Ouderling, A. Ter Harmsel, Diaken.

In het Kerkenboek is in juni 1810 opgetekend dat een aantal vooraanstaanden uit Rijssen en de buurtschappen zich met betrekking tot het beroepingswerk richtten tot de burgemeesters van de Stad Rijssen en tot de collatoren. Hierna volgt de tekst van het verzoek van rotmannen en gezworenen.

Kopij

*Het origineel staat geschreven op
een Zegel van vijftien stuivers*

*Aan de Burgemeesteren der
Stad Rijsfen en Collatoren*

Burgemeesteren der Stad Rijsfen en Collatoren, terwijl het tijdstip nadert, dat alhier ter plaats een predikant staat beroepen te worden, en volgens gerugten, een aantal van agt predikanten op nominatie zijn voorgesteld. Hebben de gazamentlijke herformde burgerij dezer stede, neffens de onderhorige herformde boermannen niet kunnen nalaten, Ul. te verzoeken om in dezen gevalle, wanneer dusdanig beroep tot een predikant voor deze onze plaats of stad ten uitvoer zal worden gebragt, op den weleerwaarden Heer Bierhauzen te Warnsveld, worde gedaan, om reden dat door eenige zeer kundige personen in de Godgeleerdheid van zijn edele zeer fraije en deftige getuigenissen opgeleverd is geworden, en alzoo voor een zeer deftig leeraar wordt opgedragen.

Weshalven vertrouwen opgemelde herformden dat Gijl. in dezen hun verzoek niet zult van de hand wijzen, maar integendeel Ul. devootien aanwenden dat hun verzoek eenen gewenschten uitslag en hare begeerte ten volle moge gelukken, en Gl. den roem en eere daar van moogt wegdragen.

Was geteek.:

J.H. Ter Weel, Rotm.r

G.W. van de Maet, Rotm.r

Jan Scholten, Rotm.r

G. van Linge, Rotm.r

G. Modders, Rotm.r

G.J. Ter Weel als mede voor J. Struik, Rotm.r

Gerrit Jan Scheppink, Rotm.r

L. Janssen, Rotm.r

Jan Mossijk als Boerm. en Kerkm.

H. Bordewijk, Rotm.r

W. Oonk als Gezwooren en Kerkmeester voor Elssen

Berent Reef als Gezwooren voor Elssen

Ook in de buurtschap Notter-Zuna bemoeit men zich met het beroepingswerk. Dat blijkt uit onderstaand stuk dat in het Kerkenboek is opgenomen.

Word aan de Ingeseeten versogt van de Buurschap Nutter en Zuna door dien thans de Plaatsse van Predikant te Rijsfen vacant is, om als dan aan de mannelijke Ledematen van deese Buurschap haare stem te mogen weten op welk Predikant zij haar oog gevestigd hadden om weder in haare Gemeente als Herder en Leeraar te erlangen. En met versoek om als dan haare stem op te geeven.

Was geteek.:

(hierna volgen de namen van 51 lidmaten uit Notter en Zuna).

Deze bovenstaande stemmen alle op Bierhaus Predikant te Warnensveld

J. ter Avest

G. Wessels

Collatorenvergadering van 6 juni 1810:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 6 van Zomermaand 1810.

Present: enz.

Volgens Besluit in de voorgaande Vergadering genomen is door Collatoren gedelibereerd over het aanvullen van het Drietel van Predikanten; doch om dat hier over disput ontstaan was, is, om alles zoo veel mogelijk naar genoegen te termineren, met volkomen goedkeuring der Collatoren besloten, om Do. P. Verhagen Metman te Waalwijk te beroepen, na dat die alvorens door eene Commissie zal gehoord zijn, zonder eene verdere Nominatie te formeren; edoch is men in dit geval van de gewone wijze van beroeping afgegaan, om alle disputeren voor te komen, en zulks buiten alle praejudice van Heeren Collatoren en behoudens al hun regt, om in het vervolg in het minst van de gewone regels in diergelijke gevallen, zonder hunne toestemming niet afwijken. Tot eene Commissie om naar Do. Verhagen Metman te informeren, zijn benoemd J. Ter Horst Junior en G. van Wijngaarden, doch dewijl J. Ter Horst eenigzins ongesteld is, zal, zoo hij onverhoopt hier door belet mogt worden, Otto Ter Avest met van Wijngaarden gaan.

Aldus deze Vergadering besloten en onderteekend, op dato als boven.

Collatorenvergadering van 21 juni 1810:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 21 van Zomermaand 1810.

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde

De Heer J.A. Ter Horst namens Eversberg

A. Wolters qg namens Oosterhoff

G. Vlierman, J. Hofman, J. Ter Horst Senior, G. Stokkers, Burgemeesteren namens Rijsfen

J.H. Ten Wolthuis, J. Bordewijk, Ouderlingen

A. Ter Harmsel, G. Wessels, A. Vlierman, Diakenen namens den Kerkenraad

J.H. van Laer, Predikant te Vriezenveen

J. Luloofs, Predikant te Almelo als Consulenten.

De Collatoren gehoord hebbende het Rapport der Commissie in vorige Vergadering benoemd, om naar Do. P. Verhagen Metman te informeren, en dezelve zeer voldoende bevonden zijnde, zijn hun Ed. terstond toegetreden tot het Beroep; en is ten overstaan van bovengen. Heeren Consulenten, na aanroeping van 's Heeren Naam, tot Leeraar bij de Hervormde Gemeente dezer Stad Rijsfen, beroepen en aangesteld, den WelEd. Zeer Gel. Heere P. Verhagen Metman, thans geliefd Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Waalwijk. Van welk Beroep zijn WelEd. ten spoedigste zal worden kennis gegeven.

Door Collatoren zijn twee Leden, een uit de Magistraat en een uit den Kerkenraad geauthoriseerd, om het Beroep, wanneer het door den Beroepen Leeraar aangenomen is, aan de Eerw. Klassis te Deventer te presenteren ter fine van approbatie.

Aldus deze Vergadering met dankzegging tot God besloten en onderteekend op dato als boven.

In het Kerkenboek van 23 juni 1810 is het afschrift van een brief van de beroepen predikant ds. P. Verhagen Metman te Waalwijk opgetekend. De brief is enig in z'n soort; de inhoud spreekt voor zich.

*P. Verhagen Metman, Predikant der
Hervormde Gemeente te Waalwijk*

Aan Heeren Collatoren der Hervormde Kerk van Rijsfen

Mijne Heeren!

Het beroep door Ul. den 21en dezer maand op mij uitgebragt tot Predikant der Hervormde Gemeente van Rijsfen, is mij heden ter hand gesteld.

Ik haaste mij, om Ul voorloopig mijnen hartgrondigen dank te betuigen voor het vertrouwen het welk Gij daarmede getoond hebt, wel in mij te willen stellen. Ik wensch Uwe roeping met al dien ernst te overweegen, dien en het gewigt der zaak en de tegenwoordige tijds-omstandigheden van mij afvorderen.

Om mij daar toe in staat te stellen, zult Gij wel de goedheid hebben, van mij eene en andere vraag te beantwoorden.

1e Of ik, bij de aanneeming van het beroep, zeker op een tractement van f 650-:-: jaarlijks reekenen kan; ook dan, wanneer het Z.M. den Koning van Holland, niet behagen mogt, de gesupprimeerde koorlasten te vergoeden!

2e Of mij de onkosten, niet alleen van het transport mijner goederen en van mijn huisgezin, maar ook van mijne classicale losmaking alhier en van mijne sessieneeming in de Classis van Deventer en in den Ring van Almeloö zullen worden goedge maakt. Indien ik hier op eene gewone classicale vergadering worde losgemaakt, zijn de onkosten geene of altans gering. Welke de onkosten zijn van sessieneeming in de Classis van Deventer en in den Ring van Almeloö, weet ik niet. Daarom trent zult Gij ten Uwent ligtelijk informatien bekomen kunnen.

Op eene geheele vrijwaring van alle die onkosten moet ik zeer dringen, vermits het mij, die zedert bijna negen maanden geen tractement genoten heb, en die geheel niet onder de rijk bemiddelden behoore, niet zou gelegen komen, om thans zware kosten te dragen.

3e Of er van wege de Kerk van Rijsfen aan den Predikant ook gelden worden uitgereikt ter goedmaking zijner reizen naar de Classis, gewoonlijk bekend onder den naam van classicale gelden? en zoo ja, hoe veel?

4e Of ten Uwent door de Kerk jaarlijks de beschrevene middelen van de Pastorijwoning, met name het personeel en het haardsteden geld voldaan worden, gelijk hier, en, zoo als mij gezegd is, ook op zommige plaatsen in Uwe omme streken gebruikelijk is? en eindelijk

5e Of ik, ingevalle ik Uwe roeping opvolge en tot Uwe Gemeente overkom, die veranderingen en reparatien in de Pastorijwoning zou kunnen erlangen, welke ik dan in redelijkheid en naar den staat van mijne huishouding verzoeken zal?

Zoodra ik Uw antwoord op deze vragen zal ontvangen hebben, hoop ik niet langer dan ééne week nodig te zullen hebben, om mijn eindelijk besluit te neemen, het welk ik U dan terstond zal mededeelen.

Ik bidde God, Mijne Heeren! om nodige wijsheid in den weg, waar in het Zijner voorzienigheid behaagt, mij thans te brengen; op dat mijne keuze Zijne hoge goedkeuring wegdrage en strekke ten meesten nutte der Gemeente van Zijnen Zoon en ook tot bevordering van het welzijn mijnes huisgezins.

Met toewensching van alle heil over U en over de Gemeente van Rijsfen onderschrijf ik mij

Mijne Heeren!

Uwen DV. Dienaar

Was geteek.:

P. Verhagen Metman

Waalwijk, 23 van Zomermaand 1810

In de collatorenvergadering van 29 juni 1810 wordt deze brief besproken.

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 29 van Zomermaand 1810

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde

De Heer J.A. Ter Horst qg namens Eversberg

A. Wolters qq namens Oosterhoff

G. Vlierman, J. Ter Horst Senior, G. Stokkers, J. Hofman, Burgemeesteren namens Rijsfen

G.H. Ten Wolthuis, J. Bordewijk, Ouderlingen

A. Ter Harmsel, Diaken namens den Kerkenraad

H. Kollen, G. Wessels, J. Ten Berge namens Nötter en Zuna

J. Mekenkamp, H. Ter Horst, H. Ter Weel namens IJpelo

J. Mossink namens Rectum

De Collatoren ontvangen hebbende eenen brief van den alhier beroepenen Predikant P. Verhagen Metman, welk hier voren geinsereerd is, waar in zijn WelE. eenige vragen voorstelde, die hij gaarne beantwoord wilde zien voor dat hij zijn besluit nam.

Is na deliberatie geresolveerd:

1e Dat het eerste, tweede en vijfde verzoek van zijn WelE., namelijk: of het tractement altoos bepaald blijft op f 650-:-: of de onkosten van het transport der goederen en huisgezin, als ook de klassikale losmaking en cessioneming in de Klassis van Deventer en Ring te Almelo, door deze Gemeente zullen worden betaald; en de noodige veranderingen en reparaties waar die aan de Pastorij noodig zijn, door den Pred.t zullen kunnen verkregen worden? worden geaccordeerd.

2e De vierde vraag omtrent het Personeel en Haardstede geld, zulks is hier nooit voor den Predikant betaald; doch om alle bezwaren weg te nemen, hebben Collatoren wel willen resolveren, dat dit voor zijn WelE. zal betaald worden.

3e Dat zijn WelE. hier van een Kopij zal worden toegezonden, met bijvoeging van den wensch, dat nu alle Zwarigheden, zullen uit den weg geruimd zijn, en zijn WelE. het hem toegezonden beroep nu volvaardig zal aannemen.

De onkosten die reeds omtrent het beroep van den Predikant gemaakt zijn, en nog zullen moeten gemaakt worden, door Collatoren op Acht honderd guldens geschat zijnde, hebben Stad en Boerschappen aangenomen, ieder naar evenredigheid hun quota hier van voor of uiterlijk op den 1 Augustus aanstaanden te betalen. Aldus deze Vergadering besloten en onderteekend op dato als boven.

Omtrent de 3. vraag van den WelE. n Heere P. Verhagen Metman, op Bladz. 93 hier voren, of er aan den Predikant alhier ook vergoeding zijner reizen, naar de Klassis te Deventer gedaan wordt, is na onderzoek gebleken, dat zulks hier nooit heeft plaats gehad.

G. van Wijngaarden.

Collatorenvergadering van augustus 1810:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 14. van Oogstmaand 1810.

Present: enz.

De Pred. P. Verhagen Metman, bij eene Missive van den 12. van Hooim. d l.l. voor het beroep van Rijsgen bedankt hebbende, is door Collatoren geresolveerd, dat er twee Gecommitteerden uit deze Gemeente, namens Collatoren, naar Almelo zullen gaan, bij Do. Colmschate, van Ter Goes, die zich thans bij zijne Familie aldaar bevindt, om zijn WelE. af te vragen, of hij genegen zoude zijn, om het beroep van Rijsfen aan te nemen, en in geval hij daar toe genegen is, zijn zij tevens gemagtigd om zijn Eerwaarde te kennen te geven, dat de Collatoren besloten hebben, hem als dan te beroepen.

Tot Gecommitteerden hier toe zijn benoemd Jan Ter Horst Junior en Burgem. G. Stokkers.

Aldus deze Vergadering besloten en onderteekend op dato als boven.

Collatorenvergadering 16 van september 1810:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 16. van Herfstmaand 1810.

Present: enz.

In deze Vergadering eenen brief ter tafel gebragt zijnde van Do. Colmschate van Ter Goes (Goes), waar bij zijn Eerw. aan Collatoren kennis gaf, dat hij het beroep van Rijsfen zal afwachten, ten einde daaromtrent zijn finaal besluit te nemen, en dat zijn Eerw. in die billijke verwachting zal blijven leven, dat het tractement tot f 700-:-: jaarlijks zal verhoogd worden, en hij van de moeiten om hetzelfde in te vorderen, zal ontheven worden.

Hier over gedelibereerd zijnde, is door de Collatoren geresolveerd: Om den Heere Colmschate te berigten, dat zij zijn Eerw. in 't geheel geene vermeerdering van tractement kunnen toezeggen, noch beloven, dat het voor hem zal ingevorderd worden; maar bij hun besluit volharden, om het tractement, zoo als zulks van ouds geweest is, te laten blijven. Dat zij zich te meer tot geene vermeerdering kunnen verbinden; dewijl een gedeelte der Gemeente alhier, over het beroep te onvrede zijnde, tot geene vermeerdering wil bijdragen.

Er zal hier van een extract aan Do. Colmschate gezonden worden, met verzoek om uiterlijk binnen veertien dagen, te berigten; dewijl zij gaarne, onder Gods Zegen, binnen den kortmogelijksten tijd, de vacature wenschten vervuld te zien.

Aldus deze Vergadering besloten en ondertekend op dato als boven.

Collatorenvergadering van 5 oktober 1810:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 5. van Wijnm. 1810.

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde.

G. Vlierman, J. Hofman, J. Vincent, Burgemeesteren namens Rijsfen.

J.H. Ten Wolthuis, J. Bordewijk, Ouderlingen,

A. Ter Harmsel, G. Wesfels, Diakenen, namens den Kerkenraad.

De Weled. Heer C. Colmschate bij eene Misfivie van den 25 van Herfstm. ll. de Collatoren verzocht hebbende, om geene verdere reflectiën op zijn persoon te slaan; dewijl hij besloten heeft den Liefdedrang zijner Gemeente te volgen, en bij haar te blijven, is door Collatoren gedelibereerd over den Heere G.J. Peddemos, Proponent onder de Klasfis van Leijden, die alhier voor eenige tijd, zijne gaven heeft laten hooren, tot groot genoegen van Collatoren en de Gemeente, en besloten om zijn Ed. te verzoeken, om aanstaanden Zondag over agt dagen, des achtermiddags, hier nog eens te prediken, om des te beter over zijne bekwaamheden te kunnen oordelen. En zal de Kerkenraad in dien tijd informatien over deszelfs zedelijk gedrag en bekwaamheid inwinnen bij dien Profesfor te Leijden, onder wien hij gestudeerd heeft. Aldus deze Vergadering besloten en ondertekend op dato als boven

Collatorenvergadering van 16 oktober 1810:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 16. van Wijnm. 1810.

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde.

A. Wolters qq namens Oosterhoff.

G. Vlierman, J. Hofman, J. Vincent, Burgemeesteren namens Rijsfen.

J.H. Ten Wolthuis, J. Bordewijk, Ouderlingen,

A. Ter Harmsel, A. Vlierman, G. Wesfels, Diakenen, namens den Kerkenraad.

Ds. J.P. Lindemann van Wierden, Ds. G.H. Immink van Enter, Consulenten.

Deze Vergadering, na voorgane wettige convocatie, belegd zijnde, om ten overstaan van gem. Heeren Consulenten over te gaan tot een beroep; is, na dat men het volgende Drietal geformeerd heeft, bestaande met de Heeren Prop. G.J. Peddemos, Verwijs en H.A.E. Bourdeau, de twee eersten prop. onder de Klasfis van Leijden en Nederrijnland en de laatste prop. onder de Klasfis van .....daar uit, na aanroeping van 's Heeren Naam, met eenparigheid van alle aanwezende Collatoren, beroepen en aangesteld, den Prop. Heere G.J. Peddemos. En zijn twee Leden uit den Kerkenraad, A. Ter Harmsel en A. Vlierman geauthoriseerd, om alles te

verrigten, wanneer het Beroep aangenomen is, wat tot de Kl. Appr. bij het Kl. Contr. te Almelo daaromtrent te verrigten is. Ook zal na de aanneming van het Beroep. de Beroeps Acte hier nevens geinsereerd worden. Aldus deze Vergadering onder dankzegging tot God besloten en onderteekend op dato als boven.

Kerkenboek van 16 oktober 1810:

Beroeps Acte van den WelE.n Heere G.J. Peddemos tot Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Rijsfen.

Alzo aan onzen waardigen en veel geachten Leeraar, den WelE.n Zeer Gel.n J.H. Cramer, bij Besluit van Zijn M. den Koning van Holland, in dato den 20. van Slagtm.d 1809 een jaarlijksch Emeritus Tractement is toegestaan, en bij gevolg deze Gemeente vacant is geworden; en wij niets nodiger achtten, dan dat dezelve wederom onder Gods Zegen, van eenen stichtelijken Leeraar, gezond in leer en leven, naar Jezus bevel voorzien worde. Zoo is op heden door ons, als Collatoren dezer Hervormde Kerk te Rijsfen, overgegaan tot een beroep, en na aanroeping van 's Heeren Naam, ten overstaan van de mede ondergeteekende Consulente, beroepen en aangesteld, den Wel E.n Heere G.J. Peddemos, prop. onder de Klasfis van Leijden en Nederrijnland, op zoodanig Tractement en Emolumenten, als daar toe van ouds hebben behoord en nog behooren. Men wenscht en vertrouwt, dat Zijn WelE. van de wettigheid des beroeps overtuigd, geene zwaarigheid zal maken, dit beroep in de Vreeze des Heeren aan te nemen onder hartelijke bede en innig verlangen, dat zijn WelE. door Gods bijstand gesterkt, eerlang met eenen ruimen Evangelie-Zegen moge over komen. Aldus gedaan te Rijsfen den 16. van Wijnmaand 18 Honderd en Tien.

Was geteek.:

L. Nehr Korn

A. Wolters namens Den Oosterhoff

G. Vlierman, Jan Hofman, Jan Vincent, Burgem.

J.H. Ten Wolthuis, Ouderling

J. Bordewijk, Ouderling

A. Ter Harmsel, Diaken

A. Vlierman, Diaken

G. Wesfels, Diaken

J.P. Lindeman, V.D.M. te Wierden, Consulente

G.H. Immink, Predikant te Enter, Consulente.

Op 1 januari 1811 werd kandidaat Gerrit Jan Peddemos als predikant van Rijssen bevestigd.

DE KERKENRAAD

Kerkelijke organisatie

De organisatie van de gereformeerde kerk in de Republiek van de Verenigde Nederlanden was tot 1795 gemodelleerd naar het voorbeeld van de Geneefse kerk van Calvijn. Er waren plaatselijke kerkenraden, de provincies waren opgedeeld in classes, er waren provinciale synodes en een nationale synode. De gemeente van Rijssen behoorde, behoudens een korte periode (1635 tot 1637: classis Oldenzaal), steeds tot de classis Deventer. De classes hadden een belangrijke plaats in het kerkelijk leven; zij hadden het opzicht over de kerkenraden in hun ressort. Ook waren de classes ontmoetingsplaatsen voor predikanten.

Aan "De broederen van Twenthe" ontleen wij dat het na het begin van de Reformatie in Twente rond 1597 nog vrij lang duurde voor er in iedere gemeente behalve een predikant, ook een kerkenraad was en men kon spreken van een zogenaamde gesloten gemeente.

Vermoedelijk was er bij de komst van ds. Justinus Havenbergius in 1629 in Rijssen nog geen kerkenraad, maar berustte het "bestuur" van de kerk bij de collatoren en de magistraat. Deze predikant is beroepen door de classis Deventer. Mogelijk is er tijdens zijn ambtsbediening een kerkenraad gevormd, hoewel wij daar niets van lezen in de stukken. Na zijn emeritering werd ook zijn opvolger nog door de classis beroepen, hoewel dit gebeurde op voorstel van "die van Rijssen". Dat wil zeggen op voorstel van hen die het collatierecht bezaten.

Algemeen

Omtrent het functioneren van de kerkenraad zijn we hoofdzakelijk aangewezen op de notulen van de "Handelingen des Kerkenraets".

In het notulenboek van het tijdvak 1730 tot 1830 zijn tevens afzonderlijk opgenomen afschriften van diverse handelingen, acta, resoluties, adviezen e.d. Dit betreft veelal zaken die wat de kerkenraad aangaat niet tot de reguliere zaken behoorden, zoals de kwestie Langenberg uit 1789/1790.

De eerste kerkenraadsnotulen betreffen de vergadering van 19 november 1730.

In dat jaar bestond de kerkenraad uit de predikant ds. Henricus Immink en waarschijnlijk twee ouderlingen en vier diakenen. Blijkens de notulen van de vergadering van 19 november 1730 waren aanwezig:

- Henricus Immink (predikant)
- Garrit Elseboom (ouderling)
- Garrit Hofman (diaken)
- Arnt van Cijren, burgemeester (diaken)
- Jan Joost Jzn., burgemeester (diaken)
- Jan Frentjes (diaken).

Van absentie werd geen melding gemaakt, maar wij vermoeden dat de Heer Ernst Hendrik van Ittersum Heer tot Den Oosterhoff, in 1730 ook ouderling was.

In een akte, opgemaakt door de kerkenraad op 1 april 1731 en in de notulen van de vergaderingen van 22 juni en 12 augustus 1733 worden dezelfde personen als leden van de kerkenraad vermeld. In de notulen van de vergadering van 22 juni 1733 wordt echter melding gemaakt van een vacature als gevolg van het overlijden van de Hoogwelgeboren Heer Ernst Hendrik van Ittersum Heer tot Den Oosterhoff (ouderling).

Opvallend is dat na het overlijden van de Heer tot Den Oosterhoff in de kerkenraad nog slechts één ouderling zitting had. Mogelijk waren er meer ouderlingvacatures, die nog niet waren vervuld.

Uit de samenstelling van de kerkenraad blijkt dat met name de "aanzienlijksten" van de gemeenteleden deel uitmaakten van de kerkenraad, waaronder collatoren of hun vertegenwoordigers. Gedurende de achttiende eeuw maakten de adel - de Heeren van de havezathen in Rijssen en omgeving, tevens collatoren - en de leden van de magistraat van de Stad Rijssen "bij toerbeurt" deel uit van de kerkenraad. Echter niet van alle kerkenraadsleden is de maatschappelijke positie uit de notulen te achterhalen.

Collatoren vormden, naast de kerkenraad, de collatorenvergadering. De collatorenvergadering kwam bijeen voor het "afhoren van de kerkerekening" en was belast met het beheren van het kerkgebouw, de wheeme (pastorie) en de overige kerkelijke goederen. Collatoren hadden verder het recht van benoemingen (kosters, voorzangers, collectanten en kerkmeesters) en het beroepen van de predikant. Van de collatorenvergadering van de gemeente van Rijssen maakten deel uit de Heeren van de havezathen Bevervoorde, Den Eversbergh, Den Grimberg en Den

Oosterhoff of hun vertegenwoordigers, de magistraat van Rijssen en de kerkenraad. Ze vertegenwoordigden in de collatorenvergadering zes stemmen, vier voor de adel, één voor het stadsbestuur en één voor de kerkenraad.

Bij vacatures en periodieke verkiezing van ouderlingen en diakenen vulde de kerkenraad zich zelf aan. De indruk bestaat echter dat de leden van de kerkenraad op indirecte wijze werden benoemd of voorgedragen door de bovenlaag van de samenleving – dus door de aanzienlijksten - zoals de leden van de adel en de magistraat. De jaarlijkse verkiezing van (nieuwe) kerkenraadsleden door de kerkenraad lijkt daarom de formele afronding en bevestiging te zijn van daaraan voorafgaand informeel beraad, waarin de kandidaten werden voorgedragen. Hiervan blijkt echter niets uit de stukken. Evenmin blijkt van een afhankelijke positie van de kerkenraad ten opzichte van de collatorenvergadering. Formeel stonden beide organen los van elkaar met een eigen verantwoordelijkheid, maar de onderlinge verstrengeling was groot.

Bij het lezen van de notulen wordt de indruk gewekt dat de kerkenraad een college van bestuurders was, dat niet dicht bij het doorsnee gemeentelid stond.

Omtrent de ambtelijke werkzaamheden van de predikant en de ouderlingen valt uit de notulen niets af te leiden. Aangenomen mag worden dat de ouderlingen samen met de predikant het regeerambt in de gemeente waarnamen en zaken betreffende de tucht behandelden. Betwijfeld moet echter worden of ouderlingen ook pastorale taken in de gemeente hebben verricht. Deze taken, met name het bezoeken van zieken, rustten in die tijd op de schouders van de predikant.

Van werkzaamheden van de diakenen blijkt duidelijker uit de notulen, hoewel beslissingen op diaconaal terrein door de gehele kerkenraad werden genomen.

Gedurende de achttiende eeuw werd in de regel jaarlijks slechts één vergadering genotuleerd; dit betrof de jaarlijkse verkiezing van (nieuwe) kerkenraadsleden, genoemd "de jaerlijckse veranderinge des Kerkenraets". Deze vergadering vond meestal in november plaats.

Aangenomen mag worden dat de kerkenraad wel vaker dan één keer per jaar bijeenkwam; gedacht kan hierbij worden aan vergaderingen voorafgaande aan de viering van het Heilig Avondmaal in verband met censura morum. En mogelijk kwam men ook op informele wijze bijeen voorafgaande aan de verkiezing van nieuwe kerkenraadsleden en bij het beroepen van een predikant. Predikantsvacatures kwamen in die tijd echter slechts met grote tussenpozen voor; de predikanten van Rijssen bleven hun dienstwerk waarnemen tot aan hun emeritaat of overlijden.

Van de overige vergaderingen werden de handelingen slechts schriftelijk vastgelegd als formele zaken aan de orde kwamen of bijzondere zaken zich voordeden, zoals uit het vervolg moge blijken. De notuleringen werden doorgaans zeer summier gehouden.

Met betrekking tot predikantsvacatures en het daarmee verband houdende beroepingswerk gedurende de achttiende eeuw is niets in de notulen van de kerkenraadsvergaderingen vastgelegd. Het beroepen van predikanten was toen en ook in een groot deel van de negentiende eeuw danook voorbehouden aan de collatorenvergadering.

Aangaande het geestelijke leven in de Gemeente is uit het beschikbare materiaal slechts sporadisch iets af te leiden. De notulen van de gehouden kerkvisitaties namens het Classicaal Bestuur van Deventer vermelden evenmin bijzonderheden.

Uit de "Handelingen des Kerkenraets"

Van de handelingen van de kerkenraad van de gemeente van Rijssen zijn over het tijdvak voor 1730 geen notulen aanwezig.

Abels schrijft hierover in "De broederen van Twenthe":

Het is twijfelachtig of alle kerkeraden in Twente hun handelingen wel aan het papier hebben toevertrouwd. Slechts van enkele gemeenten zijn dergelijke kerkeradsacta terug te vinden, zoals die van Ootmarsum en Goor. Retroacta treffen we voor de meeste gemeenten vanaf ongeveer 1640 aan, al waren er predikanten, zoals Hermannus Scheen van Rijssen, die geen enkele aantekening over doop, trouw of overlijden maakten.

De predikant was blijkens de notulen van de kerkenraadsvergaderingen zowel preses als scriba van de kerkenraad.

Aan de notulen die doorgaans zeer summier zijn, hebben wij verschillende zaken ontleend die hierna zijn weergegeven.

Periodieke aftreding van ouderlingen en diakenen.

De kerkenraad nam het niet altijd nauw met de bepalingen van de kerkorde wat betreft de verkiezing van kerkenraadsleden. Dit blijkt uit de notulen van de vergadering van 19 november 1730, waarin een mondeling verzoek van de Heer van Den Eversbergh werd behandeld inzake de "jaerlijckse veranderinge des Kerkenraets".

Aan deze notulen ontleen wij het volgende:

Na aanroepingh van des Heeren Naam, wiert van D: Immink reeden gegeven waarom den K'kenr. hadt laten beleggen, te weeten het mondeling verzoek of eijsch te zijn welke de HWGbrn. Heer Van Heerdt tot Den Eversbergh oock naamens de HWGbrn. Heer Van Voerst Heer tot Grimbergh aan D: Immink hadt gedaan van den K'kenr. tot Rijfsen 's jaerlijcks te veranderen, 't welck van D: Immink aangenoomen zijnde om sulks den K'kenr. voor te stellen is geschijdt.

Waer op den K'kenr. heeft goet gevonden en geresolveert bejide boovengenoemde Heeren te laten versoeken, dat de selve eensdeels hun verzoek of eijsch des aengaende schriftel. aan den K'kr. gelijven te doen en andersdeels te communicereen de reeden waarom die Heeren op een jaerl. verandering staan.

Daar het hier noghtans van 60 jaren herwaerts soo al niet, hoewel waarschiñl. van vroegere tijden de gewoonte is geweest oock tot genoegen van de Gemeente den K'kr. wel bij versterf aen te vullen, maer niet 's jaerl. te veranderen.

Er is D: Immink versogt om de boovenstaende Resolutie door een brief aan bejide Heeren bekent te maaken, oock is verstaan deze handelinge met de volgende onderteekening nader te bevestigen, waer op Godt gedankt is.

Hieronder volgt het (tweede) deel van deze notulen, dat betrekking heeft op een volgende vergadering, gehouden op 27 november 1730:

Hierop den K'kr. weder belegt en met den Gebede ingezegent zijnde, wiert door D: Immink ingebracht en vertoont het schriftel. verzoek of advijs van boovengemelde Heeren, geevende daer in te gelijk de reeden van hun verzoek te zijn "Den Eijsch van de Kerkelijcke Wetten tot voldoening van welcke den K'kr. wel een jaerlijckse verandering had moeten doen en nu maaken".

Dogh heeft om gewigtige reden goet gevonden deze saeck uijt te stellen tot het aenstaende Classis, 't welck binnen Deventer in 't jaer 1732 state gehouden te worden om dan daer het advijs van 't Eerw. Classis te versoeken, af te wagten en sigh daer na te gedraegen.

Er is D: Immink versogt deze Resolutie aan de Heer van Eversbergh bekent te maeken.

Aldus in onse K'kenkamer tot Rijfsen gedaen en na Danckzegging aan Godt nader door onderteekening bevestigt.

Rijfsen op den 27 Novembr 1730.

In het archief is een akte aanwezig, opgemaakt op 1 april 1731, waarin het kerkenraadsbesluit van 27 november 1730 is vastgelegd om de benoeming van nieuwe leden op te schorten tot na de volgende classicale vergadering. Deze akte luidt als volgt:

Hoewel den 27 Art. van de Kerkenorder wil dat de Kerkenraaden alle jaaren sullen verandert worden, edogh met dese limitatie, ten waare dat de gelegentheijt en 't profijt van eenige Kerken anders vereijste: Zoo is het dat volgens menschen geheugen de Kerkenraad tot Rijfsen niet alle jaaren is verandert geworden, maer bij het overlijden van eenige Leeden aangevult. En als nu twee Leeden uijt de Gemeente sigh tegen dese aloude gewoonte hebben geopposeert en gewilt dat nu volgens dien Art. de Kerkenraad alle jaaren soude verandert worden, soo heeft de Kerkenraad een en andermaal hier over belegt zijnde om gewigtige reden en wel meest het profijt van den armen eenpaarigh goet gevonden hier in geen Decisie te maaken, maer de saak uijt te stellen tot

het aenstaende ordinare Classis, en het Wel Eerw. Classis van Deventer haer advijs te versoeken, en dese saak te decideren, soo en als het selve sal oordeelen te behooren. Waer toe wij ondergeschreven Leeden van den Kerkenraadt tot Rijssen onsen Praedikant de Heer Immink in onser aller naam volmagtigen om dese saak in het Wel Eerw. Classis voor te stellen, en te versoeken soo en als sijn Wel Eerw. sal oordeelen te behooren, het welck van ons allen sal gehouden als of het door ons selven in eigen persoon geschijt was.

*Actum Rijssen
den 1 April 1731*

*H. Immink, Praedikant
G. Elseboom, Olderlingh
G. Hofmans, Diakon
A. van Cijren, Diakon
J. Joost, Diakon
J. Frentjes, Diakon*

Uit deze stukken blijkt dat het in Rijssen al lang de gewoonte was dat kerkenraadsleden niet periodiek aftraden. In geval van overlijden van een kerkenraadslid werd wel overgegaan tot aanvulling van de kerkenraad. Aangezien over de tijd voor 1730 geen notulen aanwezig zijn, is dat niet te achterhalen. Het "profijt van den armen" werd onder meer als motief aangevoerd om de kerkenraad niet te wijzigen. Uit het navolgende blijkt dat de kerkenraad lange tijd "het been stijf hield", maar uiteindelijk moest zwichten voor een uitspraak van de Heeren Ridderschap en Steeden, dat wil zeggen de Staten van Overijssel.

Het antwoord van de classis Deventer is (waarschijnlijk) wel vastgelegd in het notulenboek, maar onleesbaar. Uit latere notulen blijkt dat de classis zich in deze zaak passief heeft gehouden en geen maatregelen heeft genomen.

In de vergadering van de kerkenraad van 22 juni 1733 komt de "veranderinge des Kerkenraets" weer aan de orde, nu in verband met het overlijden van ouderling de Heer Ernst Hendrik van Ittersum Heer tot Den Oosterhoff.

Hiervan is vastgelegd:

Nadat Godt om sijn Zeegen was aangesogt, wiert door D: Immink voorgesteld de reeden waervoor de K'kenraedt hadt laten beleggen te weeten of niet den K'kenr. wegens het overlijden van den HWGbrn. Heer van Ittersum Heer tot den Oosterhoff als ouderling goet soude konnen vinden om volgens de aloude gewoonte hier ter plaats het gebruik der Leeden deses K'kenr. wederom door het verkijzen van nieuwe aan te vullen.

Den K'kenr. sulks in overweging genomen hebbende heeft om reeden goet gevonden en geresolveert daer mede te wagten tot de komst van de Heeren Deputaten Classis, om der selver oordeel daar over te hooren.

Aldus in onse K'kenkamer tot Rijssen gedaan en na Danckzegging aan Godt nader door onderteeking bevestigt. Rijssen op den 22 junij 1733.

Op 12 augustus 1733 werd hierover weer een vergadering belegd. Behandeld werd een uitspraak van de Heeren Ridderschap en Steeden inzake het door de Heeren van Den Grimberg en Den Eversbergh ingediend request aangaande de krachtens de "kerkenordeninge" bepaalde "jaerlijckse veranderinge des Kerkenraets". Deze heren hebben zich kennelijk tot de provinciale overheid (de Heeren Ridderschap en Steeden) gericht, nadat de classis Deventer hierover geen uitspraak had gedaan.

Hiervan is genotuleerd:

Nadat de vergaderinge met den Gebeede tot Godt was ingeseegent wiert tot reeden van 't belegg des K'kenraedt door D: Immink ingebracht, vertoont en voorgeleesen seker request van de Heeren van Den Grimberg en Eversbergh aen Haar Edele Mogende Heeren de Heeren Ridderschap en Steeden met het verleende apostil waer bij den Kerkenraadt wort gelast binnen den tijt van 6 weeken te veranderen of reeden ter contrarie aen de Heeren Gedeputeerden over te schrijven.

Den K'kenraadt dit in overwegingh genoomen hebbende vond goet en resolveerde een request aan de ordinaris Heeren Gedeputeerden te praesenteren en Haer Edelm. daer bij te versoeken om dat dese saake enige jaeren van het Eerw. Clas. van Deventer is behandelt geworden en sijn haer pafsive hebben gehouden, dat Haer Edele M. mogten behaagen aen den K'kenraadt daeromtrent uijtstell te geven tot het Cl. ordinair of tot een extra-ordinair soo moghten voorvallen of de selve bij de oude gewoonte te laten, het welk oock geschijdt is, en ingedient den 31 augustus 1733, waar op se bescheijdt verwagt.

Aldus in onse Kerkenkamer gedaen na dancksegging aan Godt nader door ondertekening bevestigt op den 12 aug: 1733.

(w.g. Immink, Elseboom, Hofman, van Cijren, Joost en Frentjes)

Op 7 mei 1734 vergaderde de kerkenraad opnieuw over deze zaak naar aanleiding van een Resolutie van de Heeren Ridderschap en Steeden van 6 april 1734, waarin de kerkenraad werd gelast zich te houden aan de "Kerkenorder".

Hiervan is genotuleerd:

De vergaderinghe door den gebede ingezeegent sijnde, wiert door D: Immink voorgeleesen de Resolutie van Ridderschap en Steeden op den 6 april 1734 tot Swoll genoomen omtrent den Kerkenraat tot Rijfsen, waer bij haer Edel: M. den Kerkenraat tot Rijfsen gelasten dat sigh de selve in conformite van de Kerkenorder voor Pinxteren aenstaende sal hebben te veranderen sonder daer van in gebreeken te blijven.

Hier op hebben de Leeden van den tegenwoordigen Kerkenraat tot die veranderinge getreden, en hebben in plaats van den afgaenden ouderling Garrit Elseboom en in plaats van de overleedene ouderling als oock in plaats van den afgaenden Diakon Garrit Hofman op 't nieuw verkoozen tot ouderlinghen A. van Cijren en Jan Joost als oock Jan Garritsen.

Tot Diaconen H. Helmigh en Jan Hofman.

Deze personen na haer drie Kerken proclamatien sullen bevestigd worden indien der geen wettelijcke inspraak geschijdt. En sullen van 't vervolg en toekomstende afgaen de ouderlingen Burgemeester Arnt van Cijren en Burgemeester Jan Joost. als oock den Diakon Jan Frentjes.

En is in desen handel na Danksegging tot Godt nader bevestigd door onderteeking van handelinge. (w.g. Immink, Elseboom, Hofman, van Cijren, Frentjes en Joost)

Hierna (1734/1735) bestond de kerkenraad uit de volgende personen:

- Henricus Immink (predikant)
- Arnt van Cijren, burgemeester (ouderling)
- Jan Joost, burgemeester (ouderling)
- Jan Garritsen (ouderling)
- Jan Frentjes (diaken)
- Henricus Helmigh, burgemeester (diaken)
- Jan Hofman (diaken)

Ondanks het aanvankelijke "verzet" ging de kerkenraad uiteindelijk dus wel overstag voor "het verzoek of den eijsch" van de Heeren tot Den Eversbergh en Den Grimberg met betrekking tot de jaarlijkse verkiezing van kerkenraadsleden. De invloed van de overheid in kerkelijke aangelegenheden is hier zeer duidelijk aanwezig.

In de vergadering van 29 mei 1735 werd volgens de "Kerkenorder" weer tot wijziging van de kerkenraad overgegaan.

In plaats van de burgemeesters Arnt van Cijren en Jan Joost worden tot ouderling verkozen de Hoogwelgeb. Heer Robbert Frederik Baron van Heerdt Heer tot Den Eversbergh en Aelbert Aeltink.

In plaats van diaken Jan Frentjes wordt verkozen Arnt Stockhorst.

Ook werd vastgesteld dat in 1736 aftredend zijn ouderling Jan Garritsen en de diakenen burgemeester Henricus Helmigh en Jan Hofman.

Voorts besluit de kerkenraad "*de jaarlijkse verkijsing van nieuwe Leeden des Kerkenraats te doen op den Dag van hemelvaart*".

Jaarlijks trad nu de helft van de kerkenraad af; de zittingsperiode van de leden bedroeg dus 2 jaar.

In het daarop volgende jaar (1736) besloot de kerkenraad geen der zittende leden te laten aftreden, maar de kerkenraad uit te breiden met een ouderling en een diaken.

Aan de notulen van de vergadering van 9 mei 1736 ontlene wij:

Nadat Godt om sijn Zeegen is gebeden soo heeft de tegenwoordige Kerkenraedt van nu af aen vastgesteld en geresolveert dat men voor dit jaer geen deser tegenwoordige Leeden van dien soude laten afgaen, maer alleen twee nieuwe Leeden, nament een Ouderling en een Diacon soude verkrijgen om een gelijck getall te hebben, t.w. 4 Ouderl. en 4 Diaconen, dogh soo dat in 't aenstaende jaer en vervolgens sullen afgaen een Ouderling en een Diacon. Waer op men is overgegaen tot het verkijsen van de twee nieuwe Leeden.

Verkozen werden burgemeester Jan Joost tot ouderling en tot diaken burgemeester Hermannus Wijlens.

Hierna was de kerkenraad als volgt samengesteld:

- Henricus Immink (predikant)
- Jan Garritsen (ouderling)
- Robbert Frederik Baron van Heerdt Heer tot Den Eversbergh (ouderling)
- Aelbert Aeltink (ouderling)
- Jan Joost, burgemeester (ouderling)
- Henricus Helmigh, burgemeester (diaken)
- Jan Hofman (diaken)
- Arnt Stockhorst (diaken)
- Hermannus Wijlens, burgemeester (diaken)

Voortaan trad elk jaar één ouderling en één diaken af; de zittingsperiode bedroeg nu dus 4 jaar. Uit het voorgaande valt af te leiden dat de kerkenraad nogal willekeurig met de kerkordelijke bepalingen inzake de periodieke aftreding en zittingsduur van kerkenraadsleden omging.

Ook na de hiervoor beschreven periode komt het voor dat kerkenraadsverkiezingen niet conform de regels werden gehouden.

Zo staat in de notulen van de vergadering van 23 april 1737 te lezen dat de verandering van de kerkenraad is uitgesteld tot een later tijdstip omdat *"de HWGbrn. Heer van Heerdt Heer tot Eversbergen wegens het waarnemen van zijn Commissie in de Staaten - Generaal op den ordinairen tijt van verkijzing der nieuwe Leeden, sijnde op den Dagh van hemelvaart zal absent sijn, als oock dat men voorneemens is ten besten van Kerkenraadt en Kerke tot ouderlingh aan te stellen de HWGbrn. Heer Voerst Heer tot Grimbergen. die egter wegens sijn militaire bedieningh nogal voor eenigen tijt absent sal blijven"*.

Later in het jaar, op 11 oktober 1737, werd in de plaats van Jan Garritsen tot ouderling verkozen de HWGbrn. Heer Willem Reynier van Voerst tot Den Grimberg en in plaats van de overleden diaken Jan Hofman werd verkozen burgemeester Henricus Helmigh.

En het jaar daarop (15 oktober 1738) werd in de plaats van de Heer van Eversbergh tot ouderling verkozen de HWGbrn. Heer Willem van Ittersum Heer tot Den Oosterhoff en in plaats van Henricus Helmigh werd tot diaken verkozen Harmannus Weijschede.

Wegens absentie werd de bevestiging van Willem van Ittersum uitgesteld.

Van 1743 tot 1756 maakte de adel geen deel uit van de kerkenraad. De burgemeesters bleven wel vertegenwoordigd. De kerkenraad bleef in meerderheid echter een college van aanzienlijken uit de Rijssense hervormde (gereformeerde) gemeenschap. Na 1760 bleek hierin verandering te komen. In meerdere mate maakten mensen deel uit van de kerkenraad, die namen droegen die we ook heden ten dage als typisch Rijssense familienamen kennen.

Veelal werden de "nieuwelingen in de kerkenraad" eerst tot diaken benoemd, terwijl ze bij latere benoemingen ouderling werden.

Doorgaans bedankte niemand voor zijn benoeming, maar - zoals in de notulen steeds is opgetekend - ze *"lieten zich de hun opgedragene posten welgevallen"*.

Hoewel?

De notulen van de vergadering van 2 november 1747 maken melding van het bedanken voor de benoeming tot diaken door Garrit ter Weel:

In plaats van den afgaanden Diakon Derk Jongman is verkoozen Garrit Ter Weel, dogh heeft die bediening verweijgert aen te neemen sonder eenige reeden; bij welke gelegentheijt den Kerkenraadt de boete ad ses gulden en ses stuiver heeft vastgesteld te moeten gegeven worden van die geene welcke verweijgeren de bediening in den K'kenraadt aen te neemen en heeft Garrit Ter Weel bij provisie de boete betaalt.

Dogh is van de Kerkenraadt goet gevonden door D: Immink aan 't Classis van Deventer de vraage te doen hoe met sulken persoon te handelen die een of ander bediening verweijgert.

Verder is tot Diakon verkoosen Jan Baan.

Andere zaken van de kerkenraadstafel.

Af en toe lezen we van besluiten, die betrekking hadden op het functioneren van de gemeente en van de kerkenraad zelf.

Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Besluit aangaande het dopen van kinderen (1737).
- Reglement voor de kerkenraad, opgemaakt in 1744 en vernieuwd in 1812.
- Problemen met betrekking tot het bewaren van de diakoniegelden (1748).

Besluit aangaande het dopen van kinderen (1737).

In de notulen van de vergadering van 23 april 1737 is aangaande doopdiensten het volgende vastgelegd: *Bij dese gelegentheijt heeft de Kerkenraadt goet gevonden en geresolveert dat van nu af aen in 't stuck van 't Doopen der kinderen de vaders daar van altijd bij den Doop sullen tegenwoordigt sijn, soo deselve niet verhindert en daar in belett worden, het sij door Siekte of door absentie, 't welck noghtans alvoorent genoegsaem aan den predikant sal moeten blijken.*

Reglement voor de kerkenraad (1744).

In de kerkenraadsvergadering van 4 november 1744 werd een reglement voor de kerkenraad vastgesteld. In de notulen van deze vergadering werd hiervan geen melding gemaakt; het reglement is echter wel in het notulenboek opgenomen en luidt als volgt:

1

Wetten door den tegenwoordigen Kerkenraad opgemaakt om van alle desselfs Leden, soo Ouderlingen als Diaconen te sullen geobserveert en onder de Boete, daar toe staande gehouden worden, en insgelijcx door de Nieuwe inkomende Leden agtervolgt en van Haar daar toe onderteijckent worden, sullen alle Leden buijten Siekte als er gepredikt wort praesent sijn en sullen de absenten voor ijeder reijse boeten 1 Stuijver.

2

Insgelijcx sullen alle de Broederen buijten Siekte in de Catechisatie op Sondagen nademiddagh tegenwoordigh sijn en sal den afwesenden voor ijeder reijse boeten 1 Stuijver.

3

Geen der Broederen sullen bestaen om op Sondagh eenig gewoon Weekwerk te doen, op de boete van 6 Stuijver.

4

De Broederen sullen sig hebben te waghten om op Kermis Sondagen of merkdagen sig in Herbergen te begeven om iets te doen dat voor aanstotelijk en onstigtelijk kan gehouden worden op de boete van # Stuijver.

5

De Broederen sullen van het geene dat in den Kerkenraad verboden word om te moeten gezwegen worden niet seggen of anderen bekent maken op de boete van 12 Stuijver.

6

Sullen de Broederen in de Kerk moeten wesen, eer de Praedicant op de Stoel is en sullen, die welke na die tijd komen boeten 1 Stuijver.

7

Indien ijemant der Broederen eenige reden mogte hebben, en voorbrengen waer om men vermeent van de Boete te moeten ge-excuseert worden, soo sal die reeden aen 't oordeel van den Kerkenraad staen of de boete sal moeten betaelt worden of niet.

8

Sal alle jaar, een uijt de Leden van den Kerkenraad gestelt worden, om agt te geven en annotatie te houden van die geene die aan dese wetten niet voldoen de boete innen en bewaren tot die tijdt, den Kerkenraad sal goed vinden, deselve onder haar te verteeren.

Actum in de Kerkvergaderinge gehouden op den 4den Nov'br 's 1744. (w.g. door alle toenmalige kerkenraadsleden).

Het bewaren van de diakoniegelden (1748).

In de vergadering van 3 januari 1748 werd gesproken over de problemen die ontstaan waren met betrekking tot het bewaren van de diakoniegelden.

Aan de notulen van die vergadering is het volgende ontleend:

Waaren present de Ouderlingen Garrit Modders, Egbert Broens, Jan Nijenhuijs, Jan Claassen en de Diaconen Garrit Jansen, Garrit Nijenhuijs, Marten van den Dijck, Jan Baan, gelijk oock de Predikant Immink.

En wiert van D: Immink in dese vergaderinge voorgelesen een Brief van den HWGbrn. Gestr. Heer Baron van Heerd Heer tot Eversbergh, verwalter Landdrost Van Twenthe waar in sijn HWGbrn. onvergenoegt sijn betoont te sijn over de manier van handelen met de Diakonie penningen, t.w. dat het gelt uijt de sakjes genoomen sijnde in een ander sakje wort gedaan en mede genoomen na huijs; waaromtrent sijn HWGbrn. als over mombaar op het kragtigste ordonierde en wil dat men voortaan twee kisten sal laten maken welcke bij de Predikant sullen berusten, dog de sleutels daar van gegeven worden aen den Diacon die in 't vierdeel jaars uijtgeeft den Pafsasierr als andersints. En sal het kleijne kisje dienen om Sondaghs door de Koster mede na de Kerk genoomen te worden op dat de Penningen daar in gestort worden en vol sijnde sal uijtgestort worden in de groote kist leile (?).

De Kerkenraadt dese saake in overweging genoomen hebbende heeft sikh geheel de ordonancie van desen Heer Drost onderworpen.

H. Immink Predikant, uijt naame en last van de Kerkenraadt.

Opnieuw over de verkiezing van kerkenraadsleden (1748).

Weer liet Baron van Heerdt Heer tot Den Eversbergh, nu in zijn hoedanigheid van verwalter Landdrost van Twenthe, van zich horen. In de vergadering van 7 november 1748, gehouden in verband met de jaarlijkse verkiezing van kerkenraadsleden, werd een brief van de Drost van Twenthe behandeld, die handelde over de "veranderinge des Kerkenraats".

De kerkenraad bestond toen naast de predikant uit vier ouderlingen en vier diakenen, die krachtens het kerkenraadsbesluit van 9 mei 1736 om de vier jaar moesten aftreden.

De notulen van de vergadering van 7 november 1748 zijn in 5 artikelen onderverdeeld en luiden als volgt:

Artic. 1:

Wierdt van D: Immink voorgeleesen een Brief van de Hr. Verwalter Drost van Twente namentl. de Baron R.F. van Heerdt Heer tot Den Eversbergh houdende aen D: Immink en waar in aen de K'kenraadt wierde gelast in de veranderinge des K'kenraats sig stiptel. te gedragen volgens den 27 artic. der K'ken ordeninge. Het welk sikh de selve wel heeft laten gevallen, en gaan uijt dien hoofde af Garrit Modders en Egbert Broens als Ouderl. en G. Jansen en G. Nijenhuijs als Diak.

Artic. 2:

Is geresolveert dat in plaats van 4 Ouderlingen voortaan maar 3 sullen zitten en twee jaaren Dienen en in plaats van 4 Diakonen ook 3 insgelijcks sullen zitten en twee jaaren Dienen. En sullen op 't eene jaar afgaan 2 Ouderlingen en een Diakon, en op 't ander jaar 2 Diakon. en een Ouderling.

Artic. 3:

Ook is geresolveert, dat alle die geene die ijts, het sij in tufsen van de vierendeeljaars uijtdeeling, of op andere tijt, van Diakonie penningen te versoeken heeft, persoonelijck selfs sullen koomen, en versoeken, ten sij siekte haar belettende.

Artic. 4:

Oock is goed gevonden dat men geen penningen van belang buijten de vierendeel jaarse uijtdeeling, nogh oock geen kleeding aen ijmant sal geven, sonder het oordeel en goetvinden van den ganschen K'kenraat.

Artic. 5:

Zijn ingevolg van de boovenstaande artic. 2 voor 't tegenw. jaar verkoosen tot Oud. Jan Joost en tot Diakon Arnt Rohaan, waarmede dese handeling is beslooten na Dancksegging tot Godt: ondertekent.

Uit deze notulen blijkt dat de kerkenraad weer is teruggekeerd tot de samenstelling van voor 9 mei 1736, te weten 3 ouderlingen en 3 diakenen die 2 jaar dienen. Na 1748 treedt jaarlijks de helft van de kerkenraad af. Het ene jaar 1 ouderling en 2 diakenen en het volgende jaar treden 2 ouderlingen en 1 diaken af. Herbenoeming vindt niet aansluitend plaats. Veelal komen na 1 jaar dezelfde personen weer in de kerkenraad. Gevolg was wel dat er jaarlijks wisselingen in de kerkenraad optraden.

In de vergadering van 3 november 1756 werden tot ouderlingen verkozen de HWGbrn. Gestr. Heer Peter Willem Baron Van Voerst tot Den Grimberg en burgemeester Arnt Stokkers. Na 1742 had geen persoon van adel - tevens collator - deel uitgemaakt van de kerkenraad. Van 1757 tot en met 1794 maakte de adel wel weer regelmatig deel uit van de kerkenraad. Eind 1794 trad als ouderling af de op 7 november 1792 gekozen HWGbrn. Gestr. Heer Jan Zeger Sloet tot Den Grimberg. Hiermee kwam definitief een eind aan een tijdvak, waarin het gebruikelijk was dat adellijke personen, tevens collatoren, kerkenraadslid waren.

Op 20 maart 1763 ging ds. Henricus Immink met emeritaat.

Hij was als kandidaat op 1 oktober 1717 tot adjunct-predikant bevestigd te Rijssen en werd in 1719 ordinair predikant als opvolger van ds. Hermannus Scheene, die in 1719 overleed.

Ds. Immink werd opgevolgd door Johannes Hermanus Cramer, die op 17 juni 1764 als kandidaat werd bevestigd tot adjunct-predikant in Rijssen en eerst in 1779, na het overlijden van ds. Immink, als ordinair predikant. Zowel wat betreft de emeritering van ds. Immink als de beroeping van ds. Cramer is in de notulen van de handelingen van de kerkenraad niets opgetekend.

Behoudens in 1789 en 1790 - waarin de kwestie rond Adam Langenberg speelde - werd in de jaren 1757 tot en met 1808 telkenjare slechts één vergadering genotuleerd; dit betrof steeds de verkiezing van kerkenraadsleden. Aan de "Kwestie Langenberg" is een afzonderlijk hoofdstuk gewijd.

In 1809 bestond de kerkenraad, naast de predikant, uit drie ouderlingen en drie diakenen. Aftreden vond plaats om de twee jaar. De kerkenraad vulde zich zelf aan. De gemeente had hierop nog steeds geen (directe) invloed.

Samenstelling van de kerkenraad in 1809:

- ds. Johannes Hermen Cramer (emeritaat per eind 1809)
- Jan Hendrik ten Wolthuis (ouderling), gekozen op 6-11-1808
- Jan Bordewijk (ouderling), gekozen op 6-11-1808
- Burgemeester Gerh. Stokkers (ouderling), gekozen op 8-11-1807
- Abraham ter Harmsel (diaken), gekozen op 6-11-1808
- Antonij Flierman (diaken), gekozen op 8-11-1807
- Gerhardus Wessels (diaken), gekozen op 8-11-1807

Ons land leefde sedert 1795 in de zogeheten Franse tijd. Stadhouder Willem V was in 1795 verjaagd; hij vluchtte naar Engeland. Het was ook de tijd van de "patriotten en de prinsgezinden".

In 1795 werd de Bataafse Republiek gesticht als opvolger van de Republiek der Vereenigde Nederlanden en in 1806 ontstond het Koninkrijk Holland. Koning van Holland was Lodewijk Napoleon, een jongere broer van de Franse keizer Napoleon Bonaparte.

Onder de Bataafse Republiek werd door de overheid een einde gemaakt aan de bevoorrechte positie van de (Nederduits) Gereformeerde Kerk hier te lande. Kerk en Staat werden gescheiden, althans voorshands!

De notulen van de kerkenraadsvergadering van november 1809 verwijzen op indirecte wijze naar deze tijd. In verband met de predikantsvacature als gevolg van de emeritering van ds. J.H. Cramer in 1809 vonden zowel in 1809 als in 1810 geen kerkenraadsverkiezingen plaats.

De "Handelingen des Kerkenraads" van november 1809 werden als volgt genotuleerd:

Op voorstel van D: J.H. Cramer is door den Kerkenraad goedgevonden, dit jaar geene nieuwe verkiezing van Ouderlingen en Diakenen te doen, dewijl D: J.H. Cramer door Z.M. den Koning van Holland een Emeritus Tractement toegestaan zijnde, het beter is, dat bij de aanstaande vacature, de tegenwoordige Leden, die nu den zaken, aangaande den Kerkenraad kundig zijn, blijven contueren.

In 1810 (nadere datum is niet vermeld) werd door G. van Wijngaarden het volgende betreffende de vacature en de verandering van de kerkenraad in de notulen vastgelegd:

Ter oorzaak van de nog voortdurende vacature der Predikantsplaats dit jaar wederom niet veranderd, zoo dat de oude Leden hunne functien nog provisioneel blijven waarnemen.

Aanstelling van een catechiseermeester.

Waarschijnlijk als gevolg van het voortduren van de predikantsvacature ging de kerkenraad (in dit geval de predikant en de ouderlingen) begin 1810 over tot het aanstellen van een "Catechiseermeester".

In het notulenboek is een afschrift van een aanstellingsakte opgenomen, waarin de aanstelling van "Otto ter Avest te Rijsfen tot Catechiseermeester dezer Gemeente" is vastgelegd.

De aanstellingsakte luidt als volgt:

*Het origineel op een
zegel van 12 stuivers*

Op den 26 januarij 1810 is Otto ter Avest, die op onze permissie het Catechiseren tot de belijdenis had geoefend, door ons plegtig aangesteld tot Catechiseermeester dezer Gemeente, om dit werk alleen te verrigten, en tot dat einde door ons als zoodanig ge-examineerd, met dat gevolg dat wij hem bekwaam vonden tot dat werk, en dus geene zwarigheden maakten om hem deze bediening toe te vertrouwen, en hem daar toe plegtig aan te stellen, gelijk wij bij deze hem aanstellen; onder het beding, dat hij zich door oefening verder bekwame, voorbeeldig en deugdzaam gelijk een Christen Leermeester past, leve; goede orde houde onder de Leerlingen; hen deugdzame beginsels inboezeme en in alle ##### zijn werk verrigte; geen Leenstelsels strijdig met de Leer van onze Kerk uitgedrukt in de Formulieren van Eenigheid koestere of lere, en ons als Opzieners der Gemeente allen eerbied, achting en gehoorzaamheid bewijze.

*Otto ter Avest
Rijssen*

*Was geteek:
J.H. Cramer, Predikant
Gerh. Stokkers, Ouderling
J.H. ten Wolthuijs, Ouderling
J. Bordewijk, Ouderling*

Per 1 januari 1811 werd de vacature Johannes Hermanus Cramer vervuld. Op die dag werd kandidaat Gerrit Jan Peddemos bevestigd als predikant van Rijssen.

Op 13 april 1811, dus vrij kort na de komst van de nieuwe predikant werd de kerkenraad gewijzigd. In plaats van de ouderlingen Gerh. Stokkers en Jan Hendrik ten Wolthuis werden verkozen Gradus Wessels en Abraham ter Harmsel. Beide laatstgenoemden waren op dat moment diaken. In plaats van de diakenen Gradus Wessels, Anthonij Flierman en Abraham ter Harmsel werden verkozen Gerh. Stokkers Gzn. jr., Marten ten Wolthuis en Jochem ten Wolthuis. Ondanks het feit dat twee leden een ander ambt binnen de kerkenraad gingen vervullen - en dus in de kerkenraad bleven - werden toch drie nieuwe leden benoemd.

Reglement voor de kerkenraad (1812).

Op 28 januari 1812 werd het uit 1744 daterende reglement voor de kerkenraad vernieuwd: Het luidt als volgt:

*Wetten door den Kerkenraad van Rijssen opgemaakt den 4 nov'r 1744.
Vernieuwd den 28 januarij 1812.*

Art. 1

Alle Leden uitmakende den Kerkenraad, ook die welke met het tweede Zakje rondgaan, zullen buiten ziekte, als er gepredikt wordt, tegenwoordig zijn, op de Boete van 1 Stuiver.

Art. 2

Zij zullen dezelfde Boete van 1 stuiver verbeuren, zoo zij in de Catechizatiën niet tegenwoordig zijn.

Art. 3

Geene der Broederen zullen op Zondag eenig gewoon Weekwerk doen op de Boete van 6 Stuivers.

Art. 4

De Broederen zullen zich wachten om op Zondagen, Hoogtijden of Marktdagen zich in Herbergen te begeven, om aldaar iets te doen dat voor aanstotelijk of onstichtelijk kan gehouden worden, op de Boete van 8 Stuivers.

Art. 5

De Broederen zullen van het geene in den Kerkenraad der stilzwijgenheid aanbevolen wordt, niets rugtbaar maken, op de Boete van 12 Stuivers.

Art. 6

De Broederen zullen in de Kerk moeten wezen, voor dat de Leeraar op de Predikstoel is, op de Boete van 1 Stuiver.

Art. 7

Indien iemand der Broederen door wettige redenen verhinderd mogt worden, om op den bepaalden tijd, of in 't geheel niet, bij den openbaren Godsdienst of Catechizatiën tegenwoordig te kunnen zijn, zal hij daar van, ter bevrijding der Boete, Zaterdags avonds, of voor de Godsdienst begint, aangave moeten doen, aan het Lid van den Kerkenraad, die de Boeten aanteekent en ontvangt.

Art. 8

Ieder jaar zal er een van den Kerkenraad gekozen worden, om aanteekening te houden van hen, die zich aan deze boeten mogten schuldig maken, dezelve incasseren, en bewaren tot dat de Kerkenraad zal goedvinden dezelve te verteeren.

Art. 9

Die geene welke verkozen wordt de nakoming dezer Wet te surveilleren, zal moeten beloven, om zoo veel mogelijk het zijne toetebrenge, dat dezelve niet ongestraft wordt overtreden.

Art. 10

Ten nakoming van een en ander zullen de Broederen Ouderlingen en Diakenen deze onderteekenen. Zoo als zulks ook bij iedere verandering van den Kerkenraad door de nieuw aangestelde Leden, na vooraf gedane voorlezing zal moeten geschieden.

Ingevolge Art. 8 en 9 is den Ouderling A. Ter Harmsel verkozen, om deze Wet gedurende dit jaar 1812 te surveilleren en de Boeten in te vorderen.

Aldus vernieuwd en goedgekeurd op Dato als boven.

(w.g. door de predikant en alle tegenwoordige kerkeraadsliden en collectanten)

G.J. Peddemors, Predicant

Jan Bordewijk, Ouderling

A. Ter Harmsel, Ouderling

G. Wessels, Ouderling

Gerh. Stokkers Jzn, Diakoon

M. ten Wolthuis, Diakoon

Jochem ten Wolthuis, Diakoon

Arent Smit, Collectant voor de Kerk

Gerhardus Flierman, Collectant voor de Kerk

In de notulen van de kerkenraadsvergadering van 4 november 1812 wordt voor het eerst gesproken van "de Hervormde Gemeente van Rijsfen".

Invoering van de psalmberijming van 1773

In 1773 kwam een nieuwe psalmberijming gereed. Over de invoering ervan in de gemeente van Rijsen is in de notulen van de handelingen van de kerkenraad niets vermeld. In het Kerkenboek dat de handelingen van de collatorenvergadering bevat, is op 6 september 1774 het volgende vastgelegd:

Ook is goed gevonden een nieuwe bijbel op den predikstoel, wyl de oude gansch versleten is, te kopen; en daar boven in voldoening der Resolutie van Ridderschap en Steden tot invoering der nieuwe Psalm berijming 7 Psalm boeken, twee voor Predikant en voorleser, de andere voor den kerkenraad.

Uit deze notulering blijkt dat de overheid - de Staten van Overijssel - hierin dwingend is opgetreden.

Extracten uit het Register der Resoluties van Ridderschap en Steeden De Staten van Overijssel

In het notulenboek 1730 – 1830 zijn twee resoluties vermeld, genomen door de provinciale overheid van Overijssel, handelend over:

- De praecantien welke Haer Ed. Mog. tot wheringe van den verderen aanwas van het Pausdom in deze Provintie reeds hebben genomen en nog verder souden kunnen nemen, van advise souden zijn (17 maart 1757).

Wanneer een Gereformeerde vader of moeder van een kind of kinderen uyt een ongelijk Huwelijk geprocreveerd komt te overlijden, dat ten eerste en binnen den tijd van drie maanden, een of twee Gereformeerde voogden aan sulk een kind of kinderen behoorde te worden gesteld 31 januari 1758).

Invoering van de evangelische gezangen

In september 1805 kwam een bundel van 192 evangelische gezangen gereed, die op 1 januari 1807 op last van de Generale Synode van de Ned. Herv. Kerk werd ingevoerd.

Aan de "Nederlandse Kerkgeschiedenis" van prof. dr. O.J. de Jong is het volgende ontleend.

In dezelfde jaren (eind jaren negentig van de 18e eeuw) namen de provinciale synoden van Noord-Holland en Gelderland het initiatief om aan de psalmbundel een aantal gezangen toe te voegen. Het duurde tot 1803 voordat een groep afgevaardigden met het werk kon beginnen. Van hen hadden Van den Berg en Van de Kastele ook aan de psalmberijming deelgenomen. Maar nu ontbrak het houvast van de bijbeltekst en wezen de Piëtistische of ietwat verlichte duitse voorbeelden niet altijd een leerstellig juiste weg.

De commissie had voor allerlei gelegenheden een toepasselijk lied gezocht, of aanvaard wat een van haar leden haar aanbood. Daarbij was heel wat vlakke rijmelarij en geredeneer over deugd en braafheid: de bundel kon onmogelijk beter zijn dan de officiële theologie van die dagen. Dat alles wekte reeds bij het doorlezen ergernis en een ondoordachte keus van de predikant voor de eredienst vergrootte de afkeer. Toch bevatte de bundel ook zeer gevoelige en belijdende liederen.

In 1866 werd na vele strubbelingen een vervolgbundel aanvaard.

De invoering van de evangelische gezangen in 1807 heeft veel weerstand in de Gemeenten opgeroepen. Dat blijkt ook uit een aanschrijving van de Commissaris van 't Arrondissement Almelo van 17 maart 1814 aan de Gemeentebesturen.

Deze aanschrijving luidt als volgt:

Wij Commissaris van 't Arrondissement Almelo:

Hebben ter wegneeming van alle verkeerde indrukken welke het gebruik des zeedert weinige Jaeren in de Hervormde Kerken onzes Vaderlands ingevoerde Euangelische Gezangen, in enkele Gemeentens gemaakt heeft op het uitgedrukt verlangen van den Heer Commissaris Generaal van Binnenlandse Zaaken regtstreeks ter kennis van zommige der Hervormde Gemeentens van ons Arrondissement willen brengen.

Dat Zijne Kon: Hoogh: onzen Geëerbiedigden Souverein Die voor zig zelve van die Euangelische Gezangen bij de Openbaare Godsdienst Oeffening met genoegen en uit gebruik maakte Vrijheid heeft gegeven te verklaaren, Dat Hoogst dezelve de bedoelde vooringenoomenheid tegen die Gezangen niet anders kan aanmerken dan oorspronkelijk uit een verkeerd begrip, als of de Invoering der Gezangen in eenig verband moest beschouwd worden met de plaats gehad hebbende Staats Omwentelingen en den Invloed der Fransche Regeering, schoon dezelve daarmede niets gemeen hebben. Als zijnde deze Euangelische Gezangen ontworpen en ingevoerd op last der Sijnodale Vergaderingen, aan welke volgens gevestigde Kerkenordering zulks toekwam en die allezins bevoegd waaren daarover te oordeelen. Weshalve Z. Kon: Hoogh: het gebruik der Euangelische Gezangen als eene zeer goede Verbeetering en als een Weezentlijk deel van den Openbaaren Hervormden Godsdienst beschouwde, het welk ook alzo behoorde te worden gehandhaaft.

Vertrouwende men dierhalven dat deze opentlijke Verklaring der gevoelens van den Souverein zelve voldoende zal zijn om alle verkeerde denkbeelden en opvattingen uit den weg te ruimen en elk een terug doen koomen van eene onverzettelijke vooringenoomenheid tegen deze Gezangen, wier inhoud door de meesten niet eens regt onderzocht, ofte geleezen maar uit blinde Navolging verworpen word: Opdat alzo de Kerkelijke Wetten in deezen, behoorlijk zullen kunnen worden gehandhaaft, en alle ontstigting bij den Openbaaren Godsdienst geweerd worden.

En ten einde het bedoelde oogmerk des te beter te bereiken, beveelen wij de respectieve Burgemeesteren en Schouten, deeze door de Leeraaren der Hervormde Gemeentens van de Predikstoelen op den eerstvolgende Zondag te doen aflezen.

Gegeven op den Huize Warmelo, d. 17 Maart 1814

De Commissaris Voorn.:

w.g. Sloet tot Warmelo

Over deze gezangenkwesie is noch in de notulen van de handelingen van de kerkenraad, noch in het Kerkenboek van de collatorenvergadering melding gemaakt. Niet bekend is of bedoelde gezangenbundel vroeg of laat in de gemeente van Rijssen is ingevoerd.

DE COLLATOREN van de Hervormde Gemeente van Rijssen

1. Algemeen

De collatoren waren belast met het beheer van de kerkelijke middelen en de kerkelijke goederen en hadden het recht van collatie.

Collatoren van de Hervormde Gemeente van Rijssen waren de "Heeren" van de havezathen Bevervoorde, Den Grimberg, Den Eversbergh en Den Oosterhoff, tezamen met het bestuur van de Stad Rijssen (de zogeheten magistraat) en de kerkenraad. Samen vormden zij de collatorenvergadering.

De "Heeren" van de havezathen werden ook wel vertegenwoordigd door daartoe gevolmachtigden.

De magistraat en de kerkenraad vaardigden elk één of enkele van haar leden af; doorgaans burgemeester(s) en de predikant en/of een ouderling of een diaken.

Er waren in de gemeente van Rijssen zes stemgerechtigde collatoren. De "Heeren" van de havezathen – de adel – vormden tesamen een meerderheid (4 stemmen).

De invloed van de adel en van de magistraat op de kerk was in de zeventiende en achttiende eeuw groot.

Vooraf in de zeventiende eeuw maakten de collatoren met de magistraat feitelijk de dienst uit in het bestuur van de kerk. Zij hielden zich formeel afzijdig van het bestuur door de kerkenraad, maar desondanks was hun invloed in de kerkenraad en op het kerkelijk leven groot. Leden van de collatorenvergadering maakten nagenoeg steeds deel uit van de kerkenraad. In de loop van de achttiende eeuw bleef deze situatie onveranderd, hoewel een kentering in het voordeel van de kerkenraad is waar te nemen. De invloed van collatoren en magistraat op de kerkenraad verminderde, maar bleef wat het beheer betreft onverminderd overeind.

In de loop van de negentiende eeuw verdween het instituut van de collatorenvergadering ook in de Hervormde Gemeente van Rijssen. De kerkenraad ontving de bevoegdheid – op voordracht van een door een kiescollege samengesteld tweetal – de predikant te beroepen. Een college van kerkvoogden nam de beheerstaken over.

De collatorenvergadering werd bijgestaan door een secretaris. Hiervan zijn enkele namen bekend:

Pastoor Rutgerus Braemcamp, E.J. Crop, ds. Melchior Bentheim, G. Wichman, ds. Hermannus Scheene, ds.

Henricus Immink, ds. Johannes Hermen Cramer, D. Masman (koster), J. Elsinga (koster) en G. van Wijngaarden (koster).

Uit de stukken is voorts gebleken dat ook de Rooms Katholieke Parochie in Rijssen verantwoording inzake het financiële beheer schuldig was aan de collatoren van de Hervormde Gemeente van Rijssen. In de collatorenvergadering van 21 mei 1709 werd door Jan Meijer "rekening gedaan van den ontfang en d' uitgave van de R.C. Parochie, alhier".

2. Het collatierecht

Het collatierecht betrof het recht van het begeven van een ambt, in 't bijzonder het ambt van een geestelijke bediening.

Voor de Reformatie lag het collatierecht van de kerk te Rijssen bij de Scholasticus van het Kapittel van St. Marie te Utrecht. Met de komst van de Reformatie is, onder druk van de aanzienlijksten in den lande, dit recht door de overheid gehandhaafd. In de Hervormde of gereformeerde kerk in Nederland hield het collatierecht met name in dat het recht van benoeming voor de predikantsplaats niet bij de gemeenteleden of de kerkenraad berustte, maar bij de collatoren.

Aan de "Nederlandse Kerkgeschiedenis" van Prof. Dr. Otto J. de Jong is met betrekking tot het collatierecht het volgende ontleend:

De collatierechten waren voor de Reformatie langzamerhand terechtgekomen bij kerken en heel vaak bij kloosters. Hier ontdekten sommige gewestelijke overheden in de zeventiende en achttiende eeuw een nieuwe bron van inkomsten. Bij de verkoop van kloostergoederen maakten zij het collatierecht, dat bij de kloosters berustte, apart verhandelbaar. Elke ambachtsheer, of wie dat graag wilde worden, kon deze rechten dus opkopen. Daarmee kreeg hij dan medezeggenschap of zelfs het alleenrecht in het beheer van de kerkelijke goederen en in het beroepen van de predikant. Dit leidde op het platteland tot misstanden: een enkeling of een kleine groep gegoeden had kerkelijk alle macht in handen.

Met de komst van de Reformatie werd bij het opstellen van kerkorden onder druk van de "aanzienlijksten" door de overheid het collatierecht gehandhaafd. Wie voor de Reformatie gerechtigd was geweest om de pastorie en de kostersplaats aan de kandidaat van zijn keuze in gebruik te geven, behield dit recht nu voor de predikantsplaats

en het schoolmeestersambt. De kerkenraden en de belijdende leden bleven in die situaties dus buiten de beroeping of benoeming.

De synode van 1618/1619, die ook de Dordtse Kerkorde opstelde (vastgesteld op 28 mei 1619), mocht niet beraadslagen over de bevoegdheid van de overheid in kerkelijke zaken. De synode moest de toenmalige machthebbers verregaand tegemoetkomen. In het artikel over de predikantsberoeping door de kerkenraad, werd opgenomen dat dit moest gebeuren "niet sonder goede correspondentie met de christelijke overheijt der plaetse respectievelijk" waar dat tot nu toe gebruikelijk was geweest.

De beslissingsmacht van de vroegere kerkpatroon, nu de ambachtsheer, de magistraat of een groep notabelen en eigenerfden werd gehandhaafd, ondanks het voorbehoud van de synode inzake het "deuchtelijck recht van presentatie ..... voor zoo veel 't selve stichtelick can werden ghebruijkt sonder nadeel van Godes kercke" (art. 5).

Door deze synode werd tevens een bepaling toegevoegd die de aanwezigheid van magistraatsleden in kerkenraadsvergaderingen normaal achtte.

Vastgesteld kan worden dat de hiervoor geschetste situatie ook op de Hervormde Gemeente van Rijssen tot ver in de negentiende eeuw van toepassing was. Het collatierecht was in de Hervormde Gemeente van Rijssen tot rond 1873 van kracht.

Door de Bataafse Republiek, tijdens de zogeheten Franse tijd, werd het collatierecht afgeschaft.

Na de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden moest Koning Willem I, tegen zijn eigen zin, maar op aandrang van de aanzienlijke grondeigenaren, het collatierecht herstellen.

In de loop van de negentiende eeuw nam de tegenstand tegen de zeggenschap van collatoren bij het beroepingswerk toe. In 1878 verdwenen bij rechterlijke uitspraak de groepscolliaties. De particuliere collaties, onderdeel soms van een complex heerlijkheidsrechten, bleven nog in stand.

Bij grondwetswijziging van 1922 werd het collatierecht afgeschaft, tegelijk met de afschaffing van heerlijke rechten betreffende voordracht of aanstelling van personen tot openbare betrekkingen.

In respectievelijk 1822 en 1867 werd het collatierecht verbonden aan de havezathen Bevervoorde en Den Grimberg aan de kerkenraad geschonken. In 1878 kocht de kerkenraad voor een bedrag van f 80,- het collatierecht van Den Eversbergh.

Bij de grondwetsherziening van 1922 eindigde het nog steeds bestaande collatierecht van Den Oosterhoff en de Stad Rijssen.

3. Taken en bevoegdheden van de collatorenvergadering

De collatoren van de Hervormde gemeente van Rijssen vormden - naast de kerkeraad - de zogeheten collatorenvergadering, die jaarlijks bijeenkwam voor het "afhoren van de kerkerekening".

Gebruikelijk was dat het afhoren van de kerkerekening plaatsvond in de maand september, echter met name in de tweede helft van de zeventiende eeuw werd hieraan niet steeds de hand gehouden. Niet zelden gebeurde dit eerst na verscheidene jaren voor een reeks boekjaren tegelijk.

De collatoren waren verder belast met het beheer van het kerkgebouw, de wheeme (pastorie), het kerkhof en de overige kerkelijke goederen (de verpachte landerijen).

Ook waren collatoren belast met het bijhouden van de doop- en huwelijksboeken. Deze werkzaamheden werden later echter gedelegeerd aan de predikant, terwijl de koster belast was met het bijhouden van drie zogeheten contra-boeken (doopboek, trouwboek en lidmatenboek).

Op 16 september 1721 besloot de collatorenvergadering "dat een Boek sal gekoft worden, waer in dat alle kinderen sullen aengeteijckent soo gedoopt zijn, als oock de kerckmeester daer neffens een Boeckien wegens de nieuw getrouwde ende deese Boecks sullen tot deese kercke verblijven om ten allen tijden te kunnen nae gesien te worden".

Op 19 september daaropvolgend "is noch op dato geresolveert dat de Huijvrouw van Henr. Helmigh sal hebben over te geven het annotie Boeck wegens het Doopen ende het trouwen ende zal haer dat van betaelt worden de waardie van dien".

Blijkbaar was het vorige annotatieboek nog onder berusting van de vrouw van de vorige kerkmeester en was men genoodzaakt om een nieuw boek aan te schaffen. Henricus Helmich was in 1717 als kerkmeester door de collatoren ontslagen.

De collatorenvergadering benoemde de kerkmeester(s), de koster en de adjunct-koster, de voorzanger en de collectanten, en had het recht van het beroepen van de predikant. Bij dit laatste wordt opgemerkt dat de formele

beroeping door de kerkenraad geschiedde. De beroeping moest namelijk "kerkelijk" gemaakt worden en de kerkenraad bracht dus de beroepsbrief uit. Feitelijk beruiste het beroepingswerk bij de collatorenvergadering, waarvan de kerkenraad de kleinst mogelijke minderheid vormde.

Tot de taken van de collatoren behoorden dus ook de aangelegenheden die we thans tot de "kerkvoogdelijke" zaken rekenen. De uitvoering van de werkzaamheden werd opgedragen aan de kerkmeester(s). Naast de kerkmeester die belast was met de uitvoerende werkzaamheden, waaronder het samenstellen van de kerkerekening, fungeerden zogeheten buiten-kerkmeesters, die met name de contacten onderhielden met de markebesturen van de "boerschappen" waar zij woonachtig waren.

De behartiging van de stoffelijke belangen van de kerk geschiedde overigens in nauw overleg met de burgerlijke overheden. De burgerlijke overheden - in casu het bestuur van de Stad Rijssen en de markebesturen van de boerschappen Elsen, Notter/Zuna, Rectum en Ypelo en tot in het begin van de achttiende eeuw ook Enter - hadden een belangrijke rol in de financiering van onder meer het groot-onderhoud van het kerkgebouw, de pastorie en de kerkhofmuur en in de bekostiging van het tractement van de predikant, voorzover dat niet ten laste van de landsoverheid (de Staten van Overijssel) kwam. Wij constateerden dat de plaatselijke burgerlijke overheid en ook de markebesturen zich in die tijd verantwoordelijk wisten voor het welzijn van de kerk, al moet hier bij worden vermeld dat de markebesturen niet zelden dan na lang aandringen hun verplichtingen nakwamen. Mogelijk behoorde laatstgenoemd verschijnsel tot de gewoonten van die tijd.

4. Handelingen van de collatorenvergadering

De notulen van de collatorenvergadering uit de zeventiende eeuw - met name het tijdvak van 1615 tot 1685 - zijn moeilijk toegankelijk. De leesbaarheid laat zeer te wensen over.

De handelingen gedurende vermeld tijdvak betreffen hoofdzakelijk het "afhoren van de kerkerekening". De notulen vermelden veelal slechts de saldi van ontvangsten en uitgaven, alsmede het bedrag dat de kerkmeester aan de kerk verschuldigd bleef of van de kerk te vorderen had.

Incidenteel zijn de totalen van ontvangsten en uitgaven en een enkel detail van de kerkerekeningen vermeld. Periodiek - doorgaans om de zes jaar - komt in de notulen een opsomming voor van het bezit van de kerkelijke goederen die verpacht werden. Hierbij zijn ook de "voorwaarden en condities" van de verpachtingen gegeven. In de eerste helft van de zeventiende eeuw werd over de handelingen van de collatorenvergadering zeer beperkt genoteerd. In de tweede helft van de zeventiende eeuw en in de achttiende eeuw komen van tijd tot tijd meer uitgebreide notuleringen voor. Wat ons in de notulen is overgeleverd, is ons inziens sterk bepaald door de secretaris van de collatorenvergadering; de één had een uitgebreidere stijl van notuleren dan de ander.

Uit de notulen blijkt niet dat deze vergaderingen werden geopend en gesloten met schriftlezing of gebed, evenmin wie de leiding van de vergaderingen had. Uit de notulen van de collatorenvergaderingen van latere tijd (18e/19e eeuw) blijkt dat één van de Heeren van de havezathen als voorzitter fungeerde.

De kerkenboeken, waarin de handelingen van de collatorenvergadering zijn opgetekend, vermelden een breed scala van zaken, waarover de collatoren zich moesten buigen. In 't vervolg van dit hoofdstuk komen diverse onderwerpen aan de orde, zoals:

- de kerkmeester
- het afhoren van de kerkerekening
- het beheer van de kerkemiddelen en de kerkegoederen
- het onderhoud van kerkgebouw, pastorie en kerkhof
- de kerkelijke bedienden
- het begraven in en om de kerk
- de kerkstoelen en kerkbanken
- het tractement van de predikant en de pastoriegoederen
- de kerkenprake
- het geschil om het kerkgebouw en pastorie met de Kerkmannen van de R.C. Parochie van Rijssen.

5. De kerkmeesters

De kerkmeester werd door de collatorenvergadering benoemd. Hij was belast met de uitvoering van door de collatorenvergadering genomen besluiten en met de dagelijkse gang van zaken wat betreft de beheerstaken. Aanvankelijk fungeerde er één kerkmeester in de Hervormde gemeente van Rijssen; gedurende de jaren 1717 tot 1730 waren twee kerkmeesters tegelijk aangesteld en werkzaam.

In de tweede helft van de zeventiende eeuw werden ook zogeheten buiten-kerkmeesters aangesteld.

Laatstgenoemden kwamen uit de boerschappen Enter, Elsen, Notter/Zuna, Rectum en Ypelo.

De buiten-kerkmeesters fungeerden als intermediair tussen de collatorenvergadering en de markebesturen, met name wat betreft de financiële aangelegenheden van de kerk.

De (binnen)kerkmeester ontving voor zijn werkzaamheden een vergoeding en moest bij benoeming een borgtocht stellen in de vorm van een "capitaal, stuck lant of huijsinge" ter waarde van f 250-0-0.

De kerkmeester werd doorgaans gerecruteerd uit de leden van de magistraat van de Stad Rijssen en vervulde zijn taak meestal tot aan zijn dood. Een enkeling werd ontslagen of nam ontslag.

Hij was in de eerste plaats belast met het beheer van de kerkemiddelen.

De kerkmeester incasseerde de inkomsten, die nagenoeg geheel uit pachtopbrengsten van de kerkelijke goederen bestonden, verzorgde de uitgaven en beheerde de middelen. De collatorenvergadering had geen eigen kas, de kerkmeester fungeerde derhalve ook als kassier.

Ook was de kerkmeester belast met de uitvoering van de door de collatorenvergadering genomen besluiten, die betrekking hadden op de kerkelijke goederen van de gemeente (waaronder het kerkgebouw, de pastorie en het kerkhof), zoals het aanbesteden van en het toezicht op de uitvoering van onderhoudswerkzaamheden.

Aan de notulen van de collatorenvergadering van 1 september 1750 ontleen wij dat het tractement van de kerkmeester over 1749 f 17-0-0 bedroeg. Later komt vermeld bedrag regelmatig onder de uitgaven terug.

In de zeventiende eeuw fungeerde Bartolt Stockers jarenlang als kerkmeester; hij maakte ook deel uit van de magistraat van Rijssen. Zijn naam komt voor het eerst voor in de notulen van de collatorenvergadering van 1636. In 1680 wordt hij wegens "*hoogen ouderdom tot sijne bedieninge geëxcuseert en ontslagen*".

(Binnen)-kerkmeesters waren:

Tonnis ter Ceurst	(vermeld in de notulen van 1642)
Bartolt Stockers	? - 1680 (ontslagen wegens hoge ouderdom) (vermeld in de notulen van 1636)
Berent Helmich	1680 - 1715 (overleden)
Henricus Helmich	1715 - 1717 (ontslagen)
Antoni ter Weel	1717 - 1728 (overleden)
Evert Jan Crop	1717 - 1725 (overleden)
Arnt Gerritsen	1725 - 1738 (overleden)
Willem Hendrik Crop	1728 - 1730 (overleden)
Jan ter Horst	1738 - 1750 (ontslag genomen; werd burgemeester)
Garrit Flierman of Vlierman	1750 - 1804
Jan ter Horst Jzn.	1804 - #

Buiten-kerkmeesters waren:

In Enter:

Gerrit Olthoff	(vermeld in de notulen van 1675, herbenoeming)
Jan Wolters, schoolmeester	(vermeld in de notulen van 1708)

Enter behoorde tot 1730 kerkelijk bij de gemeente van Rijssen en werd daarna een zelfstandige kerkelijke gemeente.

In Elsen:

Hermen Alberink	(vermeld in de notulen van 1708)
Roeloff Alberinck	1721 - 1770 (overleden)
Jan Ooink	1770 - 1790 (overleden)
Willem Ooink (zn. van Jan Ooink)	1790 - #

In Rectum:

Jan Bockdam	? - 1687 (overleden)
Gerrit Woolderinck	1687 - ?
Lucas ten Mokkalencate	(vermeld in de notulen van 1708, in 1732 overleden)
Bernt ten Mokkalencate	1732 - 1763 (overleden)
Bernt ten Haave	1763 - 1778
Hendrik ten Bokdam	1778 - 1810
Jan Mossink	1810 - #

In Ypelo:

Derck ter Keurst	? - 1690 (overleden)
Berent t' Ypeloo	1690 - ?
Jan Ypeloo	(vermeld in de notulen van 1708)
Horst Jan of Jan ter Horst	(vermeld in de notulen van 1721, in 1741 (overleden)
Hendrick ter Horst	1741 - 1785 (overleden)
Jan ter Horst (zn. van H. ter Horst)	1785 - #

In Notter/Zuna:

Lambert ter Avest	(vermeld in de notulen van 1675, herbenoeming, in 1687 overleden)
Jan Lamberts	1687 - 1721
Jan Colman	1721 - 1735 (overleden)
Hendrik Winckelman	1735 - 1752 (overleden)
Garrit Kolman	1752 - 1756
Garrit op 't Winckel onder de Grimbergh ook genoemd Gerrit Winkelman	1756 - ?
Hendrik Boomkate	(vermeld in de notulen van 1795, in 1796 bedankt)
Hendrik Colleman	1796 - #

Tonnis ter Ceurst en Bartolt Stockers, beiden burgemeester, worden samen als kerkmeesters vermeld in de notulen van de collatorenvergadering van 2 januari 1642.

In de notulen van de collatorenvergadering van 31 december 1675 is met betrekking tot de benoeming van kerkmeesters het volgende vastgelegd:

Tot buiten-kerckmrs. sijn wederomme aengestelt Gerrit Olthoff tot Enter en Lambert ter Avest tot Notter. Ende wordt die kerckmr. Bartolt Stockers alnoch in sijn functie gecontinueert.

Na 1669 werden de kerkerekeningen niet meer jaarlijks aan de collatorenvergadering voorgelegd. Dit kan verband hebben gehouden met de hoge leeftijd van de toenmalige kerkmeester Bartolt Stockers. De notulen van de collatorenvergadering van 1 november 1680 wijzen hierop:

Nadat de kerkmeester rekening gedaan heeft van de "kercken opcompst en uijtgaeve" van de jaren 1674 tot en met 1677, is aangaande diens ontslag het volgende vastgelegd:

Dien volgens hebben die Heeren Collatoren den Kerckmr. Bartolt Stockers voor goede administratie bedankt als sich solude vermits sijnen hoogen olderdom tot voorn. bedieninge geëxcuseert en ontslagen.

Bartolt Stockers werd in 1680 als kerkmeester opgevolgd door Berent Helmich, die eveneens deel uitmaakte van de magistraat. Berent Helmich, die waarschijnlijk afkomstig was uit Brandenburg in Duitsland, nam deze functie waar tot aan zijn overlijden in 1715. Hij werd als kerkmeester opgevolgd door Henricus Helmich.

De erfgenamen van de overleden kerkmeester Berent Helmich hebben in de collatorenvergadering van 11 en 12 juli 1715 verantwoording gedaan van de kerkerekeningen van de jaren 1707 tot en met 1712.

Bij deze gelegenheid werd Henricus Helmich benoemd en werd het volgende met betrekking tot "het doen van de kerkerekeningen" bepaald:

Is verder goed gevonden en geresolveerd dat alle jaren de kerken rekeningen sullen gedaan worden, en ses weken van te voren gewaarschouwd, opdat absente Collatoren tijd hebben, oft personelijk, oft schriftelijk met gevolmagtigde te verschijnen.

En word Henr. Helmich bij provisie als kerkmeester gecontinueerd.

Henricus Helmich is slechts enkele jaren kerkmeester geweest. Hij werd op 14 december 1717 als zodanig ontslagen. Uit de notulen van de collatorenvergadering van 30 november en 14 december 1717 valt af te leiden dat betrokkene deze functie niet geheel naar genoegen van de collatoren vervulde.

Sinds zijn aantreden in 1715 was nog geen "kerkerekening gedaan".

De notulen vermelden het volgende:

Anno 1717 30 November hebben de Heeren Collatoren, Magistraat en Kerckeraad geresolveerd, dat men een extract sal op stellen van alle kerkelijke inkomsten de oudste en de iongste so als in het kerkenboek te vinden is, waartoe gecommiteerd worden Borgermeester ter Harmsel, Secretaris Crop en den Custos.

Alsmede van de kerke rekeningen van Hendrik Helmich nae te sien, en te examineeren en aan boven genoemde Heeren Collatoren te rapporteeren in de kerk 's morgens precijs ten neegen uuren over 14 dagen oft den 13 December 1717.

Uit bovenstaand besluit blijkt dat de collatoren het samenstellen en controleren van de kerkerekening hebben opgedragen aan een drietal gecommiteerden. Blijkbaar was er reden om de kerkerekening door gecommiteerden te laten samenstellen ("een extract van alle kerkelijke inkomsten"). De nieuwe kerkmeester, Henr. Helmich, had van de rekeningen van 1713 e.v. nog geen rekening en verantwoording aan collatoren afgelegd. Mogelijk was hij niet in staat dit zelfstandig te doen of had hij zijn huiswerk niet goed gedaan.

In de daarop volgende vergadering van 14 december 1717 hebben de gecommiteerden gerapporteerd en worden de rekeningen van de jaren 1713 tot en met 1716 behandeld. Kerkmeester Henr. Helmigh blijft schuldig een bedrag van f 109-12-4. Hij wordt ontslagen; hiervan is het volgende vastgelegd:

Soo wordt bevonden nae dat hier eerst den ontfank en uijtgabe is tegens malkanderen gebalanseert, uijt genomen de uijt getrocken posten, dat Henr. Helmich aen de kercke van Rijfsen tot het jaar 1716 incluijs noch schuldigh blijft de somma soo hier op de andere zijde is uijtgetrocken de somma ad f 109 -12- 4. Verders is door de presente Heeren geresolveert dat door Henr. Helmigh de Restante penningen in twee termijnen tot heden over een jaer sullen betaelt worden, het Eerste ofte het halve Restant zal betaelt worden op Jacobij 1718 den 25 Julij en het Tweede ofte laeste termijn zal betaelt worden op Janrij. 1719. Hier tot / ofte om de Restanten tot het jaer 1716 inclus in te vorderen, hebben de Heeren Collatoren hier present ende geteijckent, hebben Henr. Helmigh geaccordeert ende tot gestaan de parate executie gelijk deselve doen mits deesen op heeden dato, soo heeft Henr. Helmigh de Kerckmeester plaetse (dewelcke zijn Ed. dusverre bedient heeft) de gesamptelijcke Heeren Collatoren bedankt. Wijders geresolveert en verkozen bij provisie tot kerckmeesters borgermr. Antoni ter Wele en Evert Jan Crop, sullende beijde niet bij beurten, maar beijde tegelijk waarnemen en te gelijke rekenen.

Er werden dus twee kerkmeesters als opvolgers van Henricus Helmich benoemd die samen de taken van de kerkmeester op zich namen en samen de kerkerekening moesten doen. In de praktijk bleek dat ieder afzonderlijk – om beurten - de kerkerekeningen van de daarop volgende jaren voor zijn rekening nam.

Zowel Evert Jan Crop als Antoni ter Weel zijn niet lang kerkmeester geweest. Eerstgenoemde overleed in 1725 en werd opgevolgd door burgemeester Arnt Garritsen en Antoni ter Weel overleed in 1728. Hij werd opgevolgd door burgemeester Willem Hendrik Crop, die blijkens de notulen van de collatorenvergadering van 7 september 1728 " tot sijn borgh voor de kerkenopkomst van sijn jaeren genomineert heeft de persoon van Jan Abraham de Reghter gelijk sulks uijt sijn eigen onderteekening blijkt".

Ook Willem Hendrik Crop was slechts korte tijd kerkmeester. Hij overleed in 1730. Hierna nam kerkmeester Arnt Garritsen de functie alleen waar.

In de notulen van de collatorenvergadering van 1730 lezen wij:

Alsoo Burgemr. Wilh. Hendrik Crop is overleeden soo wordt in desselfs plaetse tot den ontfangst van de kerckenmiddelen aangestelt Burgemr. Arent Gerritsen om alsoo in et toekomende dien ontfangst alleen waer te nemen. Oock is goetgevonden dat wanneer Jan Abrah. de Reghter aen de kerck sal getransporteert hebben die gerichtelijcke versettinge die hij van Burgemr. Crop heeft op de nieuwe weijde dat als dan Jan Abrah. de Reijger van sijn borgtocht ten behoeve van de kerk sal ontslagen zijn.

Hierbij is later aangetekend:

De gerichtelijcke versettinge heeft A. de Reghter aen de kerk overgelevert.

Van de op 23 april 1737 gehouden buitengewone collatorenvergadering werd het volgende door de secretaris ds. H. Immink in het kerkenboek vastgelegd:

In een extra ordinaire Vergaderingh der Collatoren gehouden den 23 April 1737 is verstaen, dat bij alle vergadering der Collatoren niet alleen de binnen-kerkmstr., maer oock alle de buijten-kerkmeesteren sullen tegenwoordigh zijn, of sullen wegens absentie voor per reijse verbeuren 1 guld. 5 st. ten profijt van dese kerke, in dien de selve geen behoerlijck excus van hun absentie kunnen bij brengen.

Korte tijd later, op de gehouden "Kerkerekening" van 3 september 1737, moest vorenstaande boetebepaling reeds worden toegepast. Omtrent de absentie van één van de buiten-kerkmeesters werd het volgende vastgelegd: *Oock is verstaen dat de Kerkmeesters uijt De Boerschap Elsen namentl. R. Aelbrink wegens sijn absentie in dese Kerkenrekening volgens voorgaende Resolutie ten Profijt van dese Kerk sal betaelen 1- 5- 0.*

Op 20 februari 1738 werd door de collatoren een bijzondere vergadering gehouden in verband met de benoeming van een nieuwe kerkmeester na het overlijden van kerkmeester Arnt Gerritsen. Bij die gelegenheid werden instructies voor de kerkmeester opgesteld.

Hiervan is vastgelegd:

Extra ordinaire vergaderinge der Collatoren gehouden op den 20 Febr. 1738 waer in is goet gevonden ten nutte en beste van dese kerke om in plaats van den overleeden kerkmstr. A. Gerritsen wederom op 't nieuws in des selfs plaats daartoe aen te stellen Jan ter Horst tot Rijfsen, die van nu af aen de besorgingh der kerke is aanbevoelen, en oock de selve heeft op sigh genoomen, soo echter dat de nagelatene kinderen van A. Gerritsen het salaris ad 17 gulden sullen trecken tot de aenstaande kerkenrekening, die van de selve sal gedaan worden op den eersten Dingsdagh in 7tember 1738, waarmede de kerkmstr. Horst sijn jaarlijcks salaris voor die bedieningh sijn aenvangh sal neemen.

En dat het revenu der kerkemiddelen schadeloos blijve, hebben de Collatoren van Jan ter Horst geeijscht om voor de somma van 250 of borgh te stellen of ijs te verpanden en heeft sigh daar voor als Borghe opgegeven Jan ter Horst in Ypelo als des selfs vader gelijk blijkt uijt des selfs eigenhandige ondertekeningh.

De nieuwe kerkmeester was waarschijnlijk de zoon van de buiten-kerkmeester Jan ter Horst of Horst Jan uit Ypelo. De nieuwe kerkmeester was in Rijssen woonachtig.

Zoals reeds hiervoor vermeld kon het soms jaren duren voordat het tot een definitieve financiële afrekening kwam met de erfgenamen van voormalige kerkmeesters. In de notulen van de collatorenvergadering van 4 september 1742 wordt gewag gemaakt van de vorderingen die de kerk had op de weduwe van Henricus Helmich en de kinderen van Arnt Gerritsen. Henricus Helmich was al sedert 1717 geen kerkmeester meer en Arnt Herritsen was in 1738 overleden. Hiervan is het volgende vastgelegd:

Bij dese gelegentheit is niet alleen de kinderen van Arnt Gerritsen geordoneert maar oock de weduwe van Hendr. Helmigh om tegen aenstaande nieuwe jaar 1743 haar schult aan dese kerke te voldoen, of sullen bij nalatigheit van dien door de kerkmstr. Jan ter Horst daar voor gerigtel. aengesproocken worden.

De kinderen van Arnt Gerritsen hebben hun schuld aan de kerk ad 47-13-0 daarop geheel voldaan.

Aan de notulen van de collatorenvergadering van 6 september 1745 ontlene wij het volgende:

Den kerkmstr. Jan ter Horst is gelast de executie te doen aen de kerkmstr. van Ypelo wegens sijn absentie in de K'kenrekening voor de boete daar toe te vooren bepaalt.

In dese vergadering is goet gevonden aen de Buijten-Kerkmstrn. voor 't bijwonen van de K'kenrekening te geven 1-10 p. 's jaarlijcks te verteeren op den dagh als de K'kenrekeninge geschijdt.

Op 8 december 1750 werd een buitengewone collatorenvergadering belegd in verband met de ontslaaanvraag van kerkmeester Jan ter Horst. Hij werd burgemeester van de Stad Rijssen en werd als kerkmeester opgevolgd door Garrit Flierman, die deze functie bekleedde tot 1804.

Deze notulen luiden als volgt:

Extra ordinaire vergadering der Collatoren, gehouden in de kerke tot Rijfsen op den 8 December 1750. Waar in praesent zijn geweest de HWGbrn. Heer Baron Van Voerst tot Grimbergen, de HWGbrn. Heer Baron Van Ittersum tot Oosterhoff, D: Immink wegens den K'kenraad, en Borgmstr. Aelbert Holst wegens de Burgenmstrn.

Door welcke in plaats van de k'kmstr. Jan ter Horst, die het k'kmstr.schap off de administratie der k'kelijcke Revenuen heeft gelieven te quiteren, wederom tot k'kmstr. is aangesteld geworden de persoon van Garrit Flierman, Burger binnen Rijfsen, den welcken bij handt tasting (*) aen de Collatoren hem heeft verbonden om sigh stiptelijck te sullen gedraagen na en volgens de oude en nieuwe Instructien hem van woort tot woort voorgeleesen, en die G. Flierman per copie sullen worden ter handt gestelt; sullende den selven verder een gerigtel. versettinge voor de somma van 250-0-0 aen de Collatoren ter handt stellen, gelijk hij gedaan heeft en die te vinden is onder de verrekende quitanties van den 1 September 1750 (**).

Bij dese gelegentheit is door de Collatoren goet gevonden en geresolveert, dat van nu en voortaan wanneer het k'k.mstrs. ampt mogte kommen te vaceeren, geen waardt off tapper tot het selve sal mogen worden aangesteld.

Wort de in 't nieuws aangestelde k'kmstr. G. Flierman door Collatoren aengesegt dat ingevall den selven de Tapperij mochte bij de handt neemen, hij als dan de k'k.meesterlijcke bediening sal moeten afleggen.

H. Immink, Noie Collatorum

* Handtasting is een plechtige verklaring of belofte bij handslag, afgelegd in handen van een bevoegd persoon.

** Hieruit blijkt dat de nieuwe kerkmeester aan zijn verplichting tot borgstelling of pand heeft voldaan.

Hieraan toegevoegd is het aanhangsel behorende bij de instructies voor de kerkmeester, opgesteld d.d. 20 februari 1738. Deze zijn in 1750 aangevuld met de artt. 8 t/m 11.

Instructien voor de kerkmeester

1.

Sal de kerkmstr. Borghe stellen of in pantschap geven een capitaal, stuck lant of huijsinge, ter waarde van 250-0-0, waar hij bij hant tastigh sal moeten belooven, sigh na dese instructie in allen deelen te gedraagen, of bij manquement van sulks, reserveeren de Collatoren aen sigh om hem wederom te bedancken, nadat alvorens hem een reijs â twee tot sijn pligt aengemaant sal sijn.

2.

Sal hij alle jaaren getrouwelijck rekeninge doen van alle de revenuën en die geene die debet aen dese kerke zijn, 't selve met parate executie invorderen, onder welcke rekeninge oock begreepen is de begrafplaetsen in dese kerke, als anderen, en sal de rekeninge geschijden met vereijste eerbijdt als een rendant aen sijn principaalen schuldigh is.

3.

Sal bij de verpagting van de kerkmiddelen van de opstuijveren niet meer verteert worden als twee gulden, 't overige sal ten profijte van dese kerke koomen, en sal dese verpagting geschijden ten overstaan van de buijten kerkmeesteren.

4.

Sal hij neerstigh sorgh draagen dat al het geene reddeloos is aen de kerke, toeren, kloeken, glaasen etc., dat sulcks op de menaqueste (?) wijse aenstonts gemaakt wort, en wel met kennisse van Domine Immink, dogh soo het saaken van aengelegentheeden zijn, sal hij het selve aenstonts ter kennisse van de Collatoren brengen.

5.

Sal hij de kerken leeren (?) aen niemant leenen, of sal den leener voor ijder dagh een stuijver voor de kerke geeven, en in wiens Dienst de leeren gebroocken worden, sal de onkosten daar van, het sij er een nieuwe moeste gemaakt worden of gerepareert werden, bij de kerke en den leener, ijder de halvescheijt gedraagen werden.

6.

Sal de kerkmstr. sorgh draagen, dat de kinderen van de kerkhoff blijven, ten eijnde de glaasen niet worden ingesmeeten, waar toe een kerkespraak kan laten afkondigen en op de boete van 28 stuijver gestelt werden, die hij door de Stats Dienaer met vergun der Burgemeesteren kan laten invorderen van des selfs ouden.

7.

Willen de Collatoren dat alle 't geene 's jaarlijcks moet betaalt worden, sulks exactelijck geschijde en wel voornamentl. de intressen van de obligatien ten eijnde die niet meer verlopen.

8.

Dat de k'kmstr. buijten kennisse der Collatoren geen ambtachtsluijden aen de kerke sal gebruikken als die geene, welcke daartoe reedts zijn off vervolgens benoemt soude worden, en dat wanneer sulke werkluijden niet haar pligt koomen te doen soo sal de k'kmstr. moeten aentoonen aen de Collatoren in wat point de selve hebben gemanqueert, in welck gevall de Collatoren daar in sullen voorsien, en hem k'kmstr. ordoneeren hoe de selve 't verstaan.

9.

Dat wanneer er eenige reparatie geschiedt aen de kerke off des selfs dependentie den k'kmstr. sal hebben sorgh te draagen, dat er geen materialen meer worden gebruikt, gehaalt of geleverd als er toe noodigh zijn, en dat inval hier tegens geschijdt, niet alleen 't meerder geleverd off gehaald, sal worden geschrapt nogh voldaan, maar daar en booven, de k'kmstr. vervallen in de boete van 3 gulden ten profijte deser kerke soo dickwils sulcks komt te geschijden.

10.

Dat de k'kmstr. eenige materialen leverende ten dienste der kerke de selve niet hooger sal moogen opstellen als voor 't geene daar 't bij andere voor te krijgen is.

11

Reserveerende de Collatoren dese soodanigh te veranderen als tijt en gelegentheijt deser kerke sullen vermeijnen te behooren.

6. Het afhoren van de kerkerekening

Het beheer van de kerkemiddelen en de kerkegoederen

Zoals vermeld, moest de kerkmeester jaarlijks aan de collatoren rekening en verantwoording afleggen van "den ontfanck en uijtgate", ook wel genoemd "het doen van de kerkerekening".

Uit de kerkenboeken blijkt dat het "doen van de kerkerekening" niet steeds jaarlijks plaatsvond. Vaak gebeurde dat voor meerdere jaren tegelijk. Collatoren probeerden hierin wel verbetering aan te brengen, maar slaagden daarin maar ten dele.

Als een kerkmeester overleed, moesten de erfgenamen rekening en verantwoording van het gevoerde financiële beheer door de overleden kerkmeester afleggen, alvorens tot benoeming van een nieuwe kerkmeester werd overgegaan. Daarna moest nog schuldvereffening plaatsvinden, wat enkele tot vele jaren kon duren.

Gedurende het tijdvak waarover ons onderzoek zich uitstrekt, is de verslaglegging van "het doen van de kerkerekening" vrij summier. In de beginperiode werden slechts de totalen van de inkomsten en van de uitgaven, alsmede van de vordering op of schuld aan de kerkmeester vermeld. Deze gegevens zijn bekend vanaf het jaar 1634. Gedurende de zeventiende en de achttiende eeuw bedroegen de jaarlijkse inkomsten van de kerk gemiddeld f 200. De jaarlijkse inkomsten waren globaal als volgt:

- Van 1634 t/m 1695 bedroegen de inkomsten gemiddeld 185 carolus guldens.
- Na 1695 stegen de inkomsten aanzienlijk, tot gemiddeld f 240 in de periode 1696 t/m 1712.
- Na 1712 daalden de inkomsten weer tot rond f 200; dit duurde tot 1749.
- Daarna geven de inkomsten een verdere daling te zien tot ca. f 165 rond het jaar 1800, waarna weer een stijging van de inkomsten optrad, die mede gevolg was van de invoering van een kollekte voor de kerk in de eredienst, het zogenaamde tweede zakje, waartoe in 1811 besloten werd. Daarvoor werd niet tijdens de eredienst voor de kerk gecollecteerd, maar uitsluitend voor de Diaconie.

De inkomsten bestonden tot en met de achttiende eeuw hoofdzakelijk uit pachtopbrengsten uit de kerkegoederen (landerijen, ook wel kerkematen genoemd). De pachtopbrengsten daalden in de loop der jaren en dit kan zijn veroorzaakt door een daling van de pacht prijzen als gevolg van de economische omstandigheden, als ook door verkoop van land. Naast de pachtopbrengsten werden rechten ontvangen uit hoofde van begraven in de kerk en uit de overdracht van kerkstoelen. Verder waren er inkomsten uit de zogenaamde thinsen en uitgaven.

Eerst aan het eind van de achttiende eeuw krijgen we enig inzicht in de uitgaven van de kerk.

Hieruit blijkt dat de inkomsten hoofdzakelijk werden besteed aan uitgaven voor het normale onderhoud van de kerk en de wheeme (pastorie), onkostenvergoedingen voor predikant en kerkmeester en voor de aankoop van wijn voor het Heilig Avondmaal, de aanschaf van bijbels (waaronder periodiek de aanschaf van een kanselbijbel), de aanschaf van een nieuw lijklaken e.d.

Onder de uitgaven is geen tractement voor de predikant vermeld.

De overheden droegen zorg voor het tractement voor de predikant. De Staten van Overijssel, het stadsbestuur van Rijssen en de markebesturen van Enter, Elsen, Rectum, Ypelo en Notter-Zuna droegen ieder hun aandeel hierin bij. Uit de kerkenboeken blijkt verder dat tot het predikantstractement tevens de revenuen van de zogeheten pastoriegoederen behoorden.

De kerkemiddelen waren in de zeventiende en achttiende eeuw zeer beperkt; er was continu sprake van geldzorgen. Grote uitgaven, zoals voor achterstallig onderhoud en herstelwerkzaamheden aan kerkgebouw, pastorie en ook de kerkhofmuur konden niet uit de reguliere inkomsten worden voldaan. De collatoren moesten in die gevallen een beroep doen op de burgerlijke overheden (het stadsbestuur van Rijssen en de markebesturen van Enter, Elsen, Rectum en Ypelo en van Notter en Zuna). De kosten werden volgens een vaste verdeelsleutel omgeslagen.

Hierna volgt een bloemlezing uit de kerkenboeken wat betreft het afhoren van de kerkerekening.

Aan de notulen van de Collatoren-Vergadering van 2 januari 1642 ontleen wij het volgende:

Borgemr. Tonnis ter Ceurst en Borgemr. Bartolt Stockers, als Kerkenmeesters rekening gedaan aan Coram Collatoren, Borgemr. en kirckeraden van ontfanck en uijtgate over de jaren 1634, 35, 36, 37, 38, 39 en 1640 inclus.

Ontfanck f 1.242 caroly guldens en 10 stuijvers.

Uijtgate f 1.240 caroly guldens, 5 stuijvers en 6 Duijten.

De notulen van de collatorenvergadering van 20 februari 1695 naar aanleiding van de kerkerekening zijn hieronder integraal weergegeven:

Anno 1695 den 20 Febr. de karckmester Berent Helmich rekeninge gedaen van de karcken opkomsten van 1689, 1690, 1691, 1692 en 1693 inclus, monterende negenhondert dertig car. guld. achteen stuiv. drie penn. in conformite van sijn overgegeev. rekeninge, daer tegens de quitantien en uijtgabe nagesien en gedecorteert, bevindt sich dat voors. karckmester soude overbetaelt hebben negen en veertig car. guld. elf penn.

Is voorders geresolveert, dat het kerckenboeck, nevens de bereeckende en gerojeerde quitantien in handen van de predicant loci sullen gestelt worden, doch op speciael versoeck van voorn. karckmester konnen de Collatoren lijden dat sijn E. het selve bewaert tot revocatie en de naeste samenkomste, onder conditie soo haer Welgeb. of yemant uijt haer name het voors. kerckenboeck komen te eischen, dat meer genoemde karckmester het sal moeten overgeven, mits ontfangende een authentique copie van sijn gedane rekening.

Dat voortaan alle rekeningen van koster, ...warckers (?), glasmakers, smits, leiendekkers en leverantsiers tot het H. Avontmael en andere die jaergelt hebben, den aenvank van 't jaer in 't hooft van haer rekeninge of onder de quitansie, wanneer het selve eindigt sult hebben te stellen, omme alle abusen te prevenirien.

Is mede bij de Collatoren de karckmester geordonneert, dat voortaan alle twee jaeren tusschen pinxter en paschen sijn kercken rekeninge sal hebben te doen, waer van d' eerste rekeninge sal geschieden 1697 en soo vervolgens.

Dat ook de karckmester sal hebben over te geven, naer expiratie van acht dagen in handen van de pastor een authentique register van alle opkomsten van de karcke, om bij voors. pastor in 't karckenboeck geregistreert te worden.

Dat oock voortaan geen verteringe tot laste van de karcke sal gebracht worden, als onder assignatie en hand van de Collatoren.

Alsoo de verpachte jaeren van de opkomsten van de kerckelijke goederen geëxpireert sijn, is tot prevance van abusen verstaen, dat de verpachtinge wederom sal geschieden op dingsdach na paschen.

Op 't voorstel en eisch van de provisoron wegens seekeren uijtganck van acht en twintig stuiv. tot laste van de kercke seijdt de Scholtes (dit is de gevolmachtigde van Den Oosterhof en van Den Grimberg), nomine principal, niet gelast te zijn, ranvoijerende de selve tot de naeste verpachtinge ofte karcken rekeninge.

Verpachting van de kerkelijke goederen.

Naar aanleiding van de vergadering van 20 februari 1695 zijn, wat betreft de verpachting van de kerkelijke goederen, de volgende "Voorwaerden en Conditien" vastgesteld:

1.

Op welke de Heeren Collatoren der karcke alhier in gevolge voor afgegaene karckenspraeke willen ophangen, en op dato den 26 meert deses jaers 1695 verpachten alle de landerijen gehoorende tot de karcke te Rijssen, bij insaete en verhoginge, de gulden van twintig stuivers, en dat voor de tijt van ses achter een volgende jaeren, beginnende met St. Marten 95, en eindigende de pacht voor een en 't eerste jaer op St. Marten 1696 en soo vervolgens.

2.

De pachteren sullen boven de pacht penningen tot verval van deses daeghs kosten eens van de guld. noch een stuiver moeten betalen, sonder deselve te mogen corten.

3.

Invalle de beloofde pacht penningen jaerlix op Martini niet preciselick worden betaelt, soo sullen de respective pachteren paratelick daer voor mogen worden geëxecuteert, of de selve bij forme en middelen van rechte daer toe waeren geconstringeert, en daer en boven sonder de minste exceptie van haere pacht jaeren versteken wesen.

4.

De pachteren sullen tot contentament van de karckmester twee sufficate (?) borgen hebben te stellen, welke pachter en borge voor de beloofde pacht penningen eene voor alle in solidum (?) sullen verbonden zijn.

Het totaal van de pachtpenningen e.d. bedroeg in 1695 f 241-1-10, als volgt gespecificeerd:

<i>de karcke maats</i>	62- 0- 0
<i>de karckemaete bij Smalbrugge</i>	11- 0- 0
<i>het eerste karcken slag aen Rijssen gelegen</i>	19- 0- 0
<i>het tweede karcken slag na 't venneken gelegen</i>	17- 0- 0
<i>een gedeelte van 't venneken achter de Wijer, soo Jan Modders gebruikct</i>	5- 0- 0
<i>noch een gedeelte van het venneken achter de Wijer, soo maet Berent gebruikct</i>	6-10- 0
<i>noch een gedeelte van het venneken achter de Wijer, soo Egb. de Schutte int gebruik heeft</i>	3- 0- 0
<i>noch een gedeelte van 't venneken achter de Wijer, soo Jan Konstsen gebruikct</i>	4- 0- 0
<i>een halven gaerden int het venneken</i>	3-10-0
<i>de ander helfte</i>	3- 5- 0
<i>noch een gaerden int het venneken)</i>	
<i>idem)</i>	6-10- 0
<i>2 1/2 schepel land bij 't Loo</i>	2- 5- 0
<i>een stucke lands na Lentfershuijs</i>	4- 5- 0
<i>noch een stucke lands bij Lentfershuijs</i>	4- 5- 0
<i>3/4 van een stuckien lands bij 't busken</i>	4- 0- 0
<i>1/4 van het selve land</i>	2- 0- 0
<i>een stucke lands bij de strate</i>	4-10-0
<i>noch een stucke lands bij het busken</i>	3- 5- 0
<i>idem</i>	3- 5- 0
<i>een stucke lands boven het haver veldeken</i>	4- 5- 0
<i>een stucke lands op den Enterpad</i>	5- 0- 0
<i>stuck lants in den klimtuin</i>	3- 5- 0
<i>stuck lants op den hoogen Esch)</i>	
<i>idem)</i>	5- 0- 0
<i>1/2 stucke lants bij 't Loo</i>	0- 5- 0
<i>idem</i>	0- 5- 0
<i>2 halve stucken Siermans kemken</i>	7- 0- 0
<i>1 schepel lant bij 't kruijse</i>	1- 0- 0
<i>1 stuck van 6 spit gesaeij bij de telgen</i>	1-15 0
 <i>de karcken landerien in Elsen gelegen</i>	 <u>30-10-0</u>
	229-15-0
 <i>Hier moet noch bij komen die twee schepel rogge uit Wilm van de Graefhuijs, nu Harmannus Wijlens.</i>	
<i>Noch heeft Jan Coertsen Argelo een gaerdeken in 't gebruik, oock in 't venneken gelegen, 't welck is onverpacht gebleven, wordt bij provisie gestelt op twee car. guld.</i>	2- 0-0
 <i>Jaerlickse thinsen en uitgangen (ad totaal)</i>	 <u>9- 6-10</u>
	241- 1-10

Op 14 juli 1697 doet kerkmeester Berent Helmich rekening en verantwoording over de jaren 1694 en 1695. De opkomsten bedroegen respectievelijk f 173-11-14 en f 167-5- 6, waarbij geteld diverse inkomsten uit begrafenissen etc. ad totaal f 31-14- 4.

Van de jaren 1698 tot en met 1707 is niet genotuleerd, behoudens in 1702 en 1703 met betrekking tot de vaststelling van pachtsommen inzake de kerckemaeten bij 't Veer en bij 't Smalbrugge.

Van de "Conditien en voorwaerden" van 1703 is het volgende vastgelegd:

Op welke d' Heeren Collatoren der Kerke alhier ingevolge vooraf gegane kercke sprake willen ophangen en op dato den 21 mei deses jaers 1703 verpachten de beide kerckemaeten, d' eene gelegen bij 't Veer, d' andere bij Smalbrugge, en dat voor de tijd van vijf achter een volgende jaeren, het eerste jaer sal verscheenen wesen op Martine 1703. Dese conditien zijn de selvige van 't jaer 1695 den 26 meert, en wederom voorgelesen.

Kerckemaet bij 't Veer:

1/4	<i>Pachter: Henr. Helmig voor Borge: Herm. Scheene</i>	14- 0- 0
1/4	<i>Pachter: Evert Jan Crop voor Borge: Henrik Helmig</i>	14- 0- 0
1/4	<i>Pachter: Herm. Scheene voor Borge: Henr. Helmig</i>	14- 0- 0
1/4	<i>Pachter: Henrik Helmig voor</i>	13-15- 0

Kerckemaet bij 't Smalbrugge:

	<i>Pachter: Henr. Wilmsen Exo voor Borge: Burg. Berent Helmig</i>	9- 0- 0
		<hr/> 64-15- 0

De eerstvolgende "kercke rekeninge" wordt pas gedaan op 21 mei 1708, dus negen jaar later.

Hiervan is vastgelegd:

Anno 1708, den 21 Mei heeft de Kerckmester Berent Helmich rekeninge gedaen van de Kercken inkomsten alhier, van de jaeren 1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1705, en 1706 inclus, t' samen elf jaeren, monterende twee duisent ses hondert en vier car. guld., 12 stuv., 8 penn. Segge 2.604-12- 8.

De uitgaven bedroegen volgens het kerkenboek f 2.514-15- 2.

Verder werd van deze vergadering over de kerkerekening van de R.K. Parochie van Rijssen het volgende genotuleerd:

Den ontfang van Jan Meijer is hondert twee en vijftig guld., 1 st. en 9 penn.

D' uitgave hondert en vier en seventig guld., 10 st., 9 penn. Soo dat hem sou resteren 22- 9- 9.

Doch hebben de Collatoren bevonden dat in d' uitgave ingebracht werden in verscheiden posten 65 guld., 15 stuvers voor 't bouwen van 't Altaar en anders, en wel voornamentlick een post van wijn en hostien ter somma van 11-19- 0. En noch 13- 8- 0 van wasch keersen die de Collatoren niet kunnen goet doen maer ter contrarie moeten aftrecken. Soo dat gemelte Jan Meijer eene vooral word afgewesen.

De Collatoren uit consideratie eventwel niet willende van hem vorderen 't geen hij noch sou schuldig blijven.

Hieruit kan worden afgeleid dat de collatoren van de Hervormde Gemeente ook bemoeienis hadden met het beheer van de kerkemiddelen van de R.K. Parochie alhier. Genoemde Jan Meijer komt ook voor in de notulen van de collatorenvergadering van 31 december 1675, waar zijn naam genoemd wordt in verband met de rekening over de jaren 1672 en 1673. Slechts incidenteel lezen we in de kerkenboeken dus iets over de R.K. Parochie.

Nadat nog een tweetal betalingen wegens geleverde leien en stenen door de vergadering was goedgekeurd werd besloten:

sullende ijmant werden geautoriseert om die van Elsen in der minne aen te spreken ofte anders door middel van recht ten einde sij 't restant wegens de weeme na behoren voldoen.

Hieruit blijkt opnieuw dat het voor de collatoren en de kerkmeesters steeds moeilijk is geweest om de over de buurtschappen omgeslagen kosten tijdig te innen.

w.g.:

E. van Itterssum

Abrah. Reghter, burg.mr.

Herm. Scheene, pastor

In 1715 overleed kerkmeester Berent Helmich. Diens erfgenamen hebben in de collatorenvergadering van 11 en 12 juli 1715 verantwoording gedaan van de kerkerekeningen van de jaren 1707 tot en met 1712.

Aan de notulen van de vergadering van 11 en 12 juli 1715 ontlene wij het volgende:

Anno 1715 den 11 en 12 Julij hebben de erfgenamen van wijlen de Kerkmeester Berent Helmich rekeninge van de kerke inkomsten alhier tot Rijssen in de kerke gedaan voor de Heeren Collatoren, Borgemrs. en kerkenraad, en dat van de jaren 1707, 1708, 1709, 1710, 1711 en 1712 incluijs, te samen ses jaren, monterende den ontfank van dese ses bovegenoemde jaren de somma van veertien honderd en twee en sestigh carolus guldens, vier stuiver en agt penn., segge f 1.462 - 4 - 8.

Ende uijtgave vijftien honderd en seven en sestigh en elf stuiver en agt penn., segge f 1.567 - 11 - 8.

Somma uijtgave f 1.567 - 11 - 8

Somma ontfank f 1.462 - 4 - 8

f 105 - 7 - 0

Afgetrokken is betaald op het jaar 1713 een honderd en vijf carolus guldens en seven stuiver, segge f 105 - 7 - 0.

Is verder goed gevonden en geresolveerd dat alle jaren de kerken rekeningen sullen gedaan worden, en ses weken van te voren gewaarschouwd, opdat absente Collatoren tijd hebben, oft personelijk, oft schriftelijk met gevolmagtigde te verschijnen.

En word Henr. Helmich bij provisie als kerkmeester gecontinueerd.

Actum Rijssen den 12 julij 1715 tot complete vergaderinge van alle Collatoren.

Aan de notulen van de vergadering van 16 september 1721 is het volgende ontleend:

1721 op huijden den 16 september zijn vergaedert geweest de gesamptlijcke Heeren Collatoren van de Kercke tot Rijssen ende geëxamineert de rekeninge van Borge Anthonij ter Weel ende E.J. Crop als kerckmeesters. Waer toe is gecommiteert om de selve rekeninge nae te sien de Domine Imminck, Borge Jan Jansen en de Custos neffens Crop ende ter Weel om aenstaande vrijdagh alhier in de kerck aen de Heeren Collatoren raport te doen.

Oock is geresolveert dat de oude Bijbel op dien vrijdagh aenstaande aan de meest biedende zal worden vercoft. Oock soo is noch geresolveert dat een Boek sal gekoft worden, waer in dat alle kinderen sullen aengeteijckent soo gedoopt zijn, als oock de kerckmeester daer neffens een Boeckien wegens de nieuw getrouwde ende deese Boecks sullen tot deese kercke verblijven om ten allen tijden te kunnen nae gesien te worden.

De vier guldens wegens het jaergelt van Borge Spraekel sullen nae dit loopende jaer niet meer worden betaelt. En is oock geleesen de reekeninge van de Huijsvrouw van Henr. Helmigh wegens geleverde wijnen an het H. Avontmael ter somma van achten sestigh gulden 14st. 8 p. D'welcke haer Ed. zullen worden gevalideert ende zal aenstaende vrijdagh door de committeerdens raport worden gedaen van wegens d' in gebraghte onkosten van Henr. Helmigh en Peter de Veer.

Oock hebben de Heeren Collatoren geëxamineert de reekeninge van de Meester Lambert Masman en is bevonden dat voors. Masman noch toekomt negentien gulden. D'welcke aen hem Masman zullen worden betaelt per assignatie ofte met gelt door Borge ter Weel.

Verders soo is voor vast gestelt dat wegens het gebruijck van het nieuwe gekofte Dood laecken elcker keer zal worden betaelt in contanten twee st., segge f 0-2-. D'welcke aan deese kerckmr. ter Weel ofte Crop om daer nae dato rekeninge van te doen.

Vorders soo dient tot een Memorie ofte vast gedachtenisse datter een nieuwe Bijbel is gekoft ten dienste van deese kercke ende is van deese kercken middelen door deese kerckmr. betaelt met de somma van thijn guld. thijn st., f 10-10-.

Ende is door d' Heeren Collatoren voor vast gestelt dat deese kercken rekeninge zal geschieden alle jaer op den eersten Dinxdagh in September en dat van jaer tot jaer.

Oock soo is noch geresolveert om reeden dat Gerrit Peters Costers is door gedaen de paght soo hij wegens gaerden neffens den Wijer voor den jaere 1717, 1718, 1719, 1720 ende 1721 verschult is tot Martijn 1721 inclus het welke sijn alle jaer bedraecht drie guldens is tesaemen de som ad f 15 gld. het welke is voor Crop drie jaeren ende voor Ter Weel twee jaeren, maekt te saemen als vooren 5 jaeren. D'welcke deese beijde kerckmrs. ter Weel ende E.J. Crop in haer rekeninge sullen worden gevalideert ofte betaelt ende Gerrit Peters Costers zal door deesen Stats Dienaar worden gerechts wegens d' Heeren Collatoren worden verboeden dat hij den gemelten gaerden aanstonts zal te laeten liggen ende niet mede moogen gebruijcken en dat bij een pane van een olden schilt.

En is geresolveert dat men ##### zal krijgen, d'welcke den kirckhoff zal afmeeten om het gedeelte van Enter te verdeelen onder de andere deelen.

(Enter was inmiddels als kerkelijke gemeente zelfstandig geworden. In 1707 kwam ds. A.F. Marcelli als eerste predikant naar Enter).

Deze notulen vervolgen met een deel van het verslag van de vergadering van 19 september 1721:

Den 19 September 1721 bennen de Heeren Collatoren weder vergaadert geweest in de kercke tot Rijssen ende hebben de voor an gestelde gecommiteerden raport gedaen wegens het examineren der quitantien ende reeken. ende de selve wel bevonden.

De quitantien d' welcke op dato door deese kerckmeester ter Weel ende Crop bent overgeven sullen int gevolg oock geregistreert worden door den aengestelden schriba.

Hier op soo heeft E.J. Crop de oude ofte afgeleghte bijbel gekoft voor een somma van f 7-0-. D' welcke van dese 144 guld. 6 st. 8 penningen sullen gekort worden.

Oock soo is nog geresolveert tot voorkoominge van kosten dat desen Coster Lambert Masman het nij...wark (?) sal schoon houden, gelijk Monsd. Spraekel voor desen heeft gedaen, daer van genietende alle jaer twee guld. thijn st., beginnende van dato desen.

De reekeninge d' welcke E.J. Crop als geauthoriseert zijnde wegens de Heeren Collatoren beginnende in den jaere 1717 eijndegende 1718 den 26 september wegens het sollesteren van het tractement van de tweede Predikant Domine Henricus Imminck wordt gestelt in handen van Borge ter Weel ende Borgemeester Jansen om deselve te examineren in soo verre sig deselve rieghtigh bevinden, soo sal deselve betaelt worden door een om settinge als zijnde geschiedt ten besten van het gemeen.

Waar mede deese kercken rekeninge is geslooten ende door de presente Heeren Collatoren geteijckent op den 19 September 1721.

w.g. door:

E. van Itterssum

W.R. van Voerst

Anto ter Weel

Jan Jansen, Br.

H. Immink, Eccl.

De notulering betreffende de rekening inzake het "sollesteren van het tractement van ds. H. Immink" betreft waarschijnlijk de declaratie van het tractement van genoemde predikant, die in 1717 als adjunct-predikant naast ds. Hermanus Scheene in Rijssen werd benoemd. Laatstgenoemde overleed op 29 januari 1719.

In de collatorenvergadering van 6 oktober 1722 werd de kerkerekening van 1721 behandeld. Deze was opgesteld door kerkmeester E.J. Crop. De rekening werd niet tijdig gepresenteerd vanwege persoonlijke omstandigheden van E.J. Crop.

Op heijden den 6 October 1722.

Doen bennen de Heeren Collatoren deeser kerck vergadert geweest ende heeft deese kercken reekeninge niet eerder kunnen gehouden worden om reede van de swackheijt en overlijden van Evert Jan Crop zijn huijsvrouw, waer door hij Crop niet instaeet waer zijn taken op den bestemden tijt te kunnen doen en is nochmaels geresolveert dat all jaer op den eersten Dinxdagh in September de kercken reekeninge zal worden gehouden sonder dat noodigh is eenige waarschouwinge te doen.

De ontfanghst over den jaere 1721 is geweest een somma van f 229-12-4. Waer tegens zijn uijtgaeve is bevonden te weesen een somma van f 198-18-8.

Kerkmeester Burgemeester A. ter Weel heeft in 1721 f 28-13- uitgegeven "en alsoo deselve bij 't laeste slott van reken is schuldigh gebleven f 31-4- soo is bevonden dat Borgemeester ter Weel aen deese kerck noch schuldigt blijft f 2-11".

Op 30 oktober 1725 werd een buitengewone collatorenvergadering belegd.

Extra ordinaire vergaderinge gehouden door de Collatoren van de kerke den 30 Octobr. 1725 over een seker swaerigheijt van Burgmstr. Jan Jansen voorgestelt.

Die dan in omvraegh braghte of hij Cuijper tot Almeloo de kerke tot Rijssen gewittet hebbende en van Cuijper voor de penninge gerigtelijck aen gesproocken sijnde, de penningen soude betaelen of pantkeering doen, is de Burgmstr. Jansen (om dat de gerigtelijcke aenspraek geschijt is over een onverliquideerde saake die men niet ongegront denckt soo niet voldaan te moeten worden) bij advijsen toegestaen pantkeering te doen, en wel tot schade of voordeel van de kerke.

NB.

Pantkeering (thans geschreven als pandkering) is een verouderd recht, inhoudende verzet via legale weg tegen pandbeslag.

Blijkbaar heeft Cuijper te Almelo, die de kerk gewit heeft, beslag laten leggen op kerkelijke goederen omdat de rekening niet is betaald. Niet vermeld is wat de oorzaak van het geschil met Cuijper is. De collatoren - blijkens de ondertekening van de notulen zijn niet alle collatoren aanwezig; mogelijk hebben de afwezigen de aanwezigen gevollmachtigd - zijn blijkens hun besluit het pandbeslag gerechtelijk aan te vechten, van oordeel dat Cuijper in het ongelijk zal worden gesteld.

In de collatorenvergadering van 3 september 1737 doet de kerkmeester Arnt Gerritsen rekening en verantwoording van de kerkerekening van het jaar 1736.

Hiervan werd door ds. H. Immink in het kerkenboek vastgelegd:

In de kerkenrekening door de Collatoren gehouden op den 3 september 1737 heeft de Kerkmeester A. Gerritsen de Kerkemiddelen voor 't jaer 1736 te sijn de somma van 195- 0-12 waer op bij sijn voorgaende schuld op 't jaer 1735 ad 178-10- 0 bijgerekend zijnde uijtmaakt de somma van 373-10-12, waar op de Kerkmeester A. Gerritsen bij quitantien heeft doen blijcken door hem uijtgegeven te sijn de somma 217- 7- 4, blijft bij gevolgh aan dese Kerk schuldigh op 't jaer 1736 156- 3- 8.

Verder is nog het volgende vastgelegd:

Is nogh verstaan dat tot aflossing van de obligatie soo als Geertrij Jacobsen aen dese kerk heeft, en de Stat Rijfsen en de Boerschap een ijgelijck sijn quota daer toe sal hebben op te brengen tegen aenstaende Karstijt 1737. En sullen sij die als dan in gebreeken blijven, betaalen ad 2 st. per gulden, waarvan een stuijver tot de intresse sal dienen, en de andere tot profijt van dese kerke, 't welck van een ijgelijck in de sijnen is aangenomen. Welcke resolutie is gerenoveert in de extra ordinaire vergadering hier na gehouden; dogh daar in uijtstell gegeven tot den 3 Jan. 1738.

Naar aanleiding van het vorenstaande is in de collatorenvergadering van 6 september 1740 het volgende besloten:

Op het versoek van Getruij Jacobsen, om het capitaal van een obligatie aen dese kerke, en nevens dien de intresse te moogen ontfangen, is goet gevonden en de selve toegeseijt, dat se door middel van Rechten dese kerke daar voor maar sal hebben aen te spreeken.

Op 1 december 1738 werd een buitengewone collatorenvergadering belegd. Besloten werd om buiten de collatoren aan niemand inzage in de kerkenrekening te verlenen:

Extra ordinaire vergadering der Collatoren gehouden op den 1 December 1738.

Waerin van de Heer van Grimbergh wiert geproponeert of niet de Collatoren deser kerke souden kunnen goetvinden aen niemant buijten de Collatoren visie te verleenen van de gedaane kerkenrekeningen, en ten dien eijnde niemant, wanneer de kerkenrekeninge gedaan wort en sal worden, sonder daar toe beregtigt te sijn in die vergadering te admitteeren.

Welck voorstell sigh de Collatoren eenparigh hebben laten welgevallen en niet alleen de Praedikant Immink als Scriba, bij wien het boek der kerkenrekeninge berust, geordoneert aen niemant buijten de Collatoren eenige openinge der kerkenrekeninge te geeven, of visie toe te staan.

Maar de coster gelast op den dagh van kerkenrekeninge of andere vergadering der Collatoren, de kerkdeuren te sluijten. Soo noghtans, dat ingevall dese of geene aen die vergadering ijs te versoeken hadt, de selve door de coster haar sullen laten aendien.

De notulen van de collatorenvergadering van 7 september 1751 zijn hierna integraal weergegeven:

Op den 7 September 1751 heeft de kerkmstr. Garrit Flierman in de k'kenrekeninge door de Collatoren deser kerke gehouden (en op welcken kerkmstr. de schult die de Burgmstr. Jan ter Horst op 't jaar 1749 was schuldigh gebleeven, is overgeschreeven, namentl. de somma van 157-18-14 waar van de Burgmstr. Jan ter Horst schuldigh blijft te betaalen ad 36-2-0, en de overige ad 121-16-0 blijven ten lasten van de kerkmstr. Garrit Flierman) doen blijcken dat het revenue der k'kenmiddelen voor 't jaar 1750 sig bedraagt 194-10-17 waar bij komt de selfs schult van 't jaar 1749 ad 121-16-0, maakt 't saamen ad 316-6-17.

Waar hij door vertoogh van quitantien deede sien door hem uijtgegeven te sijn de somma van 195-13-0, welke van de 316-6-17 afgetrocken soo blijft de kerkmstr. op 't jaar 1750 aen dese kerk schuldigh 120-13-17.

De secretaris deser Statt G. ter Horst heeft uijt naame der Burgmstr. als over Provisooren in dese vergadering voorgestelt dat uijt de k'kenmiddelen tot op 't jaar 1703 soude gegeven sijn aen de arme provisorije alle jaar 1-8 en versogt secretaris voornoemt, dat sulks mogte gecontinueert worden, waar op is goet gevonden, dat men die saake in nader bijeenkomste der Collatoren sal in overweeing neemen.

Door de collatorenvergadering van 3 september 1765 werd ten aanzien van de verpachting van de kerkelanderijen te Elsen het volgende besloten:

Bij dese gelegenheijt is de K'k.mstr. geautoriseert om aanstaande Martini 1765 de kerke landerijen in de Boerschap Elsen gelegen te verpachten voor de tijt van 6 jaare, soo nochtans, dat ingeval de Collatoren moghten goetvinden de selve te verkoopen, dat als dan de koop de pacht sal breeken en den verkoop der selver, sijn voortgang hebben.

In het kerkenboek is op 6 september 1774 het volgende aangetekend met betrekking tot de aanschaf van een nieuwe kanselbijbel en 7 psalmboeken bij de invoering van de nieuwe psalmbereiming van 1773:

Ook is goed gevonden een nieuwe bijbel op den predikstoel, wijl de oude gansch versleten is, te kopen; en daar boven in voldoening der Resolutie van Ridderschap en Steden tot invoering der nieuwe Psalm berijming 7 Psalm boeken, twee voor Predikant en voorleser, de andere voor den kerkenraad.

Naar aanleiding van de collatorenvergadering van 6 september 1789 werd vastgelegd:

Door de vergaderinge is goed gevonden en geresolveerd, de Kkmr. Gerrit Vlierman te auctoriseeren en te qualificeeren om voor dese Kerke te negotieeren een capitale somma van een honderd ses en dertig gulden, segge f 136 tegens 4 pr. cento tot betalinge van het repareren van het uurwerk, schilderen van de uurwysers, alhier. En voorts is mede goed gevonden dat de Kkmr. G. Vlierman bij de eerste te doene rekening, zal worden gevalideerd eene somma van twee en veertig guldens, segge f 42 zo Hendrik Geuzendam, als onvermogend zijnde wegens kerkenpagten ten agteren is.

En sal hier van Extract aan de Kkmeester Gerrit Vlierman worden uijtgereijkt.

Accordeerd in so verre met voors. Boek.

D. Masman, scriba.

Op 29 december 1798 vergaderden de collatoren met de buiten-kerkmeesters over een "publicatie van het Intermediair Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek" inzake "de kerkgebouwen en pastorij huizen". Plaats van samenkomst: het gemeentehuis.

Hiervan is het volgende vastgelegd:

Collatoren vergadering gehouden op het Stadhuis tot genoegen van de presente Collatoren en de buiten Kerkmeesters op dato 29 December 1798.

Present:

J. Vincent, G. Flierman, J. ter Horst junior en G.J. Stokkers naamens Rijssen

Hend.k. Bokdam namens Rectum

Willem Oonk namens Elssen

De presente Leeden voorgelezen zijnde een publicatie van het Intermediair Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek in dato den 12 Julij 1798, inhoudende over de kerkgebouwen en pastorij huizen. Gelijk een extract derselve in dato Deventer den 13 Decemb. 1798.

Is gedelibereerd over het pastorij huis en de kerk der Gereformeerden volgens publicatie boven gemeld en eenpaarig door de presente Leeden goedgevonden, dat door dien de minderheid van Collatoren vergadert zijn geweest zij deesen gewigtigen zaak van zulk een groot aanbelang niet over haar durfden nog wilden neemen.

Waar meede deese vergadering gesloten is en gescheiden op dato als booven.

J. Vincent, G. Flierman, J. ter Horst, Gerh Stokkers naamens Rijssen

Hend.k. Bokdam, W. Oonk

Van een vervolgbespreking over deze aangelegenheid is ons niet gebleken uit de kerkenboeken.

Door de collatorenvergadering van 10 juli 1811 werd een aantal besluiten genomen over zeer uiteenlopende zaken. In het kerkenboek werd hierover het volgende vastgelegd:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijssen den 10. Julij 1811.

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde

De Heer L. van Ittersum namens den Huize Oosterhoff

De Heer Mr. J.A. Ter Horst, qq namens den Eversberg

Jan Hofman, Gerhardus Stokkers Senior, Burgemeesteren namens Rijssen

Ds. G.J. Peddemos, Jan Bordewijk, Abraham Ter Harmsel, Gradus Wesfels, Ouderlingen

Gerhardus Stokkers junior en Marten Ten Wolthuis, Diakenen, namens den Kerkenraad.

In deze Vergadering door Ds. Peddemos voorgesteld zijnde, om de deur aan de Zuidzijde der Kerk gedurende de Godsdienstoefening te sluiten, is besloten, dat zulks zal geschieden onder het tweede gezang en na het eindigen der Godsdienstoefening, onder het Zingen weder geopend zal worden.

Verder is door Collatoren besloten dat er in de Kerk nog met een Tweede Zakje zal rondgegaan worden tot onderhoud van dit Kerkgebouw en dat er heden veertien dagen weder eene Collatoren vergadering zal gehouden worden, waar bij de buiten Kerkmeesters en Boermannen der Boerschappen mede zullen geconvoceerd worden, om te raadplegen, en zoo mogelijk te besluiten over het verzoek van den Predikant, om naar eene Tekening in deze Vergadering voorgelegd eenen nieuwen Preekstoel en Doophuis in de Kerk te doen plaatsen, en zullen den afwezenden als dan gerekend worden als toestemmende in het Besluit, het welk dan door presente Collatoren zal genomen worden.

De Kerkm. Jan Ter Horst junior zal in 't vervolg de onkosten van den Toren bijzonder aanteekenen en dezelve uit de Kerkenmiddelen niet voldoen, maar die, volgens de Wetten door alle gezindheden voldaan worden.

Door Collatoren is aan den Onderwijzer G. van Wijngaarden, ten gebruike van hem en zijne Kost Discipelen, gegeven de bank op het Koor dezer Kerk, naast de Consistorie Kamer, welke de Kerkm. van eene behoorlijke sluiting zal laten voorzien.

Aldus deze Vergadering besloten en onderteekend op dato als boven .

G. van Wijngaarden, scriba.

Op 24 juli 1811 vergaderden de collatoren opnieuw. Ook in die vergadering kwamen diverse zaken aan de orde. Hiervan werd vastgelegd in het kerkenboek:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen, den 24 Julij 1811.

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde

A. Wolters qq namens Oosterhof

Jan Hofman, Gerh. Stokkers Senior, Burgemeesteren namens Rijsfen

Ds. G.J. Peddemos, Abraham Ter Harmsel, Ouderling; J. Ten Wolthuis, M. Ten Wolthuis, Gerh. Stokkers junior namens den Kerkenraad

G. Ter Horst namens IJpelo

H. Bokdam namens Rectum

G. Wesfels namens Nötter en Zuna en H. Kollen

Jan Mensink, Hendrik Wilgerink, W. Oonk, Berend Reef en Jan Effink namens Elsen.

Het verhandelde der vorige vergadering geresumeerd en gearresteerd zijnde, is door Collatoren besloten, 1e. dat den Preekstoel en het Doophuis zal vernieuwd worden, en het Doophuis bij de vernieuwing zoo veel zal worden vergroot, namelijk: een voet naar de Noordzijde; aan de Westzijde tot den pilaar die voor het Doophuis staat, en aan de Zuidzijde zal de bank van den Predikant daar bij worden ingetrokken, die daar voor de volgende bank weer tot zijn gebruik zal hebben.

En zijn door Collatoren eene Commissie benoemd, bestaande uit de Heeren L. Nehr Korn tot Grimberg, G. Peddemos en Jan Ter Horst junior, dewelke daar van een bestek zullen opmaken, en drie a vier geschikte Timmerlieden, of zooveel zij noodig oordeelen, zullen laten komen, en de minst inschrijvende van die, dit werk zullen laten vervaardigen. Stad en Boerschappen, nemen, ieder voor zich, bij onderteekening dezès aan, om hun geregelijk aandeel, in de somma die hier toe zal vereischt worden, op den tijd wanneer dit noodig zijn zal, te fourneren.

2e. Wanneer in 't vervolg Collatoren Vergadering zal gehouden worden, zullen Collatoren, zoowel als buiten Kerkmeesters en Boermannen, wanneer die daar bij zullen worden geconvoceerd, verplicht zijn, zoo zij in de Vergadering niet kunnen verschijnen, daar van, voor den tijd, tot het aan gaan der Vergadering bepaald, berigt geven aan den scriba; bij gebreke van dien, zullen de nalatigen vervallen en eene boete van eene Gulden; die een half uur te laat komt zal verbeuren eene schelling en een uur te laat twee schellingen, alles ten voordeele van de armen dezer Kerk.

3e. Voortaan zal iedere Vergadering gepresideerd worden door een der Heeren Collatoren, dewelke de voorstellen zal doen; de stemmen opnemen en de geregelde orde in de Vergadering zal bewaren, en wel in deze orde: In de eerstvolgende de Heer Nehr Korn tot Grimberg en Bevervoorde, 2e de Heer van Ittersum tot Oosterhof, 3e de Heer van den Eversberg of deszelfs Rentmeester de Heer J.A. Ter Horst, 4e de Burgemeesteren van Rijsfen en 5e de Kerkenraad.

4e. Die gene der Heeren Collatoren welke eene Vergadering zal laten beleggen, zal verplicht zijn den Koster eene schriftelijke Memorie te bezorgen, bevattende dag en uur der te houdene Vergadering, en redenen waarom dezelve belegd wordt. Deze Memorie zal door Collatoren voor Recipis geteekend worden, en in de Vergadering

tevens tot eene Memorie voor den tijdelijken President dienen. Bij verzuim van een en ander zal de Koster geene Vergadering aan zeggen; noch dezelve voor wettig erkend worden. Aldus deze Vergadering besloten en onderteekend op dato als boven.

G. van Wijngaarden, scriba.

In het kerkenboek van 1 mei 1812 is onderstaande notulering vastgelegd betreffende de schadeloosstelling voor een zitplaats in de kerk in verband met de verplaatsing van het “doophuis”.

Het origineel is geschreven op een Zegel van 25 Centimes (G. van Wijngaarden, scriba).

Dewijl door het verplaatsen van het Doophuis in de Hervormde Kerk te Rijssen, Janna Lensink, weduwe van Jan Bruggink, te Rijssen woonachtig, hare zitplaats verloren heeft, die voorheen voor het oude Doophuis, tusschen den Pilaar stond, hebben Collatoren besloten dat genoemde weduwe tot schadeloosstelling in eigendom zal gegeven worden, zoo als Collatoren haar en hare Erven bij deze geven en afstaan, de Zitplaats en Stoel, behoorende aan de Kerk voorn., staande aldaar in den derden regel Kerkestoelen, de tweede van de Zuidzijde No. 25, tusschen de stoelen van de Kerk No. 24 en A.J. Wansink te Holten. Doch dewijl Egbert Lammers in Nötter nog een jaar pacht aan genoemde stoel heeft, zal zij Janna Lensink, weduwe van Jan Bruggink, dezelve niet eer kunnen aantasten en in gebruik nemen, dan met den Eersten Mei Een Duizend Acht Honderd en Dertien, wordende haar vergunt, om de pacht van het laatste jaar van deze stoel van Egbert Lammers voorn., ten hare profijte te beuren, en tot zoo lang zij den stoel niet in gebruik zal mogen hebben, te weten den 1 Mei 1813, hare oude stoel te plaatsen achter aan den regel vrouwen stoelen, staande langs de vrouwe banken, aan de Noordzijde, zullende zij na dien tijd deze laatstgenoemde stoel uit de Kerk moeten wegnemen.

Rijssen den 1 Mei 1800 Twaalf

Was geteek:

G. Feuilletan de Bruijn (burgemeester)

Jan Dikkers namens Den Grimberg

G.J. Peddemos namens den Kerkenraad

Voor copie conform

G. van Wijngaarden, scriba

Andere zaken uit de “Handelingen van de collatorenvergaderingen” komen in de volgende paragrafen aan de orde.

7. Het onderhoud van de kercke

Het onderhoud van het kerkgebouw, de pastorie en het kerkhof komt regelmatig in de collatorenvergadering aan de orde. Naast het normale onderhoud - zoals het witten van de kerk, de reparaties van de ramen en van het uurwerk in de toren die uit de kerkemiddelen worden betaald - wordt periodiek groot-onderhoud uitgevoerd. De kosten hiervan worden over de burgerlijke overheden - het stadsbestuur van Rijssen en de markebesturen van de omliggende boerschappen - omgeslagen.

Onderstaand een bloemlezing uit de kerkenboeken met betrekking tot dit onderwerp:

- De kercke en tooren
- De garfkamer
- Het orgel
- De wheeme
- Het groot onderhoud

De kercke en tooren

De "glasmaecker" komt regelmatig in de kerkenboeken voor.

Op 12 oktober 1685 is aangaande "de glasmaecker Meester Reijnier Macque" opgetekend:

Op die overgegevene reeckeninge van Mr. Reijnier Macque glasmaecker wegens extra ordinarij verdient loon of arbeijt tot het iaer 1684 incluijs, soo wort hem Macque voor ijder pant als hij daer bij gemaect heeft, niet meer toegestaen als eenen gulden vier stuijver, en sullen voortaan geene nieuwe panden meerder gemaect en in reecken voorgebracht worden, sonder voorgaende kennisse of aengeven van d' kerckmr., of sal daer van geene betalinge geschieden of goet gedaen worden.

Op 2 april 1687 komt dit onderwerp weer ter sprake:

Ten laesten is veraccordeert met Meester Jacob Schutten glasmaecker, dat hij die eerst volgende iaer een nieuw glass sal hebben te maecken ende in de kercke leveren.

Daer voor sullende profiteren ende genieten negen ducats ad 28 car. gl. 7 str., waer onder mede begreoen sijn die 10 gld. 's iaerlijx van 't stoppen.

Sullende hij Meester Jacob Schutten in het stoppen of maecken van die glazen voor twee iaeren vast staen, en sal vorders in Collatoren keur of goetvinden staen, van hem vorder te continueren ofte niet.

Actum Rijssen Anno et die ut supra, volgens onderschr. praesente Heeren onderteekening.

Het kerkenboek maakt op 1 juni 1708 melding van een overeenkomst met Joan Willem Spraekel "om te maken twee wijsers aan de Rijfsense Tooren" voor de prijs van f 90,-.

Hiervan is de volgende overeenkomst opgemaakt:

Op heden den eersten juni 1708 is geaccordeert met Monquer Sprakel om te maken twee wijsers aen de Rijfsensen Tooren alles daer toe te leveren en in te setten voor een somme van negentig guldens moentende ieder bort weesen negen voedt int vierkant met vergulden letters goedt en bequaem droog houdt met een lijst daer om heen voor het regenen, en sal aan Monquer Sprakel drie dagen geleverd worden een timmerman om hem te helpen arbeiden, en wordt den tijdelijken kerkmeester gelast om het werck geperfectioneert sijnde en wel gemaect aen Monquer Sprakel deese negentig gulden uit de gereetste penningen te betalen.

Actum op den Oosterhoff den 1 juni 1708.

*Accoort van Joan Willem Spraekel
gedaeteert De Anno 1708 Den 1 junij.*

De collatorenvergadering besloot op 6 juli 1723 met betrekking tot de bouw van een kerkhofmuur :

Nogh is er geresolveert dat tot het maeken van een muier om den kerkhoff, dat en Burgmstr. en buijten kerkmst. om in Novembr. 1725 bij den ander sullen koomen om de verdeeling daer van te maeken.

De collatorenvergadering besluit op 8 september 1723 de kerk te laten witten.

Op huijden dato soo is geresolveert om deese kercke te laeten witten.

Ten eerste waar toe D' Hooghwel geboren Heer van Den Oosterhoff heeft aen beloofd uijt een Liefde voor deese kercke wegens arbeids loon van 't witten te betaelen een derde part. Het welcke met eenpaerigheijt van stemmen is geresolveert ende voor vast gestelt, en sullen de andere onkosten mede verdeeld worden, neffens deese wheeme is ofte moet gedaan worden.

Onderstaand volgen citaten uit de kerkenboeken die betrekking hebben op het onderhoud van het kerkgebouw en de toren.

5 september 1730:

En de wijl het uurwerck ten eenemaal versleten is soo is goetgevonden dat men sich sal informeeren bij werckbaasen hier in de Provincie en te Amsterdam hoe dat men met de minste onkosten een nieuw en bequaem sal bekoemen.

1 september 1744:

De eigenaaren van 't Thienthuijs staande aen de noortzijde van dese kerk buijten den kerkhoff is wel van de Collatoren toegestaan, om des selfs aghterste deel op de muur van den kerkhoff te metselen en te setten, soo noghtans dat niemant, wiens huijsen aen de kerkhoff mogten hebben staan, sal durven onderneemen om sulcks insgelijcks te doen.

2 september 1749:

Verder is verstaan dat en Arent Rottink als metselaar aen dese kerk sal arbeijden, en Peter Meijer als glaasemaaker, onder eijsch dat sij beijde den kmstr. behoorlijck sullen erkennen, en met hem de te doene saake sullen in overweging neemen.

4 september 1753:

En dewijl niet alleen de leijendekker Hoerberink nogh van dese kerk toekomt de somma van 126 guld., maar extra ordinaire reparatie moet geschijden aen het dack der kerke na de noortzijde om ongelijck van 't gewelfte in de kerk booven de sitbanck van de Heer tot Eversbergh wegens de drupp des regens voor te koomen, en daar bij de kerke gebreck heeft in haar revenue, soo is door de Collatoren met kennisse der buijten-k'kmstrn. goet gevonden een omsettinge te moeten en te sullen doen ad 200 guld. om dese kerke soo te ondersteunen.

2 september 1754:

Bij dese gelegentheit heeft Arnt Rottink aengenoomen voor de somma ad 50 gulden het gedeelte van het pannen dack na de noorderkant 't welck vol lekkasije is en gevaarlijck voor 't gewelft binnens kerk, om 't selve op visitatie goedt te maaken en daar toe 't noodige 't sij van pannen, latten, spijkers en andersints selfs te sullen leveren. Welcke geaccordeerde penningen aan A. Rottink sijn voldaan met 47 guld., gelijk de quitantie van hem door G. Flierman verrekenet uijtwijst.

6 september 1757:

Inzake de vorige kerkmeester (nu burgemeester) Jan ter Horst is het volgende genotuleerd:

Bij dese gelegentheit heeft de Burg. Jan ter Horst door leverantie van vloersteen in de Wheeme op sijn schult aen dese kerke ad 24-6 waar van pag. 21 betaalt 17-7-0, blijft derhalven aen dese kerke nog schuldigh 6-9-0.

In de kantlijn aangetekend:

Nogh in 1762 een hout geleverd aan de Wheeme tot een sull ad 1 guld.

Ook bennen de rekeningen over en wegens de onkosten tot reparatie van kerk en tooren ingeleeverd, en bedragen t' saamen de somma ad 660-15-0, welke in verdeeling zijn gebracht.

En heeft den leijendekker Hoerberink sig laten welgevallen dat wanneer hem sijn penningen met 't half jaar van dato deses afgereekent worden betaalt, hij dan sigh de gulden met 19 stuiver sal laten betaalen.

3 september 1771:

Bij deze gelegentheit is door de Secretaris ter Horst namens de HWGB Gestr. Heer Baron van der Capellen, Heer van Den Grimberg in deze vergaderinge gelezen, om in het K'kenboek geinsereerd te worden, de Declaratie hier na volgende. En heeft deselve namens welgemelte Heer van Den Grimberg versogt extract uijt de K'kenrekening wegens de post van de verkogte boomen van de Kerkhof ten eijnde om te kunnen nagaen waer toe de penningen daer van geprovenieert, ge-amplojeerd sijn, als mede extract ofte narigt van den afbraakvan het oude dak van de kerk, vermids sijn HWGB Gestr. sustineert dat niemand bevoegd is sonder prealabel consent, die na zig te nemen, maer dat sulx ten meesten voordeele van de Kerk of gemeente moet worden verkogt. Waer op gedelibereerd zijnde, hebben de praesente Heeren Collatoren geaccord.t dat de Declaratie pro ut jacet in 't K'kenboek sal worden geinsereerd en die door de Secretaris ter Horst q.g.a versogte extracten aen de Heer van Den Grimberg worden ter hand gesteld.

Waar mede dese Rekening is besloten.

6 september 1774:

Hierbij is door Ds. Cramer voor gedragen den slegten staat van den Predikstoel, versoekende de Heeren Collatoren tegen het volgende jaar haar gedagten te laten gaan over de bepaling tot een nieuwe.

3 september 1776:

Op verzoek van de Hoogwel Geb. Heer van Den Grimberg is hem van de Heeren Collatoren toegewezen de Doopfond staan de in ## slegts tot ongemak, hebbende zijn HWG geoffereert, zo er iets voor betaalt moest worden, het zelve te doen.

1 september 1778:

De Heeren Collatoren hebben geresolveert, dat de duiven voortaan van kerk en toorn zullen geremoveert worden en dat den tegenwoordigen duivenmest daar op #####, zal zijn ten voordeele van ds. Cramer, de Custos Masman en de kerkmeester Gerrit Flierman, die den zelven zullen verkopen.

10 december 1807:

In deze vergadering in overweging genomen zijnde, dat het ten hoogste noodzakelijk is, dat de vloer dezer Kerk worde gelijk gelegd; is door voorn. presente Leden besloten, dat hetzelfde, na voorafgaande Kerkenpraak, bij publieke aanbesteding, door den minstaannemenden zal gedaan worden, waar toe de Stad Rijsfen en onderhoorige boerschappen, zich bij onderteekening dezes verbinden, om elk hun aandeel in de kosten op hetzelfde lopende te betalen.

In voorn. Vergadering heeft de Diaken G. Wessels aangenomen om de benodigde steenen, vrachtvrij, aan de Kerk te leveren, voor f 5:15:- het 1000.

De aanbesteding hiervan vond plaats op 17 december 1807:

De voorn. aanbesteding van de gelijklegging der vloer is geschied in de Kerk te Rijsfen den 17 Dec. 1807.

Het geheele werk is ingezet door Hendrikus Kuiper voor f 180:-:-.

Vervolgens is het weder ingezet op f 100 en toen bij opslag aangenomen door Hendrikus Olthuis te Wierden voor f 160:-:- en heeft dezelve ten genoeye van de presente Collatoren tot borgen gesteld: Hendrik Wissink te Rijsfen en Gerrit Meijer te Wierden.

2 februari 1808 (betreft een overeenkomst inzake de reparatie van dak en toren van de kerk):

Wij ondergeteekenden Jan ter Horst, Kerkmeester van de Gereformeerde Kerk te Rijsfen en H. Kerkhoff, Leidkokersbaas te Schuttrop, bekennen met elkander een accoord te hebben aangegaan over de voorn. Kerk en Toorn, en dat voor den tijd van zes achtereenvolgende jaren, beginnende met den jare 1808 en eindigende met den jare 1813, waar bij ik H. Kerkhoff aanneme en mij verbindte, om de Kerk in de twee daken, alle jaar eene na te zien, en daar in alle gaten te stoppen en te maken, die niet boven de twee voeten vierkant in het leijendak groot zijn, en de looden goten, die tusschen de twee daken zijn, te bestolderen, zoo en vrakken of lekken in gevonden worden. Den toorn alle twee jaar na te zien; het leijendak te maken op dezelve conditien als de Kerk, en dat 's jaarlijks voor eene somma van twee en twintig guldens zegge f 22:-:-.

De materialen die hier toe benodigd zijn zal de ondergeteekende H. Kerkhoff er bij moeten leveren. De leijen zijn voor rekening der Kerke.

De garfkamer.

In de collatorenvergadering van 6 maart 1690 wordt gehandeld over de garfkamer of ook wel gerfkamer genoemd. Hiermee wordt de consistorie- of kerkekamer bedoeld.

Vorders geresolveert:

Dat die tegenwoordigh vervallene ende gedevaliseerde Garfkamer aen de Kercke van die selve sal gesepareert ende afgetrocken worden, ende die materialen, steenen als anders sullen geëmploieert worden tot aflosse van het capitael ad 100 Daler, soo Gerrit Jacobsen tot laste van die Kercke heeft staen; sulx alles omme redenen ende ten besten voor dese kercke tot naedere reeckeninge bij de kerckmr. daer van te doene.

Het besluit de garfkamer af te breken is naderhand herzien. Aan de notulen van de collatorenvergadering van 20 februari 1695 ontlenuw wij het volgende:

Tot reparatie van de garfkamer en vernieuwinge van de klokke is verstaen, dat deselve op den dach van de naestcomende verpachtinge sal aenbesteed worden, mits dat de karckmester uijt de name van de Collatoren op plaatsen daer messelaars woonen, van dese beste dinge alvoorens sal kennisse hebben te geven.

Belangende de Leijendeckers wordt verstaen, dat de selve de garfkamer onder het daer toe staende tractament sullen hebben t' onderhouden, bij verweigerung sal het almede publijck aen de minstbiedende op de

naestkomstige verpachtinge besteet worden, mits dat voor d' eerste deckinge ten minsten prijse sullen beloont of aenbesteet worden.

Actum ut Supra.

w.g.:

H. van Michorius Scholtes tot Hellendoorn als hiertoe gevolmagtigt van de Vrouw van Oosterhof en de Vrouw van Grimberg

W. Leijendecker

Egbert Barnard

Herm. Scheene, pastor

Het orgel.

Aangaande de aanschaf van het eerste orgel - in 1761- is in het kerkenboek niets vastgelegd.

Aan de "Historie van de Marke Notter-Zuna" hebben wij hieromtrent het volgende ontleend.

In 1761 stelt de heer van de Oosterhof te Rijssen, collator van de kerk, voor om een orgel te plaatsen.

De marken Ypelo, Rectum en Notter-Zuna maken bezwaar en zeggen zich niet verplicht te voelen bij te dragen in de kosten. Alleen de marke Elsen was accoord en zelfs al met betaling van het tractement van de organist.

Op 3 augustus 1761 werd een contract gesloten met de Deventer organist Bohler. Deze neemt de orgelbouwer Schilling in de arm. Doch de levering in 1763 was te laat en er was niet volgens contract gebouwd: "Het orgel is een onbehoorlijk en allesints defectueel werk".

Voor het Gericht Kedingen klaagde het Stadsbestuur van Rijssen Bohler aan. In 1765 waren de laatste getuigenverklaringen. De zaak sleepte zich voort.

In de notulen van de collatorenvergadering van 2 januari 1776 wordt voor het eerst gewag gemaakt van het orgel en de sinds de plaatsing in 1763 bestaande problemen met dit orgel. Dat hierover in het kerkenboek tot nog toe niets was vermeld, had waarschijnlijk te maken met het feit dat de opdracht tot plaatsing van een orgel door de burgerlijke overheid is verstrekt, gezien de door het stadsbestuur later aangespannen rechtszaak.

Op Heden in de Collatoren vergadering der Kerk van Rijsfen, ten overstaan van de buijten kerkmeesteren, is geresolveerd en vastgesteld dat het orgel alhier in de Kerk reeds gemaakt, bij ondervinding te zwak bevonden wordende, zodanig met nieuwe Registers waer voor de plaats in het selve overig is, zal worden versterkt, als men met overleg van des verstaande zal bevinden te behooren.

Dat de kosten van dat geheele orgel, met den stoel, schilderen, als anders, ter perfectering van het selve, door de gehele Gemeente sal worden gedragen, en verdeeld na de ordinaris quotaas, en soo als voor heen in gebruik, en gewoonte is geweest.

Dat voorts een organist zal worden beroepen door de gesamentlijke Collatoren, op een Tractement van Honderd Guldens of zo vele minder jaerlijks, als men mogelijk zal kunnen bekomen.

Dat om de Gemeente van dese last eenigermate te verligten, dit Tractement aen de organist toe te leggen, den selven organist door de Heeren Collatoren zal worden gegeven, een # van Survivance, om na Dode van den tegenswoordigen Custos, de Custos plaats dezer Kerk te begeven, wanneer als gezegt, dit Tractement van Honderd Guldens, of so vele als men sal bevinden te behoren, zal cesseeren en ophouden en op dat desen ten beroepenen organist te zijner tijd, en bij overlijden van den tegenswoordigen Custos, des te beter bestaan moge hebben, zo hebben de Burgerm.ren van Rijsfen beloofd, en beloven alnog, om denselven organist, na dode van den tegenswoordigen Schoolmeester, tot Schoolmeester van Rijsfen, te zullen aanstellen, en ten dien eijnde ##### ke dat denselven daar toe de vereijste bequaamheid heeft.

Dat voorts om deze Reparatie, de vergroting van het orgel, en in order brengen van het zelve, zijn gecommiteerd zo als gecommiteerd worden bij dezen, de HWGBG. Heer Baron Van der Capellen tot Grimberg en den Secret. Gerh. ter Horst, namens den Huijse Eversberg, ten eijnde om met overleg van den Here van Oosterhoff op de menagieuste manier het gunt voors. te effectueeren.

Dat eger onder de Costen van den anleg van het orgel, niet zullen worden begrepen de Costen der Procedure, zo de Burgemeesteren van Rijsfen, tegens den aannemer van het orgel hebben gevoerd, welke Costen tot laste van glte. magistraat alleen sullen verblijven.

En op dat aen de Heeren Collatoren, en de verdere geintresseerden geblijken mogen, wat / buijten en behalven de Costen der voors. Procedure / het orgel tot hier an toe heeft gekost, zal gem. Magistraat openleggen, het Eerste Contract met den orgelmaker, gelijk ook dat van den Stoel, en het accoord, of nadere schikking met denzelven gemaakt, ten eijnde om na examinatie van dit alles te kunnen sien wat en hoe veel het orgel thans kost.

Aan de notulen in het markeboek van Notter-Zuna d.d. 21 januari 1776 ontlene wij het volgende inzake de problemen met het orgel in de kerkke van Rijssen:

Het orgel in de kerk is nog niet in gebruik door onenigheid tussen de orgelbouwer en de Stad Rijssen. Het markebestuur overlegt, of men, de onkosten van de procedure uitgezonderd, niet zou kunnen goedvinden, tot het in orde maken van het orgel en vergroting daarvan, bij te dragen, alsook tot betaling van het aandeel van de boerschap in het jaarsalaris van de organist, zijnde 100 goudguldens per jaar, zoals was vastgesteld. Over de vraag of de kosten voor het orgel uit de markekas betaald moet worden, en het tractement van de organist door de ingezetenen, wordt als volgt beslist: "de orgelkosten zullen betaald worden uit de opbrengst van verkochte veenblokjes aan die van Hellendoorn, doch daar de ingezetenen nog belast zijn met het onderhoud van een zekere Jood in het tuchthuis te Zwolle, zal het aandeel van de boerschap in het tractement van de organist voor de helft uit de markekas worden betaald, zolang de Jood ten laste van de ingezetenen komt. Daarna zullen de ingezetenen het volle aandeel betalen".

Blijkbaar is van reparatie en vergroting van het orgel niet gekomen. In 1779 stond het orgel te koop. Het werd in 1780 verkocht aan de stad Zutphen. Het duurde tot in de 19e eeuw eer er in de kerk van Rijssen een ander orgel kwam. Tot zover uit de "Historie van de Marke Notter-Zuna".

Uit de collatorenvergadering van 11 februari 1808 citeren wij het volgende:
Vergadering op dato als boven, present dezelfde Collatoren en Do. J.H. Cramer. Gedelibereerd zijnde, of het niet mogelijk ware, om een orgel in deze Kerk te doen maken; is door presente Collatoren geproponeerd, dat zij lieden wel mogen lijden, dat er een orgel in deze Kerk geplaatst wordt, wanneer de vrijwillige giften der Ingezetenen dezer Stad en Boerschappen, tot dat einde toereikende zijn. Aldus gearresteerd en geteekend door aanwezende Collatoren.

De wheeme.

Op 14 december 1717 besloot de collatorenvergadering dat de kosten verbonden aan de reparatie van de wheeme (de pastorie) voortaan niet uit de kerkenmiddelen zullen worden betaald:

Verders is noch geresolveert, ende verstaen, dat de Weeme niet verder zal gerepareert worden uijt de kercken middelen.

De collatorenvergadering besluit op 19 september 1721 met betrekking tot de wheeme:

Oock soo is nog geresolveert dat de kerckmeesters soo binnen als buijten een overslag (dit is een raming of begroting) zullen maeken (met toe doen van deese Heeren Collatoren tot het backen van steen tot reparatie van de wheeme en kerckhoff, het eerste te gebruijcken tot de wheeme.

Aan de notulen van de collatorenvergadering van 6 oktober 1722 is toegevoegd:

L.S.

Deese Stadts Heeren hebben op dato geresolveert, tot opbouwinge van deese wheeme, tegen aenstaand voor jaer te leveren twintigh duijsent steene, waer tegens de Buijten kerckmeesters hebben aengenoemen haer contingent hier tegens mede bij te brengen sonder tegenspreken tegens voors. voor jaer.

In 1728 komt de wheeme weer ter sprake in de collatorenvergadering.

Op 7 september 1728 werd besloten:

Vorders soo hebben de Heeren Collatoren bij vaste Resolutie verstaen dat de reparatie van de wheeme tot Rijssen zal blijven op de oude voet en na oudergewoonte.

Dit staet soo vast geresolveert dat indien ijmant tegen dese Resolutie belieft te protesteren, sulx vrij staet te doen, en wel in dese tegenwoordigen tijt (= vergadering) daer tegens gelieve te teekenen; welke Resolutie is genomen in tegenwoordigheijt van de 4 buijten kerckmeesters, het welke blijckbaer is uijt de ondertekeninge Des Heeren Collatoren.

Mogelijk is deze resolutie genomen om de buurtschappen te blijven binden aan de plicht om bij te dragen in de kosten van reparatie van de pastorie, en daarvoor geen gelden uit de kerkemiddelen beschikbaar te stellen.

Op 6 september 1729 werd het onderhoud van de wheeme nader vastgesteld:

Oock is door de Heeren Collatooren geresolveert en vastgesteld dat de nieuwe latten over de gehele wheem voor dit ##### sullen ten lasten van dese kerke weesen en wat aengaet het stroijen dack soo verre als het nu gaet van de buijten kerckmsteren neffens garden en theeren sal besorgt en geleverd worden na ouder gewoonte; en blijven de buijten kerckmstrn. niet verder verbonden dan alleen tot het noodige stroo met garden altijt te leveren sonder aen het pannen dack verbonden te zijn, anders niet als na haer quota.

Op 3 september 1737 vermeldt het kerkenboek:

Is door de presente Collatoren verstaen dat van de Reekening van de metselaar Gerrit Ten Dam die belooft ad 6- 6- 0 den selven een gulden sal worden afgetrocken, terwijl men van oordeel is, dat den selven maar 10 st. 's daags soo aen De Wheem gewerkt heeft is toekomende, also hij de kost in die daagen bij de Predikant heeft gehad.

Aan het kerkenboek van 9 mei 1810 ontleen wij het volgende citaat, waaruit opnieuw blijkt dat ds. Johannes Hermen Cramer een man was, waarmee het moeilijk verkeren was:

Nog is besloten om den Pred. Cramer andermaal te verzoeken, of hij niet wil toestaan, dat den Hof van de Pastorij voor den beroepenen Pred. op kosten van de Gemeente zal worden gecultiveerd, dat anderszins in contrarie geval, hij Ored. verplicht zal zijn, de Pastorij terstond, na dat zijn Emeritus Tractement een aanvang zal genomen hebben, te verlaten.

Op 10 september 1811 behandelde de collatorenvergadering een verzoek van ds. Gerrit Jan Peddemos om in de pastorie enkele verbeteringen aan te brengen.

Het verzoek van den Predikant G.J. Peddemos om twee bedsteden in de achterkamer der Pastorij te hebben, de schoorsteen in de groote woonkamer te doen veranderen, en een kap op den schoorsteen te zetten, is door Collatoren geaccordeerd. De kosten hierop lopende zullen gevonden worden uit het gene de kerkm. J. ter Horst dit jaar aan de Kerk schuldig blijft ter somma van f 116-4-4 en wordt den Kerkm. gelast om dat gene dezer somma het welk nog niet betaald is, in te manen, en de zulken die daar toe op de eerste of tweede aanmaning niet gewillig zijn, te laten executeren. Gemelde reparatiën zullen zoo dra mogelijk ten eersten geschieden, en wordt den Kerkm. J. ter Horst namens Collatoren met het opzigt daar over belast.

Absente leden dezer Vergadering hebben van hunnen absentie behoorlijk kennis gegeven en zijn dus van de boeten verschoond.

Het groot-onderhoud.

Periodiek moest groot-onderhoud worden uitgevoerd. De kosten hiervan gingen de normale inkomsten van de kerk verre te boven en werden over de burgerlijke overheden - het stadsbestuur van Rijssen en de markebesturen van de omliggende boerschappen - omgeslagen. Hierover is in de kerkenboeken regelmatig wat te vinden.

Opvallend is dat doorgaans geen besluitvorming over het uit te voeren groot-onderhoud is vastgelegd, maar dat de afwikkeling van de gemaakte kosten de meeste aandacht krijgt.

Groot-onderhoud in de jaren 1695 en 1696.

In de jaren 1695 en 1696 werden reparaties verricht aan de kerk en de garfkamer. Op verzoek van de Hoogwelgeboren Vrouwen van Den Oosterhoff en Den Grimberg werd door de kerckmeester Berent Helmich een onderzoek ingesteld naar de kosten en de verdeling ervan over de "Stad Rijssen en de onderhorige bourschappen".

Hiervan is het volgende stuk in afschrift in het kerkenboek opgenomen.

1696 den 23 Julij hebben haer Welgebr. de Vrouw. van den Oosterhof en Grimberg mij onderges.n. geauthoriseert om nevens de Borger-mesteren de rekeninge wegens de timmeragie van de garfkamer, fundament van de kercke, als andere nootwendige timmeragie en reparatie van de kercke t' examineren, te revideren en na te sien.

En bevonden als volgt, Burgermeester Berent Helmig verschoten.

Hierna volgt een opsomming van alle kosten, gerubriceerd naar leverancier en arbeid, tot een totaal bedrag van f 517-18- 0. De te maken kosten worden omgeslagen over Rijssen, Enter en de overige boerschappen.

Hiervan is vastgelegd:

Om dese kosten te vinden hebben de Heeren Burgermestr. nevens de respectieve setters of Kerckmesters, op de Stad Rijssen en de onderhorige bourschappen dese nevens gaende uijtsettinge en verdelinge gemaect.

Tot dese uijtsettinge dan moet betalen

<i>De Stad Rijssen</i>	<i>129-10- 0</i>
<i>Elsen</i>	<i>120- 8- 0</i>
<i>Enter</i>	<i>122-13- 0</i>
<i>Notter, Rectum en Ypelo</i>	<i><u>145-13 - 0</u></i>
	<i>518- 4- 0</i>
<i>Schiet over</i>	<i>6- 0</i>

Waarop de verdeelsleutel was gebaseerd, is niet bekend. Uit bovenstaande kostenverdeling blijkt dat ook Enter werd aangeslagen voor haar deel in de kosten. Enter behoorde toen nog tot de kerkelijke Gemeente van Rijssen. Uit verdere notuleringen blijkt dat het de kerkmeester veel moeite kostte om de bijdragen van de markebesturen binnen te krijgen.

Op 14 juli 1697 doet kerkmeester Berent Helmich verslag van de verschotten en uitgaven in de jaren 1695 en 1696 inzake de reparatie van de garfkamer en de kerk.

Aan het stuk dat hieromtrent in afschrift in het kerkenboek is opgenomen, is het volgende ontleend:

Verschot en betalinge soo ik gedaen hebbe, op de reparatie, soo in den jaeren 1695 en 1696 aan de kercke en garfkamer gedaen en aangewend is.

Onder de verschotten en uitgaven ad totaal f 256-10-10 zijn onder andere de volgende posten vermeld:

1696 den 26 Augusti na Enter gevaren en de Schoolmeester en Jan Wolters sterck aengemaent om gelt, alsoo daer grooten haest met was, verteert 5 stuv. en vracht 9 stuv.

Den 27 dito ook na Rectum en na Notter gevaren, om die selve saeken, en betalinge verschot in verteringe uijt geleght met Jan Geertsen 6 stuv. en vracht 12 stuv.

1996 den eersten Septemb. aenpandinge gedaen aen de Schoolmr. tot Enter, Berent Ypelo en Jan Lamberts als Kerckmesters, te samen 0-14- 0.

Voor mijn moeiten en vert. 0- 6- 0.

Den 10 December op 't aenschrijven van Jan Wolters na Enter gevaren, en aldaer met d' Heeren Marken recht gesproken over die betalinge, en verstaen, dat de Bourmannen betalen souden, uit gelecht voor vert. met Jan Jacobs 1-13- 0, voor vracht en mijn moeiten 1- 4- 0.

Het verslag van de kerkmeester Berent Helmich vervolgt dan met een overzicht van de ontvangsten ten behoeve van de reparatie:

'T geene soo ik ontfangen hebbe tot de extra-ordinaire reparatie van de kercke en gerfkamer alhier.

Voor eerst van de Schoolmeester tot Enter ontfangen eens en ook niet meerder als twintig guld. 20- 0- 0

Ick hebbe ontfangen, en neme aen voor Rectum haer volle contingent te voldoen ad 36- 8- 4

Alnoch op den 6 April 1697 wegens dese Stad van Brandenburg ontfangen 30- 6- 0

Noch van dese Stad mij overgewesen op Jan Helmich met 8 guld. 8 stv. 4 penn, daer van

ingehouden soo hem van de Stad toequam wegens gedane costen contra Brandenburg

5 gl. 10 st., komt alhier

2-18- 4

89-12- 8

Compt. Gedachte Kerckmester om dese rekening te sluiten

176-18- 2

256-10-10

Welcke hondert ses en seventig guld. 14 st. 2 pen. de karckmester worden geaccordeert, en de quitanse na mij genom., sullen, de sijn betalinge, soo veel doenlick is, soeken uit de achterstand van de debitoren soo aen de kercke schuldig zijn, alsmede uit de Bourschappen, soo noch resteren, aldus gedaen te Rijssen den 14 julij 1697.

Naar aanleiding van de collatorenvergadering van 21 mei 1708, waarin nog een tweetal betalingen wegens geleverde leien en stenen door de vergadering was goedgekeurd, werd besloten:

sullende ijmant werden geautoriseert om die van Elsen in der minne aen te spreken ofte anders door middel van recht ten einde sij 't restant wegens de weeme na behoren voldoen.

De stormramp van 1 september 1717.

Onderstaande informatie hebben wij ontleend aan een schrijven van de kerkmeesters Evert Jan Crop en Antoni ter Weel aan Ridderschap en Steden De Staten van Overijssel. Dit schrijven maakt geen deel uit van het archief van de Hervormde Gemeente van Rijssen.

In het schrijven wordt melding gemaakt van de grote schade aan de kerk van Rijssen en van het onvermogen van de gemeente om op eigen kracht de schade te laten herstellen. In de kerkenboeken is over deze schade niets vermeld.

Het schrijven luidt aldus:

Wel Edele Mogende Heeren

Mijn Heeren, Ridderschap en Steden, De Staten van de Provincie van Overijssel.

Remonstreren in aller onderdanigheid en met behoorlijke reverentie, die hijr ondergeschr. Kerckmrs. van de Kercke tot Rijssen, neffens ende met consent van de presente Heeren Collatoren der voorn. Kercke, hoe dat het God de Heere belieft heeft op den 1^e September 1717 een groot gedeelte van meergemelte Kercke neder te storten door een vehemente stormwindt, van boven tot beneden omtrent 40 voeten langh en omtrent wel 30 voeten diep, hetwelk grote costen en schade veroorzaakt, tot de waardije van wel omtrent 1800 glds.

Voor en aleer deselve schade weder gerepareert sal kunnen worden, waer van men soo nodigh de bewijsdommen sal kunnen bijbrengen, dat dese schade aldus is geschied. En terwijl men niet in staat is, om de geleden schade te doen repareren en dese Kercke weder in staat te brengen, gelijck deselve voor desen is geweest (: uijt derselver emolumenten en opkomsten) sonder eenige hulpe bijstand off liefde van mededogende Christenen, het welke men niet sal kunnen genieten, sonder voorgaende consent offte octroij van U Wel Ed. Mog.

Soo is ons onderdanigh ootmoedigh en seer vriendelijck versoeck qq dat U Wel Ed. Mog. soo goed willen gelieven te sijn om nae haer Hoogwijsen Raad een sulvidium favorabel te verlenen. Soo en als U Wel Ed. Mog. sullen goed vinden: hetsij door een generale collecte offte anders.

't Welck ootmoedelijck implorerende,

Everh. Joan Crop

Antoni ter Weel

1719

In het kerkenboek van 7 november 1719 is het onderstaande vastgelegd, dat vermoedelijk verband houdt met de herstellkosten van de door de stormramp van 1 september 1717 veroorzaakte schade aan de kerk. Het betreft de afwikkeling van een schuld aan Roeloff Nauta, "Coopman tot Zwolle" (1718).

Over het ontstaan van de schuld aan Roeloff Nauta is in het kerkenboek het volgende vastgelegd. Het betreft een notulering van 7 november 1719 door Harmen Crop, waarschijnlijk de secretaris van de magistraat van Rijssen: *Wij ondergeschreven Collatoren van de Kerke tot Rijssen bekennen mits desen aan de Welede. Roeloff Nauta, Coopman tot Zwolle, wegens geleverde seventien Rijste Leijen, en van nog vijf Rijsten Leijen aan de Kerke tot Rijssen in het jaar 1718 opregt en deugdelijck schuldig te weesen een Capita Somma van vijfhondert en ses Car. Guld. en dan nog twee Rijsten Leijen die alnog sullen geleverd worden de somma van vier en veertig Car. Guld., maakende alzo te samen vijfhondert en vijftig Guld., de welke worden aangenomen bij voorschr.*

Collatoren op Michielij 1720 aan de Heer Nauta met de interesse tegens 5 per cento te betalen.

Edog 1/4 jaars onverhaald.

En is meede bedongen dat op reekeninge binnen voorschreven tijd ook wel iets mag worden betaalt op het Capitaal het welke naar advenant des tijds aan den interes als Capitaal sal worden gedecorteert en is dit alles bij de Burgemeesteren van Rijssen aan genomen voor het selve aan de meede Heeren Collatoren bekend te maaken en binnen twee maanden daar van een getekende brief van de gesamendlijke Collatoren aan de Heer Nauta over te senden.

Actum ut supra

Tex ordonnantie

Harmen Crop, Secret.

Uit het kerkenboek d.d. 6 juli 1723 blijkt dat de Heer van Den Grimberg in juli 1721 een bedrag van 150 carolus guldens aan de heer Nauta heeft voldaan als voorschot op de aflossing van de schuld aan Nauta. Hiervan is in het kerkenboek het volgende vastgelegd.

Het betreft een verklaring van de heer Joannes Nauta:

D' Hoogwelgebooren Heer Van Den Grimbergh heeft voor de Kerke tot Rijssen aan mij onder geschreven betaalt een Somma van hondert vijftig Car. Guld. in mindering van een obligatie ad vijfhondert vijftigh dito guld., alzo blijft gemelde Kerk nog debet van de obligatie

voor drie jaren tien maanden interesse van 500 guld. ad 5 . C.to is

Samen vijfhondert vijf Car. Guld. tien st., Dito

Dewelke als nog ten aller eersten blijven verwagende.

f 400- 0- 0

105-10- 0

f 505-10- 0

Zwolle, den 's 6 Julij 1723

Op 5 september 1724 wordt over deze zaak weer gesproken; hiervan is in het kerkenboek vastgelegd:
Verders soo worden de Borgemeesteren van Rijfsen mits deesen versoght om een verstingte te moogen doen aen Nauta ofte aen ijmant anders d' welcke soo veel soude op schieten tot dat de schult van Nauta zal worden betaelt.

In het kerkenboek is op 4 september 1725 inzake de schuld aan Nauta te Zwolle vastgelegd:
Alsoo een seker origineel van een sekere Copia raakende de betaeling van de HWG Heer van Grimbergh aen Nauta t.w. van een somma van 150 guld. vermist is heeft zijn HWG versogh dat hier magh geboekt worden dat zijn HWG de somma van 150 guld. aen Nauta heeft betaelt, gelijk geschijt is als blijktt uijt een reekeninge die Nauta heeft gesonden aen de kerkmeester A. ter Weel geteekent met N : A, die geteekent wort bevonden den 23 julij 1721.

Op 19 september 1726 werd een buitengewone Collatoren-Vergadering gehouden.
 Aan de orde komt de verdeling van de betaling van de schuld aan Nauta te Zwolle.
 Verder komen enkele andere zaken aan de orde.

Integraal luiden de notulen van deze vergadering als volgt:
*Extra ordinaire kerkvergaderinge gehouden den 19 7tembr. 1726 door de Heeren Collatoren, en is doemaels geresolveert en toegestemt dat men het gelt soo als Nauta tot Swoll van dese kerk is koomende in verdeelinge sal brengen ten eijnde de selve verligt wort in haer onkosten en dus Nauta het Capitaal met de intresse sal worden voldaan en betaelt.
 En is verder verstaen dat de overige schult in obligatien aen dese kerk bestaende, de besitteren van dien sal aengesegt worden om het Capitaal met vierde halve guld. op vier per sent te stellen, of soo sulcks soude verweijgert worden, sal men als dan sien hoe verder.*

Groot onderhoud van kerk, toren en witt stoel in 1738.

Op 15 oktober 1738 werd een buitengewone Collatoren-Vergadering gehouden.
 Hiervan is vastgelegd:

Extra ordinaire vergaderinge der Collatoren gehouden op den 15 October 1738 waer in men heeft opgenoomen de onkosten geschijdt in den jaere 1738, geschijdt tot noodige reparatie van kerk en tooren als oock wegens de witt stoel (?) in dese kerke staande en wat soo onkosten meer sijn, gelijk blijcken kan uijt de reekeninge, die de praedikant Immink ter bewaaringe sullen over gegeven en gelijk de andere geregistreert worden, en zijn de onkosten bevonden te zijn de somma ad

	605-10-0
<i>Waar bij komt de verdienste van de metselaar Garrit ten Dam, met welke is geaccordeert en toegelegt de somma</i>	80- 0-0
<i>Als oock aen de custos voor 't te regt brengen van 't uurwerk en de wijser</i>	2- 0-0
	685-10-0

Welcke somma ad 685-10 is goedt gevonden in verdeelinge te sullen gebragt worden, als oock is goetgevonden dat de obligatie van Vrouw Jansen aen dese kerk ad

	107- 0-0
<i>insgelijcks mede in verdeelinge sal gebragt met en nevens de boovenstaende 685-10 soo dat 't saamen in verdeelinge komt de somma ad</i>	792-10-0

Hierop heeft het de HWGbrn. Heer van Voerst Heer tot Grimbergen uijt liefde aen dese kerk voor tegen woordigh in dese gelegenth. geven de somma van 30 gulden, die van de 792-10 tot verligting in de verdeelinge sullen afgekort worden, komt dan in verdeelinge de somma ad

	762-10-0
--	----------

De HWGbrn. Heer Baron Voerst Heer van Grimbergh heeft de boven genoemde 30 gulden oock gelieven te betalen gelijk blijcken kan en te sien is uijt de quitantie te vinden bij de quitantie verrekenet in 7tembr. 1738.

Onderhoudswerkzaamheden aan het kerkgebouw in 1770.

Aan de notulen van de Collatoren-Vergadering van 8 februari 1771 ontlene wij het volgende:

Den 8 Feb. 1771 zijn de Heeren Collatoren der Kerk van Rijfsen vergadert om de rekeningen van de kerk reparatie so als die VMO (?) geschied is na te sien en zijn geweest.

<i>De rekening van H. Groen</i>	<i>f 733- 5- 0</i>
<i>Van Jan ter Horst</i>	<i>f 276-16- 2</i>
<i>Van Jan vant Veer</i>	<i>f 50-15- 8</i>
	<i>f 1.060-16-10</i>

Dese somma is verdeelt so dat

<i>Rijfsen geeft</i>	<i>f 471- 1-10</i>
<i>Elssen</i>	<i>f 235-11- 0</i>
<i>Notter</i>	<i>f 176-13- 0</i>
<i>Ypelo</i>	<i>f 88- 6- 8</i>
<i>Rectum</i>	<i>f 88- 6- 8</i>

Dese rekeningen sullen in twee termijnen betaalt worden, den 1 termijn sal zijn den 1 Meij 1771. Den 2den den 1 September 1771 zullende in ## de rekeningen ter examinatie van onpartijdigen overgegeven worden. Het gelt sal gebracht worden aan de Secret. van Rijfsen G. ter Horst.

De boermannen van Notter en Zuna waren het oneens met bovenstaande verdeling en hebben in 1771 een niet nader gedateerde verklaring afgegeven.

Dit betreft een uitvoerige en gedocumenteerde verklaring namens de ingezetenen van de Boerschap Notter en Zuna betreffende haar quotum in de kosten tot reparatie aan de kerk in 1770.

Hierbij gevoegd zijn copieën van missiven van W. Coolhaas en C. Lamott, leijendekkers te Zutphen.

De boerschap geeft aan dat het dakdekken te duur is uitgevoerd en komt tot een herrekening van haar quotum in de kosten. Zij geeft aan niet meer te zullen bijdragen dan f 153-11-0, terwijl haar quotum in de kosten op 8-2-1771 door de Collatoren-Vergadering was vastgesteld op f 176-13-0.

In de Collatoren-Vergadering van 1 september 1772 wordt verslag gedaan van de kosten van de reparatie van de kerk en van de omslag (quota) van de kosten en de van de Boerschappen ontvangen betalingen.

Hiervan is vastgelegd:

Voorts heeft de Secret. ter Horst wegens die door de Heeren Collatoren aan hem gedemandeerde administratie, van den ontvangst en uitgave concernerende de reparatie aan dese kerk in den Jaare 1770 gedaan, dien hier navolgende rekening en verantwoording gedaan hebbende de Heeren Collatoren deselve rekening in allen delen geaprobeert, en gemelte secr. ter Horst voor de gadaane moeijte bedankt.

Hierna wordt verslag gedaan van de financiële afwikkeling:

De kosten bedragen

<i>De rekening van H. Groen</i>	<i>f 733- 5- 0</i>
<i>Van Jan ter Horst</i>	<i>f 276-16- 2</i>
<i>Van Jan vant Veer</i>	<i>f 50-15- 8</i>
	<i>f 1.060-16-10</i>

Dese somma is verdeelt so dat

<i>Rijfsen geeft</i>	<i>f 471- 1-10</i>
<i>Elssen</i>	<i>f 235-11- 0</i>
<i>Notter</i>	<i>f 176-13- 0</i>
<i>Ypelo</i>	<i>f 88- 6- 8</i>
<i>Rectum</i>	<i>f 88- 6- 8</i>
	<i>f 1.059-18-10</i>

Ontvangen van

<i>Stad Rijfsen</i>	<i>f 471- 1-10</i>
<i>Elssen</i>	<i>f 235-11- 0</i>
<i>Notter</i>	<i>f 153-11- 0</i>
<i>Ypelo</i>	<i>f 78- 8- 0</i>
<i>Rectum</i>	<i>f 77-10- 0</i>
	<i>f 1.016- 1-10</i>

Nog te betalen aan
H. Groen
Jan ter Horst

f 31-11- 0
f 13- 8- 2
f 44-19- 2

Nog te ontvangen quota:

Notter
Ypelo
Rectum

f 23- 2- 0
f 9-18- 8
f 10-16- 8
f 43-17- 0

Vastlegging in het Kerkenboek d.d. 30-1-1776.

Declaratie der Boerschappen Notter, Rectum en Ypelo over het Restant der rekening van H. Groen op requisitie van den Heer van Den Grimberg geinsereerd.

In dit stuk leggen genoemde Boerschappen zich neer bij de betaling van het restant van de rekening van H. Groen te Zwolle.

Groen had een proces aangespannen tegen de kerkmeester G. Flierman (*bij panding procederende op de k'kmr. Vlierman*).

Zij zijn en blijven het met de hoogte van de rekening oneens, maar:

Des niet te min uit geene intimidatie aannemen voorzeide penningen aan de k'kmr. Vlierman binnen den tijd van ses weken, a dato deses te zullen doen ter hand stellen, maar om andere onnodig hier te melden redenen.

Dies wel uitdrukkelijk verklarende met dit te betalen niet te willen avoueren zulks te doen, als voor een wettige schult, uit toegeventheit of, eenige genegentheit voor H. Groen; neen maar in tegendeel, om hier uit als ten hoogsten misnoegd, over den arbeid, materialen en handelwijze in desen van H. Groen, gelegenheit te hebben te protesteeren tegen alle werk, het geen gemld. H. Groen, het zij in daguuren of bij publike besteding zelve immer aan de kerk van Rijfsen onder nemen zouw, declarerende nooijt haare toestemming te zullen geven of eenige penningen te zullen toestaan, tot eenig werk dat door H. Groen daar aan mogt worden gemaakt. enz.

*Uit naam der boerschappen
den 30 Jan. 1776
F.B. van der Capellen.*

Groot-onderhoud van kerk en wheeme uitgevoerd in 1780.

In het kerkenboek is hieromtrent op 5 september 1780 vastgelegd:

Zijnde vervolgens opgenomen de kosten ter reparatie aan de Kerk en Wheme voor dezen jaare gedaan welke zig salve ernone (?) calculi bedragen eene somma van f 1.950-0-0.

Waar van de quota voor de Stad Rijfsen bedraagt

f 866-13- 8

voor Elssen

f 433- 7- 0

voor Notter

f 325- 0- 0

voor Ypelo

f 162-10- 0

voor Rectum

f 162-10- 0

Bedragende als vooren de somma

f 1.950- 0- 8

5-9-1782:

De ondergeschrevene door de Heeren Collatoren van de kerk te Rijfsen geauthoriseerde #####, tot den ontvangst en uitgave der penningen, ingevolge die daar van gemaakte verdeling tot betaling der Reparatie en kosten aan de kerk en wheme te Rijfsen in den jaare 1780 gedaan, heeft de eer daar van bij dezen rekening bewijs en liquidatie te doen, ten gevolge van dien heeft bedragen den ontvangst van

Rijfsen

f 866-13- 8

Elssen

f 433- 7- 0

Notter

f 325- 0- 0

Ypelo

f 162-10- 0

Rectum

f 162-10- 0

bedragende dus den geheelen ontfanfst f 1.950- 0- 8.

8. De kerkelijke bedienden: koster en voorzanger

In de archiefstukken van de 17e eeuw zijn geen namen van koster verneld

De eerste koster waarvan gewag wordt gemaakt is de schoolmeester Lambert Masman.

Het schoolmeestersambt en het kosterchap was in de zeventiende en achttiende eeuw vaak in één persoon verenigd. Ook was de schoolmeester veelal ook voorzanger in de kerk.

In de notulen van de collatorenvergadering van 16 september 1721 wordt Lambert Masman genoemd:
Oock hebben de Heeren Collatoren geëxamineert de reekeninge van de Meester Lambert Masman en is bevonden dat voors. Masman noch toekomt negentien gulden. D'welcke aen hem Masman zullen worden betaelt per assignatie ofte met gelt door Borge ter Weel.

Hier is bij aangetekend:

Deese negentien guldens d'heeft ter Weel an Lambert Masman betaelt.

Ergo uijtgedaan.

(d.w.z. deze alinea is met twee strepen doorgehaald).

In de notulen van de vergadering van 19 september 1721 komt diens naam opnieuw voor:

Oock soo is nog geresolveert tot voorkoominge van kosten dat desen Coster Lambert Masman het nij...wark (?) sal schoon houden, gelijk Monsd. Spraekel voor desen heeft gedaan, daer van genietende alle jaer twee guld. thijn st., beginnende van dato desen.

In 1743 wordt Lambert Masman als koster opgevolgd door diens zoon Derk Masman. Inzake deze benoeming is op 13 januari 1743 het volgende in het kerkenboek vastgelegd:

Alsoo ons ##### geschreven van de Huijsen Grimbergh, Eversbergh, Oosterhof en Bevervoord nevens de Burgmstrn. van Rijssen (## met haar allen maar een stemme uijtbrengen) als Collatoren der kerke tot Rijssen is voorgekoomen het versoeck van de Custos Lammert Masman, welcke om sijn swakh. versogt ontslaagen te sijn, van het Custerampt der gemelte kerke. Soo is het dat wij Collatoren voorn. in overweeginge hebbende genomen het selve versoeck, den gemelten L. Masman als Custer ontslaan, en vervolgens overtuijgt sijnde van de bequamh. van Derk Masman, soo stellen wij ondergeschrn. Collatoren voornoemt den selven Derk Masman tot Custer op de emolumenten en opkomsten van ouds daar toe staande en behoorende.

Dogh sulks onder het bedingh, dat hij Derk Masman de selve opkomsten niet eerder als na doode van sijn vader L. Masman sal genieten, en vervolgens hij Derk Masman sijn moeder haar levenslangh sal moeten onderhouden off het halve tractement geeven, soo langh egter de selve sal ongetrouwt blijven.

Voorders sijn ampt in allen deelen neerstigh waarnemen en wel onder die reserve, dat gemelte Collatoren voorbehouden op de minste klagte die over hem D. Masman mogte koomen te geschijden, dat des selfs pligt niet betragte, ofte over een onbehoorlijk gedragh hem D. Masman de facto van het selve Custerampt sullen konnen en moogen ontsetten.

En is hier van D. Masman Acte in dier voegen als voorschrn. gegeven om sijn daar na te konnen reguleren.

Actum in de kerke van Rijssen gedaan en getekent op den 13 Januar 1743.

Hieruit blijkt dat de oudedagsvoorziening in die tijd op een bijzondere wijze werd behartigd.

In juni 1788 werd als adjunct-koster en voorzanger aangesteld Adam Langenberg. Deze Langenberg was tevens adjunct-schoolmeester. Derk Masman was toen reeds tot hoge ouderdom gekomen en kon zijn bediening niet meer naar behoren waarnemen.

Het verblijf van Adam Langenberg in Rijssen was slechts kort, maar krachtig. Hij veroorzaakte een rel door "op de eerste Paasdag van het jaar 1789 des namiddags om twee uur de preekstoel van de Rijssense kerk te beklimmen en voor een talrijk gehoor een rede te houden". Deze kwestie liep hoog op en kreeg eerst in het najaar van 1791 een einde, waarover elders uitvoerig bericht.

Adam Langenberg wilde de kosterplaats van Derk Masman innemen en trad ook als zodanig op; hij had de zogeheten contraboeken reeds onder zich. Hij beriep zich daarbij op een Publicatie van Ridderschap en Steeden d.d. 8 april 1791 "mede inhoudende dat de koster gehouden zullen zijn drie contraboeken met en benevens de predicanten te houden, ten eerste van de gedoopte kinderen, ten tweede van de nieuwsgetrouwden en ten derde van de aangemene (?) lidmaten" en op "de juiste accuratesse die hun Edele Mog. in allen deezen willen onder het oog gehouden hebben en den oud schoolmeester reeds voor drie jaaren wegens hoogen ouderdom en lighaams zwakheden een adjunct is toegevoegd". Maar de collatoren wilden van Langenberg af.

Door Gedeputeerden van de Staten van Overijssel werd Adam Langenberg op 15 augustus 1791 gelast "zich van het houden van contraboeken en van het ontvangen der jura te onthouden en den persoon van D. Masman te laten in de geruste possessie zijner bediening als coster".

Uit de stukken blijkt verder dat de collatoren reeds kort hierop trachtten de komende vakature van de kostersplaats veilig te stellen, teneinde Langenberg te passeren als opvolger van Derk Masman.

In de collatorenvergadering van 7 september 1791 werd gesproken over de eventuele benoeming tot koster van G.H. Snel, indien deze door de Magistraat tot schoolmeester zou worden benoemd, in geval van vacature.

De benoeming van G.H. Snel, die schoolmeester was van het burgerweeshuis te Deventer, vond geen doorgang.

Op 19 oktober 1791 vergaderden de collatoren opnieuw over "de begeevening van de costersplaats wanneer die mogte vacant worden". Nu betrof het Johannes Elsinga, "zo dezelve tot schoolmeester alhier door de Magistraat beroepen worde".

Langenberg is kort daarop uit Rijssen vertrokken.

In de collatorenvergadering van 19 oktober 1791 werd het volgende betreffende de benoeming van een koster als opvolger van Derk Masman besloten:

Present:

G. ten Wolthuijs, Gerrit Stokkers en Jan van 't Veer, Burgermeesteren van Rijssen.

Derk Leijendekker, ouderling, naamens de Kerkenraad.

Deese vergadering speciaal geconvoceerd zijnde over de begeevening van de costersplaats wanneer die mogte vacant worden, aan Johannes Elsinga, indien deese als schoolmeester alhier mogte beroepen en aangesteld worden, en daar over alhier gedelibereerd zijnde, hebben de presente Collatoren in voegen voorschreven het voorzeijde ampt van coster in cas van vacature van 't zelve geconsereerd en begeeven aan Johannes Elsinga, zo dezelve tot schoolmeester alhier door de Magistraat beroepen worde.

Pro vera Copia

D. Masman, Custos & Scriba

Voorstaande resolutie waar van de Heeren Collatoren geen kennisse dragen, word daarom geroijeerd op heden den 10 Nov. 1792, als toen vergadering gehouden.

J.A. ter Horst, als daar toe gequalificeerd.

Uit deze notitie blijkt dat de besluiten van de vergadering van 19 oktober 1791 niet rechtsgeldig waren; slechts de magistraat van Rijssen en de kerkenraad waren vertegenwoordigd.

Op 10 november 1792 vergaderden de collatoren opnieuw over de kostersbenoeming.

Derk Masman was inmiddels overleden.

De notulen van deze vergadering luiden als volgt:

Collatorenvergadering gehouden in de Kerk te Rijssen, den 10 November 1792.

Present:

J.Z. Baron Sloet namens Grimberg en Bevervoorde

F.A. ter Horst namens Eversberg

Burgermeesteren H. Dijkers, Gerh. Baan en J. van 't Veer namens de Stad Rijssen

D. Leijendekker als Ouderling en Arend Nijenhuis als Diaken namens de Kerkenraad

Ingevolge Acte van Convocatie de voorn. presente Heeren Collatoren vergaderd zijnde om de vacante Costersplaats alhier aan een bekwaam persoon te consereren (?) en te begeeven, is daar toe door Burgermeesteren voorgesteld den persoon van J. Elsinga, Schoolmeester alhier.

De Heer J.Z. Baron Sloet namens Grimberg en Bevervoorde consereert (?) zijne twee stemmen ter begeevening van de Costersplaats aan gem. Joh. Elsinga, enkel en alleen uit consideratie voor de goeden Borgerrije van Rijssen als voor meergem. Elsinga inclunerende. F. A. ter Horst namens Eversberg begeeft insgelijks desselfs stemme aan Joh. Elsinga ter vervulling der vacante Costersplaats. So als de voorn. Leden van de Kerkenraad haare stemmen ter begeevening van de Costersplaats mede consereren en begeeven aan Joh. Elsinga, Schoolmeester alhier, waar mede dus met eenpaarige stemmen den zelve Joh. Elsinga tot Coster alhier is beroepen, zullende hiervan aan den zelve nadere acte in forma gegeven worden met bijvoeging van de nodige instructie waar na zig zal hebben exactelijk te gedragen.

Op 1 mei 1793 werden in het kerkenboek de volgende instructies voor de koster Johannis Elsinga vastgelegd:

*De ondergetekende Collatoren van de Kerk te Rijsfen, na voorgedaane hier toe speciaal gedaane convocatie in haare vergadering van den 10 November 1792, gedelibereerd hebbende over de begeving van het Costersampt, door de dood van D. Masman vacant geworden, hebben op voorstel, met eenparigheid van stemmen het zelve ampt van Coster geconsereerd (?) en begeven aan den persoon van Johannis Elsinga, Schoolmeester alhier, ten einde het selve ampt naar behooren te dienen en waar te nemen en tegens genot van alzulke inkomsten en emolumenten, als daar toe van ouds hebben behoord, en door gem. wijlen D. Masman laatstelijk daar van mogten zijn genoten en geprofiteerd, onder bijvoeging van deese uitdrukkelijke order en last aan den zelve, om op Zon- en andere Kerkdagen en uren precise en op de door Ridderchap en Steeden bepaalde tijd voor en na de middag de klokken te doen luiden tot het beginnen van den Godsdienst, zonder daar in eenige de minste verandering in het voortsetten of terughouden van het uurwerk te maken, of te gedoogen dat zulks door een ander geschiede, alsmede om zig ook exactelijk in het voorleesen der daartoe bepaalde gebeden en Capitittels uit den Bijbel naar het voorschrift en orders van dese lande, voor de Predicatie te gedragen, en wijders alles naar behooren waar te nemen wat aan gemelde Costersampt mogte zijn verknogt alles op poene van hun Collatoren nadere dispositie en Correctie.
In kennis der waarheid, en om te kunnen strekken naar behooren is dese door Collatoren getekend, en zal in het Kerkenboek tot narigt worden geregistreerd.*

*Actum in de Collatorenvergadering
Rijsfen den 1 Maij 1793.*

Was getekend:
J.Z. Sloet namens Grimberg en Bevervörde
F.A. ter Horst namens Eversberg
Ter ord.tie van Burgermeesteren F.A. ter Horst, secret.
Namens de Kerkenraad F.A. ter Horst, ouderling

Koster Johannis Elsinga werd in 1806 opgevolgd door Gerhardus van Wijngaarden.
In het kerkenboek is op 6 oktober 1806 een afschrift van de aanstellingsakte van G. van Wijngaarden opgetekend.

*Copia
Het origineel dezer is geschreven
op een zegel van 12 Stuivers.*

*Acte van aanstelling van G. van Wijngaarden tot
Koster van de Kerk der Hervormden te Rijsfen*

*Wij ondergetekende presente Collatoren dezer Kerk, certificeren Kracht dezes, dat wij tot onzen Koster en Voorzanger hebben aangesteld, zulks doende al nog in en mits deze, den persoon van Gerhardus van Wijngaarden, thans als Fransch Onderwijzer in het Burger Weeshuis te Arnhem fungerende, op zoodane Instructie, als hem door ons naderhand zal worden ter hand gesteld, en op zoodane Emolumenten, als daar toe van ouds hebben behoord en al nog behooren.
In Oorkonde der waarheid hebben wij Collatoren voorn. deze eigenhandig geteekend.
Actum Rijsfen den 6 October 1806.*

Was geteekend:
J.A. Ter Horst, Secretaris namens Burgermeesteren
J.A. Ter Horst namens den Huize Eversberg
L. Nehr Korn namens den Huize Grimberg en Bevervoorde
Anthonie Ter Weel en Barteld Stokkers namens den Kerkenraad

*Pro vera Copia
G. van Wijngaarden, Custos en Scriba*

9. Begraven in en om de kerk

Het bezorgen van de overledenen behoorde in de zeventiende en achttiende eeuw ook tot de zorg van de kerk. Regelmatig maken de notulen van de collatorenvergadering melding van zaken die hierop betrekking hebben. Niet duidelijk is geworden of ook de predikant en de kerkenraad een taak hadden bij begrafenissen. In de zeventiende en de achttiende eeuw werd nog in de Schildkerk begraven. Dit "voorrecht" was echter niet voor een ieder weggelegd. De eenvoudige burgers en buitenlui werden op het kerkhof bij de kerk begraven. Het kerkhof grensde aan de kerk; waarschijnlijk aan de westzijde.

In de notulen van de collatorenvergadering van 12 oktober 1685 lezen we over de verkoop van een graf - waarschijnlijk binnen de kerk - door Bartelt Peters aan Willem Jacob van Staverden. Hiervan is vastgelegd: *Sijnde verder geëxamineert ende naegesien den vercoop van eene groeve ofte begraffenisse van Bartelt Peters cum suis aen die Ed. Heer Willem Jacob van Staverden. De anno 1682 den 9 Octob. gepasseert, konnen soodaenich transport ofte cessie op die Heer Staverden niet verweijgeren, approberende en concerterende der halven voorstaende Heeren Collatoren soodaenen vercoop als bij acte van vercoop gesien is.*

Als gevolg van het zelfstandig worden van de kerkelijke gemeente te Enter moest ook het gedeelte van het kerkhof in Rijssen, dat Enter toebehoorde, worden afgescheiden en verdeeld. Hiervan is op 16 september 1721 het volgende in het kerkenboek vastgelegd:

En is geresolveert dat men ##### zal krijgen, d' welcke den kirckhoff zal afmeeten om het gedeelte van Enter te verdeelen onder de andere deelen.

Verder is inzake het gebruik van het doodlaken het volgende besloten:

Verders soo is voor vast gestelt dat wegens het gebruik van het nieuwe gekofte Dood laecken elcker keer zal worden betaalt in contanten twee st., segge f 0-2-. D' welcke aan deese kerckmr. ter Weel ofte Crop om daer nae dato rekeninge van te doen.

De onderstaande citaten zijn ontleend aan de notulen van de collatorenvergaderingen.

3 september 1726:

Eijndel. is verstaen dat van nu voortaan niemant meer eenige doode lijcken in dese kerk sal begraven sonder alvorens eer het graft sal gemaekt worden het vastgestelde gelt te betaalen ad 5 guld. of regt daer toe aen te toonen, en op dat dit wel sijn voortgang magh hebben sal den dootgraver gelast worden geen graft te open, sonder dat sij die sulcks begeeren alvorens geweesen sullen worden na de Collatoren.

4 september 1731:

Bij dese gelegentheijt hebben de Heeren Collatoren geresolveert en geordoneert dat van nu voortaan een ouden doode met drie klokken drie quartier uur en een kint met twee klokken maer een half uur sal overluijt worden op paene ? (poene ?) en boete van een goud. tot profijt van dese kerke.

En wort den custos gelast wederstant daar over sigh te adresseren bij de Burgm.strn. deser Stat.

7 september 1733:

Bij dese gelegentheijt is geresolveert dat die geene welcke een lijck in dese kerk willen laten begraaven, niet alleen, gelijk alvorens geresolveert is, hun regt daer toe sullen moeten aantoonen, maer oock geen regt daer toe hebbende, eerst en voor het graft gemaekt wort de somma van 5 guld. sullen betaalen aen den kerkmstr.

3 september 1737:

Eijndelijck is geresolveert dat men bij kerkenspraak sal laeten bekendmaaken, dat een ijgelijck sijn begrafplaetsen in dese kerke voor aenstaende Paaschen in 't jaar 1738 sal laeten gelijk of effen maaken, het zij dat sarksteenen daar op leggen of kinkeliers (?), en sal bij manquement een ijder die 't aengaet betaalen een Ducaton ten profijt van dese kerke.

9 september 1739:

Bij dese gelegentheijt hebben de Collatoren goetgevonden en geresolveert dat van nu voortaan geen Clokken over Dooden nogh op Sondagh nogh Feestdagen sullen overluijt worden op de boete ad 2 guld. ijder reijse ten profijt van dese kerke.

Oock heeft men goedt gevonden den Doodgraver Boer Wijlent te ordoneeren dat hij van nu voortaan voor 't maaken van een begrafplaats in de kerke niet meer daar voor sal hebben te eijnschen en genieten als 1-10-0.

3 september 1743:

Door kerkmstr. Jan ter Horst is geordineert om den doodt graaver aen te seggen dat hij ten minsten alle 14 daagen de kerkhoff sal ontruïjmen van de doodsbeenderen en de selve in 't botthuijsjen te werpen en sullen anders de Collatoren bij nalatigheijt genootsaakt worden hem sijn bedieninge van groeven te maken te ontseggen.

6 september 1768:

Te dezer gelegentheid is geresolveerd dat de doden voor 4 uur des agtermiddags zullen begraven worden op boete van twee gulden ten voordeele van de kerk bij ieder een van dit te verbeuren, die daar in mogte in gebreke blijven het welk door een k'kenspraak sal bekend gemaakt worden.

7 september 1773:

Is goed gevonden bij publicatie bekend te maken dat voortaan bij het begraven der doden, geen paaltjes op de kerkhoff zullen opgericht worden, zullende het een iegelijk vrijstaan een plank of steen op sijn begravenis te mogen leggen en word de k'kmr. gelast den kerkhoff te laten planeeren, en den doodgraver te gelasten den ingevallen graven alle vierendeel jaars effen te maken.

6 september 1774:

Terwijl men bespeurt dat het lijklaken te schielijk verslijt, zo is tot voorkoming hiervan goed gevonden, dat het lijklaken van de buiten luiden niet mede na buiten zal genomen worden en niet eer gebruikt als wanneer het lijk op de baar word geset.

Zijnde de kerkmeester geautoriseert een nieuw te kopen, zullende het oude gebruikt worden voor die geene, die van den Armenstaat genieten.

7 september 1779:

De publicatie omtrent het begraven der doden op vaste gestelde boete van 2 gulden voor vier uren is op het nieuwe bevestigd, en den Custos gelast die op het nieuwe voor te lezen met die bijvoeging dat geen sleutels tot het klokken geluid zullen overgegeven worden.

30 oktober 1798:

Verkoop begraafplaats in de kerk.

Wij ondergetekenden Hendrikus Altink en deszelfs Huisvrouw Geertruit Giesen bekennen voor ons en onse nakomelingen te hebben verkogt aan Harmen Mokkalencate in Rectum onsen eigendommelijken begraafplaats in de Gereformeerde Kerk alhier binnen Rijssen aan de noordzijde in de Kerk aldernaast de begraafnis van de Boshufte aan de zuidzijde van de begraafplaats van de Boshufte, en dat wel daar de Blaauwe Steen leid gemerkt G.H. en door de koper de steen voornoemd geslagen als sijn merk M.K.

Erfelijk voor hem en de zijnen bij het Erve Mokkalencate in Rectum voor een somma van 8 guldens voor welke koopspenningen wij bij deesen quiteeren.

Actum Rijssen den 30 October 1798 bekennen als boven.

Was get.:

Hendrikes Altink

Dit hand + merk van Geertruit Giesen eigenhandig getrokken in bijzien van deese onderstaande getuigen

H. van Boxel als getuige

A. ter Weel als getuige

11 februari 1808:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijssen den 11 Februari 1808

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde

A. Wolters qg namens Oosterhof

G. Flierman, Jan ter Horst Senior, Jan Hofman, G. Stokkers, Burgemeesteren namens Rijssen

Jan Dekkers, Anthonie Flierman, G. Wessels, H. Wissink namens den Kerkenraad

H. Kollen namens Notter

W. Oonk namens Elsen

H. Bokdam namens Rectum

G. Ter Horst namens IJpelo

In deze vergadering is besloten dat wanneer, en van nu aan, een lijk in deze kerk zal worden begraven, de eigenaar van het graf verplicht zal zijn, aan den doodgraver hiervoor te betalen f 2:10:-.-. Voor deze somma zal de doodgraver de graven door een bekwame metselaar moeten laten openen en weder toeleggen; op dat de vloer der kerke in eene goede orde gelijk blijve. Ook zullen de eigenaars der graven gehouden zijn, om wanneer er een graf zakt of invalt, het zelve, een ieder voor het zijne, door eenen metselaar in eenen goede orde te laten opmaken; zullende het zelve, in geval van onwilligheid, door den Kerkmeester, ten koste der eigenaars, geschieden. Aldus gearresteerd en door aanwezende Collatoren onder teekend.

Actum ut supra

*Van deze Resolutie is een Extract aan den Doodgraver uitgereikt.
G. van Wijngaarden, Custos en Scriba.*

10. Kerkstoelen en kerkbanken

Uit de kerkenboeken blijkt dat reeds in de zeventiende eeuw naast stoelen ook banken in de kerk waren geplaatst. De stoelen waren voor het merendeel in particuliere handen. De eigenaren behoorden tot de meer gegoede burgerij, waaronder de notabelen die deel uitmaakten van de magistraat en vaak ook kerkenraadslid waren. De banken waren, zoals uit de stukken blijkt, *"ten dienste van 't gemeen"*. De "kerkstoelen" werden door de kerkmeester verkocht. Ook moest de kerkmeester worden ingeschakeld als stoelen onderling van eigenaar verwisselden, teneinde *"dispuijten en onordentelijckheden"* te voorkomen. Koop en verkoop werden in het kerkenboek aangetekend.

Uit de notulen van de collatorenvergadering van 6 maart 1690 blijkt dat de buiten-kerkmeesters bezwaar aantekenden tegen het verplaatsen en verwijderen van een deel van de "gemeene banken".

Hiervan is genotuleerd:

Op de clachte van de buijten kerckmeesters wegens het versetten ende vercorten van de gemeene bancken, soo wordt het selve gestelt tot naerdere examinatie ende oculaire inspectie, omme daer inne nae bevindinge van saecken vorder te disponeren ende te doen als sal behoiren.

Bij gelegenheid van het "doen van de kerckerekening" van 3 september 1726 hebben de Heeren Collatoren goet gevonden om ten profijte van dese kerk niemant eenigen stoel in de selve te vergunnen sonder daer voor te geeven voor de naestbijstaende aen de predikstoel 2-10 wat verder 2- en nogh vrij sijn.

In een buitengewone vergadering van collatoren, gehouden op 19 september 1727, werd besloten om de extra stoelen die geplaatst waren weer te verwijderen en de banken te herplaatsen.

Hiervan werd het volgende vastgelegd:

En is bij deze gelegentheijt verstaen dat men de nieuw gesette stoelen in plaets van de bancken wederom sullen uijt gesett worden, en de bancken haer voorgaende plaetse houden en de menschen die die stoelen gekogt hebben het gelt restitueeren en dus wort de resolutie van de even voorgaende kerkvergaderinge sub hoc nota dies aengaende te niete gedaen.

Zoals reeds vermeld, werden stoelen ook onderling gekocht en verkocht. Hieruit ontstonden nogal eens geschillen, waarover collatoren zich dan moesten buigen. Een voorbeeld hiervan vinden wij in de notulen van de collatorenvergadering van 2 september 1727:

Wegens een dispuijt over seker kerkstoel soo als aen sigh heeft gekocht de huijsvrouw van Jan ter Horst tot Rijfsen van Aelbert Smitt voor 1 mudde roghe en 1 guld. 4 stuiv. is verstaen door de Heeren Collatoren dat Jan ter Horst de stoel aen de erfgenaemen van wijlen vrouw Smitt sal wedergeeven onder conditie dat hem Horstjan het gelt of waerdije daer voor sal gerestitueert worden onder eijsch nochtans dat de cooper Horstjan sal besweeren dat hij die boovenstaende somma gelts en roghe daer voor gegeven heeft.

Op 17 december 1732 werd een buitengewone collatorenvergadering gewijd aan een geschil dat ontstaan was over een kerkstoel. Door de vergadering werd besloten dat voortaan geen stoelen onderling mochten worden gekocht en verkocht zonder daarvan vooraf kennis te geven aan de predikant en de kerkmeester. Ook werd voortaan een tarief gehanteerd van *"2 stuivers de gulden"*.

Naar aanleiding van deze buitengewone Collatoren-Vergadering werd genotuleerd:

Extra ordinaire vergadering gehouden door de Collatoren in de kerke op den 17 Decembr. 1732 en wegens het dispuijt tussen de vrouw van Jan Jansen en de weduwe van Willem H. Crop over seker gestoelte in dese kerk.

Bij dese gelegenth. hebben de Collatoren goet gevonden en geresolveert bij publicatie gelijk geschijt is op den 21 daer aen volgende bekent te maaken dat van nu af aen sigh niemant sal onderneemen, eenige stoel of gestoelte in dese kerke aen een ander te vercoopen, vereeren of weg te geven, sonder daer van als voorens aen den predikant en de kerkmstr. Arnt Gerritsen alhier als gequalificeerden kennis gegeven te hebben. En sal bij manquement daer van niet alleen den vercooper de boete van een gout guld. ten profijt van dese kerke onderworpen zijn, maer oock de koop, vereering of weggeving voor niet geacht en gehouden worden. Dit alles tot voorkooming van verdere dispuijten en onordentelijkheeden.

In de buitengewone collatorenvergadering van 20 februari 1738 werd besloten "dat geene stoelen in dese kerke sullen verkogt worden, of den vercooper daar van sal gehouden zijn ten profijte van dese kerke van ijder gulden twee stuijver te betaalen".

Door de scriba van de collatorenvergadering, ds. Henricus Immink, is op 24 oktober 1739 inzake de verkoop van een kerkstoel in het kerkenboek opgetekend:

Ingevolge de Resolutie der Collatoren genoomen in de extra ordinaire vergadering op den 17 December 1732 en nogh nader in de extra ordinaire vergadering op den 20 Febr. 1738 aengaende het gestoelte, gelijk blijcken kan uijt het oude Boek (hiermee wordt bedoeld het eerste kerkenboek), Soo heeft sigh aengegeven Hendrijne van Heek, weduwe van Egbert Helmigh, en deede bij schrift blijcken haer sitstoel in dese kerke staande in de tweede rijge van 't Doophuijsjen na Zuidt zijde tussen het gestoelte van de weduwe van Peeter de Veer en Elske Jansen, weduwe Ter Keurst, vercocht te hebben aen Jan Goosens en des selfs erfgenaamen voor een somma van 6 guld., waarvan de vercooperesse ten profijt van dese kerk heeft betaalt van de gulden 2 stuijver, t' saamen 12 stuijver, die aen de kerkmstr. Jan ter Horst zijn overgegeven.

Deze transactie had nog een staartje, wat blijkt uit de notulen van de op 11 februari 1740 gehouden buitengewone collatorenvergadering:

Extra ordinaire vergaderinge door de Collatoren gehouden op den 11 Febr. 1740 over het dispuijt Jan Koedijck en Aleijde Hilderinks huijsvrouw van Jan Goosens omtrent seker sitstoel in dese kerke (waer van pag. 2), soo en als deselve van Hendrijne van Heek, weduwe van Egbert Helmigh aen Jan Goosens en sijn erfgenaamen verkogt is, waaromtrent Jan Koedijck, schoon soon van de weduwe Helmigh vermeende sijn schoon moeder geen regt en kragt te hebben om die stoel te vercoopen, ten bewijse van 't welcke hij Jan Koedijck een seker geschrift in leverde.

De Collatoren het geschrift geleesen, dogh onbeoordeelt gelaten, de parthijen verder afgehoort en de saak in ooverweegingh genoomen hebbende, vonden goedt te onderneemen of parthijen niet te vereenigen souden sijn, gelijk geschijt is, dogh siende en ondervindende dat sulks te vergeefs waare soo hebben de Collatoren daar op de sitstoel aen Jan Goosens of des selfs huijsvrouw toegekent, om reeden, dat sigh de selve in 't aenkoop van dien hebben gehouden en gedraagen aen en na resolutien der Collatoren, even als blijkt in laatste van 't oude kerkenboek, en de andere parthije afgeweesen en gesonden tot die plaats alwaar hij over het regt van vercoop dier sittstoel tegen Jan Goosen of sijn vrouw souden kunnen handelen, alsoo de Collatoren van oordeel waaren, het niet tot haar te behooren over het regt van vercoop en aenkoop te dispooneeren, sullende sij verder (?) alle de dispuijten, die er 't toekomende over het regt van vercoop der gestoeltens mogten ontstaan, van de handt wijzen, en haar alleen houden en reguleeren na hunnen te vooren genoome resolutien daaromtrent.

Uit een vastlegging in het kerkenboek van 3 september 1748 blijkt dat bij vertrek van de eigenaresse uit Rijssen haar kerkstoel aan het opzicht van de collatoren werd toevertrouwd en aan een derde in gebruik gegeven:

De wijf Marianne Gaillard weduwe van Willem Henr. Crop bij haar vertrek na Breda haar sitstoel in dese kerke aen 't opsigt der Collatoren heeft overgegeven om de selve voor haar te bewaaren, en daar op Getruij Wassink van de Collatoren versogt heeft, die sitstoel voor een sekere penning des jaars te moogen gebruikken soo is aen voornoemde Getruij Wassink toegestaan de selve te besitten voor 1-8-0 des jaars ten profijt van dese kerke, welcke penningen te betaalen verscheenen.

De volgende citaten, ontleend aan het kerkenboek, hebben alle betrekking op onderlinge koop- en verkooptransacties betreffende "kerkstoelen".

2 september 1749:

Garrit Stokkers, soon van Bartelt Stokkers tot Rijssen, hebbende doen blijcken, door hem, en sijn swager Jan van Hoek aangekogt te hebben van Sara Geertruij Scheen, weduwe Helmigh en des selfs doghter Hellena Getruij Helmigh, de halfscheijdt of het onderste deel van een houte gestoelte of sittbank staande in dese kerk aan de Noordt zijde van 't gestoelte van den Heer tot Eversbergh, voor de somma van 28 gulden, en heeft den kooper

aen de genoemene Resolutie voldaan, met ten profijt aen dese kerke te betaalen van ijder gulden 2 st. en dus te saamen 2-16-0, welke aen de k'kmstr. Jan ter Horst zijn overgegeven.

28 december 1750:

Op den 28 December 1750 heeft de k'kmstr. Garrit Flierman doen blijken door hem aangekocht te zijn van de weduwe Cazals eertijds weduwe van W. Hendrick Crop een seker sitplaats en daar op een stoel in dese kerke staande in de eerste rijge voor het Doophuijs na de Zuijdt zijde van de pijlaar, bevindende sikh tussen de sitstoelen van Harmannus Weijschede en Johanna de Hovenierse voor de somma van 17 gulden, en heeft den kooper aen de genoemene Resolutie voldaan met ten profijt voor dese kerke te betaalen voor ijder gulden 2 stuijver 't saamen 1-14-0 welke penningen hij k'kmstr. in de aanstaande kerkenrekening mede onder het revenue der kerke moet verrekenen.

3 februari 1751:

Op den 3 Febr. 1751 heeft de vrouw van den Burgermstr. Jan ter Horst vertoont hoe sijn haar sitstoel en plaats in dese kerke staande naast de stoel van vrouw Frientjes en agter de stoel van vrouw Jansen agter den eersten pijlaar voor de Predikstoel heeft verruijlt met de sitstoel en plaats van Lutger ter Keurst vrouw van Hendr. Nieuwenhuijs, staande in de eerste rijge voor het Doophuijs na de Zuijdt zijde van de pijlaar, tussen de stoelen van Janna Rottink en de erfgenaamen Stokkers. En dat zij vrouw ter Horst daer aen Lutger ter Keurst heeft toegegeven de somma van drie gulden, waar van tot voldoening der Resolutie, door de Collatoren genoomen, ten profijt deser kerke heeft betaalt van ijder guld. twee st. en dus te saamen 6 st., die aen den k'kmstr. Garrit Flierman zijn overgegeven.

November 1752:

Extra ordinaire vergadering der Collatoren gehouden in de kerke alhier op den 1 sten Woensdagh in November 1752

.Waar in verscheen Cathrina ter Keurst huysvrouw van Otto Wittbeek tot Diepenheijm en klaagde aen de selve over de onregmatige ruijling, die haar nicht Lutger ter Keurst, huysvrouw van Hendrick Nijenhuijs heeft gedaan omtrent de sitstoel in dese kerke, waar van te sien is in fine paginae 19 et in principio pag. 20 ####(?). En na dat voornoemde vrouw Wittbeek is gehoort soo hebben de Collatoren de sitstoel aan haar vrouw Wittbeek toegekent, houdende oversulx de gedaane ruijling omtrent die sitstoel voor nul en geener waarde. En moogen ondertussen wel lijden, dat de parthije advers, soo de selve vermeent de ruijling wettigh te zijn haar vervoege bij de Polijtsche Richter, om daar te doen 't geene de selve soude oordeelen te moeten geschijden.

7 februari 1755:

Op genoemene Resolutie der Collatoren deser kerke heeft sikh aengegeven Marten van den Dijck, Borger binnen Rijfsen, en deede door een briefje blijken, dat Jenneken Bokdam, wedw. van Willem ter Avest haar sitstoel in dese kerke (staande in vierde rijge voor den Predikstoel aan de Noorderzijde naast de bancke tussen de sitstoelen van Jenneken Smit en die van Jan Baans vrouw) aen hem verkogt heeft voor de somma van 9 gulden. Waar van ten profijt van dese kerke betaalt is van ijder gulden 2 stuijver, t' saamen 18 st., die aen den k'kmstr. G. Flierman zijn overgegeven. Het koop briefje is ondertekent met het getrokken mark van Jenneken Bokdam, en geschijdt op den 7 Febr. 1755.

15 januari 1758:

Ingevolge de Resolutie door de Collatoren genoomen heeft G.E. Dickers, soon van de Scholte Jan Dickers, het volgende vertoont, en versogt in 't K'kenboek te moogen werden geinsereert.

Ick Jan Bernt Muijderman hier ondergeschreeven offere en geve aan Garrit Egbert Dickers van Rijfsen mijn geregte deel en aan part van het gestoelte van De Dackhorst, staande in de kerke van Rijfsen, eeuwiglijck en erfelijck. Edogh dit is uijt vrije wil van mij hier ondergeschreeven aan die hier boven genoemde G.E. Dickers gegeven bij getuijgen als hier onder sikh sullen teekenen.

Actum Delden, den 15 Januar 1758

Jan Bernt Muijderman

H. Helmigh als getuijge

Jan Rottink als getuijge

Met een heeft boovengenoemde G.E. Dickers voldaan aen den eijsch der Resolutie, en ten profijt van dese kerke betaalt voor ijder guld. 2 st. uijtmakende 3 gulden, alsoo 't voornoemde gestoelte de overleden vrouw van De Dackhorst aen sikh heeft gekogt voor de somma van 30 guld.

2 januari 1776:

Inzake de verkoop van een stoel door Jan Goossen en echtgenote aan Burgemeester Gerrit Stockers en echtgenote.

Ingevolge de Resolutie der Heeren Collatoren heeft Burgemr. Gerrit Stockers verzogt dit volgende in het Kerk Boek te noteeren.

Hierna volgt de tekst:

Op versoek van den Heer van Grimberg, is aan zijn HWGG en desselfs successeuren toegestaan, de zijde zijde, waar van de Eerste beseten is, door de vrouw van de Praedicanant, en de andere de gemene leeden, om deselve tot Zijn Hoogwelgeb. Gest. zodanig te veranderen en ##### als door Zijn HWGG reeds aangewezen is, waar tegens welgem. Heer van Grimberg desselfs banke van ouds tot den Huijse Grimberg, en als nog gehorende, ten Dienste van de Gemeente weder afstaat, nogtans op expressen conditie, dat daar in voor den Huijse Grimberg behoude eene sitbank voor desselfs Domestiquen, en die van den Huijse Grimberg bij continuatie, dat ook in die oude Bank van de Grimberg, mede zal worden gemaakt een sitbank voor der Praedicananten Vrouw, om er casuquo, gebruik van te maken, dat wijders het aan den Heer van Grimberg zal vrij staan om tot het maken van eenen bequamen ingang na desselfs nieuwe Banken van desselfs oude zo vele aftenemen als nodig en redelijk geacht zal worden.

En voor het laatste is op de propositie van de Burger.ren van Rijsfen, aen de Gemeensluijden van Rijsfen toegestaan, de sitbank in de Kerk naast, en voor die van gem. Burgerm.ren om deselve geduurende hare bedieninge prijvatijf te besitten.

5 september 1781:

De propositie van den Heer van Den Grimberg om een domestiquen bank is aangehoort, maar de Resolutie hierop is uitgesteld tot een eerste volgende vergadering.

5 september 1782:

Het versoek van den Heer van Den Grimberg om een domestiquen bank in den voorgaanden Jaare gedaan is van de gezamenlijke Collatoren geaccordeert en Zijn Hoogwelgeb. vergunt, voor in de kerk ten zuiden van den ingang door den toorn, hebbende Zijn HWG hier voor belooft seven ducaten ten dienste der kerk te geven.

10 augustus 1788:

Op den 10 Augustus 1788 heeft de wed.e van Peter ten Bolscher haare sitplaats in de Suijdzijde van de Kerke tusschen de sitplaatsen van Burgerm. Hend. Dikkers en Brmr. Arend Jan Stokkers verkogt aan de wed.e Gerrit Middelensch in Zuna voor de sa. van f 25 gulden, waar van aan de Kerk is betaald 2 gld. 10 st., zijnde van elken gulden 2 stuivers.

20 mei 1795:

Betreft de verkoop van een stoel en een begraafplaats.

Wij ondergeteekenden Gradus Kaasveld en desselfs Huisvrouw Janna Mensink bekennen in een vaste en stevige erfkoop verkogt te hebben aan Borgermr. Hendrikus Dikkers onsen aandeel van het gestoelte en begraffenisse in de Gereformeerde Kerk alhier voor de somma van veertien guldens, zegge f 14-:-:

En bekenne van gemelde penningen voldaan en betaald te weesen, met beloften om deesen erfkoop staan wagten en waaren voor alle effecten en opspraak in kennisse hebben wij dessen eigenhandig ondertekend in presentie van getuige.

Rijssen den 20 Maij 1795

Was get.:

Gerhardus Kaasveld als verkooper.

Dit is het X mark van Janna Mensink eigenhandig getrokken.

Jan Hofman getuige in deesen.

Abraham Koedijk getuige in deesen.

Kerkenboek van 10 juli 1811:

Door Collatoren is aan den Onderwijzer G. van Wijngaarden, ten gebruike van hem en zijne Kost Discipelen, gegeven de bank op het Koor dezer Kerk, naast de Consistorie Kamer, welke de Kerkm. van eene behoorlijke sluiting zal laten voorzien.

Kerkenboek van 23 juli 1812:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 23 Julij 1812.

Present:

De Heer Feuilletan de Bruijn, Maire van Rijsfen, Voorzitter

De Heer L. van Ittersum namens Oosterhof

De Heer W.H. van Heerdt namens Eversberg

Ds. Peddemos, J. Bordewijk, G. Wesfels en A. Ter Harmsel, Ouderlingen namens den Kerkenraad..

Het verhandelde der vorige Vergadering geresumeerd en gearresteerd zijnde, is door deze Vergadering na gehoudene deliberatien besloten, dat de bank welke in de Vergadering van den 24 Julij 1811 aan den Predikant Peddemos is toegewezen, publiek bij bijzondere zitplaatsen, zoo vele als daar in zijn, zal worden verpacht, waar tegen de Predikant Peddemos eene behoorlijke gesloten zitplaats zal worden gemaakt, voor de bank van den Heer Maire van Rijsfen. Dat verder de vier banken staande voor de bank van den Heer van den Eversberg, de twee banken voor de nu toegewezen bank van den Predikant, en twee vakken vrouwen banken staande voor de stoelen zullen worden weg genomen, waar voor stoelen in plaats zullen worden gezet, en dat deze zoo wel als de genoemde banken publiek zullen worden verpacht; zoo als ook succesivelijk alle plaatsen welke voor verpachting vatbaar zijn, en welke Ingezetenen dezer gemeente in pacht zouden begeren te hebben, van tijd tot tijd bij publieke verpachting zullen worden geveild.

Dat ook het Doophuis en de preekstoel zullen worden geverfd, de banken daar in behoorlijk worden gemaakt, waar toe de Kerkm. Jan Ter Horst junior wordt geautoriseerd.

Aldus deze vergadering gesloten en onderteekend op dato als boven.

Was geteek.: enz.

Voor copie conform

G. van Wijngaarden, scriba

In het kerkenboek van 12 december 1813 is inzake de verkoop van een stoel het volgende vastgelegd: Ik ondergeteekende Antonij Spenkelink, bekenne op heden verkogt te hebben aan Willem op de Kleine Keurst een Stoel en Zitplaats in de Gereformeerde Kerk, tusschen die van Derk Scharphoff en Jan Dikkers, voor de agste banken staande en zulks voor eene somma van Twaalf Guldens, welke penningen verklare ontvangen te hebben, daar voor doende bij deze quiteren. Dshalven mag ik lijden dat deezes in 't Kerkenboek op voornoemde W. op de Kleine Keurst geschreven worde, als Erf en onwederroepelijk in eigendom te bezitten.

Rijsfen den Twaalfden December Een Duizend Acht Honderd en Dertien.

Was geteek.:

A. Spenkelink

Voor Kopy conform

De scriba

G. van Wijngaarden

Ingevolge Kerkewetten is hiervan ten profijte der Kerk, door den Kooper betaald eene somma van f 1-4-:

We hebben de indruk gekregen dat de stoelen uitsluitend of hoofdzakelijk bestemd waren voor de vrouwen. Ook is het mogelijk dat mannen en vrouwen gescheiden zitplaatsen hadden.

11. Het predikantstractement en de pastoriegoederen.

Het predikantstractement bestond enerzijds uit een vast deel van overheidswege en anderzijds uit de revenuen van de zogenaamde pastoriegoederen en kwam in de 17e en 18e eeuw niet ten laste van de kerkelijke gemeente. Aan het vaste deel van het tractement moesten bijdragen de gewestelijke overheid (de Staten van Overijssel), de plaatselijke overheid en ook de markebesturen. Er zijn in de archiefstukken geen gegevens bekend over de omvang van het door de overheid betaalde deel van het predikantstractement.

Aan een artikel van Prof. dr O.J. de Jong in de bundel "Geen heersende kerk, geen heersende staat" (de verhouding tussen kerk en staat 1796 - 1996) is het volgende ontleend met betrekking tot het predikantstractement tot aan de politieke omwenteling in 1795.

Tot aan de zogeheten Bataafse Revolutie in 1795 werden de tractementen van de predikanten van de Gereformeerde of Hervormde Kerk - althans gedeeltelijk - door de overheid betaald. Deze overheidsbijdragen

waren aanvullingen op de revenuen uit de plaatselijke pastoriegoederen. Andere - niet erkende - kerkgenootschappen kwamen niet voor overheidsbijdragen in aanmerking. Dit was een gevolg van de situatie dat de Republiek der Verenigde Nederlanden slechts de Gereformeerde of Hervormde Kerk erkende, de zogenaamde heersende kerk. De politieke omwenteling in 1795 had tot gevolg dat alle kerkgenootschappen gelijke rechten kregen. Er zou geen bevoorrechte of heersende kerk meer zijn. In de eerste rumoerige jaren van de Bataafse Republiek werd een Staatsregeling ontworpen, waarbij alle betalingen uit "'s Lands Kas" per 1 mei 1801 zouden stoppen. Deze regeling kreeg bij de kiezers in 1797 geen meerderheid. De betalingen werden voortgezet.

Er waren zes verschillende vormen van uitbetalingen: tractementen, pensioenen, weduwen-, kinder-, school- en academiëgelden. Deze bleven dus na 1795 in stand en "andere gezindheden" konden dus ook een beroep doen op deze regeling.

De inkomsten van de predikanten waren vóór 1795 afkomstig uit vier verschillende financiële bronnen. In de grondwet van 1814 werden deze bronnen vermeld, te weten: "directelijk uit 's Lands Kas of uit de daartoe bestemde inkomsten van geestelijke en kerkelijke goederen of eenige plaatselijke inkomsten".

Aan "Historische schetsen van Notter - Zuna" ontleen wij met betrekking tot dit onderwerp het volgende:

De na de reformatie aangestelde predikanten kregen ook een aandeel tractement van de marke Notter-Zuna.

Tot 1670 is hierover niets bekend, doch in dat jaar is er een aantekening van Ds. van Benthem, waaruit blijkt dat zijn jaartractement 275 goudguldens bedroeg van 20 stuivers per stuk, dat hem betaald diende te worden in twee termijnen: de helft met Pasen en de helft op St. Michaël. Daarnaast genoot de dominee nog andere inkomsten, zoals "pastorie-opkomsten".

Verder vermelden de "Historische schetsen Notter - Zuna":

De markeboeren verzoeken om de jaarlijkse 25 goudguldens, zijnde het aandeel van de marke in de bijslag aan de adjunct-predikant Cramer te Rijssen uit de pachtpenningen van de veenakkers te betalen, daar zij boven de vele door hen af te dragen lasten, ook nog moeite hebben dit bedrag jaarlijks op St. Jan op te brengen (15 november 1766).

De kosten van de procedure in de zaken van de collatoren van de Schildkerk contra Ds. Cramer, betreffende huishuur en een jaar huur zelf, plus de nakosten, zullen voor wat het aandeel van de marke betreft uit de markekas worden betaald (27 oktober 1795).

De gage van de ambtsdienaar en het gedeelte van het kleed (toga) zal deze keer uit de markekas betaald worden, doch in het vervolg door de boerschap ieder jaar aan de gezworenen te voldoen (29 december 1807).

De marke moet een aandeel betalen in de kosten van het beroepen van een predikant. Het bedrag werd voldaan uit de opbrengst van de verpachte veenakkers (29 december 1819).

In 1634 moesten de Erfgenaemen een bedrag betalen aan Aelken Brouwers te Rijssen, hoogstwaarschijnlijk de weduwe van de pastoor Braamcamp van Rijssen.

Bij gelegenheid van de beroeping van Henricus Immink in 1717 als adjunct-predikant naast ds. Hermannus Scheene werd onderstaande brief, inhoudende een verzoek om toekenning van een traktement, gezonden aan Ridderschap en Steden De Staten van Overijssel. Het schrijven is namens "de Heeren Collatoren en Kerkckenraad tot Rijsfen" ondertekend door Hermannus Crop en Arnt Gerritsen. Dit schrijven maakt geen deel uit van het archief van de Hervormde Gemeente van Rijssen.

Het schrijven luidt aldus:

Edele Mogende Heeren

Mijn Heeren, Ridderschap en Steden, De Staten van Overijssel

Vertonen met behoorlijk respect De Heeren Collatoren en Kerckenraad tot Rijsfen, hoe dat aen U Ed. Mog. op laestleden Landdach bij requeste is versocht een tractement voor een Adjunct Predicant alhijr, waer op U Ed. Mog. favorabel hebben gelieven te resolveren, dat als wanneer een bequaem persoon wierde beroepen, dat alsdan daer op nader soude worden gereflecteerd, soo ist dat met eenpaerigheid van stemmen en toejuijgginge van de gantsche gemeijnte Dominus Henricus Imminck tot Adjunct Predicant op den 4^e dezer maend julij alhijr wettelijk is verkozen. Derhalven versoecken Remonstranten, dat U Ed. Mog. goedgeunschlijck een tractement voor den voorn. Adjunct Predicant willen gelieven te verleenen, terwijl noodsaeckelijck tot stigtinge van dese onse gemeijnte en de hoge jaeren van onsen Predicant Do. Hermannus Scheen, een Adjunct Predicant heeft moeten worden gestelt. Derhalven nochmaels U Ed. Mog. favorable resolutie hijr op ootmoedelijck versoeckende.

T welck doende

Ter ordonnantie

Herm. Crop

Arnt Gerritsen

Naast het van overheidswege toegekende deel van het tractement bestond het inkomen van de Rijssense predikanten vanouds voor een niet onbelangrijk deel uit de inkomsten uit de zogenaamde pastoriegoederen. Deze inkomsten betroffen in hoofdzaak de pachtpenningen die genoten werden uit landerijen toebehorend aan de kerk, waarvan de revenuen toekwamen aan de predikant.

Wij hebben geen overzicht aangetroffen van de pastoriegoederen en de pachtsommen daarvan.

Uit de stukken blijkt dat niet steeds duidelijk was aan wie de revenuen uit de pastoriegoederen toekwamen, aan de kerk of aan de predikant. Uit onderstaande vastleggingen in het kerkenboek mag dit blijken.

6 september 1746:

Terwijl wegens een Dispuijt over een seker stuk lant 't welck en te gelijk onder 't tractement van de pastorie en te gelijk onder 't K'kenrevenu staat aengetekent is ontstaan, soo is door de tegenwoordige Collatoren goet gevonden bij provisie Hendrick van Lingen die het selve in pagt heeft gehad, remissie (?) te doen, gelijk gedaan wort, van die penningen welcke de tegenwoordige k'kmstr. van voornoemde Hendrick van Lingen dies wegens was eijschende.

2 januari 1758:

In de Collatoren Vergadering op den 2 Januar 1758, waar in praesent waaren de HWGbrn. Heeren Van Ittersum en Voerst Junior gelijk oock de Burgemstrn. J. ter Horst en E. Broens, wiert door de Hr. Immink, praedikant alhier geproduceert een Coopbrief van 't Erve Achteresch in Zuna, opgereg't den 22 April 1625, waar uijt bleek, dat gemelte Erve beswaart was met een uijtgang van 2 Mudde Roghe 's jaarlijcks aan de pastorie van Rijfsen, en hij Praedikant sulks hebbende geignoreert vermeijnde het selve weder te moeten gebragt werden tot de pastorie, is goet gevonden den Boer te laten aen seggen dese uijtgang 's jaarlijcks aen de pastorie te moeten betaalen.

1 september 1761:

Oock is in dese vergaderinge door de Collatoren verstaan, dat het stuck lant genoemt Den Hondebrink, daar over dispujt was ontstaan, waar (?) van pag. 13 (notulen 5-9-1746), verder sal blijven bij en onder de pastorijen opkomst gelijk 't daar onder altijd is geweest, en waar onder het oock staat opgegeven.

10 juli 1780:

Copie van een huurcontract van een hoekje land aan Jan Smit in erfpacht gegeven om daar op een smit te bouwen.

Ik ondergeschrevene bekenne verhuurt te hebben aan Jan Smit een hoekje grond gelegen aan de beeken behorende tot een stuk Pastorijenland, thans door Derk Leijendekker bebouwt, tusschen het land van Arent Jan Stokkers en Lodolph Jansen, maar van het genoemde stuk land afgesepareerd door de Rijweg, om daar op een smit te mogen timmeren, voorbehouding het regt van den verhuurder, om daar voor neffens of agter, waar 't hem voegt, plantzoen van willigen te zetten, en die na zijn lust te hakken.

Ook zal de huurder gehouden zijn de ##### zo ver die tot dit land behoort, in eenen goeden staat te houden.

En zal de huurder voor opgenoemde grond, welke de verhuurder hem verhuurt zo lang hij er meester van is aan huur of pagt 's jaarlijks te geven de somma van vier stuiver.

De verhuurder verbindt zig verder tot niets, als op adprobatie der Heeren Collatoren mogende lijden dat de Heeren Collatoren het den huurder voor dien prijs in erfpagt geven.

En om geen nadeel aan het land toe te brengen zal de huurder daar geen hoenders of endvogels mogen houden.

Actum Rijfsen den 10 Julij 1780.

J.H. Cramer, Predikant.

Bovenstaande huurcontract word door ons Collatoren geadprobeert en genoemde hoekje land word aan Jan Smit in Erfpagt gegeven, voor vier stuiver, aan den tijdelijken predikant alhier 's jaarlijks te betalen.

(was getekent)

F.A. van Ittersum tot Oosterhoff

J.G. De Vaillant van Den Grimberg

Gerh. ter Horst g.q.a.

Arent ten Bos, Burgemeester

Ook ontvingen de predikanten een onkostenvergoeding voor taken die niet tot het ambtswerk in de Gemeente behoorden. Hiervan is niet veel bekend, maar gedacht kan worden aan het bijwonen van classicale vergaderingen e.d.

Uit onderstaande vastleggingen blijkt dat de predikanten nogal eens om die vergoedingen aan de bel moesten trekken.

2 april 1687:

Op huijden dato den 2 April 1687 is bij de Heeren Collatoren van die kercke tot Rijsfen, geresolveert ende verstaen over die saecke van die consomptie 3 (?) iaerlijx van die gecommiteerde pastooren van het Classis, waer van Doius (?) Hermannus Scheene Pastor alhier nog drie gulden praetendeert ende bij naebuijrige plaetsen als gebruijckelijc comt in te brengen; dogh alhier niet absoluut wetende costumes te sijn, soo wort aleventwel die gemelte drie gulden hem Pastor Scheene tot voorleden iaer 1686 inclus goet gedaen, ende geaccordeert, edogh sonder consequentie in toecomende, ende voortaan sonder naerder ordre aen die kerckmeester die selve te sullen gevalideert worden.

6 juli 1723:

Is wegens de klagte van Ds. Immink over de 3 guld. die sijn Ed. heeft wegens de maeltijt der Inspectooren, als daer niet wel met toe kunnende, van de Heeren Collatoren geresolveert hem daer in booven toe te geven 1-10-, sulcks dat hij drie jaerlijcks sal trekken uijt de kerken middelen 4-10.

3 september 1776:

Ds. Cramer heeft een voorstel gedaan aan de Heeren Collatoren over het toegelegte voor het desroijeren der Deputaten, waar voor hij nu geniet f 4 en wijl dese prijs niet toereikend is om hun EE te ontfangen zo heeft hij verzogt desen prijs te vergroten, zo danig dat hij ze schadeloos kan onthaalen.

Ook heeft hij te kennen gegeven hoe hij, geen gelt geniet voor het gaan na het Paasch Classis. Daar alle predikanten daar voor genieten, wenschend dat hem daar toe na redelijkheid worde toegelegd.

Dese punten worden dit jaar in advies gehouden om inmiddels den Heer van Oosterhoff daar over te spreken.

Kerkenboek van 22 december 1812:

Collatoren Vergadering gehouden op het Stadhuis te Rijsfen den 22 December 1812.

Present:

De Heer Feuilletan de Bruijn, Maire der Stad Rijsfen

J. Dikkers, toezijnde voogd over den minderjarigen C.L. Nehr Korn, namens Grimberg en Bevervoorde

G.J. Peddemos, Predikant

A. Koedijk en Gradus Wesfels, Ouderlingen

G.J. Smit en G.J. Ter Weele Az., Diakenen.

Deze Vergadering speciaal belegd zijnde om te delibereren en te resolveren, omtrent Jan Ten Berge bijgenaamd Kliebak te Enter, dewelke weigert, om zekeren uitgang, ten behoeve van den Predikant der hervormde Kerk dezer Gemeente, te betalen, bestaande in een Mudde rog, welke sedert onheugelijke tijden uit het Erve Ezink, gelegen te Enter in de Gemeente Rijsfen aan den Predikant voornoemd is betaald; doch sedert door verkoop van Landerijen aan laatstgenoemde Erve behoord hebbende, op den bovengenoemde Jan Ten Berge of deszelfs vader Hendrik Ten Berge is over gegaan, die dezelve ook sedert eenige jaren, zonder weigering aan den gewezenen en nu rustende Predikant van deze Gemeente Jan Harmen Cramer betaald hebben. De Predikant G.J. Peddemos, Jan Ten Berge reeds voor het Vrede Gerigt te Goor, hebbende laten dagvaarden, ten einde door bevrediging van den Vrede Rigter deze zaak onder hen lieden te vereffenen; doch daar zulks door aan houdende weigering van Jan Ten Berge niet heeft kunnen geschieden, hebben Collatoren der hervormde Kerk te Rijsfen besloten om den Heere Jan Dikkers, Avoué bij de regtbank ter Eerster Instantie te Almelo namens hun te qualificeren, zoo als zij denzelven qualificeren mits deze, om uit hunnen naam den Heere Prefekt van dit Departement bij requeste te verzoeken, om tegen Jan Ten Berge alle die middelen aan te wenden welke de plaats hebbende wetten aan de hand geven; ten einde hem tot betaling te noodzaken; qualificerende de Collatoren voornoemd den Heere J. Dikkers daarenboven, om na verkregen autorisatie zoodanige middelen in het werk te stellen als hij dienstig zal oordeelen, om de betaling van gezegden uitgang te doen geschieden. Zullende hiervan een afschrift aan den Heere J. Dikkers voorn. worden ter hand gesteld. Aldus deze Vergadering besloten en onderteekend op dato als boven.

Was geteek.: enz.

Voor copie conform

G. van Wijngaarden, scriba.

Aan het einde van de achttiende eeuw was er een geschil met ds. Johannes Hermanus Cramer over zijn tractement, met name dat deel dat voortkwam uit de pastoriegoederen. Hierna volgt een deel van de correspondentie en van de beraadslagingen hierover door de collatorenvergaderingen.

In een request tot Ridderschap en Steeden van de provincie Overijssel beklagt ds. Cramer zich over de slechte huur- en pachtopbrengsten uit deze goederen.

In het kerkenboek van 1792 is een afschrift van dit request opgenomen; een datum is niet vermeld. Het is door de collatorenvergadering behandeld in oktober 1792.

Edele Mogende Heeren

Mijne Heeren

Ridderschap en Steeden de Staaten van Overijssel

Geeft met diepst respect te kennen J.H. Cramer Predicant te Rijsfen; hoe hij een tractement hebbende dat voor het grootste gedeelte uit landerijen en uitgangen bestaat, van welke hij, de betalinge zoo slegt en gebrekkig ontfangt, dat hij een zeer aanmerkelijke somme, in zijn boek heeft staan, en veel schaade lijdt door dien hij veel onvermogene huurderen heeft, aan welke hij noodgedrongen word die landerijen te verhuuren; omdat de vermogenden zelfs zoo veel landerijen hebben, dat deese de zijne niet zoeken hetgeene ten gevolge heeft, dat hij die veel al aan slegte menschen moet verhuuren of woest en onbebouwd moet laten liggen, daar het hem niet doenlijk is deselve te bebouwen; als wanneer hij behalven het gemis van de huure, nog verpligt is de verpondinge te betaalen, al het welk daar heen strekt om schade te lijden, in plaats van voordeel te trekken. En dewijl de schuld van jaar tot jaar groter word, en de schaade aanmerkeliijker en het gestrengen middel, ter bekoming der betaling, de Regtsdwang, zig altoos van Predicanten, zonder opspraak zoo niet laat gebruiken. Zoo vind zig de suppl. hier om genooddrongen, ter voorkoming van zoo veel schaade, moeijte en verdriet, zig tot U Ed. M. te wenden met aller ootmoedigst versook dat het U Ed. Mogende grootgunstig gelieve te behagen de pastorie landerijen en goederen, in navolging van veel andere plaats en der Provincie, te doen verkoopen en hem daarvoor in gelde zijn tractement, op eenig landscomtoir na eevenredigheit van hetgeen de landerijen en goederen opbrengen, te doen geworden, of anders daar mede te handelen, zoo als het U Ed. M. zal gelieven te behagen.

T welk doende

J.H. Cramer

Aan de notulen van de collatorenvergadering d.d. 10 november 1792 ontleen wij:

Zijnde voorts ter vergadering voorgelesen een propositie (tot herstel van den voorigen Doodgraver), alsmede een dito rakende de verkoping der pastorijenlanden, en is ten aansien van het laatste J.A. ter Horst versogt request aan Ridderschap en Steden in te stellen op dat voor die verkoop geen nadeel aan het Tractement worde toegevoegd.

Ontleend aan het kerkenboek d.d. 12 april 1793:

Extract uit het Register der Resolutien van Ridderschap en Steeden De Staaten van Overijssel.
(gericht aan Collatoren der Kerk van Rijsfen).

Campen den 12 April 1793

De Heeren Pallandt tot Eerde en andere Hunner Edele Mogende Gecomm. tot de Kerkelijke Zaaken, hebben ter vergadering gerapporteerd, dat zij ingevolge en ter voldoening van de Resolutie Commissoriaal van den 17 October laatsleeden hebbende geexamineerd de requeste van J.H. Cramer, Predicant te Rijsfen, versookende dat het aan Ridderschap en Steeden moge behagen, de pastorie landerijen en goederen, waar uit hij voor het grootste gedeelte zijn tractement bekomt, te doen verkoopen, en hem daarvoor zijn tractement, op eenig landscomtoir naar eevenredigheit van het geenen de landerijen en goederen opbrengen, te doen geworden, of anders daar mede te handelen, als zullen oordeelen te behooren van advijse zouden zijn, dat deselve requeste alvorens daar op te disponeeren om met meerder kennis van saken te kunnen oordeelen, behoort te worden gesteld in handen van de Collatoren der Kerk van Rijsfen, ten einde daar op derselver belangen, indien eenige mogten hebben in te brengen, op den tweeden dag van het reces van deesen Landag in October. Waar op gedelibereerd zijnde, hebben zig Ridderschap en Steeden met voorscr. Rapport geconformeerd.

Accordeerd met voorscr. Register

N. Tijdeman

Notulen van de collatorenvergadering van 5 september 1793:
(Geschreven door de custos J. Elsinga).

Wijders is door Do. J.H. Cramer een schriftelijk voorstel gedaan zijnde so als alhier is geinsereerd, omme de Heeren Collatoren der Kerk van Rijsfen.

De ondergeschrevene Predicant van Rijsfen met bevreemding vernomen hebbende, dat Heeren Collatoren hebben kunnen goedvinden hem eenen uitgang van ouds gaande uit de Kerk aan den Predicant te weigeren. Hebbende daar toe een Resolutie gemaakt en den Kerkmr. gelast van niet te betalen, vind zig verpligt zo voor zig als voor zijn successoren, ter instandhouding van het tractement deser plaats, aan Heeren Collatoren te kennen te geven hoe desen uitgang ad X 6-16 (f -.6-16) door meer als een dubbele possessie bewijsselijk is gewettig en al gingen de bewijzen niet verder, zo is er geen twijffel aan of het is van de tijden der hervorming een loon geweest voor den Predicant; uit hoofde van dit kan hij onder wat benaminge hij ook voorkome, niet meer als een vrijwillige gifte die kan gegeven en ingehouden worden, worden aangemerkt, ten ware er bewijzen van het contrarie, dat niet te denken is aan wie zig was.

Het is dan uit dien hoofde dat de ondergeschrevene zonder zig in verdere detaillien uit te breiden en om geen verdere moeite te doen ter verkrijging zijner jura, Heeren Collatoren vriendelijk versoekt hem in zijn geruste possessie te laten en den Kerkmr. gelasten als voor heen den uitgang te betalen.

Rijsfen, den 5 Sept. 1793

Was getekend: J.H. Cramer

Op welken een en ander door de presente Leeden deser vergadering provisioneel is geresolveerd zulks voor notoficatie of bekendmaking aan te nemen om daar over bij de eerstvolgende vergadering van Heeren Collatoren te delibereeren en resolveeren na behooren.

Was getekend:

J.A. ter Horst namens de Eversberg

De Borgemr. van Rijsfen H. Dikkers, G. Baan, J. Hofman

Jan ter Horst namens Ijpelo

Willem Oonk namens Elssen

Hendrik Bokdam namens Rectum

Kerkenboek van 1 oktober 1793:

Betreft de convocatie voor de collatorenvergadering van 7 oktober 1793.

Daar de tijd naderd op welke de Collatoren van de Kerk alhier moeten dienen van bericht op het request van Dne. J.H. Cramer voor een geruimen tijd aan Ridderchap en Steden gepresenteerd, om de pastorijengoederen te doen verkopen, zoo is het, dat Burgermeesteren van Rijssen hebben nodig geoordeeld, daar over, en over de meerdere uitgave van de Kerkmr. G. Flierman bij zijn laatste Kerkenrekening aangetoond, en versogt om ter voldoening van de selve ten eersten contante penningen te ontvangen, of een rentgevende obligatie naar de verkiesing van de Heeren Collatoren, uit te schrijven, ten welken einde gem. Burgermeesteren de overige Heeren Collatoren versoeken en convoceeren tegens Maandag den 7 deser des morgens ten tien Uuren, ten einde alsdan over het een en andere voorschreven te delibereeren en resolveeren naar behoren, worden meergemelde Heeren overige Collatoren versogt deeses ten blijke van behoorlijke convocatie te teekenen.

Actum Rijssen den 1 October 1793.

Ter ord.tie J.A. ter Horst, secret.

Was getekend:

J.Z. Sloet tot Grimberg

J.A. ter Horst namens Eversberg

G. ten Wolthuis namens Oosterhof

A.J. Stokkers ouderling

In de collatorenvergadering van 7 oktober 1793 wordt met betrekking tot het request van ds. Cramer en de pastoriegoederen het volgende besloten:

Collatoren vergaderinge gehouden Rijssen den 7 Oct. 1793

Present:

De Heer van Grimberg namens Grimberg en Bevervoorde

J.A. ter Horst namens Eversberg

Burgermeesteren van Rijssen H. Dijkers en J. Hofman

Harmen Rohaan namens de Kerkenraad

Ingevolge acte van Convocatie in dato den 1 deser alhier geinsereerd, hebben de presente voornoemde Leden, over de poincten daar in vermeld, gedelibereerd, en .....wijders geresolveerd de secr. (?) J.A. ter Horst te qualificeeren, om berigt ten eersten uit te stellen op het requeste van Do. Cramer, ten einde het daar heenen te derigeeren Bij Ridderschap en Steeden dat de pastorijen landerijen en goederen niet mogen verkogt worden.

Over het request van 1792 horen we verder niet meer.

In 1809 klimt ds. Cramer nogmaals in de pen om zich over zijn tractement te beklagen bij de collatoren

Aan het kerkenboek van 8 september 1809 ontlenen wij het volgende. Het betreft een afschrift van een brief van ds. Cramer aan “de Heeren Collatoren van Rijsfen” inzake zijn tractement.

Aan Heeren Collatoren van Rijsfen

De onder geschrevene vind zig gedrongen eenige bezwaren rakende zijn tractement, UEd. voor te dragen, met verzoek van Redres. Schoon ik beroepen ben vrij van alle belastingen, uitgezonderd de Lands Lasten, zo heb ik ondervonden, dat ik juist niet aller heust van de Stad ben aangesproken voor Stads- en Schoolfonds- Lasten, waar toe ik meende niet verplicht te zijn, waar van ik de redenen in brief aan den Heere Landdrost hebbe opgegeven ten voorname hier in bestaande:

Dat ik wat aangaat de Stads Lasten, daar mede niet bezwaart moest worden, om dat ik als geen burger kan worden aangemerkt; wyl mijn woning geen Stads, maar Kerspels goed is en ik geen Stads maar Kerspels predikant ben, als hoedanig ik ook bij de Stads regering nooit ben aangezien; om dat men mij nooit van de Stads voorregten heeft laten genieten, geen akkers of andere veendelen heeft toegedeeld; waar over ik mij ook nimmer heb beklaagd, om dat ik meende dat ik geen aanspraak moest maken op die voorregten, wyl ik met de Lasten van de Stad niet bezwaart was, daar het anders voegt dat hij die Lasten heeft ook de Lusten hebben moet. Zonder nog eens te melden, dat ik op den hoogsten trap gesteld worde, ik die niet uit de gemeente geniete, daar andere, die f 100:- en meer daar uit maken, verre beneden mij geplaatst zijn, behalven dat zo vernemen op andere plaatzen geen predikant bezwaart is.

Wat het Schoolfonds betreft, daar in kan ik om het gunt voorschreven is niet gerekend worden, om dat ik dan als Kerspels-man, zo wel in de boerschappen als hier moest geven, behalven dat ik in het voorschrift van voorn. Schoolfonds waar van Alle staat, dit tot Burgers alleen die de voorregten genieten moet gebragt worden, waar onder ik dan niet behoore; te meer om dat in andere Instrumenten van belasting, gelijk in die van de # Millioenen, de Predikanten als niet uit te zonderen uitdrukkelijk genoemd worden, maar het geen hier niet geschied ten duidelijken blijke dat zij daar toe niet behooren.

En of men al mogt zeggen, dat ik in de voorgaande Stadsbelastingen, bij de betaling der Lands-Lasten ongevoelig daar toe had betaald, dat doet niets af, want dat is eene verongelijking, dat moest deswegen zo geschied, verbeterd en hersteld worden; en zo ik nu moest geven, dan moest ook de schade, door de misdelling der gemeene voorregten, zo billijkheid plaats wordt gegeven, door aldien tijd vergoed worden, als wanneer ik ook gereed zal zijn neffens een ander te betalen.

Behalven dat moet ik UED voordragen, hoe ik zedert langen tijd, groten inbreuk heb geleden op mijn Tractement, door het missen van het Trouwgeld der Roomsgezinden dat 's jaarlijks vrij veel bedraagt, voor welk gemis ik met rede, van UED als mijne beroepens, schaa-vergoeding vraage wyl ik daar op beroepen ben. Gelijk ook op de nieuwigheid van de verponding, op de Wheme, welke mij uit dien hoofde ook niet raakt.

Waar bij nog komt het bezwaar op de Schoorstenen welke op # gerekent 's jaarlijks f 8:- bedraagt, het welk op andere plaatsen, ten minsten te Almelo zo vernomen heb door de gemeente word betaalt.

Ik heb te meer redenen om mijn bezwaar in te brengen, ten behoeve van mij en Successoren ter instandhouding van de Integriteit van het Predikants Tractement, dat gelijk het door het gemis van het Trouwgeld der Roomsgezinden aanmerkelijk is verminderd, hier door al weer zo veel nadeel zou lijden.

Verzoekende Redres en Redintegratie.

Rijsfen, 8 7ber 1809

t' Welk doende

Was get.:

J.H. Cramer, Predikant

Ook over de uitgangen ten behoeve van ds. Cramer is er een verschil van mening geweest. In het kerkenboek van 20 oktober 1796 is een schrijven hierover van ds. Cramer opgenomen.

Collatooren Vergadering gehouden den 20 October 1796.

Present:

De Heer J.Z. Sloet namens Grimberg en Bevervoorde

J.A. ter Horst namens Eversberg

G. Flierman en J. ter Horst namens Rijssen

Namens de Kerkenraad G. Stokkers en Klaas Jansen

Hend.k. Colman namens Notter en Zuna

Jan Reef en W. Oonk namens Elssen

Jan Broese en Jan Wusthuis namens Ypelo

Namens Rectum Hend.k. Bokdam en Wolter Holshorst

Onderstaand volgt het schrijven van ds. Cramer aan de Heeren Collatoren, gedateerd 20 oktober 1796:
Heeren Collatoren,

Heeden drie weken zijnde Kerken-Rekening, heeft de ondergeschrevene na te vooren in den Jaare 1793 den 5 7ber schriftelijk aan Heeren Collatoren betoogt te hebben, zijn deugdelijk regt op de bewuste uitgangen, dat tans, een onderwerp uwer deliberatiën zal zijn; in persoon zijn zaak mondelijk voorgesteld, met vertooning der stukken en documenten, welke van die overtuiging waren, dat elk begreep dat mijn eisch billijk was, uitgesonderd den Heer Sloet tot den Grimberg, welke deze vergadering mede bepaalde, om als dan reden ter contrarie in te brengen.

Niet kunnende vermoeden dat er iets van gewicht kan worden ingebracht tegen een deugdelijk regt, dat door meer als een dubbelde possessie is gevestigd, waar op de ondergeschrevene is beroepen, dat zijn Antisor altoos, en hij zonder dat iemand ooit bedenking heeft gemaakt, tot den tijd eener pretenser (?) resolutie voor 3 a 4 jaaren genomen, heeft genoten.

Zoo versoekt hij, om van verdere moeite bevrijd te zijn, Heeren Collatoren de bewuste resolutie in te trekken en den Kerkmr. te gelasten den ondergetekenden zijn bewuste pretensien zo als van ouds uit te betalen.

En om, Ued.len vrijheid van deliberatie te vergunnen, niets meer dan regt begeerende, zo verkiest hij niet personeel. zoals hem vrij stond, als lid van de Kerkenraad in Ued.le vergadering te compareeren maar dit weinige toe te senden, met versoek van registratie.

Rijssen den 20 October 1796

't Welk doende

J.H. Cramer, predikant

Hierna volgt het verslag van de collatorenvergadering:

Docter J.A. ter Horst, namens den Huise Eversberg draagt alhier voor dat, heden drie weken is goed gevonden om in dese vergaderinge de resolutie voor eenige jaaren alhier genomen, waar bij aan den Predicant Cramer een uitgang van ad f 6-16-: en aan de Custos een uitgang van ad f 2-:-: is ontzegt, te resumeeren en daaromtrent, na bevinding nader te resolveeren, waar omtrent hij heeft bevonden, dat dezelve van oude tijden af so als alhier uit de origineele quitantie in den jaare 1721 door wijlen pred. Immink is afgegeven consteert (?), en welke uitgangen voor en na die tijd tot aan gemelte resolutie altijd sonder eenige tegenspraak van eenig lid deser vergadering zijn betaald en dus ook ongetwijffeld als een gedeelte van hunne emolumenten of tractementen aan haare Respective Ampten verknogt (?) en waar op zij respectivelijk beroepen zijn en zij hunne bedieningen hebben aanvaard, moeten worden geconsidereert.

Dat hij derhalven dese zaak uit dit eenige waare oogpunt beschouwende van advise zoude zijn, dat boven gemelte resolutie als op geene gronden van regt steunende behoorde worden ingetrokken en aan den predicant en coster haare uitgangen zo van de voorige jaaren die onbetaald zijn als van de volgende behoorden betaald te worden.

En in cas dese vergaderinge of de meerderheid van derselve onvermoedelijk zig met dit zijn advis niet mogte konde conformeren en over dese zaak eenige kosten mogten gemaakt worden so protesteert hij wel ten kragtigsten daartegen om deselve ter eenige tijden ten lasten van dese Kerk te brengen, versoekende dat dit ter sijner verantwoording in het Kerkenboek mag worden geregistreert.

De Stad Rijssen convormeert zig met dit bovenstaande advis.

Gelijk ook den Kerkenraad.

Den Heer van den Grimberg geeft voor dat den Huise Oosterhof niet is aangezegt en dus dese vergadering informeel niet zal uitlaten over de onwettigheid of wettigheid van dit bovenstaande of de gesustineerde van de

predicant Cramer en Coster en zo onvermoedelijk de overige presente Leden tot de conclusie mogten overgaan dezelve te zullen aanzien en ter verantwoording van die Leden laten.

Waarna de voorige presente Leden deser vergadering bij meerderheid van stemmen hebben goedgevonden en geresolveert de voornoemde resolutie in te trekken en dien ten gevolge de agterstallige uitgangen zo aan de predicant als coster als voor heen te doen betalen, en daar toe op nieuws den Kerkmr. G. Flierman te autoriseeren zoals doen bij desen.

*Uit aller naam
J.A. ter Horst*

J. Elsinga, Custos

12. De kerkenprake.

Belangrijke besluiten van zowel kerkelijke als burgerlijke besturen (stads- en markebesturen) en oproepen voor vergaderingen en ook kennisgevingen van bijvoorbeeld openbare verkopeningen werden bekend gemaakt door middel van de kerkenprake.

Na de dienst op zondag beklom de schoolmeester, die meestal ook de koster was, de preekstoel en hield de kerkenprake; hij las de boodschappen voor. Dit gebeurde ook voor de markebesturen van de marken die in Rijssen kerkten. De kerkenprake werd gehouden tijdens twee, opeenvolgende, zondagse diensten. Daarna werd de tekst op perkament door de voorlezer op een publikatiebord bij de kerk bevestigd.

Aan "Historische schetsen van Notter - Zuna" ontlene wij het volgende:

Later, toen de Classis te Deventer tot de conclusie kwam dat het een gruwel was de kerk te gebruiken voor profane publikaties, terwijl daar ook nog aan verdiend werd op zondag, en dit schriftelijk meedeelde aan het stadsbestuur van Rijssen - de eerstverantwoordelijken - besliste dat college dat er bij de kerk een spreekgestoelte moest komen, waarop degene die de kerkenprake hield, na de dienst moest opereren. Evenwel werden de kerkenpraken wel op zondag gehouden.

Door de kerkenpraken kregen de resoluties van de stads- en markebesturen een juridische basis, daar "men geacht werd de wet te kennen".

In het Kerkenboek staan enkele kerkenpraken opgetekend.

Ontleend aan het Kerkenboek van 7 juli 1795:

Kerkspraak

De Collatoren van de Kerk te Rijssen in overweeging genomen hebbende de noodzakelijke en spoed vereischende kostbaare reparatien, aan de Kerk en Tooren te doen, mitsgaders de aanweesige schulden ten laste van gem. Kerk, hebben vermeend, noodig te zijn, ter uitvoering dier reparatien, en ter betaaling der voornoemde schulden, eene Goedsheeren vergadering van de Boerschappen, onder Rijssen gehoorende, alsmeede van de Stad Rijssen, uit te schrijven en dezelve te convoceeren tegens woensdag den 22 julij aanstaande des morgens ten tien uuren in de Kerk alhier, zo als geschied bij deezen, ten einde alle Goedsheeren en eigen geërvdens op voorsr. tijd en plaatse kunnen en moogen koomen, om die te maaken en reeds gemaakte schulden zo nauwkeurig mogelijk op te neemen, en voorts middelen, ter betaaling van dezelve, te beraamen.

Wordende de Boeren en Meijrlieden gelast hier van in tijds aan hunne Landsheeren kennisse te geven; en om te kunnen strekken naar behooren, zal er op twee agtereenvolgende Zondagen worden gepubliceerd en daar van gerelateerd.

Rijssen den 7 Julij 1795

Was getekend namens gem. Collatoren

J.A. ter Horst

In de kantlijn is vermeld:

Dit bovenstaande is op twee agtereenvolgende Zondagen gepubliceerd ter gewoone plaatse.

Rijssen den 20 Julij 1795

Was getekend

J. Elsinga Custos

In het Kerkenboek zijn ook de notulen vermeld van de op 22 juli 1795 gehouden Goedsheerenvergadering:
Goedsheerenvergadering gehouden in de Kerk te Rijssen den 22 Julij 1795

Present:

J.Z. Sloet tot Grimberg

A. Berends voor zig zelve en naamens Oosterhoff

G. Vlierman en J. ter Horst naamens Rijssen

J.A. ter Horst voor zig zelve en naamens Eversberg

Ingevolge gedaane Kerkenpraake, op twee agtereenvolgende Zondagen gepubliceerd, en geregistreerd gedelibereerd zijnde over het beraamen van middelen ter betaaling der schulden van dese Kerk en tot reparatie van dezelve, dan vermits, tot verwondering der opgenoemde Leeden, geen andere en meerdere Goedsheeren op heeden verscheenen zijn, en de presente Leeden alleen, niet goedgevonden hebben om over het voorschreven te concludeeren, zoo hebben zij egter goed gevonden dit tot haare decharge in 't Kerkenboek te doen aantekenen, en ten overvloede een tweede vergadering tegens of op de aanstaande Kerkenrekening, ten zelfden einde te doen convoceeren, om alsdan, zo mogelijk, daar over te kunnen concluderen.

Was getekend:

J.Z. Sloet naamens Grimberg en Bevervoorde

Jan ter Horst

J.A. ter Horst

A. Berends

Een kerkenpraak die op het vorenstaande aansluit is vermeld in het Kerkenboek van 24 augustus 1795:
De Collatoren van de Kerk te Rijssen, inharerende (?) hunne voorige publicatie en acte van Convocatie van den 7 Julij 1795 op den 12 en 19den van dezelve maand afgekondigd, en daarbij overwegende dat destijds in die uitgeschreven vergadering, zij Collatoren en zeer weinige Goedsheeren zijn verscheenen, waarom alstoen is goedgevonden, op die poincten van kosten tot allernoodigste reparatie aan Kerk en Tooren te doen, mitsgaders van schulden ten laste van gem. Kerk en bij voorz. publicatie en acte van Convocatie vermeld, niet te resolveeren, maar ten allen overvloede ten zelfden einde een tweede Goedsheeren vergadering tegens woensdag den 9 September aanstaande des morgens precijs ten tien Uuren in de Kerk te Rijssen uit te schrijven, zulks doende bij desen, ten einde alsdan finaal over de voorsr. poincten te delibereren, resolveeren en concludeeren, zoo als men zal vermeinen te behooren, met uitdrukkelijke inthimatie (?) dat men alsdan het wijder uitblijven der Goedsheeren en eigen geërfdens zal houden voor toestemmen in 't geen dat op die vergadering omtrent meergem. poincten zal worden geresolveert; wordende de Boeren en Meijrlieden gelast, hier van in tijds aan hunne Landsheeren kennis te geven. En om te kunnen strekken naar behooren zal, deze op twee agtereenvolgende Zondagen worden gepubliceerd, en daar van gerelateert.

Rijssen den 24 Augustus 1795

Namens gem. Collatoren

J.A. ter Horst

In de kantlijn is vermeld:

Dit bovenstaande is op twee agtereenvolgende Zondagen gepubliceert.

Rijssen den 7 September 1795

J. Elsinga Custos

13. Geschil met de Kerkmannen der R.C. gemeente van Rijssen.

Op 6 december 1809 diende het kerkbestuur van de R.K. Parochie van Rijssen bij de Koning van Holland een verzoek in om teruggave van de kerkegoederen die bij de Reformatie waren overgegaan naar de Gereformeerden. De tijd waarin dit geschil zich afspeelt valt in de zogenaamde Franse tijd. Koning Lodewijk Napoleon was vanaf 1806 Koning van Holland. De Gereformeerde Kerk was in ons land niet meer de heersende of publieke kerk. Ook de Rooms Katholieke medeburgers hadden hun godsdienstige rechten teruggerekregen. Waarschijnlijk was dit de aanleiding voor de "kerkmannen" van R.K. Parochie van Rijssen om een poging te ondernemen om de kerkegoederen of een deel ervan terug te krijgen.

De correspondentie en de notulen van de hierover gehouden collatorenvergaderingen zijn hierna integraal opgenomen.

Kerkenboek van 21 december 1809.

Betreft de copie van een schrijven van de R.K. Gemeente te Rijssen aan Z.M. de Koning van Holland, inzake de kerkegoederen van de Kerspels Kerk te Rijssen.

Relat: 21 van Wintermaand 1809. No. 10

Aan

Zijne Majesteit den Koning van Holland

- hier tusschen stond: -

Renvoije au Ministre des Cultes et de L'Interieur par ordre du Roi.

Ce 18 dec. 1809.

Van Wickevoort Crommelin

Sire!

Exp.: Le 19 Dec.: No. 13

De Kerkmannen der R.C. Gemeente van Rijsfen nemen met den diepsten eerbied de vrijheid voor te dragen, dat er te Rijsfen onder de groote of Kerspels Kerk onderscheiden goederen of landerijen behooren, afkomstig van over oude tijden van R.C. voorouderen: Alwaarom zij vermeenen op dezelve een gegrond regt van aanspraak te hebben; te meer nog daar ook tot onderhoud van die Kerk zoo wel als van de Pastorij de R. Catholijken hebben moeten bijdragen.

Redenen, waarom zij, ingevolge Uwer Majesteits decisie van den 10 van Slagtmaand ll. de vrijheid nemen, zich tot Uwe Majesteit te wenden en hun regt van aanspraak op den voorz. Kerspelskerk, Pastorijhuis en daar onder hoorende goederen en opkomsten in te dienen.

Dezelve goederen voor deze op de beste en bestendigste wijze reclamerende.

Dit doen Uwer Majesteits gehoorzame en ootmoedigste onderdanen, de Kerkmannen der R.C. Gemeente te Rijsfen.

Rijsfen den 6 van Wintermaand 1809.

Was geteek.:

Joh.s Tusvelt

Herm.s Van Boxel

H. Wusthuijs

A. Tonissen

H. Geerdink

W. Tusvelt

Jan Heedt

J. Altink

Pro vera Copia

G. van Wijngaarden, Sriba.

Kerkenboek van 20 december 1809:

No. 10

Amsterdam, den 20 van Wintermaand 1809.

De Minister van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken.

Aan

Den Heere Landdrost in het Departement Overijssel.

Mijn Heer!

Bij deze doe ik U toekomen het nevensgaande Stuk, ten einde mij, met terugzending, daar op te dienen van Rapport.

Ik ben met verzekering van achting.

De Minister voornoemd,

was geteek.:

Van der Capellen

Pro vera Copia

G. van Wijngaarden, Scriba.

Kerkenboek van 28 december 1809:

Voor het Land.

Nota.

*Bij de aanhaling dezes den Datum en het Nommer naauwkeurig uit te drukken.
den 28 van Wintermaand 1809.*

No. 16.

De Kerkenraad der Hervormde Gemeente te Rijsfen.

De Landdrost in het Departement Overijssel gelezen hebbende aan Zijne Majesteit gepraesenteerde en door den Minister van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken bij geleidende Missives van den 20sten dezer No. 10 in handen van den Landdrost gestelde Requeste van de Kerkmannen der R.C. Gemeente te Rijsfen daarbij enz.: Steld de Landdrost deze Requeste in handen van den Kerkenraad der Hervormde Gemeente te Rijsfen, ten einde daar op met terugzending voor of op heden en drie weken te dienen van berigt.

Zwolle den 28 van Wintermaand 1809.

De Landdrost voornoemd.

Was geteek.:

D. Bentinck Diepenheim

Pro vera Copia.

G. van Wijngaarden, Scriba.

Collatorenvergadering van 7 januari 1810:

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 7 van Louwmaand 1810

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg & Bevervoorde

De Heer J.A. Ter Horst qq namens Eversberg

A. Wolters qq namens Oosterhoff

G. Stokkers, G. Vlierman, J. Vincent, J. Hofman, Burgemeesteren namens Rijsfen

J.H. Ten Wolthuis, J. Bordewijk, A. ter Harmsel, G. Wessels, A. Vlierman namens den Kerkeraad

Gradus Ter Horst namens IJpelo

Willem Oonk namens Elsen

H. Bokdam namens Rectum.

Indeze Vergadering geproduceerd zijnde een Request van de Kerkmannen der R.C. Gemeente dezer Stad, waar bij zij aan Z.M. den Koning van Holland, de Kerkspels Kerk, het Pastorijhuis en Kerkegoederen alhier reclameren; benevens eene aanschrijving van den Heere Landdrost van Overijssel, aan den Kerkeraad - welke met voorn. Request hier vervolgens geïnsereerd is - om daar op binnen den tijd van 3 weken te dienen van berigt. Is na deliberatiën over deze gewigtige zaak besloten, om den Heere Secretaris J.A. Ter Horst te chargeren, gelijk denzelven gechargeerd wordt mits deze, om zoo dra mogelijk, door den Heere Racer, aan den Heere Landdrost voorn. berigt te doen indienen, om ware het mogelijk, het daar henen te wenden, dat in het verzoek der R.C. Gemeente, als strijdig tegen alle billijkheid worde gedificulteerd.

Nog is geresolveerd, om den Predikant J.H. Cramer, die reeds voor eenigen tijd het Stipendium Emeritorium is toegelegd, en zich tot heden niet gedeclareerd heeft, wanneer hij zijnen dienst wil nederleggen, te doen afvragen wanneer hij dit voornemens is te doen, op dat men dan gelegenheid zou hebben om door advertentiën in de Boekzalén, naar eenen bekwamen Predikant te vernemen, en de Gemeente dus niet zou blootgesteld zijn, om eenigen tijd herderloos te blijven.

Aldus besloten ter presentie en op dato als boven.

Pro vera Copia.

G. van Wijngaarden, Scriba.

Collatorenvergadering van 11 januari 1810:

Collatoren Vergadering gehouden op 't Stadhuis den 11 van Louwm.d 1810.

Present:

De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde

De Heer Mr. J.A. Ter Horst qq namens Eversberg

A. Wolters qq namens Oosterhof

J. Hofman, G. Vlierman, G. Stokkers, J. Vincent Burgemeesteren namens Rijsfen

J.H. ten Wolthuis, J Bordewijk, Ouderlingen

G. Wessel;s, A. ter Harmsel, A. Vlierman, Diakenen namens den Kerkeraad

H. Kollen, namens Nötter

H. Bokdam namens Rectum

G. Ter Horst namens IJpelo

W. Oonk namens Elsen

De Kerkmannen der R.C. Gemeente, namens dezelve Gemeente te kennen hebbende gegeven, dat zij van hun verzoek, omtrent de Kerspels Kerk, Pastorijhuis en Pastorij Landerijen wilden afzien en afstand doen; doch hun aandeel van de Kerkegoederen pretendeerden, en daaromtrent met de Hervormde Gemeente een accoord wilden aangaan, is na deliberatie besloten, ten einde in eene zaak van zulk een groot gewigt, niet te voorbarig te werk te gaan, om den Heere J.A. Ter Horst, namens deze Vergadering te volmagten, om met den Heere Racer te Oldenzaal over dit stuk te consulteren, deszelfs advis hier over in te winnen en in eene volgende Vergadering de Heeren Collatoren te dienen van berigt.

Aldus besloten ter presentie en op dato als boven.

Pro vera Copia

G. van Wijngaarden, Scriba.

Collatorenvergadering van 30 januari 1810:

Collatoren Vergadering gehouden op het Stadhuis den 30 st. Louwmaand 1810.

Present:

*De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde
De Heer J.A. Ter Horst qg namens Eversberg
A. Wolters qg namens Oosterhoff
J. Hofman, G. Vlierman, G. Stokkers en J. Vincent, Burgemeesteren namens Rijsfen
J.H. Ten Wolthuis, J. Bordewijk, Ouderlingen
G. Wessels, A. ter Harmsel, A. Vlierman, Diakenen namens den Kerkenraad
H. Kollen, G. Wessels, G. Beunk namens Nötter
H. Bokdam, J. Mossink namens Rectum
G. Ter Horst namens Ijpelo
W. Oonk, B. Reef namens Elsen*

Ingevolge resolutie genomen in Collatoren Vergadering den 11 van Louwm.d ll. waar bij den Heere J.A. Ter Horst gequalificeerd was, om met den Heere J.W. Racer te consulteren, over het gene in gen. Vergadering is ingebracht, is door den Heere J.A. Ter Horst een Request geproduceerd van gen. Heere Racer, geadresseerd aan den Landdrost van Overijssel, om op het Request van de Kerkmannen der R.C. alhier te dienen van berigt, is, na dat gem. Request aan deze Vergadering is voorgelezen, besloten, dat er enkele (?) Leden van den Kerkenraad, waar toe den Ouderling G. Stokkers en den Diaken A. ter Harmsel benoemd zijn, met dit Request naar Zwolle zullen gaan, om door deskundigen of door den Landdrost zelf t doen examineren, of het aan het oogmerk waar toe het is dienende, zou voldoen, en in een aanstaande Vergadering de Collatoren te dienen van berigt

Aldus besloten te Rijsfen ter presentie en op dato als boven..

Pro vera Copia

G. van Wijngaarden, Scriba.

Collatorenvergadering van 5 februari 1810:

Collatoren Vergadering gehouden op het Stadhuis te Rijsfen den 5 van Sprokkelmaand 1810.

Present (als gebruikelijk)

*De twee Leden van den Kerkenraad G. Stokkers en A. ter Harmsel, aan den last hun in de vorige Vergadering opgedragen, voldaan hebbende, hebben de Collatoren gerapporteerd, dat zij het Request van Doctor J.W. Racer, door den Landdrost en andere Advocaten hebben doen examineren, dezelve van advis waren, dat alhoewel het Stuk allen Lof verdiende, hetzelve nogtans eenige uitdrukkingen omtrent Z.M. bevatten, die wat al te sterk waren en het voorts al te uitgebreid was, tot het oogmerk waar toe het moest dienen; zij lieden een beknopter Request hadden doen opstellen, hetwelk zij den Collatoren ter goed of afkeuring aan boden. Welk Request de Vergadering voorgelezen zijnde, na deliberatie is besloten, de Kerkenraad te autorizeren om het zelve na registratie in het Kerkenboek, op behoorlijk zegel te doen afschrijven en het dus door hun onderteekend, zoo dra mogelijk aan den Landdrost te doen toekomen.
Aldus besloten en onderteekend ter presentie en op dato als boven.*

Pro vera Copia

G. van Wijngaarden, Sriba.

In het Kerkenboek van 7 februari 1810 is het afschrift van het in de vergadering van 5 februari 1810 besproken rekwist aan de landdrost in het Departement Overijssel opgetekend.

Het luidt als volgt:

*Aan Den Heere Landdrost in het
Departement Overijssel*

Mijn Heer de Landdrost!

De Kerkenraad der Hervormde Gemeente te Rijsfen, ingevolge een bij hun ontfangen aanschrijving van den 28 van Wintermaand 1809 No. 6 zullende dienen van berigt, op een bij dezelve dispositie aan hun toegezonden Request van de Kerkmannen der R.C. Gemeente van Rijsfen aan Z.M. den Koning gepresenteerd, neemt de vrijheid op het nederigst aan U Mijn Heer de Landdrost voor te dragen: Dat zij, berigtgeveren, met geen geringe verwondering en aandoening tevens uit den inhoud van gem. Request vernomen hebben, dat de Requestanten bij het zelve reclameren de Kerspels Kerk, Pastorijhuis en daar onder behorende goederen opkomsten, op grond, dat dezelve van oude tijden afkomstig zouden zijn van R.C. voorouderen, te meer daar zij ook tot onderhoud van de Kerk en Pastorij hadden moeten bijdragen.

Daar toch naar het inzien van hun berigtgeveren, die beide gelegde gronden van de gedane reclame der Requestanten, zijn abusief en onbestaanbaar, en daar benevens ook die gedane reclame in zich zelve, een in 't ooglopende onbillijkheid bevat.

Aangezien op zichtelijk de eerste aangevoerden grond, waar op de Requestanten die reclame zoeken te bouwen, de afkomst namelijk van goederen onder de groote Kerspels Kerk te Rijsfen van R.C. voorouderen, men onder eerbied moet opmerken vooreerst: dat de Requestanten zelve dit niet op alle die goederen of landerijen schijnen te hebben durven toepassen, daar zij in hun Request zeggen, dat onder de groote of Kerspels Kerk te Rijsfen onderscheiden goederen of landerijen behooren, zonder die gene echter bepaald te noemen welke zij daar mede bedoelen.

Ten tweede: dat alle blijk en bewijs van die gepoteerde afkomst ontbreekt.

Ten derde: dat zoo het al waar was dat eenige van die goederen afkomstig waren van R.C. voorouderen van over oude tijden, zoo als de Requestanten willen, dan nog geenszins blijkbaar is, dat de tegenswoordige Requestanten van die R.C. voorouderen afkomstig zijn, neen, maar uit de Geschiedenis van dit Rijk is veel eer af te nemen dat van die R.C. voorouderen de tegenwoordige Hervormde Gemeente afkomstig is.

Trouwens het is genoegzaam bekend dat bij oprigting der voormalige Republiek, meett (???) alle derzelve Ingezetenen van de Roomsche tot de Gereformeerde Godsdienstoeffening zijn overgegaan, zoo dat het regt en bezit der Kerkgebouwen en goederen tot dezelve behoorende, daar door van zelfs bij de Gereformeerde Gemeente is verbleven, door natuurlijke en wettige opvolging aan hunne R.C. voorouderen en

Ten vierde: dat dit bezit ook zo is blijven stand houden en ongestoord is uitgeoefend, niet alleen onder de voormalige Staatsregering maar ook na de omwenteling in 1795, en de sedert herhaaldelijk geproclameerde afscheiding van Kerk en Staat, zoo dat het zelve als een privaat Regt en Eigendom beschouwt, ook alle Regt van Reclame, daar tegen door wettige Praescriptie onder eerbied moet worden gehouden te niet gedaan te zijn.

Inzonderheid, nadat bij het nieuwe wetboek Art.: 1892 met zoo veel woorden is vastgesteld: "Dat dien eenig onroerend goed ter goeder trouw, en op grond van eenigen wettigen titel bezit, daar van den eigendom bekomt bij praescriptien door verloop van tien jaren, indien de wezenlijke Eigenaar woont binnen het zelve Departement, binnen het welk het goed gelegen is".

Men voege hier bij dat ook in de Staatsregeling van den eersten van Wijnmaand 1801 Art.: 13 reeds uitdrukkelijk vastgesteld geweest is: "Dat ieder Kerkgenootschap blijft onherroepelijk in het bezit van het gene met den aanvang dezer Eeuw door het zelve werd bezeten".

En wat betreft het tweede door Requestanten aangevoerde, om hun Reclame eenigen schijn te geven van op goede gronden te berusten, dat namelijk, zij ook tot het onderhoud van de Kerk en Pastorij hadden moeten bijdragen, zij het de Berigtgeveren vergund, eerbiedig aan U Mijn Heer de Landdrost te doen opmerken dat vooreerst de Inwoneren der Stad Rijsfen, als Inwoneren nimmer in dit onderhoud betaald hebben, maar dat wel de Erven en Landen in den Gerigten van Rijsfen gelegen, met eene gemeene uitzetting bezwaard zijn tot onderhoud van de Kerk en Pastorij, van welke Landen er ook wel eenige door Roomschegezinden bezeten of gebruikt worden, maar dat deze dan die uitzetting als eene Markte of Erfgenamen last, niet voor Zich personeel betalen, maar als een bezwaar, liggende op hunne goederen, welke zij met dat bezwaar verkregen hebben, of welke zij als een gedeelte van de pagt van die goederen, welke zij in huur hebben betalen, zonder eenig aanschouw tot wat Godsdienstoeffening zij behoren. En dus ook deze, door Requestanten tevens aangetogen grond voor hunne Reclame blijkt inderdaad nietig en onbestaanbaar te zijn.

Wijders zal de gedane Reclame der Requestanten mede niet anders dan hoogstonbillijk kunnen aangezien worden, wanneer men in aanmerking zal gelieven te nemen, het kleine getal Roomschegezinden in de Stad en het Gerigte van Rijsfen, in vergelijking aan het getal der Gereformeerden, dat de Roomsche Catholijken ruim viermaal overtreffende, daar na aanwijzing van de laatst gedane volkstelling op aanschrijving van den Heer Landdrost van den 18 van Louw, maand 1809 No. 9 het getal der Gereformeerden in de Stad en Gerigte van Rijsfen 2497 zielen bedraagt daar dat der R.C. slechts 604 zielen komt te belopen.

Eindelijk moeten Berigtgeveren hier nog bijvoegen, dat zij zich boven al hebben moeten verwonderen over de tegenswoordige Reclame der Requestanten daar` Zijl. slechts eenige weken te voren een Request aan Zijne Majesteit gepresenteerd hebben, om een onderstand van f 6.000:- te erlangen ter verbetering van hun kerk, welk Request in handen van de Regering van Rijsfen gesteld zijnde, om daar op te berigten, Zij lieden en als toen op hebben aangehouden, dat daar op ten hunne faueur mogt worden berigt, gelijk dan ook de Regering daar op een favorabel berigt heeft gegeven, doch Zijl. na alvorens en op gemelde hun Request dispositie is gevallen, wederom bij nader Request de tegenwoordige voor de Berigtgeveren zoo grievende Reclame zijn gekomen te doen.

En hier mede van Berigt gediend houdende, verzoeken en smeken de Berigtgeveren zeer ootmoedig, hopende en vertrouwend niet mindere bescherming dan hunne R.C. Landgenoten van Z.M. te zullen erlangen, dat de ten Requeste van Kerkmannen der R.C. Gemeente te Rijsfen, gedane Reclame, mag worden gewezen van de hand, en de Gereformeerde Gemeente mag worden gemainteneerd in het over ouden gerust bezit van de Kerspels Kerk, Pastorijhuis, en daar toe behoorende goederen en Landerijen.

T welk doende

Rijsfen, den 7 van Sprokkelmaand 1810

Was geteek.:

Gerh. Stokkers, Ouderling

J.H. Ten Wolthuis, Ouderling

J. Bordewijk, Ouderling

A. Ter Harmsel, Diaken

G. Wessels, Diaken

A. Vlierman, Diaken

Pro vera Copia

G. van Wijngaarden, Scriba

Hoe en wanneer is deze procedure geëindigd?

DE KWESTIE LANGENBERG (1789/1791)

In het notulenboek nemen de handelingen van de kerkenraad over de kwestie Langenberg, in 1789 en 1790 een ruime plaats in.

In die tijd speelde een kwestie rond Adam Langenberg, adjunct-koster, voorzanger en adjunct-schoolmeester. De handelingen inzake deze kwestie zijn afzonderlijk in afschrift van de, niet aanwezige, originele handelingen of acta, achterin het notulenboek vermeld, evenals de notulen en resoluties, adviezen en consultaties van derden met betrekking tot deze aangelegenheid.

Adam Langenberg, in juni 1788 alhier als adjunct-schoolmeester en als adjunct-koster en voorzanger aangesteld, heeft blijkens de notulen van de kerkenraadsvergadering van 18 april 1789 op de eerste Paasdag van het jaar 1789 's namiddags om twee uur de preekstoel van de Rijssense kerk beklommen en voor een talrijk gehoor een rede gehouden. Dit optreden werd door de kerkenraad als onwettig beschouwd en heeft hierover de classis ingelicht.

De kerkenraad heeft over de kwestie Langenberg intensief beraadslaagd, adviezen ingewonnen en derden geconsulteerd en kwam uiteindelijk, na ruim een half jaar, tot het besluit Langenberg onder censuur te plaatsen. Dit had verstrekkinge gevolgen omdat Langenberg diverse functies in zich verenigde en twee werkgevers had, waartoe de kerkenraad niet behoorde. Hij was in 1788 door de magistraat van de Stad Rijssen tot adjunct-schoolmeester benoemd en door de collatorenvergadering benoemd als adjunct-koster en voorzanger. Beide genoemde instanties moesten danook in de procedure betrokken worden. Dat de afronding van de besluitvorming door de kerkenraad niet zonder slag of stoot tot stand kwam, mag uit het volgende blijken.

Op 18 april 1789 kwam de kerkenraad over deze zaak voor het eerst bijeen. Naar aanleiding van het verhandelde op deze vergadering werd het volgende genotuleerd:

Deze Handeling met den gebede geopent zijnde waaren Present:

J.H. Cramer

Ouderlingen de HWGb. Heer J.Z. Sloet tot den Grimberg, Jan Smit, H. Dijkers, Burg.

Diaconen Jan Hofman, Herm. Weischede, J.H. Bruggink.

Wierd door Ds. Cramer voorgesteld, hoe hij met zeer veel bevreemding had vernomen, dat de adjunct-schoolmeester A. Langenberg, zonder zijn weeten en consent, op den eersten Paasch-dag Jongst-Leden, des nademiddaags ten 2 uren beginnende, had kunnen goedvinden, de predikstoel te beklommen, en van daar voor een talrijke gemeente, een predikatie te doen alles tegen de Kerkenordering dezer Landen als geschiedende door een persoon die daar toe niet geroepen of bevoegt was.

Ook wierd door Ds. Cramer gevraagd of voornoemden Langenberg aan iemand der Leden had te kennen gegeven zijn voornemen om te preken, of hun consent gevraagd om te mogen preken.

Het antwoord was eenparig Neen.

Hierop deed Ds. Cramer een voorstel of het niet dienstig zou zijn hem Langenberg, hier te laten komen, en hem eenige vragen te doen, het geen wierd goedgevonden.

Hier op geroepen en gecompareerd zijnde wierd hem gevraagd.

1. *Hebt gij met den voorgaanden Paasch-dag nademiddag, op den Predikstoel geweest en van daar een Predicatie gedaan; en dat op den gewoonen tijd ten 2 uuren beginnende?*

Hier op geantwoord dat gepredikt had dog nader een oratie gedaan.

2. *Welke was de stoffe der verhandeling en welke de voorafspraak?*

Antw. De voorafspraak Gen. 3.

Text: Spreuk. 23:26a.

3. *Wie heeft u gequalificeert om te preken?*

Antw. Daar was geen qualificatie nodig.

4. *Wil Ued. de preek overgeven?*

Antw. Geen preek te hebben maar een schetz die overgegeven is.

De Kerkenraad oordeeld dit gedrag als strijdig met de Kerkenordening, onwettig stout en gevaarlijk om de ruste der Kerk, en goede stichting, en strafbaar; en is deswegen van oordeel dat zij ten bewijze van haare waakzaamheid, daar over klagtig moet vallen, ten einde dezen stouten ondernemer gestraft en beteugelt worden, en hem dergelijke stappen worden afgeleert.

Wordende de Predikant verzogt dit ter tafel van de Classis te brengen en derzelve advies te vragen.

Was getekent:

J.Z. Sloet, H. Dikkers, Jan Smit.

Jan Hofman, Herm. Weijschede, J.H. Bruggink.

Accordeerd met 't origineele berustende bij den Classis.

Q.T.N. Classis

G.J. Bruin Classis h.t. Sriba.

De resolutie van de classis Deventer d.d. 23 april 1789 luidt als volgt:

L.S.

Copie der Resolutie welke genomen is door Heeren Gecommitteerden betrekkelijk 't different tusschen de E. Kerkenraad van Rijfsen, en den Schoolmeester aldaar, met naamen A. Langenberg, 't welk door de E. vergadering geapprobeert is.

Gecommitteerden in de zaak van A. Langenberg, Adj. Schoolm.r te Rijfsen die op den eersten Paasch Middag om 2 uuren een redevoering over Spr. 23:26a na dat voor af een Capittel gelesen, en 2 vaersen gezongen was, in den Rijfsensche Kerk, van den Predikstoel, voor een aantal personen gehouden en daar over met het hoogste regt, door den Kerkenraad, was aangesproken, hebben de eer aan deze Classicale Vergadering te berichten, dat dewijl de Kerkenraad van Rijfsen, alleen bij de Classis raad en advijs vraagt; zo meenen gecommitteerden als nog in deze zaak, sig niet verder te kunnen uitlaten, dan alleen dit te melden, dat hun het gedrag van den eersten volgens zijn eigen brief of geschrift aan de Classis ingelevert ten uitersten strafwaerdig voorkomt en daar en tegen de waakzaamheid van den EE Rijfsenschen Kerkenraad alle eer waerdig is, radende gecommitteerden den K'K..raad dit stuk nader te onderzoeken en pro re rata (?) ook hunne cragtens (?), met de Personen die in dat gehoor geweest waaren. en vooral met hem die daar de Rol van voorlezer en voorzanger gespeeld heeft volgens Kerkenorder te handelen.

Waar mede gecommitteerden meenen aan hunnen last voldaan te hebben. Leggende dit advis, onder toe bidding van de begeerlijkste genoegens, in den schoot dezer E. Kerksamenning (?) neder.

Gegeven den 23 April 1789.

Pro vera copia Q.T.N. Classis

G.J. Bruijn Cl.h.t. Sriba

Het afschrift van de brief van Langenberg aan de classis, waaraan in bovenstaande resolutie gerefereerd werd, is niet in het notulenboek aanwezig.

Op 11 mei 1789 kwam de kerkenraad opnieuw over de zaak Langenberg bijeen. In deze vergadering verscheen Langenberg en werd door de kerkenraad "schuldig bevonden", nadat het advies van de classis, waarop de uitspraak berust, hem was voorgelezen.

Uit de notulen van deze vergadering citeren wij:

Ds. Cramer doende verslag van den last hem door de E. Kerkenraad opgelegd, om, de zaak van de adjunct-schoolmr. Langenberg ter tafel van de Classis te brengen, en des zelfs advis te vragen heeft het schriftelijk antw. daar van binnen gebragt, waar op Langenberg verschenen is, en schuldig bevonden, hebbende de E. Kerkenraad dit volgende advis, en uitspraak, over hem uitgebragt, nadat hem het advis der E. Classis waar op de uitspraak rust, was voorgelezen.

Op advis van Burgermr. Dijkers, werd na hem Langenberg gehoord te hebben, in omvraag gebragt, of men niet van hem zou eischen om binnen veertien dagen zijn afscheid van den Dienst en attest van goed gedrag te toonen; of zo niet hem de facto van den K'Kendienst te funcheren (?), het geen van alle Leden werd voor goed gekeurt.

Ook werd goedgevonden hem te verbieden, nog van den Predikstoel, nog van zijn lessenaar eenige redenen van wat aart te spreken, het God geleerde betreffende, of iets van dien aart, bij wijze van oeffening, in de School of huizen te verrigten, van de Kerk geen Zangschool te maken of daar anders te zingen, dan wanneer de Dienst wordt verrigt door een gequalificeerd Leraar. Zijnde hem bovenstaande pointen voorgelezen.

Ook wierd Ds. Cramer verzogt om aan Ds. Schenikes namens de K'K..raad te vernemen, per missive hoe het gedrag van Langenberg is geweest, als zijnde bij zijn E. bekent; gelijk ook aan mijn Heer Den Drost van het geval per missive kennis te geven.

Als we de behandeling van de zaak Langenberg tot zover bezien, dringt zich de vraag op wat de achtergrond was van Langenbergs optreden in de kerk op de eerste Paasdag.

In de notulen van de kerkenraadsvergaderingen en de resolutie van de classis wordt slechts melding gemaakt van formele zaken, zoals het handelen in strijd met de kerkorde en wordt besloten Langenberg te verbieden "nog van den Predikstoel, nog van zijn lessenaar eenige redenen van wat aart te spreken, het God geleerde betreffende enz.", maar komt de oorzaak of reden van Langenbergs optreden niet naar voren. Niet is op enigerlei wijze melding gemaakt van de aanleiding tot het houden van de "oratie" door Langenberg op de bewuste eerste Paasdag. In het onderzoek van de kerkenraad komt in het verhoor van Langenberg ook geen vraag over de inhoudelijke kant van diens optreden voor. Althans, hierover is niets genotuleerd. Ook in de verdere behandeling van deze kwestie door andere instanties is niets vastgelegd inzake de achtergronden en beweegredenen van het optreden van Langenberg. Vreemd is bovendien dat ds. Cramer zelf niet voorging in de middagdienst van de eerste Paasdag. Zelfs kan de vraag opgeworpen worden of de kerkenraad wel aanwezig was.

Uit de stukken blijkt niet dat er op de eerste Paasdag, 's namiddags, geen officiële kerkdienst was belegd.

Ds. Cramer was echter niet aanwezig; over de aanwezigheid van de kerkenraad in de dienst wordt niets vermeld.

Uit het oordeel van de kerkenraad en van de door de classis met deze zaak belaste gecommiteerden valt af te leiden dat Langenberg door zijn optreden "in strijd met de kerkorde, onwettig, stout en gevaarlijk om de ruste der Kerk" bezig is geweest en dat de gecommiteerden adviseerden te onderzoeken de "Persoonen die in dat gehoor geweest waaren" en verder toch "vooral met hem die daar de rol van voorlezer en voorzanger gespeeld heeft volgens Kerkenorder te handelen". Van enig onderzoek in die richting is uit de notulen echter niet gebleken. Uit het advies van de classis zou kunnen worden afgeleid dat het hier mogelijk ging om een groep gemeenteleden die ontevreden was met de gang van zaken in de gemeente of met het beleid van de kerkenraad of mogelijk met de gangbare prediking in de gemeente van Rijssen. Vragen die niet zonder meer te beantwoorden zijn.

De zaak Langenberg behoorde nog lang niet tot het verleden. Er volgde nog een reeks vergaderingen en consultaties door de kerkenraad. De kerkenraad liet zich adviseren door mr. Joan Jacobson, burgemeester van Deventer.

De magistraat van de Stad Rijssen stelde een onderzoek in, twee predikanten uit naburige gemeenten gaven advies in deze kwestie. Ook kwam de kwestie op de tafel van de collatorenvergadering.

Naar aanleiding van het beslotene in de kerkenraadsvergadering van 11 mei 1789 met betrekking tot het aanleveren door Langenberg van bescheiden inzake zijn ontslag uit de (militaire?) dienst alsmede een attest van goed gedrag, wordt laatstgenoemde op 5 juni daaraanvolgend opnieuw in de kerkenraadsvergadering ontvangen. Hiervan is het volgende genotuleerd:

Meester Langenberg geroepen zijnde voor de EE vergadering, om afscheid van zijnen Dienst en attest van goed gedrag te toonen, gelijk hij aangenomen had binnen 14 dagen te doen ingaande met den 11 Maij, om daar van te doen blijken. Daar de tijd reeds verstreken was, zo heeft hij tot dato niets kunnen produceren, waar om hem op verzoek uit consideratie, drie weken uitstel is vergunt blijvende na dezen tijd, de voorgaande Resolutie in kragt.

De daaropvolgende kerkenraadsvergadering over deze zaak werd op 12 juli 1789 gehouden. Hieraan ontlene wij:

In gevolge genoomen Resolutie den 5 junij 1789, A. Langenberg in deze vergadering gecompareerd, en gevraagd zijnde, of hij volgens aangenomen beloften konde produceren afscheid van de Dienst, en bewijs van zijn goed gedrag.

Heeft geantwoord daar toe na rijpe deliberatie, en ingenomen advis niet verpligt te zijn, aan deze vergadering te doen, zig refererende aan de Magisrtaat dezer Stad als zijnde zijn Competente Rigter en het bewijs dat hij had, wel aan den een of ander der Leden buiten de vergadering te willen vertoonen; als zijnde hier in de vergadering Leden die zijn ondergang zogen.

Wordende Zijn Hoogwelgebooren Gestrenge J.Z. Baron Sloet Heer van den Grimberg verzogt advisen in te nemen van deskundigen, om zig daar na vervolgens te reguleren.

Namens de kerkenraad werd door Baron Sloet de zaak voorgelegd aan mr. Joan Jacobson te Deventer, die op 17 juli 1789 een schriftelijk advies uitbracht. Afschrift hiervan is in het notulenboek te vinden.

Hieruit citeren wij het volgende:

Gezien ende geëxamineerd Kerkenraads Handelingen van Rijssen, in datis 18 April, 11 Maij, 5 junij, 12 julij dezes jaars 1789, midsgaders copie van de Resolutie van de Wel Eerw. Gedeputeerden des Classis van Deventer van den 23 April dezes jaars, voorts missive van A. Langenberg geschreven aan het Classis van Deventer den 20 April; met de aanmerkingen van den Predikant Cramer op dezelve, en daaruit bevonden dat aan de Wel EE K'kenraad klaaglijk is te kennen gegeven, dat A. Langenberg, adjunct-schoolmeester, koster en voorzanger zig zoude veroorloofd hebben: in de Kerk te Rijssen op den eersten Paasch-dag ten aanhooren van een aantal toehoorderen, van den Predikstoel een Predicatie uit te spreken, en het werk van eenen predikant te verrigten, met gevolg dat de Kerkenraad, zig deze zaak aan trekkende, daarover in den haaren (?), geresolveert, en na ingenomen advis van het Classis van Deventer, A. Langenberg geïnjungeert (?) heeft, attesten van des zelfs afscheid uit den militairen dienst en goed gedrag aan den K'kenraad te vertoonen; dog dat dezelve verweigerde daar aan te voldoen, de EE Kerkenraad, alsnu geresolveert heeft, daar over ingevolge qualificatie op den Heere van Den Grimberg gepasseert, in te neemen.

Weshalven de ondergetekende na Lectuure der Stukken en rijpe examinatie der zaken, deser heeft te adviseren:

vooreerst dat het houden van een predicatie door een ongequalificeerd persoon, strijdig is met de Kerkenordening dezer Landen, en van de gevaarlijkste gevolgen, voor de Leere onzer publike Kerken zoude kunnen zijn, en dat dien ten gevolge A. Langenberg de Kerkenordre dezer Landen heeft overtreden.

ten tweede Dat Langenberg zig alsmede zeer sterk heeft te buiten gegaan, niet alleen door zijn gedrag in het gemeen, met den Kerkenraad van Rijssen gehouden, aan wien hij dog als een Kerkelijk bediende alle eerbied en hoogagting moet betoonen, na verwijzen van de Leer van den Heer Professor Böhmer, in Jure Ecclestus Protestantium. maar ook zelfs met die EE vergadering, in het uit oeffenen van hunnen Kerkelijken pligt kwalijk

te bejegenen, en te verwijten dat sommige van de zelve zijnen ondergang zogten, dat zij hem den voet dwars zetten, hoedanig gedrag in gevolge Landregt van Overijssel (.....) strafwaardig is.

Ten derde Dat A. Langenberg uit hoofde van zijn amptsbetrekking bij het aanvaarden zijner bediening met mond en hard beloofd hebbende, zig almede na de Schoolordre dezer Provincie van den 5 April 1666, gerenoveert den 20 Julij 1706 (te vinden agter het Landregt van Overijssel Num. 53) te zullen gedragen, op meer dan eene wijze tegen dezelve komt te handelen en zig alzo heeft op den halse geladen, het geen aldaar Art. 33 wordt gestatueert namelijk om wegens moewillige overtreding dier ordres en het te buiten gaan in des zelfs bediening, na den eisch der misdaad volgens Kerkenordre gecensureert en gestraft te worden.

Om welke redenen dan na het inzien der onderget. De EE Kerkenraad van Rijssen, bevoegd zijn zoude om A. Langenberg te kunnen en te mogen censureren, zodanig en op zulk eene wijze als na Kerkenordre gebruikelijk is tot dat dezelve behoorlijk boete zal komen te doen.

Dog dewijl aan den Kerkenraad niet competeert (zoals de onderget. geïnformeert is) de aanstelling van koster, voorzanger en schoolmeester, maar de beide eerst genoemde aan Heeren Collatoren en des laatst genoemde aan de Magistraat van Rijssen, zo heeft de K'k.raad zonder vrugt die attesten van Langenberg gerequireerd, waar van gewaagt word in de Acta Consistorie van 3 Majj Art. B en 5 junij en 12 julij, te meer wijl Langenberg reeds als Lidmaat der Gemeente van Rijssen aangenomen en bekend staat, en deze requisieten (?) dus post festum zijn (?).

Overmids egter aan de eene zijde Langenberg is aangesteld als adjunct-koster en voorzanger door Heeren Collatoren en als adjunct-schoolmeester door de Magistraat van Rijssen; en aan den anderen kant deze censuure ten gevolge moet hebben dat de gecensureerde, gedurende den tijd dat hij onder de Censuure ligt, als missende het nadicale (?), ingevolge het Kerkelijk regt, zijne bediening, als koster, voorzanger en schoolmeester in persoon niet kan bedienen, en als zo gesuspendeert moet worden, na de Leer van Böhmer In Jure Parochiale, Lect. 8 Cap. § 14.

Zo zoude de Kerkenraad van Rijssen in dezen zo wel aan Heeren Collatoren als aan de Magistraat van Rijssen kennis behooren te geven van deze voorgenomene Censuure, ten einde welgemelde Heeren intusschen, hier van verwittigt voor het waarnemen van het koster, voorzanger, en schoolmeestersamt gedurende den tijde der Censuure ad interim zouden gelieven te zorgen; zo als na Kerken en Schoolordres zouden behooren.

Aldus bij mij ondergeschrevene Salve melioni (?) geadviseert.

Deventer, den 17 julij 1789

Joan Jacobson

Op 22 juli 1789 werd Langenberg over deze kwestie door de magistraat van de Stad Rijssen ondervraagd. Desgevraagd verklaart getuige (Langenberg) onder ede tegenover de burgemeesters Gerrit ten Wolthuis, Jan van 't Veer en Loco Gerrit Stokkers dat hij 34 jaar oud is en in geen verwantschap staat tot leden van de kerkenraad en dat hij op 12 juli in de vergadering van de kerkenraad is geweest.

Verder wordt getuige gevraagd de namen van de kerkenraadsleden te noemen die "zijnen ondergang zogten".

Uit deze stukken citeren wij het volgende:

Getuige verklaart dat uit de gehouden handelwijs van zommige Leden des Kerkenraads. zo in het requireren van ontijdige bewijsen, van getuiges voorgaande Compontement (?) en Demissie als bombardier als ook door het nemen tot zekere Resolutie om getuige te suspenderen in zijnen Kerkdienst genoegzaam blijkbaar is, dat die Leden het nadelige van getuige daar door hebben zoeken te bewerken; te weten de personen van Ds. Cramer en ouderling Jan Smit.

Dat vervolgens door Ds. Cramer ten huize van den Boekverkoper J.N. Stitzingen (te Deventer), voor eenige weeken zeer veel ten nadeele van getuige heeft afgegeven waar uit ten duidelijksten blijkt dat gemelde Ds. Cramer het bij alle gelegenheden daar heen heeft zoeken te dirigeren dat getuiges goede naam en faam wordt gedeclareerd.

Op de vraag aan Langenberg te verklaren welke persoon of personen hem gezegd hebben dat mr. Jacobson, burgemeester van de Stad Deventer, in zaken van Langenberg en de kerkenraad zou adviseren, is genotuleerd:

Getuige verklaart dat door de menigvuldige gerugten, welke in deze zaak sig van tijd tot tijd verspreiden niet in staat is, om iemand te kunnen noemen die zulks zoude gezegd hebben.

Afgesloten wordt met de volgende woorden:

In oirconde der waarheid hebben wij Burgermeesteren voornoemd deze met onze Stads zegel en onze eigen handigen subscriptie doen connoboceren (?).

Actum Rijssen 22 Julij 1789

Gerrit ten Wolthuis

Burgermeester

De kerkenraad kwam opnieuw in vergadering bijeen op 26 juli 1789.

Hieraan ontlenen wij het volgende:

Ingevolge Resolutie den 17 julij 1789 de Hoogwelgebooren Gestr. Heer J.Z. Baron Sloet tot den Grimberg, verzogt zijnde om in de zaak van A. Langenberg, advisen in te nemen van deskundige advocaten heeft daarop geproduceerd aan deze vergadering, een ingenomen advis, van de Heer en Mr. Joan Jacobson: waarmede provisioneel ten aanzien van den inhoud des zelfs genoegen genomen is zijnde hier met eenen goed gevonden om A. Langenberg te doen citeeren in den gerigte, om op te noemen welke personen van den K'kenraad, zijn ondergang zoeken.

Ingevolge zijn eigen opgave van den 12 julij worden de Heer Burgermr. Dijkers als Lid des K'kenraads verzogt dit te willen effectueren; en een extract aan deze KK'raad te willen overgeven; van het geen hij geantwoord heeft.

NB. te noemen den Persoon die hem gezegt heeft dat de Heer en Mr. Jacobson hier in zou adviseeren.

Omstreeks deze tijd hebben ds. Cramer en ouderling Jan Smit een (niet gedateerd) stuk samengesteld ten behoeve van de kerkenraad, waarin ingegaan wordt op de beschuldigingen van Langenberg, zoals deze onder ede tegenover de magistraat van de Stad Rijssen op 22 juli heeft gedaan.

Wij citeren hieronder de inhoud van dit stuk.

Aanmerkingen op de condschap (?) van A. Langenberg.

Adam Langenberg in den gezigte gevraagd zijnde wie de geenen waaren die zijnen ondergang zogten, heeft verklaart bij Eede die te zijn Ds. Cramer en Jan Smit, ouderling en voor reden gegeven.

1.

Dat zommige Leden uit den Kerkenraad een voorstel hadden gedaan en daar op een besluit genomen om van hem te requireren bewijs van eerlijk afscheid uit, en van goed gedrag in den militairen Dienst of bij gebrek van dien hem te suspenderen; en naderhand, die daders genoemd Ds. Cramer en Jan Smit.

2.

Dat Ds. Cramer bij de Boekverkoper Stitzingen te Deventer veel dingen tot zijn nadeel heeft gezegt dienende tot zijn discredit.

De ondergeschrevene kunnen niet voor bij om hier over deze aanmerkingen te maken en die te brengen onder het oog van de EE Kerkenraad.

1.

Wat het eerste aangaat dat zommige Leden van den Kerkenraad dit besluit genomen hadden welke naderhand genoemd zijn Ds. Cramer en Jan Smit.

Dit is onwaar om dat ex actis van den Kerkenraad in die zaak gehouden geen eene uitgezondert, blijkt dat het een algemeene zaak is; wijl alle Leden des Kerkenraads geen eenen uitgezondert, die getekent hebben; en hem A. Langenberg geroepen zijnde voor den Kerkenraad in naam des vollen Kerkenraads hun besluit is voorgelezen en te kennen gegeven en daar hij dit beter weet gelijk hij weet, wijl het hem in naam des Kerkenraads voor den vollen vergadering, en niet uit naam van Ds. Cramer en Jan Smit is aan gekondigt; zijnde hem dit door HWGb. Heer J.Z. Sloet zelve voorgelezen, of niet zeker weet dat het zommige gedaan hebben, wijl het tegengestelde van alle Leden waar is, evenwel stellig durft bevestigen dat het van zommige geschied is.

Daar kunnen ondergeschrevene uit dezen niet anders besluiten, of gemelde Langenberg heeft een onvoorzigtigen, of een meineed gedaan.

2.

Wat aangaat het tweede, dat Ds. Cramer bij Stitzingen vel dingen tot zijn nadeel gezegt zou hebben, daar van is niets bewezen en is bijgevolg niet en van geener waerde en kan deswegen geen onderwerp van attentie, deliberatie zijn.

En vinden zig deswegen verplicht, daar over te doleeren, en daar zij niet meer schuldig staan als andere Leden des Kerkenraads zig te beklagen; over dezen onbetamelijken aanval en het disrespect hun (?) van zulk een ondergeschikte Kerkelijke bediende bewesen; verzoekende op gronden, dat zulk een eerbied en hoogagting aan den Kerkenraad, en dat des zelfs Leden moet bewijsen, dat de Eerw. Kerkenraad hun (?) als hunne Leden in desen mainteneere de zaak onderzoeken en hem Langenberg na merites straffen.

*'t welk doende
J.H. Cramer
Jan Smit*

Inmiddels had de kerkenraad ook advies ingewonnen bij een tweetal predikanten uit naburige gemeenten, te weten ds. J.H. Smits te Goor en ds. J.F. Hein te Diepenheim. Deze gaven hun mening te kennen in een advies van 29 juli 1789, waarvan ook afschrift in het notulenboek aanwezig is. Onderstaand is het advies van ds. Smits weergegeven.

L.S.

*De ondergetekende (door Ds. Cramer, Predikant te Rijssen, daar toe verzogt zijnde) de handelingen van de EE K'Kenraad in de zaak van A. Langenberg, adjunct-koster, voorzanger en schoolmeester aldaar gezien hebbende zoude van oordeel zijn:
Dat de EE K'Kenraad voornoemd, kan en mag procedereen tot Censuur van den Persoon van A. Langenberg.*

*Goor den 29 julij 1789
Joh. Henr. Smits*

Ds. Hein sloot met de volgende woorden hierbij aan:

L.B.S.

Na de handelingen van den EE K'Kenraad van Rijssen, met aandacht overwogen te hebben, verklaard door dezen dat ik met het bovengemelde advijs van den Weleerwaardigen Heer J.H. Smits, Pred. te Goor ten vollen instemmen.

*Diepenheim den 29 julij 1789
J.F. Hein*

Op 31 juli daaraanvolgend vergaderde de kerkenraad opnieuw over de zaak Langenberg. Een drietal kerkenraadsleden was, hoewel geconvoceerd, zonder kennisgeving afwezig. Van deze vergadering is het volgende genotuleerd:

*Deze vergadering door den gebede geopent zijnde waaren present:
Ds. J.H. Cramer
Ouderl. J.Z. Baron Sloet tot den Grimberg, Jan Smit.
Diacon Herm. Weijschede.*

Zijnde de Custos Masman gevraagd, of de overige Leden met naamen Hend. Dijkers, ouderl., Jan Hofman, Jan Hend.k Bruggink ook niet geconvoceerd waaren, tegen heden morgen te half elf uren, waarop geantwoord heeft het zelfs in persoon, aan alle absenten te hebben aangezegd.

Op heden is geresumeert, de handeling van de voorgaande Kerkenraads verhandeling gehouden den 26 julij dezes zijnde ingebragt de gerigtelijke en beëdigde vraag articulen, van A. Langenberg afgegeven den 27 julij waarin hij zommige Leden des K'kenraads, en met naamen Ds. Cramer en Jan Smit, beschuldigt als zoeken van zijn ondergang, waar tegen Ds. Cramer en Jan Smit hebben ingebragt aanmerkingen tot grondige wederlegging dezer zaak. Dezen geinsereert met verzoek, daar het van den beginne een gemeene zaak des K'kenraads is geweest hem (?) in dezen te mainteneeren en Langenberg wegens het disrespect hier als Leden des Kerkenraads bewesen, na merites te straffen.

Ook is ingebracht het advis van twee naburige predikanten Ds. J.H. Smit te Goor en J.F. Hein te Diepenheim, die na lecture der stukken daar toe relatief, van oordeel zijn dat A. Langenberg, door den EEW. K'kenraad kan en mag gecensureert worden, gelijk dit ook is het advies van de Heer en Mr. J. Jacobson.

Ook is ten overvloede den Custos Masman in last gegeven, door de Hoogwelgebooren Heer J.Z. Sloet tot den Grimberg, om bij de absente Leden te vernemen op wat uur het hun morgen convenieert tezamen te vergaderen en dan daar van aan de andere Leden kennis te geven, op dat als dan de vergadering compleet kan zijn. Waarop de vergadering met Dankzegging gesloten is.

Op 1 augustus 1789 vergaderde de kerkenraad voltallig over de zaak Langenberg. Opgemerkt wordt echter dat de notulen niet zijn getekend door ouderling burgemeester H. Dikkers. De notulen van deze vergadering luiden als volgt:

De acten van de voorgaande Kerkenraads verhandeling, gehouden den 31 Julij dezes geresumeert zijnde, zo is besloten eer men tot de dadelijke Censuure van A. Langenberg overgaat, Heeren Collatoren kennis te geven en die Heeren te laten convoceeren tegen Dingsdag, den 4 den Aug., 's nademiddaags ten 2 uuren om over deze zaak van Langenberg te besloigneren. Waar op de vergadering met Dankzegging tot God besloten is.

De kwestie wordt er niet duidelijker op.

Langenberg beweert over informatie te beschikken die uit de boezem van de kerkenraad afkomstig moet zijn.

Opvallend is dat een drietal kerkenraadsleden absent was op de vergadering van 31 juli.

De notulen van de vergadering van 1 augustus geven echter geen antwoord op de vraag over eventueel "lekken" van de kerkenraad.

De kerkenraad besloot de Heeren Collatoren in te lichten, zoals ook door mr. Jacobson was geadviseerd.

Op 4 augustus vergaderden de Heeren Collatoren over deze zaak op verzoek van de kerkenraad.

De magistraat vergaderde hieraan voorafgaand op 3 augustus over de zaak Langenberg.

In het notulenboek is het extract van de vergadering van de magistraat in afschrift opgenomen; het luidt als volgt:

Extract uit het boek van Resolutien der Stad Rijfsen.

Actum Rijfsen den 3 augustus 1789.

Present:

Gerrit ten Wolhuis

Gerhardus Baan

Gerrit Stokkers

Jan van 't Veer

Arend Jan Stokkers

In deze vergadering zijnde voorgedragen dat op Morgen eene Collatoren Vergadering alhier in de Kerk zal gehouden worden waartoe Burgermeesteren reeds zijn geconvoceert.

Dat men van ter zijden is geïnformeerd dat die vergadering tot verwondering zoude wezen geconvoceert, om den adjunct-koster en schoolmeester Adam Langenberg, van zijn voorzangers ampt, en verdere Kerkelijke bedieningen, zo en in dier voegen, als dezelve aan hem bij acte, door ons en verdere Heeren Collatoren dezer Kerk, op den 6 junij 1788 ten onzen protocollen geregistreerd, met eenparigheid van stemmen, door ondertekening geconnoboneerd (?), wel en wettig, op eene instructie naderhand door ons te ontwerpen is begeben, zoude worden gedepossideerd en van zijne Kerkelijke bediening ontzegt.

Is na deliberatie goedgevonden, te committeeren zo als gecommiteerd worden bij dezen onze mede raads (?) vrienden, de Burgemeesteren Gerrit ten Wolhuis en Jan van 't Veer om zig op morgen te begeben na de Kerk alhier, de Collatoren Vergadering bij te wonen en namens deze stad te declareren.

Dat uit de attesten Num. 1, 2, 3 hier bij per Copiam Authenticam (?) zonneklaar manifesteert dat op het gedrag van voornoemde Adam Langenberg, niets hoe genaamt te zeggen valt.

Dat den zelven wijders op den 20 Majj 1788 voor Heeren Collatoren is geëxamineert en daar in ten genoegen voldaan heeft zo als blijkt uit het attest Num. 4 en wel zodanig dat de Heer Landdrost van Twenthe niet heeft gedissiculteerd (?) / gedifficulteerd (?) de aanstelling van hem Adam Langenberg te approbeeren en hij daar door zodanig Jus (?) quasitum (?) of regt verkregen heeft, uit welken possessie hij na Landregte en gemeene Regten geensins de facto kan of mag worden gedepossideerd.

Dat verders ons geene klagten, van onze Burgeren ten laste van gezeide Adam Langenberg zijn voorgekomen.

Weshalven men ook geen redenen ter wereld heeft, zo lange ons geen bewijsen ten nadeele van Adam Langenberg worden geproduceerd om met Heeren Collatoren te kunnen treden tot het afzetten van hem Adam Langenberg in zijne Kerkelijke bediening waar tegen men ten sterksten en ##### protesteert. Edog ingevalle Heeren Collatoren onvermoedelijk met meerderheid van stemmen mogten resolveeren meergem. Adam Langenberg van zijne Kerkelijke bediening af te zetten, of te suspenderen: in dien gevalle protesteert men almede tegen alzodane Resolutie om reden hier vooren gededuceert (?), dat is zo lange ons geen egte bewijsen ten nadeele van Langenberg worden geproduceert, en er genoegzame redenen voor handen zijn uit welken hoofde tegen hem Ad. Langenberg na regten tot ontzetting van zijn ampt zoude kunnen geproduceert worden.

Pro vera extractum

G. Stokkers, Burgermeester

A.J. Stokkers, Burgermeester

G. Baan, Burgermeester

De Heeren Collatoren kwamen de volgende dag (4 augustus) in vergadering bijeen. Blijkens de inhoud van de notulen van deze vergadering werd mevrouw de Douairiere van Ittersum vertegenwoordigd door een gevolmachtigde, mr. A. Berends. De notulen van de collatorenvergadering luiden als volgt:

Hier waaren Present:

De Hoogwelgeb. Gestr. Heer J.Z. Sloet, wegens Grimberg en Bevervoorde

De Hoogwelgeb. Mevrouw Douairiere van Ittersum, wegens Oosterhoff

De Edelachtbare Magistraat van Rijfsen

en de Eerw. Kerkenraad van Rijfsen

Ter dezer vergadering wierd voorgedragen door den Eerw. Kerkenraad hoe deze voornemens was A. Langenberg te censureren en deze Censuure ten gevolge moet ende hebben een suspensie in zijne ampten als adjunct-schoolmeester, koster en voorzanger, kennis te geven aan Heeren Collatoren ten einde door hun E. gezorgt worden voor den genoemden Dienst ad interim zo lange de Censuure duurt.

Hier tegen wierd ingebracht door Mr. A. Berends, namens Mevrouw Douairiere van Ittersum een geschrift, waar bij de suspensie afkeurt en daar tegen protesteert, gelijk ook eens der gelijks bij geschrift van den Magistraat geschieden; eisschen de insentie in het Kerkenboek; en Copie van het voorstel des EE Kerkenraad.

H. Dikkers

Jan van 't Veer, Burgermeester

J.Z. Sloet als Collator

Berends

In het notulenboek zijn de afschriften van de Resolutie van de kerkenraad en het geschrift van mr. Berends, namens mevrouw de Douairiere van Ittersum, opgenomen.

De Resolutie van de kerkenraad luidt als volgt:

De EE Kerkenraad van Rijfsen, heeft na rijpe deliberatie, en ingenomen advijzen voorgenomen A. Langenberg, adjunct-koster, schoolmeester en voorzanger, die zig door meer dan eene reden de Kerkelijke Censuure heeft waerdig gemaakt, na de magt haar competerende in eene zaak die zuiver Kerkelijk te censureren. Dan vermids hij Langenberg is aangesteld als adjunct-koster en voorzanger door Heeren Collatoren en als adjunct-schoolmeester, door de Magistraat van Rijfsen, en aan den anderen kant deze Censuure ten gevolge moet hebben: dat hij gecensureerde gedurende den tijd dat hij onder de Censuure ligt als missende het nadicale (?) ingevolge het Kerkelijk regt zijn bediening als koster, voorzanger en schoolmeester in persoon niet kan bedienen en alzo gesuspendeert moet worden, naar de Leer van Böhmer in Jure Parochiale Lect: 8, Cap: 2, § 14.

Zo heeft de Kerkenraad van Rijfsen in dezen de eer om zo wel aan Heeren Collatoren, als aan de Achtbaaren Magistraat van Rijfsen kennis te geven van de voorgenomene Censuure, ten einde welgemelde Heeren intusschen hier van verwittigen voor het waar nemen van het koster, voorzanger en schoolmeesters ampt, gedurende den tijd der Censuure ad interim gelieven te zorgen, zo als na Kerken en school orders behoort.

Mr. Berends, als gevolmachtigde van mevrouw de Douairiere van Ittersum tot Oosterhoff maakt blijkens zijn geschrift bezwaar tegen de gevraagde schorsing van Langenberg als adjunct-koster en voorzanger aangezien hij *"geene dan zijdelingse kennis draagt van al het geene, tusschen den EE Kerkenraad, of eenige Leeden van dien, en den adjunct-koster en schoolmeester is voorgevallen, en hij ook niet kan bevroeden nog met eenige wet of ordonnantie overeenbrengen"*. Daar hij zich niet bevoegd acht tot schorsing van Langenberg, voorzover het kostersambt betreft of daarmee in te stemmen, ziet hij zich genoodzaakt *"bij desen te verzoeken copie of extract van die boven gedagte Resolutie, ten einde dezelve aan mevrouw de Douairiere van Ittersum tot Oosterhoff te kunnen communiceren, en haar Welgeboren goedvinden deswegen in te nemen; protesterende in middels bij dezen ten allerkrachtigsten (ten minsten vooralsnog) tegens die voorgenomen suspensie van Ad. Langenberg met relatie tot het koster ampt; alsmede zeer uitdrukkelijk tegen alle nadelige gevolgen; die uit deze suspensie zou kunnen resulteren"*.

De voorgenomen censurering van Langenberg stuitte dus op het probleem dat zowel collatoren als magistraat niet eenstemmig oordeelden over de suspensie (schorsing) van Langenberg uit zijn functies van koster-voorzanger en schoolmeester. Zonder de schorsing uit het kostersambt en als voorzanger zou censurering van Langenberg moeilijk tot uitvoering kunnen worden gebracht.

De eerstvolgende vergadering van de kerkenraad over de zaak Langenberg dateert eerst van 9 november 1789. Vermoedelijk was de tussen liggende tijd nodig om tot een duidelijke meerderheid in de Collatoren-Vergadering te komen ten aanzien van de vraag of Langenberg al dan niet geschorst zou moeten worden ingeval van censurering door de kerkenraad.

De kerkenraad besloot Langenberg onder censuur te stellen.

Aan deze notulen ontleen wij het volgende:

Wierd voorgedragen hoe men eindelijk na veel gehouden vergaderingen over het censureeren van A. Langenberg diende voort te gaan tot de Censuure, het welk met eenparige stemmen in deze vergadering wierd besloten, zullende hem A. Langenberg copie van deze Censuure ter hand gesteld worden om zig daar na te gedragen.

Voorts is besloten copie van de gedaane Censuure per missive te zenden: aan Mevrouw Douairiere van Ittersum tot Oosterhoff, aan den Hoogwelg. Heer van Heerdt tot Eversberg en Achtbaare Magistraat van Rijfsen zijnde Ds. Cramer gequalificeert om deze copie met een bijgaande brief aan opgemelden toe te zenden. Waar mede de vergadering met Dankzegging tot God gescheiden is.

De akte tot censuur luidt als volgt:

Wij ondergeschrevenen uitmakende den EE waarden Kerkenraad van Rijfsen, gezien en overwogende (?) hebbende, het eigenlijk gedrag van Uw Adam Langenberg, zo in het houden eener Bediening, over den Text Spreuken 23:26, op den eersten Paasch-dag dezes jaars 1789, zonder Roeping of qualificatie als strijdig met de Kerkenorder dezer Landen en van de gevaarlijkste gevolgen voor de Leer onzer Publicque Kerken als in het disrespect aan den EE Kerkenraad, en eenige van deszelfs Leden in het behandelen van vooren staande zaak bewezen, voor welke Gij als een Kerkelijk bediende alle eerbied en hoogagting moest betoonen. Hebben wij na rijpe deliberatie en hier op ingenomen advisen, eenparig goed gevonden en geresolveert U Adam Langenberg volgens Kerkelijke Discipline te censureeren gelijk wij U censureeren bij dezen, verbiedende uw dien ten gevolge het gebruik van 's Heeren Heilig en Hoogwaardig Avondmaal.

Actum in onze Kerkelijke ,vergadering gehouden binnen Rijfsen den 9 November 1789.

J.Z. Sloet

J.H. Cramer V.D.M.

Hend. Dijkers

Jan Smit

Jan Hofman

Jan Hend. Bruggink

De collatoren kwamen na het besluit van de kerkenraad op 31 december 1789 bijeen om zich hierover te beraden. Hiervan werd genotuleerd:

Present:

De Heer Sloet van Den Grimberg en namens Bevervoorde

J.A. ter Horst namens Eversberg

Burgermeesteren G. ten Wolthuis, G. Stokkers namens de Stad van Rijfsen

Ds. Cramer en ouderling Jan Smit en H. Wielens (moet zijn H. Wijlens, een pas benoemde diaken), den Kerkenraad

Zijnde niemand wegens den Huize Oosterhoff, schoon wettig en wel aangezegd gecompareert.

De vergadering geconvoceerd zijnde, ten eerste (?) over de gevolgen van de Censuure van A. Langenberg te delibereren, en te resolveeren en ten dien einde alle stukken daar toe betrekking alhier voorgelezen en geëxamineert hebbende.

Hebbende de Heer Sloet namens den Grimberg en Bevervoorde en de Kerkenraad uitmakende de meerderheid der stemmen in deze vergadering geresolveerd den zelve Ad. Langenberg als Coster enz. te suspenderen, het geen namens Eversberg en de Stad Rijfsen, wordt aangezien, zonder daar in voor of tegen eenig deel te nemen; en zal hier van zo ver nodig aan de gesuspendeerde Coster Ad. Langenberg worden kennis gegeven, ten einde zig daar na te gedragen.

J.Z. Sloet namens Grimberg en Bevervoorde

J.A. ter Horst, q.g. en als secret.

J.H. Cramer

Jan Smit, ouderling

Doordat de vertegenwoordiger van Den Oosterhoff niet aanwezig was in de collatorenvergadering kon een meerderheid (drie stemmen van de vijf aanwezige) besluiten Langenberg te schorsen om zijn kerkelijke taken als adjunct-koster en voorzanger gedurende de tijd van de censuur niet uit te oefenen.

Blijkbaar is Langenberg tegen het kerkenraadsbesluit bij de classis in beroep gegaan. Een door de classis ingestelde Commissie bracht rapport uit aan de classis "in de zaak van A. Langenberg contra de Kerkenraad van Rijfsen", waarover de classis op 14 april 1790 vergaderde. De classis adviseerde de kerkenraad een door de classis in te stellen commissie van drie naburige predikanten de mogelijkheid te laten onderzoeken de zaak in der minne te schikken.

Aan het extract uit de Classicale Handelingen van 14 april 1790 is het volgende ontleend:

De Commissie stelt de EE Classis voor of het niet best waare, den Kerkenraad van Rijfsen door den Predik. Cramer te doen voorstellen, eene Commissie van drie nabuurige Predikanten, op vast gestelde tijd en plaats, af te wagten, namelijk Ds. Smits of zijn ambtgenoot Ds. Keller en Ds. Schimmel, en hier van binnen veertien dagen aan voorgenoemde Heeren Predik. kennis te geven of de Kerkenraad hier toe resolveert of niet.

Zo ja of die Heeren de zaak dan in der minne tusschen partijen konde schikken en afdoen.

Zo niet dat de Classis aan den Kerkenraad dan gelast, om tegen aanstaande Classis neerfoir (?), tegen de klagte van den Schoolmeeste^r Langenberg te antwoorden.

In dit advis berust de Classis, en heeft aan Ds. Cramer dit voorgestelde in last gegeven.

Deventer, den 14 April 1790

Pro vera copia

D. Boode Cl.h.t. Scriba

De kerkenraad nam het advies van de classis over en belegde een vergadering op 10 mei 1790, waarin de commissie werd ontvangen. Na overleg tussen kerkenraad en Commissie werd Langenberg in de vergadering ontboden.

Hiervan is het volgende genotuleerd:

De Commissie van de WeE. Classis is gedecarneert (?) ter afdoening van de zaak van de WeE. Kerkenraad met A. Langenberg, bestaande uit de Heeren Broederen Smits, Keller, Schimmel hier aangekomen, en in de Vergadering des E. Kerkenraads verschenen, vroegen voor hunne Commissie welke gereedelijk van den Kerkenraad werd aangenomen, om die geschillen te assopieëren.

Welke aan de EE vergadering voorstelde, of niet dezelve zou kunnen goedvinden, en daar in genoeg nemen, dat men A. Langenberg liet binnen staan, om uit zijnen mond te hooren, dat hij beleid berouw te hebben over het geen waar door hij den Kerkenraad had beledigt, verzoekende des wegen vergeving met belofte zig voortaan onderwerpelijk en pligtmatig te zullen gedragen, overeenkomstig de Schoolorde.

Dit door de E. Vergadering aangenomen zijnde, stond Langenberg binnen en heeft aan het voorgestelde voldaan, waarmede deze zaak dan afgedaan is.

w.g. Joh.Henr. Smits q.g.
G.L. Keller q.g.
Chr. Schimmel q.g.

J.H. Cramer
J.Z. Sloet tot Grimberg
Jan Smit
G. Baan
Herman Gerritzen
H. Wijlens

Hiermee werd een kwestie afgedaan die de kerkenraad hoog opnam en lang heeft bezig gehouden. Of was het ds. Cramer die de zaak heeft doorgezet met medewerking van een zwakke en intern verdeelde kerkenraad? Was het functioneren van ds. Cramer in de gemeente mogelijk de oorzaak van het optreden van Adam Langenberg op de eerste Paasdag 1789?

Formeel werd de zaak na ruim een jaar in der minne geschikt.

De onderliggende problematiek is uit de stukken echter niet duidelijk geworden. Wij mogen redelijkerwijs wel veronderstellen dat het om een zaak ging die een gevaar betekende voor de rust en de eenheid in de Gemeente. Uit de hele procedure is voorts gebleken dat de kerkenraad bij het onder censuur stellen van Langenberg in hoge mate afhankelijk was van de medewerking hierin van de collatorenvergadering en ook van de magistraat van de Stad Rijssen, gezien de positie die Langenberg innam in kerkelijk en burgerlijk Rijssen.

Aan de notulen van de collatorenvergadering ontlenen wij het volgende over de kwestie Langenberg.

Kerkenboek van 20 april 1791:

Den 20 sten April 1791 zijn de Collatoren van de Kerke van Rijsfen vergaderd geweest, over eene ingekoomene Resolutie van Ridderschap en Steeden. De dato Zwolle den 9den April 1791 hebbende de Heer van Den Grimberg dese Resolutie ter tafel van dese vergaderinge overgegeven. Waar op provisioneel geresolveerd is om eene nadere vergaderinge der Collatoren te convoceeren, worden inmiddels de Heeren Collatoren der Stad Rijsfen verzogt, de rekening van de bediende partijen te innen. Waar mede dese vergaderinge is gescheijden.

Kerkenboek april/mei 1791:
(Aan Ed. Mog. Heeren Gedep. Staaten van Overijssel.)

*Edele Mogende Heeren.
Mijne Heeren*

*De Ordinaris Gedeputeerden van de Staaten van de Provincie Overijssel,
Geeft met verschuldigste eerbied en alle ootmoedigheid te kennen, Adam Langenberg, adjunct schoolmeester & te Rijsfen dat in den jaare 1788 wegens hoogen ouderdom en zwakheden des lighaams van Derk Masman, schoolmeester, voorzanger & koster te Rijsfen, denzelven niet meer in staat was zijne bedieningen naar behooren waar te nemen, den supp.lt als adjunct schoolmeester & is aangesteld, en in alle de deelen dier bedieningen door hem overgenomen is continueerende.
Dat er egter tans eene waarschijnlijkheid zich opdoet, dat er tusschen den supp.lt. als adjunct, en tusschen den oud schoolm.r. eenig verschil zoude kunnen ontstaan, wie van beijden (Ingevolge publicatie van Ridderschap en Steeden de staaten van Overijssel de dato den 8 April 1791 mede inhoudende dat de kosters gehouden zullen zijn 3 contraboeken met en benevens de predicanten te houden, 1= van de gedoopte kinderen, 2= van de nieuwsgetroowden en 3= van de aangemene ledemaaten, invoegen bij die Publicatie in het breede gespecificeerd) zodane contra boeken zal houden.
Daar nu hun Edele Mog. in allen deezen de juiste accuratesse willen onder het oog gehouden hebben en den oud schoolm.r. reeds voor drie jaaren wegens hoogen ouderdom en lighaams zwakheden een adjunct is toegevoegd, soo sustineerde wel den supplicant, als adjunct tot het houden van de contra boeken geregtigt te zijn. Edoch om*

alle geschillen in desen voortekomen, zoo is het dat den suppl.t zig vervrijmoedigt in alle nedrigheid zich tot UW ED. Mog. te wenden UW ED. Mog. eerbiediglijk verzoekende:

Dat UW ED. Mogende den suppl.t als adjunct schoolmeester gelieven te auctoriseeren en gelasten tot het houden van de drie contra boeken ingevolge Publicatie van Ridderschap en Steeden de dato 8 April 1791, Art. 6 & 8.

qua facto

Was getekent Ad. Langenberg, adj. schoolm.r.

In margine stond:

De rem.t als fungeerend koster word geautoriseerd de drie contra boeken te houden ingevolge het Reglement van den 8 April laastleden tegen genot der jura daar toe staande.

Zwolle den 16 Maij 1791

Was getekent

W. Bentink

Lager stond:

ter ordi.tie van de Gedeputeerden

M. Tijdeman

Pro vera Copia

A.J. Stockers

Burgem.

Kerkenboek van 1 juli 1791:

Verklaare ik ondergeschreven op Zondag en 26 Junij deezes jaars de Publicatie of Reglement van Ridderschap en Steeden de Staaten van Overijssel nopens het boekhouden der gedoopte kinderen, getrouwen & ledematyen de dato den 8 April 1791 voor de tweedemaal ten ieders narigt te hebben gepubliceerd, met bijvoeging dat, op dat een ieder hier in niet abusivelijk mogte zijn, ik Adam Langenbergh, door hun Ed. Mog.: de Ordinaris Gedeputeerden van de Staaten van Overijssel ingevolge appointment de dato den 16 Maij 1791 waare geautoriseerd tot het houden van de drie contra boeken daar in gespecificeerd tegen betaling der jura daar toe staande.

Actum Rijsfen den 1 Julij 1791

Ad. Langenbergh

Pro vera Copia

D. Masman

Custos & Scriba

Collatorenvergadering van 1 juli 1791:

Collatoren vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen, den 1 Julij 1719.

Na dat te vooren door de Coster D. Masman aan alle Collatoren daar van is kennis gegeven, gecompereerd:

De Heer J.Z. Sloet, Heer van Grimberg en Bevervoorde.

De Heer T.C. van Heerdt, Heer van Eversberg, namens Everberg.

De Burgermeesteren van Rijsfen:

J. van 't Veer en A.J. `Stokkers, als gecommitterd van de Magistraat der Stad.

D. Leijendekker en A. Smit als ouderlingen, G. Stokkers en H. Wielens als diakonen, namens den Kerkenraad.

In dese vergadering voorgesteld zijnde door den Heer van Den Grimberg dat Adam Langenbergh, heeft kunnen goedvinden onlangs aan dese Gemeente te publiceeren dat hij volgens app.t van de Heeren Gedeputeerden in dato den 16 Meij 1791 was geautoriseerd om de contra boeken volgens Resolutie van Ridderschap en Steeden in dato 8 April 1791 door den coster te houden was geautoriseerd, en derhalven aan de Gemeente alhier daar van kennisse gaf tot ieders narigt, dat dese auctorisatie sub- en obreptiv verkreegen zijnde, men behoorde wegens de korthheid destijds welke nog overig is, ten eersten contra publicatie te doen en voorts deswegens het een en andere, deese zaak specteerende bij requeste aan haar Ed. Mog. de Heeren Ordinaris Gedeputeerden onder 't oog te brengen, en daar bij teffens te versoeken intrekking van gem. app.t van den 16 Meij 1791 als sub-

en obreptiv door Ad. Langenberg verkregen, waar over zijnde gedelibereerd, hebben zig voorscr. Collatoren daar mede geconformeerd, en in een resolutie van dese vergaderinge veranderd.

Wijders is Secretaris J.A. ter Horst geautoriseerd om daar over request in te stellen, aan Heeren Gedeputeerden en het zelve in dese vergadering ter examinatie te brengen.

Kerkenboek van 15 augustus 1791:

Copia.

Extract uijt het Register der Resolutien van de Gedeputeerden van de Staaten van Overijssel.

Deventer den 15 Augustus 1791.

Op de requeste van de Collatoren van de Kerk te Rijsfen als intervenierende voor der selver coster D. Masman, houdende om geallegeerden redenen, verzoek, dat wij ons appointement van den 16 Maij 1791 op de requeste van Adam Langenberg als notoir sub- en obreptiv verkregen, wederom geliefden in te trekken, en daar van aan genoemde Langeberg kennis geven.

Is na deliberatie, goed gevonden en verstaan ons voorscr. appointement van den 16 Mei laatstleden in te trekken en buijten effect te stellen, tot den tijd toe, dat Ad. Langenberg werkelijk tot coster aangesteld zal zijn en als zodanig fungeeren, wordende denzelven Ad. Langenberg mids desen gelast, zig zo lang van het houden van voorscr. contra boeken en van het ontvangen der jura, daar toe staande, te onthouden, en den persoon van D. Masman te laten in de geruste possessie zijner bedieninge als coster. En zal hier van bij extract deses, aan de Collatoren van Rijsfen, aan D. Masman coster te Rijsfen, en aan Ad. Langenbergh, adjunct schoolmeester te Rijsfen kennis gegeven worden.

J. van Suchtelen

Accordeerd met voorscr. Register

M. Tijdeman

Pro vera Copia

D. Masman

Custos & Scriba

Uit de stukken blijkt verder dat de collatoren reeds kort hierop trachtten de komende vakature van de kostersplaats veilig te stellen, teneinde Langenberg te passeren als opvolger van Derk Masman.

In de collatorenvergadering van 7 september 1791 werd gesproken over de eventuele benoeming tot koster van G.H. Snel, indien deze door de Magistraat tot schoolmeester zou worden benoemd, in geval van vacature.

De benoeming van G.H. Snel, die schoolmeester was van het burgerweeshuis te Deventer, vond geen doorgang.

Op 19 oktober 1791 vergaderden de collatoren opnieuw over "de begeeving van de costersplaats wanneer die mogte vacant worden". Nu betrof het Johannes Elsinga, "zo dezelve tot schoolmeester alhier door de Magistraat beroepen worde".

Langenberg is kort daarop uit Rijssen vertrokken.

Genoemde Johannes Elsinga werd eerst in de collatorenvergadering van 10 november 1792 tot koster benoemd.

*****
Het navolgende valt buiten het tijdsbestek t.m 1813.
*****

Ds. G.J. Peddemos is overleden op 13 augustus 1818.
De dag daarop vergaderde de kerkeraad om te spreken over het consulentschap.
Aan de notulen van de vergadering van 14 augustus 1818 is het volgende ontleend:

*Uit hoofde des overlijdens van den Pastor Loci en bij absentie van den Consulent, is de vergadering door den oudsten (in dienst) der Ouderlingen geöpend met een gepast gebed.
Present waaren: G.H. ter Horst Jzn., A. Vlierman en Jan ten Berge, Ouderlingen.
J.W. Bordewijk, G. Baan en H. Vincent, Diakenen.
Door provisiöneele behoefte aan eenen Consulent, nam G.H. ter Horst Jz., als oudste (in dienst) der Ouderlingen, den post van Praeses en Scriba, op zich.
Door den Praeses voorgesteld zijnde, of men niet van het zeer treurig afsterven van den Weleerw. en Zeer Gel. Heer G.J. Peddemos, veel geächt Leeraar bij deze Gemeente, op gisteren voorgevallen, ten spoedigste behoorde kennis te geven aan den Weleerw. Zeer Gel. Heer G.H. Immink, Leeraar bij de Hervormden te Enter, die wegens de nabijheid zijner Standplaats waarschijnlijk met het Consulent-schap bij deze nu vacerende Gemeente zal zijn belast, is, na deliberatie, door de Leden daartoe eenparig besloten, en de Scriba belast met de uitvoering van dit besluit, en met de zorg, dat deze Handelingen en de te schrijven misfive aan Ds. G.H. Immink behoorlijk worden geboekt.
Eindelijk werdt het gebeurde nauwkeurig genotuleerd en door den Praeses den vergadering met dankzegging gesloten.*

w.g. G.H. ter Horst, oudste ouderling
A.. Vlierman, ouderling

L.S. Geresumeerd en geäpprobeerd door G.H. Immink, Consulent.
Voor overéénkomstig afschrift
G.H. Immink, Consulent

Op 14 augustus 1818 werd onderstaande missive (brief) aan ds. G.H. Immink te Enter verzonden.

*Afschrift eener misfive.
Aan den Weleerw. Heer G.H. Immink, Predikant te Enter.*

Bij Art. 12 van het Reglement op de Vacaturen enz., door het Algemeen Sijnode der hervormde Kerk ontworpen, en geäpprobeerd bij Besluit van den 29 Augustus 1816 No. 219, bepaald zijnde, dat in geval van overlijden van een Predikant, de Kerkeraad zich dadelijk bij den Consulent behoort te vervoegen, die ingevolge van Art. 5 van opgedacht (?) Reglement, door het Clasfikaal Bestuur behoort te worden aangewezen, doch welke aanwijzing / zoveel ons bekend is / tot op heden niet heeft plaats gehad.

Wij alzo in het onzekere zijnde, wie Consulent onzer Gemeente is, vervoegen wij ons, naar aanleiding van gemelde Art. 5 bij U Weleerw., als de naast bij gelegene; U Weleerw. met diep bedroefde harten kennis gevende, dat het den Koning onzer Kerk in Zijne aanbiddelijke voorzienigheid heeft behaagd, onzen alöm beminden en Zeer dierbaren Leeraar, den Weleerw. Heer G.J. Peddemos op Donderdag den 13 dezer, des namiddags omstreeks vijf uren, uit deze wereld tot Zich over te nemen in Zijne eeuwige heerlijkheid.

Gaarne hadden wij dezen onzen jeugdigen Leeraar, wiens verkeer en onderwijs ons ten hoogsten dierbaar was, langer bij ons gehouden, dan (?) wij wenschen Gode te Zwijgen.

Door deze bedroevende omstandigheden in de noodzakelijkheid zijnde, eene Kerkenraads-vergadering te houden, ten einde over enige belangen onzer Gemeente te handelen en dezelve volgens Art. 9 van het zelfde Reglement behoort te worden gepraesideerd door den Consulent, verzoeken wij U W.Eerw. de goedheid te hebben, van eene zoodanige Vergadering te beleggen en de Leden des Kerkenraads te doen convoceren tegen Zondag aanstaande, den 16 dezer des namiddags om vijf uren ten Huize van den Koster onzer Kerk G. van Wijngaarden, die vergadering te (bestuuren?) en zoodanige bepalingen te helpen maken, als overéénkomstig de kerkelijke wetten noodig en dienstig zullen worden geoordeeld.

Rijsfen, den 15 augustus 1818

Uit naam des Kerkenraads

G.H. ter Horst Jz., Ouderling

Voor overeenkomstig afschrift
G.H. Immink, Consulent

Op zondag 16 augustus 1818 werd een kerkenraadsvergadering gehouden, waarschijnlijk na afloop van de middagdienst. Naast de consulent, ds. G.H. Immink van Enter, was de kerkenraad voltallig aanwezig.

Aan de notulen van deze vergadering is het volgende ontleend:

Tengevolge ener schriftelijke uitnodiging van wege den E. Kerkenraad, gedaan den 14 dezer aan Ds. G.H. Immink te Enter, ter voldoening aan Art. 12 van het Reglement op de Vacaturen enz., houdende tevens kennisgeving van het smartelijk vroegtijdig afsterven van den zoo zeer geächten Leeraar dezer Gemeente, Wijlen Ds. G.J. Peddemos, is Ds. G.H. Immink, Predikant te Enter in deze vergadering verschenen, en heeft het Consulentschap bij deze vacante Gemeente, als mede, in zijne gemelde betrekking, den post van Praeses en Scriba bij deze E. Vergadering op zich genomen.

De Praeses stelde voor, dat er volgens Art. 16 van het Reglement op de Vacaturen enz. eene kist wordt verëischt, voorzien van twee verschillende sloten, tot bewaring van de Kerkelijke boeken en papieren, bestaande in een Doop-Trouw- en Lidmaat-boek, in een Protocol van de handelingen des Kerkenraads, en eene Portefeuille, bevattende de Kerkelijke Wetten, Reglementen, aanschrijvingen, en andere kerkelijke en politieke, het kerkelijke betreffende stukken, welke onderscheidene kerkelijke Boeken en papieren de E. Vergadering goed vond, in bewaring te geven aan den Oudsten (in dienst) der Ouderlingen, den Heer G.H. ter Horst Jz., tot dat de tot derzelve bewaring verëischte kist zoude zijn vervaardigd.

De Consulent gaf der E. Vergadering zijne bereidvaardigheid te kennen, voor het werk van Pastor Loci, voor zooverre den Herderlijken dienst, in het bijzonder het Catechizeren, en aannemen van Ledematen betreft, overeenkomstig Art. 8 van meer gem. Reglem.t op de Vacaturen enz., op eenen daar toe vast te stellen dag, in deze Gemeente, zoo veel mogelijk, te vervullen, en verzocht de E. Vergadering om de nodige inlichting betrekkelijk den uiterlijken vorm en wijziging der Catechizatiën, in deze Gemeente door Wijlen den Pastor Loci gehouden.

Eindelijk notuleerde de Praeses en Scriba het gebeurde en sloot de vergadering met dankzegging.

w.g. G.H. Immink, Praeses en Scriba
J. ten Berge, Ouderling

Voor overeenkomstig afschrift
G.H. Immink, Scriba

Op 3 september 1818 vergaderde de kerkenraad opnieuw onder voorzitterschap van de consulent ds. G.H. Immink van Enter.

Aan de notulen is verder het volgende ontleend:

De Praeses opende de Vergadering met een doelmatig gebed.

Absent was H. Vincent, Diaken, die voor dit maal wegens zijne absentie werdt verschoond"

Art. 4 Behandelde Zaken.

Door de Paeses werdt der E. Vergadering voorgedragen:

1e.

Dat er met de vervulling der Vacature van den Leeraarspost bij deze Gemeente, veröorzaakt door het overlijden van den Weleerwaardigen Heere G.J. Peddemos, voorgevallen den 13 Augustus L.L. / latende de overledene geen Weduwe, noch kinderen na / alle mogelijke spoed behoorde te worden gemaakt, zoo dat de beroeping moest geschieden binnen drie maanden, en de beroepene in dienst getreden zijn uiterlijk zes maanden na het einde van het sterf vierdedeel jaars, volgens Art. 22 van het Reglement op de Vacaturen enz.

2e.

Dat er ten voorgeschrevenen einde hand-opening moest worden gevraagd bij het Departement voor de Zaken der hervormde Kerk overeenkomstig Art. 31 van genoemd Reglement.

3e.

Dat de aanvraag om hand-opening moest geschieden door het clasfikaal bestuur op verzoek van den E. Kerkenraad der vacerende Gemeente, volgens het zelfde Art. 31 van gen. Regl.t.

Art.5 Besluit.

Na den voordracht van den Praeses, genotuleerd onder Art. 4 te hebben aangehoord en daaröver gedelibereerd, hebben de Leden met eenparigheid besloten, het clasfikaal Bestuur van Deventer te verzoeken, om namens deze E. Vergadering hand-opening te vragen, of te laten vragen bij het Departement voor de Zaken der hervormde Kerk enz. en de bewerkstelling van dien aanbevolen aan den Praeses en Scriba dezer E. Vergadering en den Oudsten (in dienst) der Ouderlingen G.H. ter Horst Jz.

Art. 6 Bewaring der kerkelijke boeken en papieren.

Voords hebben de Consulent en de Leden der Vergadering de kerkelijke boeken en papieren bestaande in een Doop-Trouw-Lidmaat-boek, en protocol van de Handelingen des Kerkenraads, benevens eene Portefeuille, bevattende de kerkelijke wetten, Reglementen, aanschrijvingen en andere kerkelijke en politieke, het kerkelijke betreffende Stukken met een bijgevoegd Register, in eene kist gelegd, voorzien van twee verschillende sloten, en den sleutel van het eene slot gesteld in handen van den Consulent, en dien van het andere slot in handen van den Oudsten (in dienst) der Ouderlingen, den Heer G.H. ter Horst Jz., ter voldoening aan Art. 16 van het Reglement op de Vacaturen enz.

*w.g. G.H. Immink, Praeses en Scriba
Arend Vlierman, Ouderling*

*Pro vera copia
G.H. Immink, Scriba*

De notulen van de kerkenraadsvergadering van 6 november 1818 vermelden het volgende inzake het beroepingswerk in de vacature van wijlen ds. G.J. Peddemos:

Art 3. Behandelde Zaken.

De Praeses las der Vergadering voor een misfave van den Heere Directeur Generaal voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. in dato den 21 September 1818, waarbij hand-opening werdt verleend ten behoeve dezer Gemeente tot het beroepen van eenen Predikant, ter vervulling dezer hier thans plaats hebbende vacature. Vervolgens maakte de Praeses den Leden bekend met het beslotene in eene Collatoren-Vergadering, gehouden op heden, in derzelver gewone vergader-plaats, waaruit bleek, dat op die E.A. Vergadering met unanieme stemmen was beroepen tot gewoon Herder en Leeraar bij de Hervormde Gemeente alhier, de Weleerw. Heer Ds. H.J. Hattink, Predikant te Nigtevecht onder de Classis van Amersfoort. Hieröp maakte de E. Vergadering des Kerkenraads dat beroep kerkelijk, teekende den door den Consulent vervaardigden Beroepsbrief en gelastte den Koster, den zelve aan den Beroepenen te overhandigen.

Art. 4 Sluiting der Vergadering.

Eindelijk notuleerde den Praeses en Scriba het gebeurde, en sloot met uitboezeming van Zegenwenschingen over het gedaan Beroep en doelmatige dankzegging deze E. Vergadering.

w.g. *G.H. Immink, Consulent*
G.H. ter Horst Jz., Ouderling

Voor overëenkomstig afschrift
G.H. Immink, Scriba

Vervolgens werd in de vergadering van 23 december 1818 het volgende met betrekking tot het beroepingswerk behandeld:

De Praeses wenschte der Vergadering van harten geluk met de op den Weleerwaardigen Heere H.J. Hattink uitgebragte, en door Zijn Weleerw. reeds aangenomene Beroeping, en droeg, na te hebben vernomen, dat ook reeds was voldaan aan den inhoud van Art. 35 van het Reglement op de Vacaturen enz., zonder dat er ééning bezwaar bij den Kerkenraad was ingeleverd, der Vergadering voor den inhoud van Art. 36 des gemeldden Regl.ts., waaröp men eenparig goed vondt, den Consulent benevens den Oudsten (in dienst) der Ouderlingen te committeren tot het opzenden der noodige Stukken, ter verkrijging van de verëischte Kerkelijke en Koninklijke approbatiën van de gedane beroeping.

w.g. *G.H. Immink, Consulent*
G.H. ter Horst Jz., Ouderling

Pro vera copia
G.H. Immink, Consulent

De intrede van ds. Hendrik Jan Hattink vond plaats op 25 april 1819.
Hij diende de Hervormde Gemeente van Rijssen ruim 50 jaar. Hij werd op 1 augustus 1869 geëmeriteerd.

DIVERSEN

CV 21-05-1708:

Verder werd het volgende genotuleerd:

Buiten Kerckmeesters.

Jan Wolters in Enter, Hermen Alberink in Elsen, Jan Ypelo in Ypelo, Lucas ten Mockelencate in Rectum, Jan Lamberts in Notter continueert als vooren.

CV 16-09-1721:

Voorts soo bennen op dato tot Buijten kerckmeesters aangestel

Jan Colman in Notter

Horst Jan in Ypelo

Roeloff Alberick in Elsen

Dewijle Lambert ter Avest in Notter en Jan Bockdam in Rectum als kerckmrs. overleden sijn, soo worden in derselver plaetsen wederom aengesteld en als buijten Kerckmeesters gecoozen (?), in Notter Jan Lamberts ende in Rectum Gerrit Woolderinck.

Vervolghlijck heeft die kerckmeister Berent Helmich reeckeninge gedaen van der kercken opcomsten verschenen in de iaeren 1683 - 1684 ende 1685 inclus volgens overgegevene reeck.e, waerop die voorige afreekeninge van den 12 Octobr. 1685 naegesien sijnde, waer volgens hij voorseijde kerckmeister hadde overbetaelt 311-8-2. Dienvolgens van gemelte vordere iaeren die quitantien ende uijtgaeven tegens den ontfanck naegesien ende vereeckent hebbende, soo wort bevonden, dat voornoemde kerckmeister overbetaelt heeft en tot geseijde iaer 1685 inclus toe competeert die somme van twaelf car. guld. sestien stuiver, des sijn ende blijven die restanten tot voorschr. verreeckende iaer 85 ten profijte van den kerckmeister Berent Helmich voorschr.

NB. Hieruit kan worden afgeleid dat de kerkmeester in de jaren 1683, 1684 en 1685 meer heeft ontvangen dan uitgegeven en er dus in geslaagd is zijn vordering op de kerk met bijna 300 carolus guldens omlaag te brengen. De kerkmeester moest dus de tekorten op de kerkerekeningen ook zelf financieren.

Ten laesten is veraccordeert met Meester Jacob Schutten glasemaecker, dat hij die eerst volgende iaer een nieuw glass sal hebben te maecken ende in de kercke leveren. Daer voor sullende profiteren ende genieten negen ducats ad 28 car. gl. 7 str., waer onder mede begreoen sijn die 10 gld. 's iaerlijx van 't stoppen. Sullende hij Meester Jacob Schutten in het stoppen of maecken van die glazen voor twee iaeren vast staen, en sal vorders in Collatoren keur of goetvinden staen, van hem vorder te continueren ofte niet.

Actum Rijfsen Anno et die ut supra, volgens onderschr. praesente Heeren onderteekening.

w.g.:

E. van Ittersum

B. van Heerdt

G. Wichman (secretaris)

naam onlesbaar

Herm. Scheene

Actum binnen Rijfsen den 6 Marty 1690.

Heeft de Kerckmeister Berent Helmich reeckeninge gedaen voor onderschr. Collatoren etc. wegens d' incomste van de Kercke alhier voor de iaeren 1686, 87 en 88, die selve tegens d' uijtgaeve ende die betalingen van gemelte Kerckmeister in gevolge tot dato deses vertoonde en overgegevene quitanges als anders naegesien, wort bevonden dat den Kerckmeister Helmich tot den iaere 1688 inclus overbetaelt heeft die somme van hondert ses gulden veertien stuiver ses penn., die welcke hem dienvolgens tot sooverre noch van die kercke sijn competerende, met de restanten tot 88 inclus.

Vorders geresolveert:

Dat die tegenwoordigh vervallene ende gedevaliseerde Garfkamer aen de Kercke van die selve sal gesepareert ende afgetrocken worden, ende die materialen, steenen als anders sullen geëmploieert worden tot aflosse van het capitael ad 100 Daler, soo Gerrit Jacobsen tot laste van die Kercke heeft staen; sulx alles omme redenen ende ten besten voor dese kercke tot naedere reeckeninge bij de kerckmr. daer van te doene.

*Willem van Lingen wort sijne pacht ad 2 sch. en 1/2 's iaerlijx tot den iaere 1689 inclus daer van uijt compassie ende besondere redenen geremitteert.
Gelijck mede de Wed. van Coert Jansen een iaer in haer pacht goet gedaen wort ad een guld. sestien str.*

Op de clachte van de buijten kerckmeesters wegens het versetten ende vercorten van de gemeene bancken, soo wordt het selve gestelt tot naerdere examinatie ende oculaire inspectie, omme daer inne nae bevindinge van saecken vorder te disponeren ende te doen als sal behoiren.

Door het afsterven van Jan ten Breteler sal bij provisie tot naeder ordre wederom die kercke in 't smeden en leverantie van ijser bedienen Coert Gijsen, mits dat hij daer in civil en goet werck sal maecken, sal andersins de kerckmr. mogen nemen die geene soo 't beste werck maecket ende de minste prijs.

De kerckmr. wort gelast de Glasemaecker geen gelt te geven, voor en aeler hij rontom die glasen wel versien en dicht gemaect heeft.

In plaets van den overleden kerckmeester Derck ter Keurst binnen Ypeloo, soo wordt in desselfs plaetse wederom als kerckmeester aangestelt Berent t' Ypeloo.

Actum ende beteeckent binnen Rijfsen als boven.

w.g.:

Van Itterssum

B. van Heerdt

G. Wichman (secretaris)

Henr. D. Veer (?)

Herm. Scheene, pastor

Anno 1695 den 20 Febr. de karckmester Berent Helmich rekeninge gedaen van de karcken opkomsten van 1689, 1690, 1691, 1692 en 1693 inclus, monterende negenhondert dertig car. guld. achttien stuiv. drie penn. in conformite van sijn overgegeev. rekeninge, daer tegens de quitantien en uijtgabe nagesien en gedecorteert, bevindt sich dat voors. karckmester soude overbetaelt hebben negen en veertig car. guld. elf penn.

Is voorders geresolveert, dat het kerckenboeck, nevens de bereeckende en gerojeerde quitantien in handen van de predicant loci sullen gestelt worden, doch op speciael versoeck van voorn. karckmester konnen de Collatoren lijden dat sijn E. het selve bewaert tot revocatie en de naeste samenkomste, onder conditie soo haer Welgeb. of yemant uijt haer name het voors. kerckenboeck komen te eischen, dat meer genoemde karckmester het sal moeten overgeven, mits ontfangende een authentique copie van sijn gedane rekening.

Dat voortaan alle rekeningen van kosters, ...warckers (?), glasemakers, smits, leiendekkers en leverantsiers tot het H. Avontmael en andere die jaergelt hebben, den aenvank van 't jaer in 't hooft van haer rekeninge of onder de quitansie, wanneer het selve eindigt sult hebben te stellen, omme alle abusen te prevenireren.

Is mede bij de Collatoren de karckmester geordonneert, dat voortaan alle twee jaeren tusschen pinxter en paschen sijn kercken rekeninge sal hebben te doen, waer van d' eerste rekeninge sal geschieden 1697 en soo vervolgens.

Dat ook de karckmester sal hebben over te geven, naer expiratie van acht dagen in handen van de pastor een authentique register van alle opkomsten van de karcke, om bij voors. pastor in 't karckenboeck geregistreert te worden.

Dat oock voortaan geen verteringe tot laste van de karcke sal gebracht worden, als onder assignatie en hand van de Collatoren.

Word Jan Macque bij provisie en voor de tijt van een jaer, op de daer toe staende tractament, het glazenmaken van de karcke geaccordeert, als mede tot revocatie.

Alsoo de verpachte jaeren van de opkomsten van de karckelijke goederen geëxpireert sijn, is tot prevance van abusen verstaen, dat de verpachtinge wederom sal geschieden op dingsdach na paschen.

Op 't voorstel en eisch van de provisoren wegens seekeren uijtganck van acht en twintig stuiv. tot laste van de kercke seijde de Scholtes (dit is de gevolmachtigde van Den Oosterhof en van Den Grimberg), nomine principal, niet gelast te zijn, ranvoijerende de selve tot de naeste verpachtinge ofte karcken rekeninge.

De karckmester sal de eigenaers van de kisten, soo in de karcke staen, voor de laestemael doen aenseggen de selve binnen 14 dagen daer uijt te brengen, dat bij manquement tot des selfs laste onfeijlbaer sal geschieden.

Tot reparatie van de garfkamer en vernieuwinge van de klokke is verstaen, dat deselve op den dach van de naestcomende verpachtinge sal aenbesteed worden, mits dat de karckmester uijt de name van de Collatoren op plaetsen daer messelaars wonen, van dese beste dinge alvoorens sal kennisse hebben te geven.

De Collatoren hebben vermits het afsterven van de Sriba Wichman pastor Scheene op soodanige emolimenten en tractament, van onts daer toe staende, aengesteld.

Belangende de Leijendeckers wordt verstaen, dat de selve de garfkamer onder het daer toe staende tractament sullen hebben t' onderhouden, bij verweigerung sal het almede publijck aen de minstbiedende op de naestkomstige verpachtinge besteed worden, mits dat voor d' eerste deckinge ten minsten prijse sullen beloont of aenbesteed worden.

Actum ut Supra.

w.g.:

H. van Michorius Scholtes tot Hellendoorn als hiertoe gevolmagtigt van de Vrouw van Oosterhof en de Vrouw van Grimberg

W. Leijendecker

Egbert Barnard (?)

Herm. Scheene, pastor

Hieronder volgt een deel van het verslag van de vergadering van 19 september 1721.

Den 19 September 1721 bennen de Heeren Collatoren weder vergaadert geweest in de kercke tot Rijssen ende hebben de voor an gestelde gecommiteerden raport gedaen wegens het examineren der quitantien ende reeken. ende de selve wel bevonden.

Oock soo is op dato geresolveert dat in het toe koomende bij de uijt delinge van het Heijlig Avontmael zal geleverd worden de eerste mael vijff kanne wijn, in de tweede reijse de uijt delinge van 'tweede Heijlig Avontmael vier kanne wijn. Ende soo daer op deese gemelte tijden eenige wijn mochte tekort koomen word gelaeten aan d' Predikant om te laeten haelen, soo veel als zijn Eerwaarde zal noodigh zijn, tot het Heijlig Avontmael.

Als oock soo is noch op dato geresolveert dat de Huijsvrouwe van Henr. Helmigh sal hebben over te geven het annotie Boeck wegens het Doopen ende het trouwen ende zal haer dat van betaelt worden de waardie van dien. (Blijkbaar was dit boek nog onder berusting van de vrouw van de vorige kerkmeester).

Noch soo is geresolveert dat de voorst. posten, de eene de somma van f 22-0- ende den tweeden post de somma van f 3-10- d' welcke Vrouw Helmigh voorgeno. inbrengt heeft, wegens het proces sullen tot haeren laste verblijven.

De quitantien d' welcke op dato door deese kerkmeester ter Weel ende Crop bent overgeven sullen int gevolgh oock geregistreert worden door den aengestelden schriba.

NB.

Deze notulen zijn niet ondertekend.

Het handschrift is anders dan de hiervoor gaande notulen.

Het deel dat hiervoor genotuleerd is van de vergadering van 19 september 1721 wordt hierna in afzonderlijke notulen vervolgd.

De kerkmeesters E.J. Crop en A. ter Weel doen beide verslag van de kerkerekening.

E.J. Crop doet verslag van de jaren 1717 en 1719 en A. ter Weel van de jaren 1718 en 1720. Bij hun benoeming in 1717 is bepaald dat "sullende beijde niet bij beurten, maar beijde tegelijk waarnemen en te gelijke rekenen".

De praktijk is dus dat beide kerkmeesters elk afzonderlijk om het jaar de kerkerekening verzorgen.

Vastgelegd werd dat E.J. Crop f 144-6-8 minder had uitgegeven dan ontvangen.

Uit deze notulen citeren wij voorts het volgende:

Hier op soo heeft E.J. Crop de oude ofte afgeleghte bijbel gekoft voor een somma van f 7-0-. D' welke van dese 144 guld. 6 st. 8 penningen sullen gekort worden.

Oock soo is nog geresolveert tot voorkoominge van kosten dat desen Coster Lambert Masman het nij...wark (?) sal schoon houden, gelijk Monsd. Spraekel voor desen heeft gedaan, daer van genietende alle jaer twee guld. thijn st., beginnende van dato desen.

Alnogh soo hebben de Heeren Collatoren geresolveert datter geen jaer gelt meer zal worden gegeven van nu off aen voor het maeken van de glaese deeser kercke. En de rekeninge van Schutte nae gesien soo is bevonden dat hem nogh toe koomt tot dato deeses wegens glaese maeken en jaer gelt de somma van f 44-2-.

Oock soo is nog geresolveert dat de kerckmeesters soo binnen als buijten een overslagh (dit is een raming of begroting) zullen maeken (met toe doen van deese Heeren Collatoren tot het backen van steen tot reparatie van de wheeme en kerckhoff, het eerste te gebruijcken tot de wheeme.

De reekeninge d' welke E.J. Crop als geauthoriseert zijnde wegens de Heeren Collatoren beginnende in den jaere 1717 eijndegende 1718 den 26 september wegens het sollesteren van het tractement van de tweede Predikant Domine Henricus Imminck wordt gestelt in handen van Borge ter Weel ende Borgemeester Jansen om deselve te examineren in soo verre sig deselve rieghtigh bevinden, soo sal deselve betaelt worden door een om settinge als zijnde geschiedt ten besten van het gemeen (?).

Waar mede deese kercken rekeninge is geslooten ende door de presente Heeren Collatoren geteijckent op den 19 September 1721.

w.g. door:

E. van Itterssum

W.R. van Voerst

Anto ter Weel

Jan Jansen, Br.

H. Immink, Eccl.

In de Collatoren-Vergadering van 3 september 1737 doet de kerkmeester Arnt Gerritsen rekening en verantwoording van de kerkerekening van het jaar 1736.

Hiervan werd door ds. H. Immink genotuleerd:

In de kerkenreekeningh door de Collatoren gehouden op den 3 september 1737 heeft de Kerkmeester A. Gerritsen de Kerkemiddelen voor 't jaer 1736 te sijn de somma van 195- 0-12 waer op bij sijn voorgaende schuld op 't jaer 1735 ad 178-10- 0 bijgerekend zijnde uijmaakt de somma van 373-10-12, waar op de Kerkmeester A. Gerritsen bij quitantien heeft doen blijcken door hem uijtgegeven te sijn de somma 217- 7- 4, blijft bij gevolg aan dese Kerk schuldigh op 't jaer 1736 156- 3- 8.

Is door de presente Collatoren verstaen dat van de Reekening van de metselaar Gerrit Ten Dam die beloopt ad 6- 6- 0 den selven een gulden sal worden afgetrocken, terwijl men van oordeel is, dat den selven maar 10 st. 's daags soo aen De Wheem gewerkt heeft is toekomende, also hij de kost in die daagen bij de Predikant heeft gehad.

Oock is verstaen dat de Kerkmeesters uijt De Boerschap Elsen namentl. R. Aelbrink wegens sijn absentie in dese Kerkenrekening volgens voorgaende Resolutie ten Profijt van dese Kerk sal betaalen 1- 5- 0.

Is nogh verstaen dat tot aflossing van de obligatie soo als Geertrij Jacobsen aen dese kerk heeft, en de Stat Rijfsen en de Boerschap een ijgelijck sijn quota daer toe sal hebben op te brengen tegen aenstaende Karstijt 1737. En sullen sij die als dan in gebreeken blijven, betaalen ad 2 st. per gulden, eaarvan een stuijver tot de intrasse sal dienen, en de andere tot profijt van dese kerke, 't welck van een ijgelijck in de sijnen is aangenomen. Welcke resolutie is gerenoveert in de extra ordinaire vergadering hier na gehouden; dogh daar in uijstell gegeven tot den 3 (?) Jan. 1738.

Eijndelijck is geresolveert dat men bij kerkenspraak sal laeten bekenntmaaken, dat een ijgelijck sijn begrafplaetsen in dese kerke voor aenstaende Paaschen in 't jaar 1738 sal laeten gelijck of effen maaken, het zij dat sarksteenen daar op leggen of kinkeliers (?), en sal bij manquement een ijder die 't aengaat betaalen een Ducaton ten profijt van dese kerk, waarmede dese kerkenrekening is beslooten.

w.g.:

W. van Itterssum

Arent Jansen

Arent Gerritsen

Jan ter Horst (buiten kerkmeester)

Beerent Mockelencate (buiten kerkmeester)

W Dit is het eigenhandigh getrocken merk van de kerkmstr. H. Winckelman (buiten kerkmeester)

Collatoren-Vergadering d.d. 6 september 1774.

Nadat de kerkerekening was gedaan werd het volgende behandeld:

Terwijl men bespeurt dat het lijklaken te schielijk verslijt, zo is tot voorkoming hiervan goed gevonden, dat het lijklaken van de buiten luiden niet mede na buiten zal genomen worden en niet eer gebruikt als wanneer het lijk op de baar word geset.

Zijnde de kerkmeester geautoriseert een nieuw te kopen, zullende het oude gebruikt worden voor die geene, die van den Armenstaat genieten.

Ook is goed gevonden een nieuwe bijbel op den predikstoel, wijl de oude gansch versleten is, te kopen; en daar boven in voldoening der Resolutie van Ridderschap en Steden tot invoering der nieuwe Psalm berijming 7 Psalm boeken, twee voor Predikant en voorleser, de andere voor den kerkenraad.

Bij dese gelegenheid is ook goed gevonden den k'kenraad te recommandeeren geen kinderen toe te laten in de k'kenraads banken.

Hierbij is door Ds. Cramer voor gedragen den slegten staat van den Predikstoel, versoekende de Heeren Collatoren tegen het volgende jaar haar gedagten te laten gaan over de bepaling tot een nieuwe.

Aldus geresolveert

F.B. van der Capellen

Gerh. ter Horst

Jan Reint Jansen (burg.)

Gerrit Stockers (burg.)

J.H. Cramer v.d.m.

De integrale weergave van de notulen van de Collatoren-Vergadering van 2 januari 1776:
(Waarschijnlijk genotuleerd door de koster Derk Masman).

Op Heden in de Collatoren vergadering der Kerk van Rijsfen, ten overstaan van de buiten kerkmeesteren, is geresolveerd en vastgesteld.

Dat het orgel alhier in de Kerk reeds gemaakt, bij ondervinding te zwak bevonden wordende, zodanig met nieuwe Registers waer voor de plaats in het selve overig is, zal worden versterkt, als men met overleg van des verstaande zal bevinden te behooren.

Dat de kosten van dat geheele orgel, met den stoel, schilderen, als anders, ter perfectering van het selve, door de gehele Gemeente sal worden gedragen, en verdeeld na de ordinaris quotaas, en soo als voor heen in gebruik, en gewoonte is geweest.

Dat voorts een organist zal worden beroepen door de gesamentlijke Collatoren, op een Tractement van Honderd Guldens of zo vele minder jaerlijks, als men mogelijk zal kunnen bekomen.

Dat om de Gemeente van dese last eenigermate te verligten, dit Tractement aen de organist toe te leggen, den selyen organist door de Heeren Collatoren zal worden gegeven, een # van Survivance, om na Dode van den tegenswoordigen Custos, de Custos plaats dezer Kerk te begeben, wanneer als gezegt, dit Tractement van Honderd Guldens, of so vele als men sal bevinden te behoren, zal cesseeren en ophouden en op dat desen ten beroepenen organist te zijner tijd, en bij overlijden van den tegenswoordigen Custos, des te beter bestaan moge hebben, zo hebben de Burgerm. ren van Rijsfen beloofd, en beloven alnog, om denselven organist, na dode van den tegenswoordigen Schoolmeester, tot Schoolmeester van Rijsfen, te zullen aanstellen, en ten dien eijnde ##### ke dat denselven daar toe de vereijste bequaamheid heeft.

Dat ook de Predikstoel en Doophekjen als vervallig zijnde zal moeten worden gerepareerd, of zodanig veranderd, als ten meesten nutte, en minste kosten zal worden bevonden.

Dat voorts om deze Reparatie, de vergroting van het orgel, en in order brengen van het zelve, zijn gecommiteerd zo als gecommiteerd worden bij dezen, de HWGBG. Heer Baron Van der Capellen tot Grimberg en den Secret. Gerh. ter Horst, namens den Huijse Eversberg, ten eijnde om met overleg van den Here van Oosterhoff op de menagieuste manier het gunt voors. te effectueeren.

Dat eger onder de Costen van den anleg van het orgel, niet zullen worden begrepen de Costen der Procedure, zo de Burgemeesteren van Rijsfen, tegens den aannemer van het orgel hebben gevoerd, welke Costen tot laste van gte. magistraat alleen sullen verblijven.

En op dat aen de Heeren Collatoren, en de verdere geintresseerden geblijken mogen, wat / buiten en behalven de Costen der voors. Procedure / het orgel tot hier an toe heeft gekost, zal gem. Magistraat openleggen, het Eerste Contract met den orgelmaker, gelijk ook dat van den Stoel, en het accoord, of nadere schikking met denzelven gemaakt, ten eijnde om na examinatie van dit alles te kunnen sien wat en hoe veel het orgel thans kost.

Op versoek van den Heer van Grimberg, is aan sijn HWGG en desselfs successeuren toegestaan, de zijde zijde, waar van de Eerste beseten is, door de vrouw van de Praedicant, en de andere de gemene leeden, om deselve tot Zijn Hoogwelgeb. Gest. zodanig te veranderen en ##### als door Zijn HWGG reeds aangewezen is, waar tegens welgem. Heer van Grimberg desselfs banke van ouds tot den Huijse Grimberg, en als nog gehorende, ten Dienste van de Gemeente weder afstaat, nogtans op expressen conditie, dat daar in voor den Huijse Grimberg behoude eene sitbank voor desselfs Domestiquen, en die van den Huijse Grimberg bij continuatie, dat ook in die oude Bank van de Grimberg, mede zal worden gemaakt een sitbank voor der Praedicanten Vrouw, om er casuquo, gebruik van te maken, dat wijders het aan den Heer van Grimberg zal vrij staan om tot het maken van eenen bequamen ingang na desselfs nieuwe Banken van desselfs oude zo vele aftenemen als nodig en redelijk geacht zal worden.

Eijndelijk is bij dese gelegentheid, in overweginge genomen, de seer uijtgestrektheid van dese Gemeente, en het considerabel aental van Ledematen, en toehoorderen, zig in deze Gemeente bevindende, dat eenen Leeraar alleen bijna, niet in staat is, om in soo een grote Gemeente, zijn Post in allen deelen, hetzij met Huijsbesoeken, als anders te kunnen voldoen en voornamentlijk in het onderig der Jeugd, waaron de Heeren Collatoren goed gevonden hebben, tot meerder nut en stigtinge deser Gemeente zig eenparig te vervoegen aen Hun Ed. Mog. Ridderschap en Steeden en daer bij in brede, de hooge noodzakelijkheid, dat in deze zo grote, gelijk in andere Gemeentens een Tweede Praedicant wierde aangesteld en dat Hun Ed. Mog. de Driehonders Guldens, welke aen den thans dienenden Adjunct Praedicant betaald worden, zodra den Emeritus Praedicant zoude komen te overlijden #####. En om dit heijlzaam oogmerk met destemeer vrugt te kunnen en mogen effectueeren zal aen den Heere van Oosterhoff worden versogt, so als Zijn HWGG eerbiedigst versogt word bij dezen, om bij alle voorvallende gelegentheid daer het van eenige Vrugt soude kunnen wezen, bij provisie en voor af, te willen solliciteeren, en deze saak aan Hun Ed. Mog. Ridderschap en Steeden smakelijk te maken, ten eijnde men in dezen allen, zo nuttig en heijlzaam oogmerk bereiken zal mogen, en deze Gemeente daar inne reüstueerende, deze Gemeente te persuadeeren om het suppletoire van 150 gld. en Vijftig Gulden Huijshuure, zo thans aen den

Adjunct Praedicant jaerlijks betalen, om bij continuatie, aen den te beroepenen Tweeden Praedicant als een vaste post jaerlijks blijven te betalen, waar door dan het Tractement van die Tweede Praedicant zoude bedragen 450 guldens en 50 guldens Huijshuure, behalven de Emolumenten van Trouwen en Doopen, waar in denzelven mede voor den halfsceijd zal participeeren.

En voor het laatste is op de propositie van de Burger.ren van Rijsfen, aen de Gemeensluijden van Rijsfen toegestaan, de sitbank in de Kerk naast, en voor die van gem. Burgerm.ren om deselve geduurende hare bedieninge prijvatijf te besitten.

Sullende van dit afgehandelde en geresolveerde aen ieder der Buijten Kerkmeesteren, welkes gemeentens, of voor het geheel of voor een gedeelte in het gene voorsr. is, nog niet hebben geconsentd. een memorie worden uijt gereijkt, om daer van in den haren kennis te geven en het geen daer op ##### van 14 dagen, off wel op Sondag agtermiddag, den 14 jan.rij aenstaande aen Gecommitteerdens rapport te doen.

En zal deze om bij continuatie tot een ieders narigt te kunnen dienen in het Boek deser Kerk worden geregistreerd.

Aldus gedaan in de Collatoren vergadering binnen Rijsfen den 2 Jan. 1776.

W. van Ittersum

F.B. van der Capellen

Gerh. ter Horst g.q.a.

Jan Reint Janssen

Gerrit ten Wolthuijs, Burgemeester

Gerrit Stokkers

Gerrit Vlierman

Arent ten Bos

Jan ter Horst Junior

Collatoren-Vergadering d.d. 3 september 1776.

Na de behandeling van de kerkerekening werden de volgende zaken behandeld:

Ds. Cramer heeft een voorstel gedaan aan de Heeren Collatoren over het toegelegte voor het desroijeren (?) der Deputaten, waar voor hij nu geniet f 4 en wijl dese prijs niet toereikend is om hun EE te ontfangen zo heeft hij verzogt desen prijs t vergroten, zo danig dat hij ze schadeloos kan onthaalen.

Ook heeft hij te kennen gegeven hoe hij, geen gelt geniet voor het gaan na het Paasch Classis. Daar alle predikanten daar voor genieten, wenschend dat hem daar toe na redelijkheid worde toegelegt.

De Custos Masman heeft ook een voorstel gedaan over het schoonmaken van het uurwerk, waar voor hij geniet f 2-10 en wijl hij zeer veel werk met het zelve heeft als zijnde het oud, zo verzoekt hij dat hem daar voor vijff gulden worde toegelegt.

Dese punten worden dit jaar in advies gehouden om inmiddels den Heer van Oosterhoff daar over te spreken.

Op verzoek van de Hoogwel Geb. Heer van Den Grimberg is hem van de Heeren Collatoren toegewezen de Doopfond staan de in ## slegts tot ongemak, hebbende zijn HWG geoffereert, zo er iets voor betaalt moest worden, het zelve te doen.

F.B. van der Capellen

Gerh. ter Horst g.q.a.

J.H. Cramer

Jan Reint Janssen

Kerkenboek d.d. 10 juli 1780.

Betreft de copie van een door ds. J.H. Cramer ondertekend huurcontract inzake een stuk pastorieland.

Copie van een huurcontract van een hoekje land aan Jan Smit in erfpacht gegeven om daar op een smit te bouwen.

Ik ondergeschrevene bekenne verhuurt te hebben aan Jan Smit een hoekje grond gelegen aan de beeken behorende tot een stuk Pastorijenland, thans door Derk Leijendekker bebouwt, tusschen het land van Arent Jan Stokkers en Lodolph Jansen, maar van het genoemde stuk land afgesepareerd door de Rijweg, om daar op een smit te mogen timmeren, voorbehouding het regt van den verhuurder, om daar voor neffens of agter, waar 't hem voegt, plantzoen van willigen te zetten, en die na zijn lust te hakken.

Ook zal de huurder gehouden zijn de ##### zo ver die tot dit land behoort, in eenen goeden staat te houden.

En zal de huurder voor opgenoemde grond, welke de verhuurder hem verhuurt zo lang hij er meester van is aan huur of pagt 's jaarlijks te geven de somma van vier stuiver.

De verhuurder verbindt zig verder tot niets, als op adprobatie der Heeren Collatoren mogende lijden dat de Heeren Collatoren het den huurder voor dien prijs in erfpagt geven.

En om geen nadeel aan het land toe te brengen zal de huurder daar geen hoenders of endvogels mogen houden.

Actum Rijfsen den 10 Julij 1780.

J.H. Cramer, Predikant.

Bovenstaande huurcontract word door ons Collatoren geadprobeert en genoemde hoekje land word aan Jan Smit in Erfpagt gegeven, voor vier stuiver, aan den rijdelijken predikant alhier 's jaarlijks te betalen.

(was getekent)

F.A. van Ittersum tot Oosterhoff

J.G. De Vaillant van Den Grimberg

Gerh. ter Horst g.q.a.

Arent ten Bos, Burgemeester

Collatoren-Vergadering d.d. 29 december 1798.

"Over Kerkgebouw en pastorijs huis".

Collatoren vergadering gehouden op het Stadhuis tot genoegen van de presente Collatoren en de buiten Kerkmeesters op dato 29 December 1798.

Present:

J. Vincent, G. Flierman, J. ter Horst junior en G.J. Stokkers naamens Rijssen

Hend.k. Bokdam naamens Rectum

Willem Oonk naamens Elssen

De presente Leeden voorgelezen zijnde een publicatie van het Intermediair Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek in dato den 12 Julij 1798, inhoudende over de kerkgebouwen en pastorijs huizen. Gelijk een extract derselve in dato Deventer den 13 Decemb. 1798.

Is gedelibereerd over het pastorijs huis en de kerk der Gereformeerden volgens publicatie boven gemeld en eenpaarig door de presente Leeden goedgevonden, dat door dien de minderheid van Collatoren vergadert zijn geweest zij deesen gewigtigen zaak van zulk een groot aanbelang niet over haar durfden nog wilden neemen.

Waar meede deese vergadering geslooten is en gescheiden op dato als booven.

J. Vincent, G. Flierman, J. ter Horst, Gerh Stokkers naamens Rijssen

Hend.k. Bokdam, W. Oonk

Collatorenvergadering d.d. 10 juli 1811.

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen den 10. Julij 1811.

Present:

*De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde
De Heer L. van Ittersum namens den Huize Oosterhoff
De Heer Mr. J.A. Ter Horst, qq namens den Eversberg
Jan Hofman, Gerhardus Stokkers Senior, Burgemeesteren namens Rijsfen
Ds. G.J. Peddemos, Jan Bordewijk, Abraham Ter Harmsel, Gradus Wesfels, Ouderlingen
Gerhardus Stokkers junior en Marten Ten Wolthuis, Diakenen, namens den Kerkenraad.*

In deze Vergadering door Ds. Peddemos voorgesteld zijnde, om de deur aan de Zuidzijde der Kerk gedurende de Godsdienstoefening te sluiten, is besloten, dat zulks zal geschieden onder het tweede gezang en na het eindigen der Godsdienstoefening, onder het Zingen weder geopend zal worden.

Verder is door Collatoren besloten dat er in de Kerk nog met een Tweede Zakje zal rondgegaan worden tot onderhoud van dit Kerkgebouw

Collatorenvergadering d.d. 24 juli 1811.

Collatoren Vergadering gehouden in de Kerk te Rijsfen, den 24 Julij 1811.

Present:

*De Heer L. Nehr Korn namens Grimberg en Bevervoorde
A. Wolters qq namens Oosterhof
Jan Hofman, Gerh. Stokkers Senior, Burgemeesteren namens Rijsfen
Ds. G.J. Peddemos, Abraham Ter Harmsel, Ouderling; J. Ten Wolthuis, M. Ten Wolthuis, Gerh. Stokkers junior
namens den Kerkenraad
G. Ter Horst namens IJpelo
H. Bokdam namens Rectum
G. Wesfels namens Nötter en Zuna en H. Kollen
Jan Mensink, Hendrik Wilgerink, W. Oonk, Berend Reef en Jan Effink namens Elsen.*

Het verhandelde der vorige vergadering geresumeerd en gearresteerd zijnde, is door Collatoren besloten, 2e. Wanneer in 't vervolg Collatoren Vergadering zal gehouden worden, zullen Collatoren, zoowel als buiten Kerkmeesters en Boermannen, wanneer die daar bij zullen worden geconvoceerd, verplicht zijn, zoo zij in de Vergadering niet kunnen verschijnen, daar van, voor den tijd, tot het aan gaan der Vergadering bepaald, berigt geven aan den scriba; bij gebreke van dien, zullen de nalatigen vervallen en eene boete van eene Gulden; die een half uur te laat komt zal verbeuren eene schelling en een uur te laat twee schellingen, alles ten voordeele van de armen dezer Kerk.

3e. Voortaan zal iedere Vergadering gepresideerd worden door een der Heeren Collatoren, dewelke de voorstellen zal doen; de stemmen opnemen en de geregelde orde in de Vergadering zal bewaren, en wel in deze orde: In de eerstvolgende de Heer Nehr Korn tot Grimberg en Bevervoorde, 2e de Heer van Ittersum tot Oosterhof, 3e de Heer van den Eversberg of deszelfs Rentmeester de Heer J.A. Ter Horst, 4e de Burgemeesteren van Rijsfen en 5e de Kerkenraad.

4e. Die gene der Heeren Collatoren welke eene Vergadering zal laten beleggen, zal verplicht zijn den Koster eene schriftelijke Memorie te bezorgen, bevattende dag en uur der te houdene Vergadering, en redenen waarom dezelve belegd wordt. Deze Memorie zal door Collatoren voor Recipis geteekend worden, en in de Vergadering tevens tot eene Memorie voor den tijdelijken President dienen. Bij verzuim van een en ander zal de Koster geene Vergadering aan zeggen; noch dezelve voor wettig erkend worden.

Aldus deze Vergadering besloten en onderteekend op dato als boven.

Was geteek.: enz.

Pro vera copia

G. van Wijngaarden, scriba.

Gekopieerd uit “Het afhoren van de kerkerekening / de kerkemiddelen en de kerkegoederen”:

Hieronder volgt een bloemlezing uit de kerkenboeken wat betreft het afhoren van de kerkerekening:

Aan de notulen van de Collatoren-Vergadering van 2 januari 1642 ontlene wij het volgende:

Borgemr. Tonnis ter Ceurst en Borgemr. Bartolt Stockers, als Kerckenmeesters rekening gedaan aan Coram Collatoren, Borgemr. en kirckeraden van ontfanck en uijtgate over de jaren 1634, 35, 36, 37, 38, 39 en 1640 inclus.

Ontfanck f 1.242 caroly guldens en 10 stuijvers.

Uijtgate f 1.240 caroly guldens, 5 stuijvers en 6 Duijten.

(In de notulen van 1642 zijn verder zaken vastgelegd die nog ontcijferd moeten worden).

Tot en met 1669 (betreft de rekening van 1667) werd jaarlijks door de kerkmeester rekening en verantwoording gedaan van de kerkerekening. Daarna werd de kerkerekening niet meer elk jaar aan de collatoren overgelegd. Op 31 december 1675, dus ruim 6 jaar later, werd door de kerkmeester Bartolt Stockers rekening en verantwoording gedaan van de kerkerekeningen van de jaren 1668 tot en met 1671 en in 1676 werden de kerkerekeningen van 1672 en 1673 "gedaen".

Aan de notulen van de Collatoren-Vergadering van 12 oktober 1685 is het volgende met betrekking tot de kerkerekening over de jaren 1677 tot en met 1682 ontleend:

Anno 1685 den 12 Octobr.

Nae aanschrijvens van brieven in 't particulier aen ijder van die Heeren Collatoren ende gepubliceerde kerckenspraecke, soo heeft Borgemr. Helmich als kerckmeester voor de onderschr. Heeren Collatoren sijne reeckeninge wegens die kerckenopcomsten van die iaeren 1677 tot 1682 beijde inclus, sijnde ses iaeren, vollencomen gedaen.

Daertegen gesien die uijtgate ende quitangies is bevonden dat die kerckmr. voorschr. meerder heeft betaelt als ontfangen tot den voorseijden iaere 1682 inclus die somme van driehondert elf gulden acht stuijver twee penn. Dico 311- 8- 2.

Ende is voorts verstaen dat Gerrit Smitt of desselfs Vader sullen specifice hebben te vertoonen waervan haer soodaene dusverre ontfangene penn. sijn competerende geweest, item dat de Heer Pastor Scheene ende provisoren van die armen sullen hebben schijn ende bewijs bij te brengen van haere geëijschte posten ende betalingen volgens haere overgegevene quitangies of sullen andersins bij faute van dien, die selve gevalideerde penn. wedergeëijscht en verder daer van haer geene betalingen goet gedaen worden.

Voorts sal de kerckmr. Helmich naerder doceren wat die voorschr. verreeckende iaeren die rogge 's iaerlijx in prijs gedaen heeft.

De drie gulden soo Gerrit van Bruijssel Stadtsdienaer, van oldes of het iaer 1677 af, is wegens kerckenpacht schuldigh gebleven, wordt hem uijt redenen en wegens sijne diensten of gangen voor de kercke geremitteert, en sullen bij naeste teecken. den kerckmr. worden gevalideert.

Naar aanleiding van de Collatoren-Vergadering van 2 april 1687 is het volgende vastgelegd::

Vervolghlijck heeft die kerckmeister Berent Helmich reeckeninge gedaen van der kercken opcomsten verschenen in de iaeren 1683 - 1684 ende 1685 inclus volgens overgegevene reeck.e, waerop die voorige afreeckeninge van den 12 Octobr. 1685 naegesien sijnde, waer volgens hij voorseijde kerckmeester hadde overbetaelt 311-8-2. Dienvolgens van gemelte vordere iaeren die quitantien ende uijtgaeven tegens den ontfanck naegesien ende vereeckent hebbende, soo wort bevonden, dat voornoemde kerckmeester overbetaelt heeft en tot geseijde iaer 1685 inclus toe competeert die somme van twaelf car. guld. sestien stuijver, des sijn ende blijven die restanten tot voorschr. verreeckende iaer 85 ten profijte van den kerckmeester Berent Helmich voorschr.

Hieruit kan worden afgeleid dat de kerkmeester in de jaren 1683, 1684 en 1685 meer heeft ontvangen dan uitgegeven en er dus in geslaagd is zijn vordering op de kerk met bijna 300 carolus guldens omlaag te brengen.

De notulen van de Collatoren-Vergadering van 6 maart 1690 met betrekking tot de kerkerekening luiden als volgt:

Actum binnen Rijfsen den 6 Marty 1690.

Heeft de Kerckmeester Berent Helmich reeckeninge gedaen voor onderschr. Collatoren etc. wegens d' incomste van de Kercke alhier voor de iaeren 1686, 87 en 88, die selve tegens d' uijtgate ende die betalingen van gemelte Kerckmeester in gevolge tot dato deses vertoonde en overgegevene quitanges als anders naegesien, wort bevonden dat den Kerckmeester Helmich tot den iaere 1688 inclus overbetaelt heeft die somme van hondert ses

gulden veertien stuijver ses penn., die welcke hem dienvolgens tot sooverre noch van die kercke sijn competerende, met de restanten tot 88 inclus.

Vorders geresolveert:

Willem van Lingen wort sijne pacht ad 2 sch. en 1/2 's iaerlijx tot den iaere 1689 inclus daer van uijt compassie ende besondere redenen geremitteert.

Gelijck mede de Wed. van Coert Jansen een iaer in haer pacht goet gedaen wort ad een guld. sestien str.

De notulen van de Collatoren-Vergadering van 20 februari 1695 naar aanleiding van de kerkerekening zijn hieronder integraal weergegeven:

Anno 1695 den 20 Febr. de karckmester Berent Helmich rekeninge gedaen van de karcken opkomsten van 1689, 1690, 1691, 1692 en 1693 inclus, monterende negenhondert dertig car. guld. achteen stui. drie penn. in conformite van sijn overgegeev. rekeninge, daer tegens de quitantien en uijtgabe nagesien en gedecorteert, bevindt sich dat voors. karckmester soude overbetaelt hebben negen en veertig car. guld. elf penn.

Is voorders geresolveert, dat het kerckenboeck, nevens de bereeckende en gerojeerde quitantien in handen van de predicant loci sullen gestelt worden, doch op speciaal versoek van voorn. karckmester konnen de Collatoren lijden dat sijn E. het selve bewaert tot revocatie en de naeste samenkomste, onder conditie soo haer Welgeb. of yemant uijt haer name het voors. kerckenboeck komen te eischen, dat meer genoemde karckmester het sal moeten overgeven, mits ontvangende een authentique copie van sijn gedane rekening.

Dat voortaan alle rekeningen van koster, ...warckers (?), glasmakers, smits, leiendekkers en leverantsiers tot het H. Avontmael en andere die jaergelt hebben, den aenvank van 't jaer in 't hooft van haer rekeninge of onder de quitansie, wanneer het selve eindigt sult hebben te stellen, omme alle abusen te prevenieren.

Is mede bij de Collatoren de karckmester geordonneert, dat voortaan alle twee jaeren tusschen pinxter en paschen sijn kercken rekeninge sal hebben te doen, waer van d' eerste rekeninge sal geschieden 1697 en soo vervolgens.

Dat ook de karckmester sal hebben over te geven, naer expiratie van acht dagen in handen van de pastor een authentique register van alle opkomsten van de karcke, om bij voors. pastor in 't karckenboeck geregistreert te worden.

Dat oock voortaan geen verteringe tot laste van de karcke sal gebracht worden, als onder assignatie en hand van de Collatoren.

Alsoo de verpachte jaeren van de opkomsten van de kerkelijke goederen geëxpireert sijn, is tot prevance van abusen verstaen, dat de verpachtinge wederom sal geschieden op dingsdach na paschen.

Op 't voorstel en eisch van de provisoren wegens seekeren uijtganck van acht en twintig stui. tot laste van de kercke seijde de Scholtes (dit is de gevolmachtigde van Den Oosterhof en van Den Grimberg), nomine principal, niet gelast te zijn, ranvoijerende de selve tot de naeste verpachtinge ofte karcken rekeninge.

Voorwaarden en condities verpachtingen (1695).

Naar aanleiding van het geresolveerde in de vergadering van 20 februari 1695 wat betreft de verpachting van de kerkelijke goederen, zijn de volgende "Voorwaarden en Conditien" vastgesteld:

Voorwaarden en Conditien

1.

Op welcke de Heeren Collatoren der karcke alhier in gevolge voor afgegaene karckenspraeke willen ophangen, en op dato den 26 meert deses jaers 1695 verpachten alle de landerijen behoorende tot de karcke te Rijssen, bij insaete en verhoginge, de gulden van twintig stuivers, en dat voor de tijt van ses achter een volgende jaeren, beginnende met St. Marten 95, en eindigende de pacht voor een en 't eerste jaer op St. Marten 1696 en soo vervolgens.

2.

De pachteren sullen boven de pacht penningen tot verval van deses daeghs kosten eens van de guld. noch een stuiver moeten betalen, sonder deselve te mogen corten.

3.

Invalle de beloofde pacht penningen jaerlix op Martini niet preciselick worden betaelt, soo sullen de respectieve pachteren paratelick daer voor mogen worden geëxecuteert, of de selve bij forme en middelen van rechte daer toe waeren geconstringeert, en daer en boven sonder de minste exceptie van haere pacht jaeren versteken wesen.

4.

De pachteren sullen tot contentament van de karckmester twee sufficate (?) borgen hebben te stellen, welcke pachter en borge voor de beloofde pacht penningen eene voor alle in solidum (?) sullen verbonden zijn.

Het totaal van de pachtpenningen e.d. bedroeg f 241-1-10, als volgt gespecificeerd:

<i>de karcke maats</i>	62- 0- 0
<i>de karckemaete bij Smalbrugge</i>	11- 0- 0
<i>het eerste karcken slag aen Rijssen gelegen</i>	19- 0- 0
<i>het tweede karcken slag na 't venneken gelegen</i>	17- 0- 0
<i>een gedeelte van 't venneken achter de Wijer, soo Jan Modders gebruikct</i>	5- 0- 0
<i>noch een gedeelte van het venneken achter de Wijer, soo maet Berent gebruikct</i>	6-10- 0
<i>noch een gedeelte van het venneken achter de Wijer, soo Egb. de Schutte int gebruik heeft</i>	3- 0- 0
<i>noch een gedeelte van 't venneken achter de Wijer, soo Jan Konstsen gebruikct</i>	4- 0- 0
<i>een halven gaerden int het venneken</i>	3-10- 0
<i>de ander helfte</i>	3- 5- 0
<i>noch een gaerden int het venneken)</i>	
<i>idem)</i>	6-10- 0
<i>2 1/2 schepel land bij 't Loo</i>	2- 5- 0
<i>een stucke lands na Lentfershuijs</i>	4- 5- 0
<i>noch een stucke lands bij Lentfershuijs</i>	4- 5- 0
<i>3/4 van een stuckien lands bij 't busken</i>	4- 0- 0
<i>1/4 van het selve land</i>	2- 0- 0
<i>een stucke lands bij de strate</i>	4-10- 0
<i>noch een stucke lands bij het busken</i>	3- 5- 0
<i>idem</i>	3- 5- 0
<i>een stucke lands boven het haver veldeken</i>	4- 5- 0
<i>een stucke lands op den Enterpad</i>	5- 0- 0
<i>stuck lants in den klimtuin</i>	3- 5- 0
<i>stuck lants op den hoogen Esch)</i>	
<i>idem)</i>	5- 0- 0
<i>1/2 stucke lants bij 't Loo</i>	0- 5- 0
<i>idem</i>	0- 5- 0
<i>2 halve stucken Siermans kemken</i>	7- 0- 0
<i>1 schepel lant bij 't kruijse</i>	1- 0- 0
<i>1 stuck van 6 spit gesaeij bij de telgen</i>	1-15- 0
 <i>de karcken landerien in Elsen gelegen</i>	 <u>30-10- 0</u>
	229-15- 0
 <i>Hier moet noch bij komen die twee schepel rogge uit Wilm van de Graefhuijs, nu Harmannus Wijlens.</i>	
<i>Noch heeft Jan Coertsen Argelo een gaerdeken in 't gebruik, oock in 't venneken gelegen, 't welck is onverpacht gebleven, wordt bij provisie gestelt op twee car. guld.</i>	2- 0- 0
 <i>Jaerlickse thinsen en uijtgangen (ad totaal)</i>	 <u>9- 6-10</u>
	241- 1-10

Op 14 juli 1697 doet kerkmeester Berent Helmich rekening en verantwoording over de jaren 1694 en 1695. De opkomsten bedroegen respectievelijk f 173-11-14 en f 167-5- 6, waarbij geteld diverse inkomsten uit begrafenissen etc. ad totaal f 31-14- 4.

Van de jaren 1698 tot en met 1707 is niet genotuleerd, behoudens in 1702 en 1703 met betrekking tot de vaststelling van pachtsummen inzake de kerckemaeten bij 't Veer en bij 't Smalbrugge.

Van de "Conditioes en voorwaerden" van 1703 is het volgende vastgelegd:

Op welke d' Heeren Collatoren der Kerke alhier ingevolge vooraf gegane kercke sprake willen ophangen en op dato den 21 mei deses jaers 1703 verpachten de beide kerckemaeten, d' eene gelegen bij 't Veer, d' andere bij Smalbrugge, en dat voor de tijd van vijf achter een volgende jaeren, het eerste jaer sal verscheenen wesen op Martine 1703. Dese conditien zijn de selvige van 't jaer 1695 den 26 meert, en wederom voorgelesen.

Kerckemaet bij 't Veer:

<i>1/4</i>	<i>Pachter:Henr. Helmig voor Borge: Herm. Scheene</i>	<i>14- 0- 0</i>
<i>1/4</i>	<i>Pachter :Evert Jan Crop voor Borge: Henrik Helmig</i>	<i>14- 0- 0</i>
<i>1/4</i>	<i>Pachter:Herm. Scheene voor Borge: Henr. Helmig</i>	<i>14- 0- 0</i>
<i>1/4</i>	<i>Pachter:Henrik Helmig voor</i>	<i>13-15- 0</i>

Kerckemaet bij 't Smalbrugge:

<i>Pachter:Henr. Wilmsen Exo voor Borge: Burg. Berent Helmig</i>	<i>9- 0- 0</i>
	<hr/> <i>64-15- 0</i>

De eerstvolgende "kercke rekeninge" wordt pas gedaan op 21 mei 1708, dus negen jaar later. Wat de oorzaak van deze vertraging was, is niet bekend.

Hiervan is het volgende vastgelegd:

Anno 1708, den 21 Mei heeft de Kerckmester Berent Helmich rekeninge gedaen van de Kercken inkomsten alhier, van de jaeren 1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1705, en 1706 inclus, t' samen elf jaeren, monterende twee duisent ses hondert en vier car. guld., 12 stuv., 8 penn. Segge 2.604-12- 8.

(De uitgaven bedroegen volgens het kerkenboek f 2.514-15- 2).

Verder werd het volgende genotuleerd:

Den ontfang van Jan Meijer is hondert twee en vijftig guld., 1 st. en 9 penn.

D' uitgave hondert en vier en seventig guld., 10 st., 9 penn. Soo dat hem sou resteren 22- 9- 9.

Doch hebben de Collatoren bevonden dat in d' uitgave ingebracht werden in verscheiden posten 65 guld., 15 stuvers voor 't bouwen van 't Altaar en anders, en wel voornamentlick een post van wijn en hostien ter somma van 11-19- 0. En noch 13- 8- 0 van wasch keersen die de Collatoren niet kunnen goet doen maer ter contrarie moeten aftrecken. Soo dat gemelte Jan Meijer eene vooral word afgewesen.

De Collatoren uit consideratie eventwel niet willende van hem vorderen 't geen hij noch sou schuldig blijven.

Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat de collatoren van de Hervormde Gemeente van Rijssen ook bemoeienis hadden met het beheer van de kerkemiddelen van de R.K. Parochie alhier. Genoemde Jan Meijer komt ook voor in de notulen van de Collatoren-Vergadering van 31 december 1675, waar zijn naam genoemd wordt in verband het de rekening over de jaren 1672 en 1673.

Nadat nog een tweetal betalingen wegens geleverde leien en stenen door de vergadering was goedgekeurd werd besloten:

sullende ijmant werden geautoriseert om die van Elsen in der minne aen te spreken ofte anders door middel van recht ten einde sij 't restant wegens de weeme na behoren voldoen.

Hieruit blijkt opnieuw dat het voor de collatoren en de kerkmeesters steeds moeilijk is geweest om de over de buurtschappen omgeslagen kosten ook werkelijk vergoed te krijgen.

w.g.:

E. van Itterssum

Abrah. Reghter, burg.mr.
Herm. Scheene, pastor

In 1715 overleed kerkmeester Berent Helmich. Diens erfgenamen hebben in de Collatoren-Vergadering van 11 en 12 juli 1715 verantwoording gedaan van de kerkerekeningen van de jaren 1707 tot en met 1712.

Aan de notulen van de vergadering van 11 en 12 juli 1715 ontlene wij het volgende:

Anno 1715 den 11 en 12 Julij hebben de erfgenamen van wijlen de Kerkmeester Berent Helmich rekeninge van de kerke inkomsten alhier tot Rijssen in de kerke gedaan voor de Heeren Collatoren, Borgemrs. en kerkenraad, en dat van de jaren 1707, 1708, 1709, 1710, 1711 en 1712 incluijs, te samen ses jaren, monterende den ontfank van dese ses bovegenoemde jaren de somma van veertien honderd en twee en sestigh carolus guldens, vier stuijver en agt penn., segge f 1.462 - 4 - 8.

Ende uijtgave vijftien honderd en seven en sestigh en elf stuijver en agt penn., segge f 1.567 - 11 - 8.

Somma uijtgabe	f 1.567 - 11 - 8
Somma ontfank	<u>f 1.462 - 4 - 8</u>
	f 105 - 7 - 0

Afgetrokken is betaald op het jaar 1713 een honderd en vijf carolus guldens en seven stuijver, segge f 105 - 7 - 0.

Is verder goed gevonden en geresolveerd dat alle jaren de kerken rekeningen sullen gedaan worden, en ses weken van te voren gewaarschouwd, opdat absente Collatoren tijd hebben, oft personelijk, oft schriftelijk met gevolmagtigde te verschijnen.

En word Henr. Helmich bij provisie als kerkmeester gecontinueerd.

Actum Rijssen den 12 julij 1715 tot complete vergaderinge van alle Collatoren.

Op 30 november 1717 werd door de Collatoren-Vergadering als volgt besloten:

Anno 1717 30 November hebben de Heeren Collatoren, Magistraat en Kerkeraad geresolveerd, dat men een extract sal op stellen van alle kerkelijke inkomsten de oudste en de iongste so als in het kerkenboek te vinden is, waartoe gecommiteerd worden Borgermeester ter Harmsel, Secretaris Crop en den Custos.

Alsmede van de kerke rekeningen van Hendrik Helmich nae te sien, en te examineeren en aan boven genoemde Heeren Collatoren te rapporteeren in de kerk 's morgens precijs ten neegen uuren over 14 dagen oft den 13 December 1717.

Anno 1717 14 december hebben de Gecommitteerden van den 30 November gerapporteerd dat bij overgegeven annotatie <u>salvo meliore</u> de Kerke jaarlijks inkomen heeft	1713	f 222 - 2 - 4
Daar en boven een half mudde rogge te samen twee gulden twaalf stuijvers		f 2 - 12 - 0
item deselve opkomsten van het iaar 1714		f 222 - 2 - 4
1714 de rogge		f 2 - 12 - 0
opkomste 1715		f 222 - 2 - 4
rogge 1715		f 2 - 0 - 0
opkomste 1716		f 222 - 2 - 4
rogge 1716		<u>f 2 - 0 - 0</u>
		f 897 - 13 - 0
Hier tegen is de uijtgabe van boven genoemde jaeren		f 723 - 0 - 12
Rakende den Schoolmeester hebben de Heeren Collatoren gevalideerd van wegen de kerkenmate op sijn rekeninge van 1700 tot 1717 incluijs de somma van		<u>f 65 - 0 - 0</u>
Makende de uijtgabe		<u>f 788 - 0 - 12</u>
		f 109 - 12 - 4

Soo wordt bevonden nae dat hier eerst den ontfank en uijtgabe is tegens malkanderen gebalanseert, uijt genomen de uijt getrocken posten.

Dat Henr. Helmich aen de kercke van Rijssen tot het jaar 1716 incluijs noch schuldigh blijft de somma soo hier op de andere zijde is uijtgetrocken de somma ad f 109 - 12 - 4.

Verders is door de presente Heeren geresolveert dat door Henr. Helmigh de Restante penningen in twee termijnen tot heden over een jaer sullen betaelt worden, het Eerste ofte het halve Restant zal betaelt worden op Jacobij 1718 den 25 Julij en het Tweede ofte laeste termijn zal betaelt worden op Janrij. 1719.

Hier tot / ofte om de Restanten tot het jaer 1716 inclus in te vorderen, hebben de Heeren Collatoren hier present ende geteijckent, hebben Henr. Helmigh geaccordeert ende tot gestaan de parate executie gelijk deselve doen mits deesen op heeden dato, soo heeft Henr. Helmigh de Kerckmeester plaetse (dewelcke zijn Ed. dusverre bedient heeft) de gesamptelijcke Heeren Collatoren bedankt.

Oock soo sullen alle verrekende quitantien van nu aen geregistreert worden in een bijzonder Boek, hoe verre deselve strecken tot betaeling van een yeder.

Ook geresolveert dat de aangestelde kerkmeesters Evert Jan Crop en borgermr. Antoni ter Weele, de kerke landerijen sullen verpagteren, eerst een nominatie makende van alle landerijen, en sullen alle iaeren rekenschap doen.

Gedaan in de kerke den 14 Decembr. 1717.

Aan de notulen van de vergadering van 16 september 1721 is onder meer het volgende ontleend:

1721 op huijden den 16 september zijn vergaert geweest de gesamptijcke Heeren Collatoren van de Kercke tot Rijfsen ende geëxamineert de rekeninge van Borge Anthonij ter Weel ende E.J. Crop als kerckmeesters. Waer toe is gecommiteert om de selve rekeninge nae te sien de Domine Imminck, Borge Jan Jansen en de Custos neffens Crop ende ter Weel om aenstaende vrijdagh alhier in de kerck aen de Heeren Collatoren raport te doen.

Oock is geresolveert dat de oude Bijbel op dien vrijdagh aenstaende aan de meest biedende zal worden verkoft. Oock soo is noch geresolveert dat een Boek sal gekoft worden, waer in dat alle kinderen sullen aengeteijckent soo gedoopt zijn, als oock de kerckmeester daer neffens een Boeckien wegens de nieuw getrouwde ende deese Boecks sullen tot deese kercke verblijven om ten allen tijden te kunnen nae gesien te worden.

De vier guldens wegens het jaergelt van Borge Spraekel sullen nae dit loopende jaer niet meer worden betaelt. En is oock geleesen de rekeninge van de Huijsvrouwe van Henr. Helmigh wegens geleverde wijnen an het H. Avontmael ter somma van achten sestigh gulden 14st. 8 p. D' welcke haer Ed. zullen worden gevalideert ende zal aenstaende vrijdagh door de committeerdens raport worden gedaen van wegens d' in gebraghte onkosten van Henr. Helmigh en Peter de Veer (?).

Oock hebben de Heeren Collatoren geëxamineert de rekeninge van de Meester Lambert Masman en is bevonden dat voors. Masman noch toekomt negentien gulden. D'welcke aen hem Masman zullen worden betaelt per assignatie (?) ofte met gelt door Borge ter Weel.

Verders soo is voor vast gestelt dat wegens het gebrijck van het nieuwe gekofte Dood laecken elcker keer zal worden betaalt in contanten twee st., segge f 0-2-. D' welcke aan deese kerckmr. ter Weel ofte Crop om daer nae dato rekeninge van te doen.

Vorders soo dient tot een Memorie ofte vast gedachtenisse datter een nieuwe Bijbel is gekoft ten dienste van deese kercke ende is van deese kercken middelen door deese kerckmr. betaelt met de somma van thijn guld. thijn st., f 10-10-.

Ende is door d' Heeren Collatoren voor vast gestelt dat deese kercken rekeninge zal geschieden alle jaer op den eersten Dinxdagh in September en dat van jaer tot jaer.

Oock soo is noch geresolveert om reeden dat Gerrit Peters Costers is door gedaen de paght soo hij wegens gaerden neffens den Wijer voor den jaere 1717, 1718, 1719, 1720 ende 1721 verschult is tot Martijn 1721 inclus het welcke sijn alle jaer bedraecht drie guldens is tesaemen de som ad f 15 gld. het welcke is voor Crop drie jaeren ende voor Ter Weel twee jaeren, maekt te saemen als vooren 5 jaeren. D' welcke deese beijde kerckmrs. ter Weel ende E.J. Crop in haer rekeninge sullen worden gevalideert ofte betaelt ende Gerrit Peters Costers zal door deesen Stats Dienaar worden gerechts wegens d' Heeren Collatoren worden verboeden dat hij den gemelten gaerden aanstonts zal te laeten liggen ende niet mede moogen gebruijcken en dat bij een pane van een olden schilt.

En is geresolveert dat men ##### zal krijgen, d' welcke den kirckhoff zal afmeeten om het gedeelte van Enter te verdeelen onder de andere deelen.

Deze notulen vervolgen met een deel van het verslag van de vergadering van 19 september 1721:

Den 19 September 1721 bennen de Heeren Collatoren weder vergaert geweest in de kercke tot Rijfsen ende hebben de voor an gestelde gecommiteerden raport gedaen wegens het examineren der quitantien ende reeken. ende de selve wel bevonden.

De quitantien d' welcke op dato door deese kerckmeester ter Weel ende Crop bent overgeven sullen int gevolgh oock geregistreert worden door den aengestelden schriba.

Hier op soo heeft E.J. Crop de oude ofte afgeleghte bijbel gekoft voor een somma van f 7-0-. D' welcke van dese 144 guld. 6 st. 8 penningen sullen gekort worden.

Oock soo is nog geresolveert tot voorkoominge van kosten dat desen Coster Lambert Masman het nij...wark (?) sal schoon houden, gelijk Monsd. Spraekel voor desen heeft gedaen, daer van genietende alle jaer twee guld. thijn st., beginnende van dato desen.

De reekeninge d' welcke E.J. Crop als geauthoriseert zijnde wegens de Heeren Collatoren beginnende in den jaere 1717 eindigende 1718 den 26 september wegens het sollesteren van het tractement van de tweede Predikant Domine Henricus Imminck wordt gestelt in handen van Borge ter Weel ende Borgemeester Jansen om deselve te examineren in soo verre sig deselve rieghthigh bevinden, soo sal deselve betaelt worden door een om settinge als zijnde geschiedt ten besten van het gemeen (?).

Waar mede deese kercken rekeninge is geslooten ende door de presente Heeren Collatoren geteijckent op den 19 September 1721.

w.g. door:

E. van Itterssum

W.R. van Voerst

Anto ter Weel

Jan Jansen, Br.

H. Immink, Eccl.

De notulering betreffende de rekening inzake het "sollesteren van het tractement van ds. H. Immink" betreft waarschijnlijk de declaratie van het tractement van genoemde predikant, die in 1717 als adjunct-predikant naast ds. Hermanus Scheene in Rijssen werd benoemd. Laatstgenoemde overleed op 29 januari 1719.

In de Collatoren-Vergadering van 6 oktober 1722 werd de kerkerekening van 1721 behandeld. Deze was opgesteld door kerkmeester E.J. Crop. De rekening werd niet tijdig gepresenteerd vanwege persoonlijke omstandigheden van E.J. Crop. Hiervan werd genotuleerd:

Op heijden den 6 October 1722.

Doen bennen de Heeren Collatoren deeser kerck vergadert geweest ende heeft deese kercken reekeninge niet eerder kunnen gehouden worden om reede van de swackheijt en overliden van Evert Jan Crop zijn huivsvrouw, waer door hij Crop niet instaeft waer zijn taken op den bestemden tijt te kunnen doen en is nochmaels geresolveert dat all jaer op den eersten Dinxdagh in September de kercken reekeninge zal worden gehouden sonder dat noodigh is eenige waarschouwinge te doen.

De ontfanghst over den jaere 1721 is geweest een somma van f 229-12-4. Waer tegens zijn uijtgaeve is bevonden te weesen een somma van f 198-18-8.

Kerkmeester Burgemeester A. ter Weel heeft in 1721 f 28-13- uitgegeven "en alsoo deselve bij 't laeste slott van reken is schuldigh gebleven f 31-4- soo is bevonden dat Borgemeester ter Weel aen deese kerck noch schuldigh blijft f 2-11".

Onder de notulen van de Collatoren-Vergadering van 8 september 1723 is wat betreft de nog resterende schuld van de vorige kerkmeester Henr. Helmich het volgende geschreven:

De rekeninge van Henr. Helmigh bennen op dato weder nae gesien van deselve soo hier vooren het jaer 1721 op den 6 September is gedaen. Alwaer is bevonden dat gemelte Henr. Helmigh aen dese kercke is schuldigh gebleven een hondert en negen gulden, segge f 109-12.

Daer is afgekort wegens geleverde wijnen als anders tot kermis 1721 inclus de somma van 78 guld. negen stuivers en 8 penn. Soo blijft Henr. Helmigh noch schuldigh eenenen dertigh gulden 2 st. en 8 penn. Segge f 31-2-8 waer mede deese kercken reken. noch naeder is geslooten op dato voors.

Op 30 oktober 1725 werd een buitengewone Collatoren-Vergadering belegd.

Hiervan werd het volgende genotuleerd:

Extra ordinaire vergaderinge gehouden door de Collatoren van de kerke den 30 Octobr. 1725 over een seker swaerigheijt van Burgmstr. Jan Jansen voorgestelt.

Die dan in omvraegh braghte of hij Cuijper tot Almeloo de kerke tot Rijfsen gewittet hebbende en van Cuijper voor de penninge gerigtelijck aen gesproocken sijnde, de penningen soude betaelen of pantkeering doen, is de Burgmstr. Jansen (om dat de gerigtelijcke aenspraek geschijt is over een onverliquideerde saake die men niet ongegront denckt soo niet voldaan te moeten worden) bij advijsen toegestaen pantkeering te doen, en wel tot schade of voordeel van de kerke.

w.g.:

naam onleesbaar

Arnt Gerritsen (magistraat ?)

Anto ter Weel (magistraat?)

H. Immink, Eccl.

Jan Colman (buiten-kerkmeester)

Rolof Albertink (buiten-kerkmeester)

NB.

Pantkeering (thans geschreven als pandkering) is een verouderd recht, inhoudende verzet via legale weg tegen pandbeslag.

Blijkbaar heeft Cuijper te Almelo, die de kerk gewit heeft, beslag laten leggen op kerkelijke goederen omdat de rekening niet is betaald. Niet vermeld is wat de oorzaak van het geschil met Cuijper is. De collatoren - blijkens de ondertekening van de notulen zijn niet alle collatoren aanwezig; mogelijk hebben de afwezigen de aanwezigen gevollmachtigd - zijn blijkens hun besluit het pandbeslag gerechtelijk aan te vechten, van oordeel dat Cuijper in het ongelijk zal worden gesteld.

Aan de notulen van de Collatoren-Vergadering van 7 september 1728 ontlene wij dat kerkmeester Antoni ter Weel overleden is.

Nadat de kerkmeester A. Gerritsen heeft doen blijken dat de kerkenopkomst voor den jaere 1727 sijn de somma van 219-10-0 en bij overgeleverde quitantien doen blijken van hem uijtgegeven te zijn de somma van 131-1-8, is het volgende genotuleerd inzake de kerkenrekening van de erfgenamen van de kerkmeester A. ter Weel. Nogh hebben in de selve kerkenrekening de erfgenaemen van de kerkmstr. A. ter Weel bij overgeleverde quitantien doen blijken door haer uijtgegeven te zijn de somma van 64-1-0, soo dat de erfgenaemen voornoemt bevonden zijn in aftreck van haer boovenstaende schult op het jaer 1726 aen dese kerke schuldig te blijven de somma van 23-13-0

In de Collatoren-Vergadering van 3 september 1737 doet de kerkmeester Arnt Gerritsen rekening en verantwoording van de kerkerekening van het jaar 1736.

Hiervan werd door ds. H. Immink in het kerkenboek vastgelegd:

In de kerkenrekening door de Collatoren gehouden op den 3 september 1737 heeft de Kerkmeester A. Gerritsen de Kerkemiddelen voor 't jaer 1736 te sijn de somma van 195- 0-12 waer op bij sijn voorgaende schuld op 't jaer 1735 ad 178-10- 0 bijgerekend zijnde uijtmaakt de somma van 373-10-12, waer op de Kerkmeester A. Gerritsen bij quitantien heeft doen blijken door hem uijtgegeven te zijn de somma 217- 7- 4, blijft bij gevolgh aen dese Kerk schuldigh op 't jaer 1736 156- 3- 8.

3-9-1737:

Is nogh verstaan dat tot aflossing van de obligatie soo als Geertrij Jacobsen aen dese kerke heeft, en de Stat Rijfsen en de Boerschap een ijgelijck sijn quota daer toe sal hebben op te brengen tegen aenstaende Karstijt 1737. En sullen sij die als dan in gebreeken blijven, betaalen ad 2 st. per gulden, waarvan een stuijver tot de intresse sal dienen, en de andere tot profijt van dese kerke, 't welck van een ijgelijck in de sijnen is aangenomen. Welcke resolutie is gerenoveert in de extra ordinaire vergadering hier na gehouden; dogh daar in uijtstell gegeven tot den 3 (?) Jan. 1738.

Op 1 december 1738 werd een buitengewone Collatoren-Vergadering belegd. Besloten werd om buiten de collatoren aan niemand inzage in de kerkenrekening te verlenen:

Extra ordinaire vergaderinge der Collatoren gehouden op den 1 December 1738.

Waerin van de Heer van Grimbergh wiert geproponeert of niet de Collatoren deser kerke souden konnen goetvinden aen niemant buijten de Collatoren visie te verleenen van de gedaane kerkenrekeningen, en ten dien eijnde niemant, wanneer de kerkenrekeninge gedaan wort en sal worden, sonder daar toe beregtigt te zijn in die vergaderinge te admitteeren.

Welck voorstell sigh de Collatoren eenparigh hebben laten welgevallen en niet alleen de Praedikant Immink als Scriba, bij wien het boek der kerkenrekeninge berust, geordoneert aen niemant buijten de Collatoren eenige openinge der kerkenrekeninge te geeven, of visie toe te staan.

Maar de coster gelast op den dagh van kerkenrekeninge of andere vergaderinge der Collatoren, de kerkdeuren te sluijten. Soo noghtans, dat ingevall dese of geene aen die vergaderinge ijts te versoeken hadt, de selve door de coster haar sullen laten aendien.

Collatoren-Vergadering d.d. 6 september 1740:

Op het versoek van Getruij Jacobsen, om het capitaal van een obligatie aen dese kerke, en nevens dien de intresse te moogen ontfangen, is goet gevonden en de selve toegeseijt, dat se door middel van Rechten dese kerke daar voor maar sal hebben aen te spreecken.

De notulen van de Collatoren-Vergadering van 7 september 1751 zijn hierna integraal weergegeven:

Op den 7 September 1751 heeft de kerkmstr. Garrit Flierman in de k'kenrekeninge door de Collatoren deser kerke gehouden (en op welcken kerkmstr. de schult die de Burgmstr. Jan ter Horst op 't jaar 1749 was schuldigh

gebleeven, is overgeschreeven, namentl. de somma van 157-18-14 waar van de Burgmstr. Jan ter Horst schuldigh blijft te betaalen ad 36-2-0, en de overige ad 121-16-0 blijven ten lasten van de kerkmstr. Garrit Vlierman) doen blijcken dat het revenue der k'kenmiddelen voor 't jaar 1750 sig bedraagt 194-10-17 waar bij komt de selfs schult van 't jaar 1749 ad 121-16-0, maakt 't saamen ad 316-6-17.

Waar hij door vertoogh van quitantien deede sien door hem uijtgegeven te sijn de somma van 195-13-0, welcke van de 316-6-17 afgetrocken soo blijft de kerkmstr. op 't jaar 1750 aen dese kerk schuldigh 120-13-17.

De secretaris deser Statt G. ter Horst heeft uijt naame der Burgmstr. als over Provisooren in dese vergaderinge voorgesteld dat uijt de k'kenmiddelen tot op 't jaar 1703 soude gegeven sijn aen de arme provisorije alle jaar 1-8 en versogt secretaris voornoemt, dat sulks mogte gecontinueert worden, waar op is goet gevonden, dat men die saake in nader bijeenkomste der Collatoren sal in overweeing neemen.

w.g.:

W.R. van Voerst

Jan ter Horst

Albert Holst

H. Immink, V.D.M.

Door de Collatoren-Vergadering van 3 september 1765 werd ten aanzien van de verpachting van de kerkelanderijen te Elsen het volgende besloten:

Bij dese gelegentheijt is de K'k.mstr. geautoriseert om aanstaande Martini 1765 de kerke landerijen in de Boerschap Elsen gelegen te verpachten voor de tijt van 6 jaare, soo nochtans, dat ingeval de Collatoren moghten goetvinden de selve te verkoopen, dat als dan de koop de pacht sal breeken en den verkoop der selver, sijn voortgang hebben.

In het kerkenboek is op 6 september 1774 het volgende aangetekend met betrekking tot de aanschaf van een nieuwe kanselbijbel en 7 psalmboeken bij de invoering van de nieuwe psalmbereiming van 1773:

Ook is goed gevonden een nieuwe bijbel op den predikstoel, wyl de oude gansch versleten is, te kopen; en daar boven in voldoening der Resolutie van Ridderschap en Steden tot invoering der nieuwe Psalm berijming 7 Psalm boeken, twee voor Predikant en voorleser, de andere voor den kerkenraad.

Naar aanleiding van de Collatoren-Vergadering van 6 september 1789 werd vastgelegd:

Door de vergaderinge is goed gevonden en geresolveerd, de Kkmr. Gerrit Vlierman te auctoriseeren en te qualificeeren om voor dese Kerke te negotieeren een capitale somma van een honderd ses en dertig gulden, segge f 136 tegens 4 pr. cento tot betalinge van het repareren van het uurwerk, schilderen van de uurwysers, alhier. En voorts is mede goed gevonden dat de Kkmr. G. Vlierman bij de eerste te doene rekening, zal worden gevalideerd eene somma van twee en veertig guldens, segge f 42 zo Hendrik Geuzendam, als onvermogen zijnde wegens kerkenpagten ten agteren is.

En sal hier van Extract aan de Kkmeester Gerrit Vlierman worden uijtgereijkt.

Accordeerd in so verre met voors. Boek.

D. Masman, scriba.

**Namen van ambtsdragers die de Hervormde gemeente van Rijssen gediend hebben van 1730 tot 1830.
De verkiezingsdata zijn achter de namen vermeld:**

In 1730 bestond de kerkenraad uit de predikant ds. Henricus Immink en waarschijnlijk twee ouderlingen en vier diakenen. Blijkens de notulen van de vergadering van 19 november 1730 waren aanwezig:

- Henricus Immink (predikant)
- Garrit Elseboom (ouderling)
- Garrit Hofman (diaken)
- Arnt van Cijren, burgemeester (diaken)
- Jan Joost Jzn., burgemeester (diaken)
- Jan Frentjes (diaken).

Van absentie werd geen melding gemaakt, doch wij vermoeden dat de Heer van Ittersum Heer tot Den Oosterhoff, in 1730 ook ouderling was.

- Burgemeester Arnt van Cijren (ouderling) 7-5-1734
- Burgemeester Jan Joost (ouderling) 7-5-1734
- Jan Garritsen (ouderling) 7-5-1734
- Burgemeester H. Helmingh (diaken) 7-5-1734
- Jan Hofman (diaken) 7-5-1734

Hierna bestond de kerkenraad (1734/1735) uit de volgende personen:

- H. Immink (predikant)
- A. van Cijren, burgemeester (ouderling)
- J. Joost, burgemeester (ouderling)
- J. Garritsen (ouderling)
- J. Frentjes (diaken)
- H. Helmigh, burgemeester (diaken)
- J. Hofman (diaken)

- R.F. Baron van Heerdt tot Den Eversbergh (ouderling) 29-5-1735
- Aelbert Aeltink (ouderling) 29-5-1735
- Arnt Stockhorst (diaken) 29-5-1735
- Burgemeester Jan Joost (ouderling) 9-5-1736
- Burgemeester Hermannus Wijlens (diaken) 9-5-1736
- W.R. van Voerst tot Den Grimberg (ouderling) 11-10-1737
- Burgemeester H. Helmigh (diaken) 11-10-1737
- W. van Ittersum tot Den Oosterhoff (ouderling) 15-10-1738
- H. Weijschede (diaken) 15-10-1738

- Jan Joost (ouderling) 17-11-1745
- Arnt Rohaan (diaken) 17-11-1745

- Derk Jongman (diaken)

- Garrit ter Weel (diaken) 2-11-1747 Heeft bedankt
- Jan Baan (diaken) 2-11-1747

- P.W. Baron Van Voerst tot Den Grimberg (ouderling) 3-11-1756
- Arnt Stokkers (ouderling) 3-11-1756

- Petrus Immink (ouderling) 5-11-1760
- Derk Kreijkes (diaken) 6-11-1765
- Hermanus Koedijk (diaken) 4-11-1767
- Gerrit Smit (diaken) 2-11-1768
- Abraham ter Harmsel (diaken) 7-11-1770
- Jan Flierman (diaken) 4-11-1772
- Derk Leijendekker (diaken) 3-11-1773
- Baron van der Capellen tot Den Grimbergh (ouderling) 2-11-1774
- Antonij ter Weel Janszoon (diaken) 3-11-1775
- Antonij ter Weel Gzn. (diaken) 5-11-1777
- Burgemeester Jan Reint Janssen (ouderling) 3-11-1779
- Derk Kraijkes (ouderling) 1-11-1780
- Antonij van Dijk (diaken) 1-11-1780
- Gerh. ter Horst (ouderling) 7-11-1781 (tevens secretaris van de magistraat van de Stad Rijssen)
- Gerhardus Baan (diaken) 7-11-1781
- Jan Hendrik Wolthuis (diaken) 6-11-1782
- Arent Jansen (ouderling) 14-12-1783
- Derk ter Horst (diaken) 14-12-1783
- Willem Gerritsen (diaken) nov. 1784
- Jan Antonij ter Horst J.A.D.zn. (diaken) 2-11-1785
- Claas Janssen (diaken) 2-11-1785
- Gerrit Nieuwenhuis (ouderling) 1-11-1786
- Baron J.S. Sloet tot Grimberg (ouderling) 5-11-1788
- Jan Smit (ouderling) 5-11-1788
- Jan Hendrik Bruggink (diaken) 5-11-1788
- Burgemeester Gerhardus Baan (ouderling) 4-11-1789
- Arent Nieuwenhuis (diaken) 9-11-1791
- Harmen Rohaan (diaken) 9-11-1791
- Baron J.S. Sloet tot Grimberg (ouderling) 7-11-92
- J.H. ter Horst (ouderling) 7-11-1792 (tevens secretaris van de magistraat van de Stad Rijssen)
- Jan Willem Bos (diaken) 6-11-1793
- Burgemeester Jan ter Horst (ouderling) 4-11-1795
- Gerrit Scherphof (diaken) 7-11-1798
- Gerrit Hendrik ter Horst (diaken) 17-11-1799
- Jan Bordewijk (diaken) 14-11-1802
- Hendrik Wissink (ouderling) 9-11-1806
- Jan Dijkers (diaken) 9-11-1806
- Gerhardus (Gradus) Wessels (diaken) 8-11-1807
- Gerrit van Sichem (diaken) 20-11-1814
- Gradus Baan (diaken) 6-11-1816.
- Arent Vlierman (ouderling) 5-11-1817
- Jan ten Berge Jz. (ouderling) 5-11-1817
- Hendrik Vincent (diaken) 5-11-1817
- Fredrik Jan Voortman (diaken) 3-11-1819
- Arent Smit (ouderling) 1-11-1820
- Egbert Pieffers (diaken) 1-11-1820
- Jan Ruttink (diaken) 9-11-1821
- Berend Reefs (ouderling Elsen en Elsenerbroek) 5-11-1823

- Hendrik Mensink (ouderling Nötter en Zuna) 5-11-1823
- Jan Broeze (ouderling Rectum en Ypelo) 5-11-1823
- Gerrit Jan Smit (ouderling 2-11-1825)
- Hendrik Beumers (ouderling Elsen en Elsenerbroek) 2-11-1825
- Hendrikus Weischede (diaken) 2-11-1825
- Hendrik Achtersch (ouderling Notter en Zuna) 5-11-1826
- Gerrit Holshorst (ouderling Rectum en Ypelo) 7-11-1827 (overleden in 1828)
- Jan Sprokkenreef (ouderling Elsen en Elsenerbroek) 9-11-1828
- Jannes Meulenkamp (ouderling Rectum en Ypelo) 9-11-1828
- Jannes Altink (ouderling 4-11-1829)
- Dirk Leijendekker (diaken) 4-11-1829
- Gerhardus ter Keurst (ouderling Notter en Zuna) 4-11-1829
- Marten ten Wolthuis (ouderling) 3-11-1830
- Hendrik Mekenkamp (ouderling Rectum en Ypelo) 3-11-1830

Ds. J. H. Cramer (1764 - 1809) en de huurkwestie:

De adjunct-predikanten hadden geen recht op bewoning van de pastorie (de wheeme genaamd). Zij betrokken bij hun overkomst doorgaans een huurwoning.

Ds. Cramer is gedurende circa 15 jaar adjunct-predikant gebleven en dit leidde tot niet geringe problemen voor de collatoren. Er ontstond een huurkwestie tussen ds. Cramer en collatoren

De huurkwestie heeft zich jaren lang voortgeslept.

Ds. Cramer blijkt geen gemakkelijke man geweest te zijn. De notulen van de Collatoren-Vergadering (Kerkenboeken) maken hiervan dikwijls gewag.

Aan de Kerkenboeken hebben wij onderstaande notuleringen ontleend.

Ds. Cramer heeft als adjunct-predikant bij Ridderschap en Steeden een request ingediend inzake zijn huisvesting in Rijssen. Ridderschap en Steeden hebben op 24 oktober 1770 het volgende besloten en ter kennis van de collatoren gebracht:

Ontvangen een Resolutie van Ridderschap en Steden in Dato Zwol den 24 Octob. 1770 fiat insertio.

Extract uit het Register der Resolutien van Ridderschap en Steden De Staten van Overijssel.

Zwoll den 24 Octob. 1770.

Gelesen de Requeste van J.H. Cramer, adjunct-Predikant tot Rijfsen, houdende om daar bij geallegerde redenen, versoekende dat haar Edele Mogende grootgunstig moge behagen, om op de een of andere wijze, die voorsieninge te doen, ten einde hij suppliant, aldaar huisvesting moge kunnen hebben.

Waar op zijnde gedelibereert, is goed gevonden de Collatoren van de Kerk van Rijfsen te gelasten die voorsieninge te doen, dat de Remonstrant een bekwame woning bekomme.

En zal hier van bij extract deses worden kennis gegeven aan gemelde Collatoren tot der selven narigt.

*Accordeert met 't voors. Register
Dents Dumbar*

Na het overlijden van ds. Immink in 1779 betrok ds. Cramer de pastorie.

Met betrekking tot de voormalige huurwoning - waarschijnlijk eigendom van burgemeester H. Dikkers - was een geschil met collatoren ontstaan.

Ds. Cramer heeft inzake zijn geschil met collatoren over de huishuur een "Klaag requeste" ingediend bij Ridderschap en Steeden.

Collatoren-Vergadering d.d. 2-11-1782:

Actum in de Kerk te Rijfsen den 2 November 1782.

Ingevolge convocatie zijn verschenen de Collatoren deser Kerke, als de Heeren F.A. van Ittersum namens den Huijse Oosterhoff, de Baron De Vaillant namens den Huijse Grimberg en Beverveurde, de secret. G. ter Horst als administrerend voogd over de Boedel van den Huijse Eversberg. De Burgermeesteren van Rijfsen Albert Gerritsen en Derk Kreijkes, Ouderling Antonij van den Dijk, Jan Smit en Gradus Baan, als Leden van de Kerkenraad.

Zijnde in dese vergaderinge geproduceerd een Klaag Requeste met diverse bijlagen door den Predicant J.H. Cramer tegens hun Heeren Collatoren, aan Ridderschap en Steeden de Staaten deser Provintie gepraesenteerd, houdende versoek, sat alsodane Eenhonderd en Veertig Gulden als H. Dikkers nog wegens huishuur zoude competeeren, door de Stad en Boerschappen, zo als die altoos betaald zijn ingevolge een Huurcedul mogten worden voldaan, alles breder bij het gem. Requeste te ersien met het Dispositiiff en Appoinctement daar op den 25 Octob. 1782 verleend. Welke requeste en stukken in dese vergaderinge sijnde gelesen en geexamineerd, heeft men bevonden deselve seer abusive en perverse positien behelst, dat ook den Eijsch en het versoek daar bij gedaan tegens hun Collatoren, om veele redenen van geene de minste applicatie zijn kan, en daarom hebben vermeijnt en gesustineerd, daar toe in geenen deele nog eenigsints immers en in allen gevalle in hunne qualiteit als Collatoren deser Kerk verpligt te wesen.

So is na deliberatie goed gevonden en geresolveerd om tegens geseijde klaaglibell, en het versoek daar bij gedaan, voor zo verre zij Collatoren daar in betrokken worden, of in hunne qualiteit voors. toucheren mogte, tegens geseijde Predicant Cramer in oppositie te treden, qualificeerende dien ten gevolge de Secret. Gerh. ter Horst, om met assumtie van een Regtsgeleerde tegens meergem. Predicant Cramer in termino te dienen van berigt, en in die zaak te handelen als deselve sal vermeinen te behooren, en daaromtrent alles te doen en te

verrigten wat der saaken nooddruft zal vereijschen, alles onder belofte van goedkeuring schadelooshouding en verder verband als na regte sullende wijders van dese Resolutie een afschrift gemaakt, en aan de Predicant Cramer als Scriba deser Kerk gesonden worden, om deselve in het Kerkenboek te Registreren, en teffens gem. Predicant gerequireerd, om ten spoedigsten aan de Secret. G. ter Horst te extradeeren Extract en openinge uijt het Boek van de aanstelling der Kerkenraad, waar uijt geblijke wat persoonen in den jaare 1777 als Ouderlingen en Diaconen gefungeerd hebben.

Hebbende de Secret. Gerh. ter Horst in zijne qualiteit van administreevende voogd van den Huijse Eversberg met relatie tot deze Resolutie zig gereserveerd, om van de Heer Baron Gansneb. gent. Ternagel, Heer van De Luttenberg als voogd over de Kinderen van Eversberg desselfs consent te versoeken en zig daar na te reguleeren.

Eijndelijk is goedgevonden Extract van dese Resolutie aan de Heer Baron Raasveld Heer van Elssen te senden, om tot desselfs narigt te dienen.

Datum ut supra.

(Get.)

F.A. van Ittersum

De Vaillant

Derck Kreijkes, olderling

Albert Gerritsen, olderlink

Jan Smit, diaken

Gerhardus Baan, diaken

Gerh. ter Horst, g.q.a.

Jan Reint Janssen, burgermeester

Gerrit ten Wolthuis, burgermeester

Arent ten Bos, burgermeester

Gerrit Vlierman, burgermeester

Pro vera copia: Gerh. ter Horst, Secret.

Collatoren-Vergadering d.d. 7-11-1782:

Via de koster heeft ds. J.H. Cramer, waarschijnlijk als reactie op de houding van de Collatoren-Vergadering inzake het huurgeschil, een boodschap aan de Collatoren-Vergadering meegegeven inzake de "mobilia" te gebruiken bij de viering van het HA en tevens alle boeken, papieren en administratieve bescheiden m.b.t. de kerk ingeleverd. De dienstbode bracht ter vergadering het Avondmaalsgerei binnen.

Actum in de Collatoren-Vergadering van de Kerk te Rijsfen den 7 Novb. 1782.

Present:

Collatoren de Heer F.A. van Ittersum tot Oosterhof, de Heer De Vaillant namens de Huijsen Grimberg en Beverveurde, de Secret. Gerh. ter Horst namens den Huijse Eversberg.

De Burgemeesteren van Rijsfen en de Leeden van de Kerkenraad.

Deze vergadering belegt sijnde, om te delibereren over een boodschap door den Custos, in name van de Predicant J.H. Cramer, daar in bestaande, dat de Collatoren in het toekomende souden moeten sorge dragen om het tafellaken en verdere mobilia tot de bediening van het H. Avondmaal alhier gewoontlijk gebruikt, op de communicatietijden bezorgd wierden, dat staande de vergadering, al verder gebeurd zijnde dat den Custos in name van hem Predicant in dese vergadering hebbe overgebracht, een mande met boeken en papieren de administratie deser Kerk sullende concerneeren met eene mondelijke boodschap daer benevens dat hij Predikant, zig van de gehele administratie en als scriba deser Kerk ontsloeg, en in allen opsigte daar van afsag. Dat immediaat daar op gevolgd is de meijd van hem predicant, gevende aan dese vergadering over twee silvere bekers, twee tinnen kannen en een aarden kruijke alle tot het bedienen des Avondmaals, gebruikt en aan dese Kerk toestendig.

Waar op door dese vergadering gedelibereerd zijnde, hebben Collatoren zig over dese handelwijze, die kun in allen dele indecent voorkomt, en niet weten daar toe eenige de minste redenen aen hem predicant gegeven te hebben, geresolveerd en goed gevonden, als kunnende niet ontbeerd worden om een tafellaken, de servet en verdere nodige, ten koste van dese Kerk te bezorgen, en daar van den Predicant, schoon sulks door vorige Predicanten ter navolging van dien, ook door den tegenwoordigen tot hier aan toe uijt hare private huijshouding geschied is, en daar van te ontheffen.

Zijnde voorts de mand met Papieren overgenomen ten huijse van de Custos Masman bij provisie in bewaring gelaten om vervolgens nader ge-examineerd te worden en mogelijk nagegaan of er ook nog van deselve eenige

Registers, Charters, Boeken en Papieren, de Kerk concernerende mogten deficieeren en sulcx bevindende, die van hem Predicant op te eijschen, om bij de overige tot uijtdragt van zaken geseponeerdt te worden. Vervolgens hebben Collatoren hem Predicant, ingevolge zijn opsage om van de Administratie, en post als scriba deser Kerk ontslagen te wesen, voor als nog aan hem die opsage niet kunnen accordeeren en reserveeren zig dienaangaande zodane middelen te adhiberen, als tot manier van hun regt en tot de pligting van hem Predicant dien aangaande sullen vermeinen te behoren. En is staande de vergadering provisioneel tot uijtslag tot Administrator en Scriba der Kerk aangesteld den Custos Dirk Masman, wordende de Secret. G. ter Horst gequalificeerd om de papieren na te sien, en dese vergadering te dienen van desselfs bevinding rapport te doen.
NB: deze notulen zijn niet ondertekend.

Collatoren-Vergadering d.d. 29-8-1789:

Op heden den 29 Augustus 1789.

In dese Collatoren vergaderinge ingekomen sijnde eene Resolutie van Ridderschap en Steeden van den 20 deser, waar bij een Request en bijlage van Do. J.H. Cramer, over het betalen der questieuse Huijshuure in handen van Heeren Collatoiren wierde gesteld, met aanschrijving en last, om den Remonstrant klageloos te stellen, of andersints tegen den Landdag in de maand October aanstaande sullende gehouden worden, aan Ridderschap en Steeden te schrijven, de redenen waarom vermeijnen dat daartoe niet verpligt souden sijn. Is na deliberatie goed gevonden, dese stukken over te geven aan den Huijse Oosterhoff en den Magistraat van Rijsfen, ten eijnde deselve te examineeren, en heden agt dagen aan de overige collatoiren te dienen van consideratien, waar tegens ook de buijten kerkmeesters, als daar bij belang hebbende zullen moeten geconvoceerd worden.

NB: deze notulen zijn niet ondertekend; evenmin is vastgelegd wie ter vergadering aanwezig waren.

Kerkenboek 22-10-1790:

Extract uit het Register der Resolutien van Ridderschap en Steden De Staaten van Overijsfel.

Campen den 22 Octob. 1790.

De Heeren van Voerst van Alerdink en andere Hunner Edele Mog. Gecomm. tot de Kerkelijke Zaaken, hebben ter vergadering gerapporteerd, dat ingevolge en ter voldoeninge van de Resolutie Commissoriaal van 19 October laastleden geexamineerd hebbende de nader ingediende Requeste van J.H. Cramer Predikant te Rijsfen houdende om geallegerde redenen versook - dat bij Ridd. en Steeden die voorsieninge noge gedaan worden, dat de tegens den Remonstrant wegens sekere Huijshuure begonnen en ten desen Requeste nader gementioneerde Pand-ProcEDURE geen voortgang hebben mogte - dus den Suppliant, in dit geval buiten Proces gehouden wierde, en het geheele Different met opsigt tot dese Huure gelijk het selve alnog subsisteerde tusschen hem en de Collatoren van Rijsfen, en hetwelk reeds, en wel het eerst op den 4 Sept. 1789 door een adres van den Rem.t en vervolgens door een nader berigt van gezegde Collatoren successivelijk ter cognitie van Ridd. en Steeden is gebracht geworden eens geheel mogte worden afgedaan, hebbende ter vergadering gerapporteerd, dat schoon niet wel kunnen tegenspreken, de redelijkheid van des Remonstrants versook tenderende tot eene volkomen afdoening van dit evengem. different, zij Heeren Gecomm. om redenen zig alnog niet wel in staat bevonden ten opzigte daar van hun advies en consideratien aan Ridd. en Steden te suppeditieren, maar dat nochtans voor tegenswoordig, van advise zouden zijn, dat Ridderschap en Steeden provisioneel zouden behooren te verstaan dat die, ten Requeste gem. Pand-Procedure tegens den Remonstrant zal worden gestateerd en buiten effect gehouden, ter tijd, door Hun Edele Mogende nader zal zijn verstaan, en gedecideerd, omtrent het voorgem. hoofddifferent tusschen den Remonstrant en de Collatoren van Rijsfen, dus alnog plaats hebbende. Ridderschap en Steeden hebben zig met voorschreven rapport geconformeerd.

*Accordeerd met voorgez. Register
M. Tijdeman*

*Pro vera Copia
D. Masman, Custos en Scriba*

Begin nov. 1790 werd in het Kerkenboek vastgelegd:

Memorie voor den Custos van Rijsfen

Den selven word gerequireerd om tegens Donderdag den 4 deser des Agtermiddags om 2 uur in de Kerk tot Rijsfen te convoceeren de Collatoren van voorseijde Kerk, als mede de Boermannen van Notter, Rectum, IJpelo en Elsen, ten eijnde als dan over eene Resolutie van Ridderschap en Steeden van den 22 October jongstleden, betreffende het bekende dispuut tussen Heeren Collatoren en den Predikant J.H. Cramer over de betalinge van restante Huijshuure, als ook over het begeben van het vakante Doodgravers ampt, en verdere als dan zullende voorgebragt wordende poincten, rakende te Kerk van Rijsfen te delibereeren.

De Heeren Collatoren en voorn. Boermannen worden versogt loco recijnce te teikenen.

*A.. Berends g.q.a.
Merk van Steven Smeijers
J.Z. Sloet*

Kerkenboek 4-11-1790:

Copia

Prot. in het Boek van Collatoren van de Kerk van Rijsfen 4 novbr. 1790.

De ondergetekende g.q. is van advis dat Heeren Collatoren met relatie tot de heden alhier in deliberatie gebragte Resolutie van Ridd. en Sted. van den 22 October jongstleden, bij de eerste gelegenheid met gepaste eerbied, aan Ridd. en Sted. dienden te kennen te geven, dat tusschen hun Collatoren en Predikant J.H. Cramer, geen Pand Procedure subsisteerd, en dus niet soude gestateerd kunnen worden, maar dat Hend.ks Dikkers de restante Huijshuure, over welken betalinge tusfen hun Collatoren en den predikant Cramer bekendelijk dispuut is ontstaan, met pandinge, so als men geïnformeerd is van den Predikant Cramer, die ook alleen met hem het Huur Contract hadden ingegaan en getekent, gevorderd heeft dat voorts daarbij aan Hun Ed. Mog. Ridd. en Sted. met alle onderdanigheid diende verzogt te worden dat tog Hun Ed. Mog. het bewuste verschil met den Predikant Cramer, so ras doenlijk mogen gelieven te termineeren en af te doen, en daarbij aan denselven zijnen geheel wederregtelijken eijsch ontzeggen, of ad competentem te renvoijeeren, vermits dit dispuut uijt geen en hoofde tot Kerkelijke Zaken, en dus als Competent voor de Tafel van Hun Ed. Mog. schijnd gebracht te kunnen worden. Om dat hier enkel en eenvoudig de questie is of den Predikant Cramer geautoriseert is geweest, om voor rekeninge can Collatoren het Huijs te huuren, waar van nu de restante huure gevorderd word en dat in diervoegen, als hij sulks heeft kunnen goedvinden te doen, en gevolgelijk of de Collatoren verpligt zijn, uijt hoofde van die gegevene auctorisatie en qualificatie, die restante Huijshuure voor den Predikant Cramer te voldoen, dan niet. Een questie de zeker (?), het zij met alle respect gezegt, even zo weijnig tot de Kerkelijke Zaken behoord, dan alle andere dispuuten die den Predikant Cramer over een mandaat, contract of enig ander beding met andere personen soude kunnen hebben, maar zeer notoir een object van het ordinaris of dagelijksche gerigte is. Dat wijders bij dat te doene adres nog diende aangemerkt te worden dat het geheel abusijf is, dat dit different eerst op den 4 April 1789 door een adres van den Predikant Cramer, en vervolgens door een nader Bericht van Collatoren ter Cognitie van Ridd. en Sted. soude gebragt zijn, so als uijt dese Resolutie van Ridd. en Steed. blijkt, dat sulks door den Predikant Cramer tegens de waarheid, bij zijn laatstelijk hier overgedane adres aan Ridd. en Sted. is voorgebragt, maar dat integendeel den Predikant Cramer reeds in Octob. 1782 sig daar over bij Klaag Request aan Ridd. en Sted. heeft vervoegt, en waar op door Collatoren in Maart 1783 van Bericht is gedient, en met daar bij gevoegde bewijsen ten allen overvloede de ongefundeerdheid van des predikants klagte is aangetoond, en dat dus ook gevolgelijk die auctorieuze stukken bij het decideren van dese quaestie voor al zullen dienen in confideratie te komen, met requisitie dat dit moge worden geregistreerd.

(was getekend:)

A.. Berends g.q.a.

namens den Huijse Oosterhof.

Met bovenstaande advis conformeren sig de Burgemeesteren van Rijssen bij ondertekeninge deses,

Jan vant Veer Burgemeester

Gerrit ten Wolthuijs Burgemeester

Gelijk hier mede instemmen de ondergetekende Boermannen

Derk Alberink

het merk van Jannes Wolters namens Elsen

A. Berends als getuige

Jannes Altena

Hermen Mockelencate

Jan Assink namens Yplo

Derk ter Avest van Notter

De Heer van Den Grimberg houd de teijkening van de Boeren voor nul en onnut (?), als specteerende haar geensints de Resolutie van R.S. en Steeden daar dese vergaderinge over rouleerd.

Pro vera Copia

D. Masman

Custos & Scriba

Collatorenvergadering d.d. 4-11-1790:

In de vergadering van Heeren Collatoren gehouden den 4 novbr. 1790 heeft de Heer Baron Sloet namens Grimberg en Bevervoorde in de eerste plaats gedeclareerd seer verwonderd te zijn, de missive aan handen van de Collatoren geadresseerd, geopend in de vergadering is gebragt, als zijnde door eene der Heeren Burgemeesteren geopend, volgens zijn eijgen aveu, en dus maar een sesendertigste stem, en daar niet toe bevoegd. En declareerd wijders voor sijn advijs uijtbrengen, op de Resolutie van Ridderschap en Steden, den 22 October deses jaars binnen Campen genomen, deselve voor communicatie aen te nemen, ter tijd door haar Ed. Mog. nader zal zijn verstaan en gedecideerd, ingevolge derselver Resolutie. Protesteerende wijders in alle te makene kosten in desen.

De Kerkenraad zegd het verschil tusschen H. Dikkers en Do. Cramer geen de minste zaken zijn, die haar raken, en dus daar over in het minste niet, zig sullen uijtlaten, maar de Heer van Den Grimberg persisteerd bij sijn voorige gedeclareerde.

Pro vera Copia

D. Masman

Custos & Scriba

Collatorenvergadering d.d. 10-11-1792:

Zijnde voorts door den Heer van Grimberg in dese vergadering overgegeven eenige stukken in zaaken de Collatoren tegens den predicant Cramer aan Ridderschap en Steden ingesonden en van welgem. Heeren bij den Heer van Grimberg ontvangen met het recipisse (?) zoals te zamen zullen worden geliasteerd (?) en met het zegel van de Stad versegeld.

In 1793 lezen we weer over de huurkwestie tussen ds. J.H. Cramer en de Collatoren in het Kerkenboek.

Er gaan convocaties uit voor een gezamenlijke vergadering van Collatoren en Goedsheeren over deze slepende kwestie.

Kerkenboek d.d. 28-6-1793:

Alsoo er nog eenige huurpenningen volgens huurcedulle tusschen Do. J.H. Cramer namens de Collatoren als huurder ter eener en de Br. H. Dikkers als verhuurder ter andere zijde den 17 Sept. 1777 opgerigt en gesloten onbetaald zijn en op de betalinge der selver word aangedrongen, zoo worden de Heeren Collatoren versogt en geconvoseert om op Woensdag den 10 julij 1793 des 's morgens te 10 uur in de Kerk te Rijsfen met en benevens de Goedsheeren onder Rijsfen gehoorrende, daar toe bij kerkensprake zullende worden geconvoceert, over de betalinge dier penningen te delibereren en na behoren de resolveren, wordende gemelde Heeren Collatoren versogt dese voor recipisse te teekenen.

Actum Rijsfen den 28 Junij 1793

Ter ord.tie van Burgermr.

F.A. ter Horst, Secret.

Was getekend:

J.Z. Sloet tot Grimberg

T.C. van Heerdt tot Eversberg

G.T. Wolthuis namens Oosterhof

J.H. Cramer namens de Kerkenraad

Kerkenboek d.d. 29-6-1793:

Wij Burgermeesteren der Stad Rijsfen doende hier mede te weten, dat vermits er nog eenige huurpenn. volgens huurcedulle tusschen Dne. J.H. Cramer op name der Collatoren, als huurder ter eene, en de Hr. H. Dikkers als verhuurder ter andere zijde op den 17 Sept. 1777 opgerigt en gesloten, onbetaald zijn en op de betalinge der selven word aangedrongen, wij allen Goedsheeren en eigen ##### (?) onder Rijsfen gehoorrende bij desen convoseeren tegen Woensdag den 10 julij 1793 des morgens ten 10 uuren in de Kerk alhier ten einde alsdan over de betalinge dier penningen te delibereren en resolveren naar behooren, wordende den boeren en meijerlieden gelast hier van vroegtijdig aan hunne landsheeren behoorlijk kennisse te geven, en op dat hier van niemand eenige ignorantie zal kunnen pretendeeren zal deese op twee agtereenvolgende Zondagen worden gepubliceerd.

In oirconde der waarheid hebben wij Burgermeesteren voorn. deese met des Secretaris subscriptie bekragtigt.

Actum Rijsfen den 29 juni 1793

Ter ord.tie F.A. ter Horst, Secret.

Dit bovenstaande is op twee agtereenvolgende Zondagen gepubliceerd.

J. Elsinga, Custos

Vergadering van Collatoren en Goedsheeren d.d. 10-7-1793:

Collatoren en Goedsheeren vergadering gehouden Rijsfen den 10 julij 1793

Na voorafgaande wettige convocatie gelijk hier voren te zien is, zijn verschenen in dese vergaderinge:

De Hoogwelgeboren Heer J.Z. Sloet namens Grimberg en Beverforde

F.A. ter Horst als bediende van den Heer van Eversberg en als gevolm. van den Heer F.B. van der Capellen namens den Erve Berge en Winkel

De Burgermeesters van Rijsfen G. ten Wolthuis, G. Baan, J. van 't Veer en J. Hofman B.Z.

Namens Elsen Berend Sentman en Jan Rief

Namens den Kerkenraad Herm. Rohaan.

Door Burgermeesteren van Rijsfen bij publicatie dese vergadering belegd zijnde, ten einde over de nog restante huurpenningen volgens huurcedul tusschen Do. J.H. Cramer namens de Collatoren als huurder ter eener en de Br. H. Dikkers als verhuurder ter andere zijde verschuldigt, te delibereren en na behooren te resolveren.

Zoo is in dese vergadering verscheenen Pr. J.B. Ausseworth (?) en heeft namens Br. H. Dikkers alhier geproduceert eene resolutie van hun Eed. Mog. Ridderschap en Steeden de Staaten deser Provinsie in dato den 9 April 1791 waar bij hoogst deselve verstaan, dat de Heeren Collatoren van Rijsfen worden gelast zorge te dragen dat den Predicant over die destijds questieuse huurpenn. niet meer lastig gevallen zoude worden en voorts deese zaak met opzigte tot hem Predicant hiermede wierd gehouden voor afgedaan en voorts zulk beroepende op de huurcedul die per copiam onder Heeren Collatoren en Goedsheeren is berustende.

Versoekende hij comparant p.g. voor zulks zeer vriendelijk dat door Heeren Collatoren de nodige voorsieninge genomen worden dat aan desselfs principaal de nog restante huurpenn. ter somma van Een honderd en veertig guldens worden voldaan. Waar op hoogst desselfs gunstige resolutie zal verwagten.

Door de presente Collatoren en Goedsheeren hier over gedelibereerd zijnde, is verstaan en geresolveerd aan Br. H. Dikkers in voldoeninge van een jaar huur verschenen allerheiligen 1780 te voldoen met f 50,-, oordelende volgens huurcedulle en het attest aangaande het overlijden van den Emeritus Predicant H. Immink tot betalinge der drie laatste huurjaren geheel onverpligt.

Was ondertekend door de presente Collatoren en Goedsheeren

Kerkenboek d.d. 2-11-1795 (achterin).

Kerkenvergadering gehouden Rijsfen den 2 November 1795.

Present:

J.Z. Sloet naamens Grimberg en Bevervoorde

J.A. ter Horst naamens Eversberg

G. Vlierman

J. ter Horst naamens Rijsfen

J. ter Horst en J. Broese namens Ypelo

Hend.k. Boomkate naamens Notter en Suna

Wolter Holshorst naamens Rectum

Jan Rieff en Jan Mensink naamens Elsfen

Door de Presente Leden deser vergadering in voorstel gebragt zijnde, om de onkosten in de procedure door de Collatooren deser Kerke tegens D.ne Cramer gevoerd, mitsgaders een jaar Huishuur van gem. D.ne Cramer, te samen bedragende een somma van f 285:-: waar toe de Stad Rijsfen, Notter en Suna, en Rectum elk haar aandeel aanneemen te betaalen. Edog Elsfen verklaart alleen te consenteeren in de betaaling van haar aandeel in het jaar Huishuur, dog omtrent de verdere onkosten reserveeren zij de resolutie van haare Goedsheeren vergadering, dien aangaande te nemen, met aanneeming om binnen 14 dagen haare resolutie alhier te communicereen.

Kerkenboek d.d. 21-4-1796 (achterin).

Kerkenvergadering gehouden Rijsfen den 21 April 1796

Present:

J.A. ter Horst naamens Eversberg

G. Vlierman, J. ter Horst, L. Jansen, G. Vincent en H. van Boxel, naamens Rijsfen

Jan ter Horst en Hend. ter Keurst naamens Ypelo

Hend.k. Bokdam naamens Rectum

Willem Oonk naamens Elssen

Ter deeser vergadering, ingevolge acte van Convocatie, voorgebragt zijnde een justivatie (?) van H. Dijkers, vorderende daarbij van de Collatoren f 140--: wegens huishuur, waar van J.A. ter Horst g.q.a. gedeclareerd heeft slegts f 50--: volgens verplichting te betaalen. Willem Oonk naamens Elssen voegt zig bij de uitgebragte stemme van J.A. ter Horst, voorts hebben de overige voorn. Gecommitteerden van Rijsfen, Ypelo en Rectum zig met de reeds uitgebragte stemmen geconformeerd en is vervolgens eenpaarig goed gevonden Dr. J.A. ter Horst te qualificeren om voorzeide f 50--: aan H. Dijkers gerigtelijk bij justimatie (?) te presentieren en bij verweigerung van aanneeming te citeeren (?) om te zien consigneeren, ten welken einde ieder zijn aandeel daar toe aan gem. J.A. ter Horst zal ter handen stellen.

Ds. J.H. Cramer en de tractementskwestie.

Het predikantstractement bestond in die tijd voor een groot gedeelte uit zogeheten uitgangen.

Request van ds. J.H. Cramer tot Ridderschap en Steeden inzake de slechte huur- en pachtopbrengsten van de pastoriegoederen (blz. 10 en 11).

Ds. Cramer beklagt zich over de slechte opbrengsten uit deze goederen, die het grootste deel van zijn tractement uitmaken, en verzoekt deze goederen te verkopen en uit de opbrengst daarvan zijn tractement navenant te verhogen.

Kerkenboek 1792 (geen exacte datum vermeld; behandeld in oktober 1792):

Edele Mogende Heeren

Mijne Heeren

Ridderschap en Steeden de Staaten van Overijssel

Geeft met diepst respect te kennen J.H. Cramer Predicant te Rijsfen; hoe hij een tractement hebbende dat voor het grootste gedeelte uit landerijen en uitgangen bestaat, van welke hij, de betalinge zoo slegt en gebrekkig ontfangt, dat hij een zeer aanmerkelijke somme, in zijn boek heeft staan, en veel schaade lijdt door dien hij veel onvermogene huurderen heeft, aan welke hij noodgedrongen word die landerijen te verhuuren; omdat de vermogenden zelfs zoo veel landerijen hebben, dat deese de zijne niet zoeken hetgeene ten gevolge heeft, dat hij die veel al aan slegte menschen moet verhuuren of woest en onbebouwd moet laten liggen, daar het hem niet doenlijk is deselve te bebouwen; als wanneer hij behalven het gemis van de huure, nog verplicht is de verpondinge te betaalen, al het welk daar heen strekt om schade te lijden, in plaats van voordeel te trekken. En dewijl de schuld van jaar tot jaar groter word, en de schaade aanmerkeliijker en het gestrengen middel, ter bekoming der betaling, de Regtswang, zig altoos van Predicanten, zonder opspraak zoo niet laat gebruiken. Zoo vind zig de suppl. hier om genooddrongen, ter voorkoming van zoo veel schaade, moeijte en verdriet, zig tot U Ed. M. te wenden met aller ootmoedigst versoek dat het U Ed. Mogende grootgunstig gelieve te behagen de pastorie landerijen en goederen, in navolging van veel andere plaatsen der Provincie, te doen verkoopen en hem daarvoor in gelde zijn tractement, op eenig landscomtoir na eevenredigheid van hetgeen de landerijen en goederen opbrengen, te doen geworden, of anders daar mede te handelen, zoo als het U Ed. M. zal gelieven te behagen.

't Welk doende J.H. Cramer

Collatorenvergadering d.d. 10-11-1792:

Zijnde voorts ter vergadering voorgelesen een propositie (tot herstel van den vorigen Doodgraver), alsmede een dito rakende de verkoping der pastorijenlanden, en is ten aansien van het laatste J.A. ter Horst versogt request aan Ridderschap en Steden in te stellen op dat voor die verkoop geen nadeel aan het Tractement worde toegevoegd.

Kerkenboek d.d. 12-4-1793 (achterin):

Extract uit het Register der Resoluties van Ridderschap en Steeden inzake het request van ds. Cramer.

Gericht aan Collatoren der Kerk van Rijsfen.

Extract uit het Register der Resolutien van Ridderschap en Steeden De Staaten van Overijssel.

Campen den 12 April 1793

De Heeren Pallandt tot Eerde en andere Hunner Edele Mogende Gecomm. tot de Kerkelijke Zaaken, hebben ter vergadering gerapporteerd, dat zij ingevolge en ter voldoening van de Resolutie Commissoriaal van den 17 October laatsleeden hebbende geexamineerd de requeste van J.H. Cramer, Predicant te Rijsfen, versoekende dat het aan Ridderschap en Steeden moge behagen, de pastorie landerijen en goederen, waar uit hij voor het grootste gedeelte zijn tractement bekomt, te doen verkoopen, en hem daarvoor zijn tractement, op eenig landscomtoir naar eevenredigheid van het geenen de landerijen en goederen opbrengen, te doen geworden, of anders daar mede te handelen, als zullen oordeelen te behooren van advijse zouden zijn, dat deselve requeste alvorens daar op te disponeeren om met meerder kennis van saken te kunnen oordeelen, behoort te worden gesteld in handen van de Collatoren der Kerk van Rijsfen, ten einde daar op derselver belangen, indien eenige mogten hebben in te brengen, op den tweeden dag van het reces van deesen Landag in October. Waar op gedelibereerd zijnde, hebben zig Ridderschap en Steeden met voorscr. Raport geconformeerd.

*Accordeerd met voorscr. Register
N. Tijdeman*

Kerkenboek d.d. 25-4-1793 (achterin):
Betreft: convocatie voor de CV van 1-5-1793.

*Copia
Memorie voor de Coster van Rijsfen*

Den ondergeschreven als Collator namens den Huize Grimberg Bevervörde doet U J. Elsinga, Custos des Carspels Kerke binnen de Stad Rijsfen bij desen gelasten om de onderstaande mede Collatoren der voorn. Kerk aldaar te convoceeren teegens Woensdag aanstaande zo wesen zal den eersten Maij des morgens ten tien uuren over een ingekomene missive van Hun Edele Mog. Heeren Staaten deser provincie, houdende aan handen van de Collatoren van de Kerk van Rijsfen bij mijn op den 24 deser lopende maand ontvangen.

Wordende wijders bovengenoemde Custos gelast voor recipis te doen teekenen om te kunnen strekken na behooren.

Actum op den huize Grimberg

Den 25 April 1793, was getekend J.Z. Sloet tot Grimberg.

Collatoren:

Den Hoogwelgeb. Heer van Heert namens den Huize Eversberg, was getekend F.A. ter Horst g.q.

Mevrouw de Douarière van de Capellen tot Papenkop, namens den Huize Oosterhof

was getekend E.J. Douarière van de Capellen, geb. van Ittersum en gevorm.: H. Dikkers

De Wel Edele Agtbare Magistraat namens de Stad Rijsfen, wasgetekend H. Dikkers Borgermr.

Den Wel Eerwaarden Kerkenraad der Stad Rijsfen,

wasgetekend J.H. Cramer, noie lyne ### (?)

*Pro vera Copia
J. Elsinga Custos*

Collatoren-Vergadering d.d. 1-5-1793 (achterin):

Copia

Collatorenvergadering gehouden Rijsfen den 1 Maij 1793

Present:

J.Z. Baron Sloet namens Grimberg en Bevervörde

F.A. ter Horst als gevolmaftigde van de Heer van Eversberg

Burgerm.ren G. ten Wolthuis en Jan Hofman Bz. namens de Stad Rijsfen

Namens de Kerkenraad gemelte Heer J.Z. Baron Sloet, F.A. ter Horst, A.J. Stokkers, Ouderlingen

Arend Nijenhuis en Arend Rohaan, Diakenen

In dese vergadering geresumeerd zijnde het verhandelde van den 10 November 1792 en wel bepaaldelijk nopens de volmagt in die vergadering door Borgerm. H. Dikkers op hem van Mevr. Papenkop geposteerd (?) voorgebragt waarop Br. G. ten Wolthuis verklaard deselve voor wettig te houden. F.A. ter Horst namens Eversberg conformeerd zig met het gevoelen van den Heer van Grimberg den 10 November 1792 dien aangaande uitgebragt.

De Leden van de Kerkenraad voegt zig insgelijks bij laatsgem. advis.

Voorts is in dese vergaderinge geproduceerd zijnde een besloten Resolutie van Ridderschap en Steden, deselve geopend en gelesen benevens een request van Dne. J.H. Cramer houdende een versoeck van verkoop der pastorijenlanden zijnde bij welgemelde Resolutie desen den Collatoren aangeschreven op den tweeden Dag van het reces van de Landag in October. Deeserzijds belangens daartegens in te brengen, waar op gedelibereerd zijnde, hebben Collatoren provisioneel geresolveerd zig daar over nader te beraden en op den eerstvolgende Collatoren vergadering hunne respective advisen daar op in te brengen.

Voorts is geresolveerd den Kerkmr. G. Flierman te gelasten, om de Kerkhof te laten planeeren en effen te maken en de fundamenten voor de tooren met aarde aan te vullen, waar van de Coster aan den zelve zal moeten kennisgeven.

Wijders is geresolveerd denzelven kerkmr. te gelasten om een plan door een deskundige te laten maken en binnen ses weken aan Collatoren over te geven aangaande verandering van de ##### (?) op het Choor in de Kerk.

Wijders worden de Kerkmr. en Coster gelast om geen banken of iets anders aan de Kerk behorende aan iemand over te geven of te leenen.

Zijnde wijders aan de Coster zijne acte door Collatoren getekend over gegeven om mede geregistreerd te worden

(Niet ondertekend).

Collatoren-Vergadering d.d. 5-9-1793 (voor- en achterin):

(Geschreven door de custos J. Elsinga).

Achter in het Kerkenboek is inzake deze vergadering nog het volgende genotuleerd:

Ter deser vergadering door de Kerkmr. G. Flierman voorgesteld zijnde dat hem bij deszelfs Rekening op heden alhier gesloten en afgedaan is competeerende eene summa van f 101-17-12, waar van hij versook of spoedige contante voldoeninge of behoorlijke intresse jaarlijks.

Wijders is door Do. J.H. Cramer een schriftelijk voorstel gedaan zijnde so als alhier is geinsereerd, omme de Heeren Collatoren der Kerk van Rijsfen.

De ondergeschrevene Predicant van Rijsfen met bevreemding vernomen hebbende, dat Heeren Collatoren hebben kunnen goedvinden hem eenen uitgang van ouds gaande uit de Kerk aan den Predicant te weigeren. Hebbende daar toe een Resolutie gemaakt en den Kerkmr. gelast van niet te betalen, vind zig verpligt zo voor zig als voor zijn successooren, ter instandhouding van het tractement deser plaats, aan Heeren Collatoren te kennen te geven hoe desen uitgang ad X 6-16 (f -6-16) door meer als een dubbelde possessie bewijsselijk is gewettig en al gingen de bewijzen niet verder, zo is er geen twijffel aan of het is van de tijden der hervorming een loon geweest voor den Predicant; uit hoofde van dit kan hij onder wat benaminge hij ook voorkome, niet meer als een vrijwillige gifte die kan gegeven en ingehouden worden, worden aangemerkt, ten ware er bewijzen van het contrarie, dat niet te denken is aan wie zig was.

Het is dan uit dien hoofde dat de ondergeschrevene zonder zig in verdere detaillien uit te breiden en om geen verdere moeite te doen ter verkrijging zijner jura, Heeren Collatoren vriendelijk versookt hem in zijn geruste possessie te laten en den Kerkmr. gelasten als voor heen den uitgang te betalen.

Rijsfen, den 5 Sept. 1793

Was getekend: J.H. Cramer

Op welken een en ander door de presente Leeden deser vergadering provisioneel is geresolveerd zulks voor notoficatie of bekendmaking aan te nemen om daar over bij de eerstvolgende vergadering van Heeren Collatoren te delibereeren en resolveeren na behooren.

Was getekend:

J.A. ter Horst namens de Eversberg

De Borgemr. van Rijsfen H. Dikkers, G. Baan, J. Hofman

Jan ter Horst namens IJpelo

Willem Oonk namens Elssen

Hendrik Bokdam namens Rectum

Kerkenboek d.d. 1-10-1793 (achterin):

Betreft: convocatie voor de CV van 7-10-1793.

Daar de tijd naderd op welke de Collatoren van de Kerk alhier moeten dienen van berigt op het request van Dne. J.H. Cramer voor een geruimen tijd aan Ridderschap en Steden gepresenteerd, om de pastorijengoederen te doen verkopen, zoo is het, dat Burgermeesteren van Rijssen hebben nodig geoordeeld, daar over, en over de meerdere uitgave van de Kerkmr. G. Flierman bij zijn laatste Kerkenrekening aangetoond, en versogt om ter voldoening van de selve ten eersten contante penningen te ontfangen, of een rentgevende obligatie naar de verkiesing van de Heeren Collatoren, uit te schrijven, ten welken einde gem. Burgermeesteren de overige Heeren Collatoren versooken en convoceeren tegens Maandag den 7 deser des morgens ten tien Uuren, ten einde alsdan over het een en andere voorschreven te delibereeren en resolveeren naar behoren, worden meergemelde Heeren overige Collatoren versogt deeses ten blijke van behoorlijke convocatie te teekenen.

*Actum Rijssen den 1 October 1793.
Ter ord.tie J.A. ter Horst, secret.*

*Was getekend:
J.Z. Sloet tot Grimberg
J.A. ter Horst namens Eversberg
G. ten Wolthuis namens Oosterhof
A.J. Stokkers ouderling*

Collatoren-Vergadering d.d. 7-10-1793 (achterin):

Collatoren vergaderinge gehouden Rijssen den 7 Oct. 1793

Present:

*De Heer van Grimberg namens Grimberg en Bevervoorde
J.A. ter Horst namens Eversberg
Burgermeesteren van Rijssen H. Dikkers en J. Hofman
Harmen Rohaan namens de Kerkenraad*

Ingevolge acte van Convocatie in dato den 1 deser alhier geinsereerd, hebben de presente voornoemde Leden, over de poincten daar in vermeld, gedelibereerd, en ten aanzien van het betalen en passeeren van een obligatie aan de Kerkmr. G. Flierman geresolveerd in stede van dien, een generaale Goedsheeren vergadering uit te schrijven, en daar in een uitzetting te arresteeren tot voldoening van die en andere schulden ten laste van deze Kerk, wijders geresolveerd de secr. (?) J.A. ter Horst te qualificeeren, om berigt ten eersten uit te stellen op het requeste van Do. Cramer, ten einde het daar heenen te derigeeren Bij Ridderschap en Steeden dat de pastorijen landerijen en goederen niet mogen verkogt worden.

Wordende wijders de Kerkmr. G. Flierman gelast, ten eersten de jura wegens verkogte stoelen en zitplaatsen in dese Kerk, aan de zelve competeerende, ten docuraatsten (?) intevorden (?), waar van aan dezelve zal kennisse gegeven per extract deeses.

Kerkenboek d.d. 8-9-1809.

Betreft een afschrift van een brief van ds. J.H. Cramer aan de Heeren Collatoren van Rijssen inzake zijn tractement.

Copia

Aan Heeren Collatoren van Rijsfen

De onder geschrevene vind zig gedrongen eenige bezwaren rakende zijn tractement, UEd. voor te dragen, met verzoek van Redres. Schoon ik beroepen ben vrij van alle belastingen, uitgezonderd de Lands Lasten, zo heb ik ondervonden, dat ik juist niet aller heust (?) van de Stad ben aangesproken voor Stads- en Schoolfonds- Lasten, waar toe ik meende niet verplicht te zijn, waar van ik de redenen in brief aan den Heere Landdrost hebbe opgegeven ten voorname hier in bestaande:

Dat ik wat aangaat de Stads Lasten, daar mede niet bezwaart moest worden, om dat ik als geen burger kan worden aangemerkt; wijl mijn wooning geen Stads, maar Kerspels goed is en ik geen Stads maar Kerspels predikant ben, als hoedanig ik ook bij de Stads regering nooit ben aangezien; om dat men mij nooit van de Stads voorregten heeft laten genieten, geen akkers of andere veendelen heeft toegedeeld; waar over ik mij ook nimmer heb beklaagd, om dat ik meende dat ik geen aanspraak moest maken op die voorregten, wijl ik met de Lasten van de Stad niet bezwaart was, daar het anders voegt dat hij die Lasten heeft ook de Lusten hebben moet. Zonder nog eens te melden, dat ik op den hoogsten trap gesteld worde, ik die niet uit de gemeente geniete, daar andere, die f 100:- en meer daar uit maken, verre beneden mij geplaatst zijn, behalven dat zo vernemen op andere plaatzen geen predikant bezwaart is.

Wat het Schoolfonds betreft, daar in kan ik om het gunt voorschreven is niet gerekend worden, om dat ik dan als Kerspels-man, zo wel in de boerschappen als hier moest geven, behalven dat ik in het voorschrift van voorn. Schoolfonds waar van Alle staat, dit tot Burgers alleen die de voorregten genieten moet gebragt worden, waar onder ik dan niet behoore; te meer om dat in andere Instrumenten van belasting, gelijk in die van de # Millioenen, de Predikanten als niet uit te zonderen uitdrukkelijk genoemd worden, maar het geen hier niet geschied ten duidelijken blijke dat zij daar toe niet behooren.

En of men al mogt zeggen, dat ik in de voorgaande Stadsbelastingen, bij de betaling der Lands-Lasten ongevoelig daar toe had betaald, dat doet niets af, want dat is eene verongelijking, dat moest deswegen zo geschied, verbeterd en hersteld worden; en zo ik nu moest geven, dan moest ook de schade, door de misdelling der gemeene voorregten, zo billijkheid plaats wordt gegeven, door aldien tijd vergoed worden, als wanneer ik ook gereed zal zijn neffens een ander te betalen.

Behalven dat moet ik UED voordragen, hoe ik zedert langen tijd, groten inbreuk heb geleden op mijn Tractement, door het missen van het Trouwgeld der Roomsgezinden dat 's jaarlijks vrij veel bedraagt, voor welk gemis ik met rede, van UED als mijne beroepens, schaa-vergoeding vraage wijl ik daar op beroepen ben. Gelijk ook op de nieuwigheid van de verponding, op de Wheme, welke mij uit dien hoofde ook niet raakt. Waar bij nog komt het bezwaar op de Schoorstenen welke op # gerekent 's jaarlijks f 8:-- bedraagt, het welk op andere plaatsen, ten minsten te Almelo zo vernomen heb door de gemeente word betaalt. Ik heb te meer redenen om mijn bezwaar in te brengen, ten behoeve van mij en Successoren ter instandhouding van de Integriteit van het Predikants Tractement, dat gelijk het door het gemis van het Trouwgeld der Roomsgezinden aanmerkelijk is verminderd, hier door al weer zo veel nadeel zou lijden. Verzoekende Redres en Redintegratie.

Rijsfen, 8 7ber 1809

T'welk doende

Was get.:

J.H. Cramer, Predikant

Pro vera Copia

G. van Wijngaarden, Scriba

Uitgangen Ds. Cramer:

Collatoren-Vergadering d.d. 20-10-1796 (achterin):
(Brief ds. Cramer en besluit CV).

Collatooren Vergadering gehouden den 20 October 1796.

Present:

De Heer J.Z. Sloet namens Grimberg en Bevervoorde

J.A. ter Horst namens Eversberg

G. Flierman en J. ter Horst namens Rijssen

Namens de Kerkenraad G. Stokkers en Klaas Jansen

Hend.k. Colman namens Notter en Zuna

Jan Reef en W. Oonk namens Elssen

Jan Broese en Jan Wusthuis namens Ypelo

Namens Rectum Hend.k. Bokdam en Wolter Holshorst

Onderstaand volgt een schrijven van ds. J.H. Cramer aan de Heeren Collatoren, gedateerd 20-10-1796:

Heeren Collatoren,

Heeden drie weken zijnde Kerken-Rekening, heeft de ondergeschrevene na te vooren in den Jaare 1793 den 5 7ber schriftelijk aan Heeren Collatoren betoogt te hebben, zijn deugdelijk regt op de bewuste uitgangen, dat tans, een onderwerp uwer deliberatiën zal zijn; in persoon zijn zaak mondelijk voorgesteld, met vertooning der stukken en documenten, welke van die overtuiging waren, dat elk begreep dat mijn eisch billijk was, uitgesonderd den Heer Sloet tot den Grimberg, welke deze vergadering mede bepaalde, om als dan reden ter contrarie in te brengen.

Niet kunnende vermoeden dat er iets van gewicht kan worden ingebracht tegen een deugdelijk regt, dat door meer als een dubbele possessie is gevestigd, waar op de ondergeschrevene is beroepen, dat zijn Antisesor altoos, en hij zonder dat iemand ooit bedenking heeft gemaakt, tot den tijd eener pretenser (?) resolutie voor 3 a 4 jaaren genomen, heeft genoten.

Zoo versoekt hij, om van verdere moeite bevrijd te zijn, Heeren Collatoren de bewuste resolutie in te trekken en den Kerkmr. te gelasten den ondergetekenden zijn bewuste pretensiën zo als van ouds uit te betalen.

En om, Ued. len vrijheid van deliberatie te vergunnen, niets meer dan regt begeerende, zo verkiest hij niet personeel. zoals hem vrij stond, als lid van de Kerkenraad in Ued. le vergadering te compareeren maar dit weinige toe te senden, met versoek van registratie.

Rijssen den 20 October 1796

't Welk doende

J.H. Cramer, predikant

Hierna volgt het verslag van de Collatoren-Vergadering:

Docter J.A. ter Horst, namens den Huise Eversberg draagt alhier voor dat, heden drie weken is goed gevonden om in dese vergaderinge de resolutie voor eenige jaaren alhier genomen, waar bij aan den Predicant Cramer een uitgang van ad f 6-16-: en aan de Custos een uitgang van ad f 2-:-: is ontzegt, te resumeeren en daaromtrent, na bevinding nader te resolveeren, waar omtrent hij heeft bevonden, dat dezelve van oude tijden af so als alhier uit de origineele quitantie in den jaare 1721 door wijlen pred. Immink is afgegeven consteert (?), en welke uitgangen voor en na die tijd tot aan gemelte resolutie altijd sonder eenige tegenspraak van eenig lid deser vergadering zijn betaald en dus ook ongetwijffeld als een gedeelte van hunne emolumenten of tractementen aan haare Respective Ampten verknogt (?) en waar op zij respectivelijk beroepen zijn en zij hunne bedieningen hebben aanvaard, moeten worden geconsidereert.

Dat hij derhalven dese zaak uit dit eenige waare oogpunt beschouwende van advise zoude zijn, dat boven gemelte resolutie als op geene gronden van regt steunende behoorde worden ingetrokken en aan den predicant en coster haare uitgangen zo van de voorige jaaren die onbetaald zijn als van de volgende behoorden betaald te worden.

En in cas dese vergaderinge of de meerderheid van derselve onvermoedelijk zig met dit zijn advis niet mogte konde conformeren en over dese zaak eenige costen mogten gemaakt worden so protesteert hij wel ten kragtigsten daartegen om deselve ter eenige tijden ten lasten van dese Kerk te brengen, versoekende dat dit ter sijner verantwoordiging in het Kerkenboek mag worden geregistreert.

De Stad Rijssen convormeert zig met dit bovenstaande advis.

Gelijk ook den Kerkenraad.

Den Heer van den Grimberg geeft voor dat den Huise Oosterhof niet is aangezegt en dus dese vergadering informeel niet zal uitlaten over de onwettigheid of wettigheid van dit bovenstaande of de gesustineerde van de predicant Cramer en Coster en zo onvermoedelijk de overige presente Leden tot de conclusie mogten overgaan dezelve te zullen aanzien en ter verantwoordiging van die Leden laten.

Waarna de voorige presente Leden deser vergadering bij meerderheid van stemmen hebben goedgevonden en geresolveert de voornoemde resolutie in te trekken en dien ten gevolge de agterstallige uitgangen zo aan de predicant als coster als voor heen te doen betaalen, en daar toe op nieuws den Kerkmr. G. Flierman te autoriseeren zoals doen bij desen.

Uit aller naam

J.A. ter Horst

J. Elsinga Custos

Armenzorg en Provisorie

In de kerkenboeken en de kerkenraadsnotulen van de zeventiende en achttiende eeuw is over het diakonale werk in de gemeente slechts sporadisch iets vermeld.

In de kerkenboeken komt de "Armenzorg" slechts zijdelings ter sprake, waar het de financiële banden betreft tussen de kerk en de Provisorie (het burgerlijk armbestuur). En met name inzake een geldlening van de Provisorie aan de kerk.

Hieronder is een aantal citaten opgenomen, ontleend aan de notulen van de collatorenvergaderingen.

14 december 1717:

Wijders geresolveert de vierhonderd gulden aan Borgermr. Tonis Jansen overgeteld, en van de Heeren Collatoren luid obligatie van de Provisorie opgenomen, word verstaan dat alleen sullen gebruijckt worden tot reparatie van de kerke, en aan de nieuwe aangestelde kerkmeesters te behandigen met rekeningen, ofte geld, de rekeningen alleen tot de kerke geëmployeerd.

Hieruit kan worden opgemaakt dat door de collatorenvergadering, uitsluitend aan te wenden voor reparatie van het kerkgebouw, een bedrag van f 400,- van het burgerlijk armbestuur (de Provisorie) werd geleend.

4 september 1736:

Tot onderrigt N.B.

Is bevonden dat de kerkmstr. A. Garritsen de intresse soo als dese kerk aen de Provisorie wegens seker capitaal moet betaalen: aen de Provisooren heeft voldaan tot den 24 Octobr. 1731 incluijs.

22 november 1743 (buitengewone vergadering):

In dese vergaderinge is oock aen de kerkmstr. Jan ter Horst gelast om van dato deses binnen twee maanden, tweehondert gulden uijt de kerkemiddelen over te tellen aen de Provisorije van Rijfsen, in minderinge van een capitaal ad vierhondert gulden soo en als de selve heeft uijtstaen aen dese kerke.

7 september 1751:

De secretaris deser Statt G. ter Horst heeft uijt naame der Burgmstr. als over Provisooren in dese vergaderinge voorgesteld dat uijt de k'kenmiddelen tot op 't jaar 1703 soude gegeven sijn aen de arme provisorije alle jaar 1-8 en versogt secretaris voornoemt, dat sulks mogte gecontinueert worden, waar op is goet gevonden, dat men die saake in nader bijeenkomste der Collatoren sal in overweeing neemen.

5 september 1752:

In de collatorenvergadering van 5 september 1752 wordt inzake het vorenstaande negatief beslist:

Het voorstell van de Secretaris G. ter Horst, aengeteekent in fine paginae Piedentis, bij dese gelegentheijt van de Collatoren in overweeing genoomen zijnde, konnen sulks niet in willigen, maar passeeren 't selve, om reeden, dat dien gepraetendeerden uijtgang, den tijt van omtrent 50 jaaren noijt is geinnet.

4 september 1753:

En also het Capitaal dat de Provisooren aen dese kerke hebben uijtstaan, moet worden afgelost en de intresse daar van betaalt, soo wort de k'mstr. Flierman geauthoriseert om daar van de penningen te negotieren en te verrenten met 3 per cent.

In die tijd was de armenzorg beslist één van de taken die de kerk ter hand nam. Daarnaast was het ook een taak van de magistraat; het burgerlijk armbestuur werd door de Provisorie uitgeoefend.

De kerkenraadsnotulen maken voor het eerst op 3 januari 1748 gewag van diakonale zaken.

In de vergadering van 3 januari 1748 werd gesproken over de problemen die ontstaan waren met betrekking tot het bewaren van de Diaconiegelden. Zie hiervoor het vermelde onder het hoofdstuk over "De Kerkenraad".

In de oudste kerkenraadsnotulen, die van 19 november 1730, zijn 4 diakenen vermeld, te weten de burgemeesters Arnt van Cijren en Jan Joost Jzn. en verder Garrit Hofman en Jan Frentjes.

De eerstgenoemde is ook reeds vermeld in de akte van 4 juli 1717 inzake de beroeping van kandidaat Henricus Immink; zijn naam wordt in bedoelde akte gespeld als Arent van Sijren.

Er bestaat gedurende de zeventiende en achttiende eeuw geen inzicht in de aard en omvang van de diaconale hulp.

Eerst vanaf 1826 wordt jaarlijks in de kerkenraadsnotulen verslag gedaan *"van de ontvangst en uitgave der ingezamelde Armengelden en wijders wat de Collecte langs de huizen heeft opgebracht"*.

De opbrengsten bedroegen in dat jaar respectievelijk f 1.004,- en f 469,-; het totaal van de uitgaven (ondersteuning) bedroeg f 1.305,-.